

Rēzeknes Augstskola
Reģionālistikas zinātniskais institūts
Rēzekne University College
Institute for Regional Studies

Via Latgalica
Humanitāro zinātņu žurnāls
Journal of the Humanities

2012

Šuplinska I. (red., 2012). *Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāls*, 4. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 152 lpp.

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Ilga Jansone, Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, Latvija

Ieva Kalniņa, Latvijas Universitāte, Latvija

Regīna Kvašīte, Šiaulių Universitetas, Lietuva

Heiko F. Marten, Tallinna Ülikool, Igaunija

Inese Runce, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Latvija

Pēteris Vanags, Stockholms universitet, Latvijas Universitāte, Latvija

Via Latgalica ir recenzējams izdevums ar starptautisku redakcijas kolēģiju. Visus iesniegtos rakstus pirms to publicēšanas recenzenti novērtē un akceptē.

Via Latgalica is a fully refereed journal with international panel of referees. All articles submitted are assessed by our referees being accepted for publication.

Žurnāls izdots ar valsts programmas „Nacionālā identitāte” un ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (TILRA, Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) finansiālu atbalstu.

EIROPAS SAVIENĪBA

VALSTS
PĒTĪJUMU PROGRAMM
NACIONĀLĀ
IDENTITĀTE

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Redaktore *Ilga Šuplinska*

Angļu valodas konsultants *Māris Mednis*

Maketētājs *Igors Madžulis*

Foto *Māris Justs*, autoru personīgais arhīvs

Vāka dizains *Māris Justs*

Redakcijas adrese/ Editorial address

Reģionālistikas zinātniskais institūts

Rēzeknes Augstskola

Atbrīvošanas aleja 115

Rēzekne, LV 4600, Latvia

ilga.suplinska@ru.lv

ISSN 1691-5569

© Rēzeknes Augstskola, 2012

© Autoru kolektīvs

Žurnāla „Via Latgalica” ceturtais numurs apkopo Apvienotā pasaules latviešu zinātnieku 3. kongresa un Letonikas 4. kongresa sekcijas „Latgales latviešu valoda un kultūra” ziņojumus. Kopumā sekcijā tika prezentēti 18 ziņojumi, rakstus sagatavojuši 10 ziņojumu autori.

Rakstu autori piedāvā savu skatījumu uz visai daudzpusīgu latgalistikas problēmjomu risinājumu. Dr. philol. S. Kalvāne skrupulozi pēta latgaliešu literāro pieminekļu pirmsākumus, apgalvojot, ka tas joprojām ir nepietiekami izpētīts periods un aicinot pētniekus pievērsties arhīvu materiālu studijām.

Vairāki pētījumi ir tapuši kā ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” darbības rezultāts. Dr. philol. A. Juško-Štekele piedāvā savu skatījumu uz tirgus koncepta nozīmi Latgales kultūras telpā, savukārt Dr. philol. I. Šuplinska atklāj susātīva koncepta izpratni kā latgaliskās mentalitātes, tā vēsturiskās determinācijas aspektā. Latgales latvieša identitātes aprises vietējos plašsaziņas līdzekļos mēģina konstruēt LU doktorante S. Murinska, bet lingvistisko ainavu ilustrē LU doktorante S. Pošeiko. Multikulturālās tradīcijas valodu kontaktos ir analizējusi LU doktorante A. Kļavinska. Savukārt Dr. philol. O. Senkāne ir detalizēti apskatījusi Raiņa dzejoļus latgaliešu valodā, atklājot to simbolisko nozīmi autora personības tapšanā un stila veidošanās procesā.

ESF projekta pētnieks V. Lukaševičs sadarībā ar Nacionālā botāniskā dārza darbiniekiem ir skatījis augus kā noteiktas identitātes veidotājus. Pētījuma gaitā noskaidroti kā populārākie, tā latgaliskajai identitātei atbilstošākie augi.

Savu praktisko redzējumu uz latgaliešu valodas juridisko jautājumu atbilsmi/ neatbilsmi likumdošanas normām ir piedāvājis zvērināts advokāts A. Bitāns. Jāpiebilst, tieši konferences laikā tika publicēts žurnāls „Jurista Vārds” (25.11.2011), kurš bija veltīts latgaliešu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida analīzei un Valsts valodas likuma normu traktējumam. Valodnieks J. Cibulš atklāj savu pieredzi latgaliešu valodas atzīšanas, lietišķās funkcionalitātes paplašinājuma mēģinājumos.

Krājumā ir iekļauts arī A. A. Bērziņa pētījums par skaitļa vārda lietojumu latgaliešu valodā, piedāvājot vēsturisku atskatu uz skaitļa vārda lietojuma tradīciju veidošanos plašā valodu areālā. Pētījums ir prezentēts 3. latgalistikas konferencē.

Cerot uz lasītāju atsaucību un vēlēt atklāsmes prieku latgalistikas pētniekiem,

Ilga Šuplinska,
krājuma redaktore

SATURS

RAKSTI

Skaidrīte Kalvāne. Dažas piezīmes par latgaliešu grāmatām kopkatalogā „Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855” (1999)	6
Angelika Juško-Štekele. Tirgus fenomens Latgales kultūrā.....	14
Antra Kļavinska. Latgaliešu anekdotes: lingvistisko kontaktu izpausmes.....	25
Aņss Ataols Bierzeņš. Numeraļu montuošonys problemys latgalīšu volūdā	33
Andrejs Svilāns, Daina Roze, Valentīns Lukaševičs. Augi kā latgaliskās identitātes zīme kultūrainavā, rakstos un stāstos	53
Iļga Šuplinska. Susātiva koncepts latgaliešu kultūrtelpā.....	69
Olga Senkāne. Raiņa dzejoļi latgaliešu valodā.....	81
Sandra Murinska. Latgales latvieša identitātes pozicionējums laikrakstos „Rēzeknes Vēstis”, „Vietējā Latgales Avīze”, „Latgales Laiks” (2008–010)	93
Solvita Pošeiko. Telpas kategorija Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā.....	106

ARHĪVI, DOKUMENTI, LIECĪBAS

Agris Bitāns. Juridiskas piezīmes latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida sakarā.....	116
Juris Cybuļs. Latgalietība – otrā, papildu vai vienīgā nacionālā identitāte	126

HRONIKA.....	141
--------------	-----

AUTORI.....	145
-------------	-----

IZDOŠANAS PRINCIPI.....	149
-------------------------	-----

CONTENTS

ARTICLES

Skaidrīte Kalvāne. Some Notes on Latgalian Books in the assive Union Catalogue „Ancient Prints in Latvian 1525–1855” (1999).....	6
Angelika Juško-Štekele. Market Phenomenon in the Culture of Latgale.....	14
Antra Kļavinska. Latgalian Jokes: Expressions of Linguistic Contacts.....	25
Aņss Ataols Bierzeņš. Numerals’ Usage Problems in Latgalian Language	33
Andrejs Svilāns, Daina Roze, Valentīns Lukaševičs. Plants as a Sign of Latgalian Identity in Cultural Landscape, Writing and Stories	53
Iļga Šuplinska. The Concept of Shadow in Latgalian Culture Space.....	69
Olga Senkāne. Poetry by Rainis in Latgalian	81
Sandra Murinska. The Positioning of Latgale’s Latvian Identity in Newspapers: „Rēzeknes Vēstis”, „Vietējā Latgales Avīze”, „Latgales Laiks” (2008–2010)	93
Solvita Pošeiko. Space Category in the Linguistic Landscape of Latgale Region.....	106

ARCHIVES, DOCUMENTS, TESTAMENTS

Agris Bitāns. Legal Comments in Relation to the Latgalian Writing Language as a Historical Variety of Latvian	116
Juris Cibuļs. Latgalianness – the Second, Additional or the only National Identity	126

CHRONICLES	141
------------------	-----

AUTHORS	145
---------------	-----

PUBLISHING PRINCIPLES AND GUIDELINES FOR SUBMISSIONS.....	149
---	-----

**DAŽAS PIEZĪMES PARLATGALIEŠU GRĀMATĀM
KOPKATALOGĀ „SENIESPIEDUMI LATVIEŠU VALODĀ
1525–1855” (1999)**

Latgaliešu valodā izdoto grāmatu hronoloģijai var izsekot G. Manteifeļa, V. Seiles, J. Misiņa, fragmentāri arī K. Estreihera bibliogrāfiskajos rādītājos. Visplašāk latgaliešu izdevumi atspoguļoti 1999. gadā izdotajā Latvijas Nacionālās bibliotēkas kopkatalogā „Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855”, sākot ar pirmo zināmo dziesmu un lūgšanu grāmatu (1730), beidzot ar „Gromotu dzismiu lacinsku” (1855). Kopkatalogā ietverti 94 iespieddarbi latgaliski, no tiem astoņu eksistence ir apšaubīta vai noliegta, 59 ir saglabājušies līdz mūsdienām, 27 eksemplāri joprojām nav zināmi. Kopkataloga veidotāji ir paveikuši lielu, atzinīgi vērtējamu darbu.

Iespieddarbu aprakstos izmantoti literatūrvēsturnieku pētījumi, kas ne vienmēr ir bijuši zinātniski korekti. Raksta mērķis – aktualizēt latgaliešu senākā posma garīgās literatūras autoru (lokalizētāju, tulkotāju) un latgalisko iespieddarbu oriģinālavotu noteikšanas nepieciešamību un iespēju.

Rakstā ieskicēta atsevišķu grāmatu autoru problēma, noskaidrots vienas grāmatas avots, norādīts uz atsevišķiem mazpazīstamiem fragmentārajiem tekstiem un rokraksta grāmatām, arī uz iespēju meklēt un atrast jaunus latgaliskos izdevumus vēl mūsdienās. Tas viss dara skaidrāku latgaliešu senākā posma literatūras ainu.

**SOME NOTES ON LATGALIAN BOOKS IN THE MASSIVE UNION CATALOGUE
„ANCIENT PRINTS IN LATVIAN 1525–1855” (1999)**

Chronology of books published in Latgalian can be traced in bibliographical indexes of G. Manteuffel, V. Seile, J. Misiņš and fragmentarily in that of K. Estreicher. Latgalian publications have most broadly been reflected in the massive union catalogue of the National Library of Latvian „Ancient Prints in Latvian 1525–1855” (1999) – from the first known book of songs and prayers (1730) to „Gromotu dzismiu lacinsku” (1855). The massive union catalogue contains entries on 94 prints in Latgalian – existence of 8 of them is questioned or denied – 59 have been preserved to this day, 27 still remain unknown. Compilers of the catalogue have done a great job which deserves praise.

Descriptions of prints use studies by literary historians which have not always been scientifically correct. Aim of the article – to attach importance to the need for and the chance to identify original sources of Latgalian prints and authors (localizers, translators) of spiritual literature.

The article outlines the issue of authors of certain books, identifies the source of one book, points at certain little known fragmentary texts and handwritten books as well as the chance to search for and find new Latgalian publications today. It all clarifies the picture of Latgalian literature of the early period.

In Poland several publications of small catechism in two languages – Polish-French – were known, by indication also of the author of the writing. It is possible to compare the Latgalian publication „Eysa salasieyszona” with „Mały katechizm historyczny” published in 1819 in Wrocław, just the text of Latgalian catechism is monolingual, resp. Latgalian.

In Latgalian books usually their translators or authors are not specified. No matter how unusual it sounds, still it has not been demonstrated that Latgalian spiritual literature was only a translated literature, that there are no original writings.

This time the notes on Latgalian books could end with an optimistic statement that still it is possible to find non-studied manuscripts prepared for publication. Striking evidence for that is text (sermons) book recently found in Alsunga, in the Alsunga church tower detected by the priest Andris Vasiļevskis.

While in the in the Academic Library of the University of Latvia, „Licieyba brolisties wysu swatoku sirzu Jezu un Maryas. Pi Feymanu Bažnieycas” is still kept, not mentioned in the main catalogue and signed by the priest Jezups Macilevičs in 1853.

„Gromota lyugszonu” published in 1820 is found in a book storage of Liepāja St. Joseph’s Catholic cathedral, which unlike the copy as described in the main catalogue (S: 1037), has remained much more complete, i. e. it has a cover page, the book has 385 pages in addition to the table of contents.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas 1999. gadā izdots kopkatalogs „Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855” ir vērtīgs kapitāldarbs, kas veikts kompetentu Latvijas bibliogrāfu – Alekseja Apīņa un Silvijas Šiško – vadībā. Tajā ietverti arī līdz 20. gs. beigām apzinātie izdevumi latgaliešu rakstu valodā. No kopkatalogā minētās 2571 vienības 94 ir latgaliešu grāmatas, brošūras, atsevišķi sīkdarbi.

Kā minēts kataloga ievadā, latgalisko grāmatu aprakstīšanā izmantotas Gustava Manteifeļa, Jāņa Misiņa un Valerijas Seiles latgaliešu grāmatu bibliogrāfijas, tāpat citu latviešu literatūrzinātnieku un kultūrvēsturnieku – V. Terenkeviča, M. Apeļa, M. Bukša, V. Vonoga, S. Kučinska, B. Brežgo u. c. – darbi.

Kā pirmā no latgaliešu grāmatām kopkatalogā tiek minēta 1730. gadā izdotā „Katoliscka Dzismiu gromota” (S: 149), par to ziņas sniegtas gan bibliogrāfijās, gan literatūrvēsturnieku – Meikula Apeļa un Miķeļa Bukša – latgaliešu literatūras vēsturēs. Izdevums joprojām ir meklējamo grāmatu klāstā, jo „eksemplāri nav zināmi”. Bez šī fakta katalogs sniedz informāciju, ka tās ir baznīcas dziesmas un literatūrā kā to iespējamais autors tiek minēts Gregors Šabliņskis vai Georgs Šprungjanskis, vēl tiek minēts, ka grāmata varētu būt atkārtots jezuīta Georga Elgera 1673. gada darba „Cantiones Spirituales” izdevums. Kopkataloga bibliogrāfu pieņēmumi pamatoti G. Manteifeļa, V. Seiles, J. Misiņa un K. Estreihera bibliogrāfiskajās uzziņās, tāpat M. Bukša un S. Kučinska apcerējumu izteikumos. Tā šķiet nopietna informācija, tomēr iedziļinoties atklājas, ka liela daļa faktu ir tikai minējumi. Piem., G. Manteifeļa bibliogrāfiskajā rādītājā „Bibliographische Notiz” pausts viedoklis, ka 1730. gada dziesmu grāmatas pamatā varētu būt G. Elgera 1673. gada „Cantiones Spirituales”, abiem izdevumiem minot pat vienādu lappušu skaitu – 178 (Manteuffel 1885: 11), tomēr, salīdzinot G. Elgera dziesmas arpieejamajiem vēlākajiem katoļu dziesmu krājumiem, tajās nevar atrast ne mazāko tekstuālo līdzību, tāda pastāv vienīgi tematikas ziņā. Protams, pieļaujama iespēja, ka 1730. gada katoliskā dziesmu grāmata ir bijusi vienīgais – tā tad unikāls – sava laika izdevums, kas diemžēl nav saglabājies, tomēr katalogā tiek minēti vēl daži neatrasti tās izdevumi, proti, 1733., 1765. un kāds „apšaubāms izdevums” 1837. gadā. Maz ticams šķiet fakts, ka nav saglabājies neviens no 4 izdevumu eksemplāriem. Ja pieļaujam, ka 1730. gada grāmata un minētie atkārtotie tās izdevumi nav nepamatots pieņēmums, ir grūti atrast tās iespējamo autoru. Miķelis Bukšs ir pārliecināts, ka tas varētu būt Gregors Šabliņskis

(*Gregorius Szablinski, Szabliński, 1702–1744*), labs latviešu valodas pratējs, kurš labprāt uzturējies zemnieku mājās un ēdis ar viņiem pie viena galda (Bukšs 1952: 79 = Bukšs 1957: 130). Tomēr ap grāmatas izdošanas laiku G. Šabliņskis atradās Polockā, kur studēja filozofiju, bet pirms 1730. gada viņš vairāk uzturējās Viļņā un Mogiļovā, Livonijas misijā nokļūstot vien ap 1737. gadu (Kleijntjenss 1941: 364). Vēl stabilāk grāmatniecības vēsturē iegājiens apgalvojums, ka 1730. gada grāmatas autors varētu būt lietuvietis Jānis Lukaševičs (*Joannes Lukaszewicz, 1699–1779*; Apeļs 1935: 9 = Stafecka 1995: 45), taču, kā liecina ieraksti jezuītu annālēs, iespējamās grāmatas iznākšanas gadā šis jezuīts ir tikko uzsācis misijas gaitas Latvijā (Kleijntjenss 1941: 431). Ir saistoši vērot, kā mainās grāmatu pētnieku viedokļi: 1885. gada bibliogrāfiskajā rādītājā G. Manteifelis jezuīta J. Lukaševiča vārdu min tikai kā 1765. gadā izdotās „Katoļiszkū¹ Dzisimiu gromotas” izdevēju (Manteuffel 1885: 16), bet vēlākos darbos viņš jezuītam piedēvē rakstnieka talantu, kā arī 1730. gada un vēlāka laika „Katoļiszkū Dzišimiu gromotas” sarakstīšanu (Manteuffel 2007²: 227, 306). Pēc G. Manteifeļa – līdz 1870. gadam šī grāmata ir piedzīvojusi 15 izdevumu, un šo pieņēmumu vairākkārt atkārtoti gan pats autors, gan arī citi pētnieki, piemēram, M. Apeļs (1935: 9).

Informācija par senākā posma latgaliešu grāmatām ne vienmēr ir zinātniski korekta, un katalogs ļauj skaidrāk ieraudzīt literatūras vēstures pētniecībā (kaut arī ne tikai tajā, protams) pastāvošo tendenci – nekritisku neprecīzu vai apstrīdamu faktu pārrakstīšanu, kas izplatās arī tālāk. Par to atbildīgi, saprotams, ir šo faktu pārrakstītāji, ne bibliogrāfi.

Varbūt tomēr informācija par izdevumiem, kas nonākuši līdz mūsdienām, ir plašāka? Varbūt tomēr kādas ziņas, ko sniedz paši izdevumi, netiek izmantotas pilnībā? Aplūkojot rūpīgāk ziņas par pirmo līdz mūsdienām saglabājušos grāmatu „Evangelia toto anno..”, seniespiedumu katalogs vēstī, ka 1753. gada grāmatu dēvē arī par Asūnes evaņģēlijiem pēc tās cenžēšanas vietas, un sniedz ziņu, ka „cenz. atļ. no Livonijas bīskapa vietnieka Asūnē 27. apr., no Viļņas ģenerālvikāra 15. maijā” (S: 216). Kopkataloga sakārtotāji ir pareizi ievērojuši, ka titullapā sniegta norāde uz vairākiem autoriem, bet literatūras vēsturē kā tulkotājs un izdevējs parasti tiek minēts J. Lukaševičs. Seniespiedumu kataloga izmantotās literatūras sarakstā, protams, nevar būt iekļauts 2004. gada „Evangelia toto anno..” faksimilizdevums ar A. Stafeckas apcerējumu „„Evangelia toto anno..” (1753) un latgaliešu rakstu valodas gaita”, jo jubilejas izdevums tapis 5 gadus vēlāk. Tomēr minētajā apcerējumā pati evaņģēliju grāmata skatīta minimāli (4 lappuses no 30). Te gan (kaut nepilnas lappuses apjomā) raudzīts izsekot iespējamā 1753. gada grāmatas tulkotāja problēmai, diemžēl nenorādot ziņu avotus³. Tādējādi varam secināt, ka mūsu zināšanas par pirmo līdz mūsdienām saglabājušos latgaliešu grāmatu nav papildinājušās arī izdevuma jubilejas kontekstā.

1753. gada grāmatu dēvē par Asūnes (latgaliski *Osyuna*) evaņģēlijiem. Oficiālais skaidrojums ir viens: tieši Asūnē 1753. gada 27. aprīlī Juzefs Mloževskis (*Josephus Młozewski*) apstiprina, ka ir izlasījis visjaunāko darba redakciju latviešu valodas variantā, un secina, ka darbs ir drukājams. Pamatojoties uz šo liecību, 1753. gada 15. maijā bīskaps A. J. Žolkovskis (*Antoni Józef Żolkowski, 1686–1763*)⁴ dod „Approbatio” – atļauju iespiest evaņģēlijus. Kas ir Juzefs Mloževskis – „sholastikis

1 Jāpiezīmē, ka 1730. un 1733. gada izdevumu nosaukumus G. Manteifelis sāk ar īpašības vārdu vienskaitļa nominatīvā *katoļiszka*.

2 G. Manteifeļa darba pirmpublicējums 1892. gadā.

3 Stafecka A., „Evangelia toto anno..” (1753) un latgaliešu rakstu valodas gaita. *Evangelia toto anno..*

Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004. 224–254.

4 http://wikipedia.rarplayer.pl/wiki/Antoni_J%C3%B3zef_%C5%Bolkowski, sk. 17.02.2012.

no Smoļenskas diecēzes, kandidāts uz vakanto Livonijas bīskapa sēdekli⁵? Kur viņš ir mācījies un apguvis latviešu valodu, ja jau reiz ir varējis izlasīt un izvērtēt evaņģēliju tekstu? Varbūt viņš ir arī viens no grāmatas tekstu tulkotājiem? Ticami pamatotas atbildes uz te izvirzītajiem jautājumiem vēl nav, tomēr ir atrodami jauni meklējumu pavedieni. No baznīcu vizitāciju materiāliem izriet, ka J. Mloževskis ir dzimis 1707. gada 19. martā. 1730. gada 23. decembrī Viļņas bīskaps Mihals Zenkovičs (*Michael Zienkowiec*) viņu ordinē par priesteri; J. Mloževskis prot poļu, lietuviešu un latviešu valodu, kādu laiku strādā Asūnē (Litak 1998: 59). J. Mloževska uzvārdu neatrodam bīskapu sarakstā⁶ nevienā no tālaika diecēzēm. Runājot par vakanto Infantijas (Livonijas) bīskapa amatu – pēc 1752. gadā mirušā Juzefa Dominika Puzinas (*Józef Dominik Puzyna*, 1690–1752) 1753. gada 9. aprīlī šajā amatā stājās un līdz 1763. gadam to pildīja bīskaps Antonijs Kazimežs Ostrovskis (*Antoni Kazimierz Ostrowski*, 1713–1784). Tātad bīskapijai dienā, kad J. Mloževskis akceptē evaņģēliju grāmatu drukāšanai, jau bija savs virsgans.

Minētais J. Mloževskis ir viens no retajiem zināmajiem latviešu valodas pratējiem laicīgās (ne ordeņa) garīdzniecības jeb klēra rindās. Evaņģēliju grāmatas virsrakstā minētais „ex clero livonico” – „no Livonijas klēra” – iespējams, ietver norādi, ka grāmatas autori (vai vismaz līdzautori) ir tieši laicīgie garīdznieki⁷. Ziņas par tā laika klēru gan ir visai skopas. 1761. gada vizitācijas materiālos lasāms, ka draudzes apkalpo 24 klēra priesteri (*presbyteri saeculares reperiuntur*), 20 dominikāņu (*ex Ordine Praedicatorum*) un 19 jezuītu (*Societatis Jesu*; Litak 1998: XXXIX). 18. gs. latgaliešu garīgā rakstniecība varēja arī nebūt tikai jezuītu pārziņā, kā tas ir vispārpieņemts līdz šim.

Līdzīgi ielūkosimies seniespiedumu katalogā aprakstītās grāmatas „Eysa sałasieyszona” (S: 328) titullapā. Grāmata drukāta „w Mohilewie w Drukarni J. W. J. X. Biskupa Białorufk: Łacińkiego”, izdošanas gads netiek nosaukts, kaut aptuvena laika norāde pievienota – „starp 1773–1782”. Šis datējums droši vien pamatots ar V. Seiles bibliogrāfiskajā rādītājā minēto ierakstu grāmatā „Citeyszona Kunga myusu”, kas veido konvolūtizdevumu ar „Eysu sałasieyszonu” „Citeyszonas..” nenumurētajā 8. lappusē teikts, ka „zwaleyta ir tiey Gromota Historiju Swatu iz dut uz-mocieybas Pasaulam. Datt: Mohilewa Misia Stanislaw Weyskups” (citēts pēc Seiļ 1936: 22; diemžēl šo P. Baško īpašumā bijušo grāmatas eksemplāru mūsdienās vairs nav izdevies atrast). Turpinot bibliogrāfe skaidro, ka grāmatā minētais „Stanislavs Veiskups, Bialorusko-Łacinskis, jādomā, ir Stanislaw Boguś Sestrencevičs, kas Bīskapa amatā iecelts 1773. gadā. 1782. gadā viņu ieceļ par arķibīskapu, tāpēc varētu slēgt, ka šī grāmata izdota starp 1773. un 1782. gadiem, kad Stanislaw bijis par bīskapu⁸ (Seiļ 1936: 22). Tomēr Staņislavs Bohuś Sestzeņcevičs (*Stanislaw Bohusz Siestrzeńcewicz*, 1731–1826) līdz 1782. gadam ir Viļņas koadjutorbīskaps (palīgbīskaps), un Mogiļovas arhidiecēze pagaidām vēl nepastāv. Tā tiek izveidota 1783. gadā, un Sestzeņcevičs tiek iecelts par pirmo tās arhibīskapu – šis fakts norāda, ka „Eysa sałasieyszona” Mogiļovā visdrīzāk ir drukāta pēc 1783. gada. Dr. A. Brumanis mistifikāciju ar Sestzeņceviča iecelšanu par bīskapu skaidro detalizētāk. Jau 1773. gada novembrī izdota pirmā carienes Katrīnas II pavēle par Sestzeņceviču kā Mogiļovas arhibīskapu, ko nav atbalstījusi Roma. Carienes centieni realizēt šo mērķi tomēr nav apsīkuši, un 1782. gada janvārī viņa atkal Sestzeņceviču nominē

5 *Evangelia toto anno*, 119.

6 <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/lam11.html>, sk. 17.02.2012.

7 Par iedalījumu ordeņa un klēra garīdzniecībā sk. Baznīcas Kanoniskā likuma (Codex Iuris Canonici) 117.–127. pantu.

8 Saglabātas rakstības īpatnības.

par Mogiļovas arhibīskapu, bet februārī paraksta arhidiecezes dibināšanas dokumentu. 1783. gada 19. decembrī Romas pāvests Sestžeņceviču ieceļ par Mogiļovas arhibīskapu un dibina Mogiļovas arhidiecezi (Brumanis [1982]: 193–196, 199). Tikai ņemot vērā visu augstāk teikto, kļūst skaidrs V. Seiles sniegtais „Eysas sašasieyszonas” datējums.

Kāpēc jāpievērš uzmanība šādiem šķietami maznozīmīgiem sīkumiem? Iedziļināšanās tajos, arī katoļu Baznīcas vēstures pazīšana var palīdzēt atklāt pirmo grāmatu autorus – sarakstītājus, lokalizētājus, tulkotājus, uzmeklēt tulkojumu avotus, skaidrāk saprast laikmeta apstākļus, kuros risinājušies atbilstošie notikumi.

Savukārt katoļu Baznīcas literatūras stūrakmeņu – pamatdarbu ticības audzināšanā – apzināšana ļauj drošāk identificēt oriģinālavotus. Tikai paviršam apskatniekam viena literatūras žanra darbi, piem., katehismi, šķiet vienādi. Tieši šajā grupā iederas arī „Eysa sašasieyszona”, kas kopkatalogā saukta par bībelstāstiem (sk. S: 328). Taču šie konkrētie svētās vēstures stāsti pārsniedz tiem atvēlēto žanra jeb bībelstāstu robežas, tos var saukt arī par katehismu – tie atklāj pestīšanas vēstures notikumus, bet katra stāsta beigās jautājumu un atbilžu formā tiek akcentēts svarīgākais, par ko ticis vēstīts. Šie paši bībelstāsti tekstuāli atbilst franču baznīcas vēsturnieka, franču karaļa galma pedagoga un katoļu priesteru Kloda Flerī (*Claude Fleury*, 1640–1723) darbam „Catéchisme historique, contenant en abrégé l’histoire sainte et la doctrine chrétienne” (1679). Katehisma autors plašākai sabiedrībai kļuva pazīstams ar 2 sējumu darbu „Grand Catéchisme historique” (1683), no kura 1728. gadā tika izveidots pirmais t. s. īsais vēsturiskais katehisms „Petit Catéchisme historique: contenant en abrégé l’histoire sainte et la doctrine chrétienne”, kas ir katoļu skolām domāto Bībeles stāstu grāmatu priekšvēstnesis un aizsāka bērniem piemērotu reliģisku mācībgrāmatu tipu⁹.

Polijā bija pazīstami vairāki mazā katehisma izdevumi divās valodās – poļu un franču, norādot arī darba autoru. Latgaliešu izdevumu „Eysa sašasieyszona” iespējams salīdzināt ar 1819. gadā Vroclavā izdoto „Maty katechizm historyczny”, tikai latgaliešu katehisma teksts ir vienā valodā, resp., latgaliski. Parāleli latgaliskajam tekstam gan doti daži virsraksti poļu valodā, ļaujot skaidrāk spriest par avotu. Grāmatas titullapā netiek sniegta informācija par autoru, bet teksts „ar meli latvisku nu wina baznickunga sarakstieyta” rāda, ka *sarakstieyt* var nozīmēt arī ‘tulkot’, īpaši šajā gadījumā, kad tekstu atbilde ir ļoti cieša. Par grāmatas autoru seniespiedumu katalogā tiek norādīts Mihaēls Rots, bet avots, no kura gūta kataloga informācija, netiek atklāts. V. Seile savā rādītājā aprakstāmās grāmatas autoru nav minējusi.

Latgaliešu grāmatām parasti nav norādīti ne tulkotāji, ne sarakstītāji. Lai cik neierasti tas arī skanētu – vēl joprojām nav pierādīts, ka latgaliešu garīgā literatūra ir bijusi tikai tulkotā literatūra, ka nav oriģināldarbu.

Seniespiedumu katalogā netiek minētas rituāles – grāmatas, kurās „aprakstītas ceremonijas un lūgšanas, kādas lieto priesteris, izdalot svētos sakramentus, sakramentālijas un dažādas svētības”¹⁰. Rituāles ir būtiski nepieciešamas ikvienam garīdzniekam, un, šķiet, būtu tikai loģiski, ja latgaliskais teksts tajās parādītos vienlaikus ar tekstiem latviešu valodā, resp., jau vismaz ar 1755. gadu, kad ir iespīestas pirmās rituāles vidusdialektā balstītajā rakstu tradīcijā (seniespiedumu katalogā netiek pieminētas). Tikai 1802. gadā Polockā izdotajā „Rituale Sacramentorum”¹¹ latviskās atbildes rakstītas

9 *Theologische Realenzyklopädie* 17, hrsg. Von Gerhard Müller. Berlin; New York: de Gruyter, 1988. 731. 10 *Liturģika*. Rediģējis un izdevis pr. A. Piebalgs. Cēsis, 1939. 44.

11 *Rituale Sacramentorum, ac aliarum Ecclesiae Ceroemoniarum ex rituali..* Polociae, Typis Coll: Soc:

latgaliešu valodā. Ja arī būtu pastāvējis vēl kāds rituāļu izdevums ar atbildēm latgaliski, tas varētu būt izdots vienīgi pēc 1783. gada, kad tiek stingri noteiktas bīskapiju robežas un lejaslatviešu valoda, kas Latgalē iesakņoties nebija spējusi, rituāļu ceremoniju grāmatāstika atnesta. Ar 1753. gada „Evangelia toto anno.” latgaliskajām rituālēm sakara nav, kā to diemžēl kļūdaini, kaut atsaucoties uz S. Kalvāni, min A. Stafecka (Stafecka 2006: 336).

Polockā iespiestais 1802. gada rituāļu izdevums bija paredzēts Mogiļovas arhidiecēzes vajadzībām. Attaisnot tā neiekļaušanu kopkatalogā var, pieņemot, ka tie ir tikai fragmentāri teksti (līdzīgi darīts ar 1755. gada latviskajām rituālēm), tomēr arī latgaliskais teksts „Gromotā dzismiu łacinsku” (sk. S: 2437), par kuru minēts, ka *teksts latīņu valodā, norādījumi par tā izpildīšanu latgaliešu rakstu valodā*, tāpat ir stipri fragmentārs un ir pat īsāks nekā rituāļu jautājumi un atbildes.

Pētniecības procesam palaikam traucē nekonsekvences grāmatu nosaukumu pierakstā un aprakstā, kad atsevišķi nosaukumi tiek minēti mūsdienu latgaliešu rakstībā, piem., „Eisas lyugšonas un dzīsmes” (S: 1145, arī S: 781, S: 1070 u. c.), citi, būdami tādā pašā meklējamo izdevumu statusā (*Eks. nav zināmi.*), tomēr tiek citēti tuvāk oriģinālam, resp., tiek minēti pēc V. Seiles vai G. Manteifeļa bibliogrāfiju ziņām (S: 149, S: 280 u. c.). Atšķirība pierakstā vērojama pat viena nosaukuma variantos, īpaši pamanāmi tas ir atkārtoto iespaidā – „Grōmota lyugšonu” (piem., S: 1070, S: 1350) un „Dzīsmes svātas” (S: 649, S: 429) – kopkataloga aprakstos. Varbūt tomēr izdevumu, kuru eksemplāri nav zināmi, nosaukumus vajadzētu aprakstīt pēc pirmā (laika ziņā tuvākā) atrastā izdevuma nosaukuma? Tad „Grōmotai lyugšonu” atbilstu pirmais atrastais 1811. gada izdevums (S: 880), kas, starp citu, katalogā tiek uzskatīts par 5. izdevumu, „Dzīsmem svātom” – 1801. gada iespiedums (S: 686), kas tiek saukts par 3. izdevumu. Katolisko grāmatu nosaukumi un to rakstība nemainījās līdz ar katru jaunu – atkārtotu – izdevumu.

Kopkataloga pamatdaļas pielikumā pie apšaubāmiem un neeksistējošiem iespiedumiem minētas 8 latgaliešu grāmatas. Fakti, kas tiek piesaukti to neesamības pamatojumam, nav droši. Piemēram, tiek apšaubīta grāmatas „Evaņģēliji” (S: 2540; iespējams 1770. gada paralēlais evaņģēliju teksts latgaliešu un poļu valodā) pastāvēšana. Apgalvojums, ka Latgales un Kurzemes katoļiem divvalodu evaņģēlija tradīcija nav izveidojusies, nepārlicina. Varbūt tomēr būtu jārunā par divām tradīcijām, kas pastāvēja vismaz rokkrastā? Latgaliešu katoļu literatūras tradīcija ir radniecīga lietuviešiem, un, ja grāmata „Ewangelie polskie y litewskie” ir izdota lietuviešu valodā un 17.–19. gs., aptuveni 200 gadu laikā, pārdrūkātā vairāk nekā 30 reižu (Kaunas 1996: 58, 77), jādodomā, ka paralēls evaņģēliju izdevums poļu un latgaliešu valodā varētu būt bijis arī Latgales latviešiem. 1820. gada Aglonas dominikāņu klostera bibliotēkas sarakstos¹² pēc grāmatas „Evangellie polskie y litewskie”, kas izdota Viļņā 1770. gadā, tiek minēti 5 grāmatas „Łotewskie polskie L” [Tā! – S. K.] eksemplāri, kas izdoti Viļņā 1743. gadā. Par to autoru minētais „Wuyka SJ” ir jezuīts Jākubs Wujeks (*Jakub Wujek*, 1542–1597), Bībeles tulkotājs poļu valodā¹³. Interesanti, ka 1743. gadā Viļņā netiek izdots neviens viņa darbs. Vai tiešām tas ir bijis izdots latgaliski – jautājums paliek atklāts. (Rokraksta grāmatas esamība 5 eksemplāros šoreiz laikam jāizslēdz, ir norādīta arī tās izdošanas vieta.) Šis izdevums nav vairāk apšaubāms kā citas katalogā minētās neatrastās grāmatas, piem., „Rosarium Lotavicum” (S: 302) vai „Precatorium libellus in honorem SS. Cordis Jesu” (S: 425) u. tml. Ticams, ka abasminētās varētu būt dziesmu un lūgšanu

Jesu, 1802.

¹² Saraksts glabājas Aglonas bazilikas arhīvā.

¹³ Par viņu sk. Stanisław Koziara (2003). *Biblia Wujka w języku i kulturze polskiej. Konspekt Nr. 14/15*. Krakow. <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/14/biblia.html>, sk. 27.02.2012.

grāmatu daļas, nevis atsevišķi izdevumi. (Līdzīgi – uz atsevišķu izdevumu statusu varētu nepretendēt arī daudzās t. s. latgaliešu ābece.)

Šās reizes piezīmes par latgaliešu grāmatām varētu beigt ar optimistisku liecību, ka vēl joprojām ir iespējams atrast neapzinātus, izdošanai sagatavotus manuskriptus. Spilgta liecība tam ir nesen Alsungā atrastā *muoceibu* (sprediķu) grāmata, ko Alsungas baznīcas tornī uzgāja priesteris Andris Vasiļevskis. Rokraksta grāmatas nosaukums ir skaidri lasāms – „Kazania na Uroczystsze Swięta po Łotewsku przez X. Korna napisane: do wydania” (Sprediķi latviski lielākajām svētku dienām, priesteris Korna uzrakstīti: izdošanai). *Mācības* sarakstītas labā latgaliešu valodā, tekstā ir atsaucies uz Svētajiem Rakstiem. Vai tas ir oriģināldarbs – šobrīd vēl nav noskaidrots, bet iespējamā autora sakarā dažus minējumus izteikt jau ir iespējams.

18. gs. Latvijas teritorijā strādājuši vairāki Korni – Jezuītu sadraudzības locekļi, piem., Korns Benedikts (*Korn Benedictus*), retorikas un poēzijas profesors un mājas hronikas rakstītājs Ilūkstes jezuītu rezidencē (Kleijntjenss 1941:418), un Korns Ignācijs (*Korn Ignatius*) Šadursku misijā (*Missio Szadursciana*), par kuru zināms, ka viņš ir livonietis, sprediķo poliski, runā latviski (Kleijntjenss 1941:381). 1761. gada vizitāciju protokolos lasāms kāda laicīgajam klēram piederīga Līvenmuižas (Līvānu) priesteris Mikolaja Korņa (*Mikolaj Korń*) vārds (Litak 1998: 178). Kāpēc gan viens no viņiem nevarētu būt jaunatraduma autors?

Savukārt LU Akadēmiskajā bibliotēkā glabājas kopkatalogā neminēta baznīckunga Jezupa Macileviča 1853. gadā parakstīta „Licieyba brolisties wyssu swatoku sirzu Jezu un Maryas. Pi Feymanu Bažnieycas”¹⁴.

Liepājas sv. Jāzepa katoļu katedrāles grāmatu krātuvē atrodas 1820. gadā izdotā „Gromota łyugszonu”, kas atšķirtībā no eksemplāra, kas aprakstīts kopkatalogā (S: 1037), ir saglabājusies daudz pilnīgāka, proti, tai ir titullapa, grāmatai ir 385 lappuses, neskaitot satura rādītāju¹⁵.

Seniespiedumu kopkatalogā no 22 latgaliešu 18. gadsimta izdevumiem atrasti 7, no 64 19. gs. (iespiestām līdz 1855. gadam) izdotajām grāmatām atrastas 52, bet 12 ir meklējamas. Statistika paskopa. Ja salīdzina atbilstošā laikposma latgaliešu grāmatu uzrādījumu G. Manteifeļa un V. Seiles bibliogrāfijās, to skaits ir attiecīgi 69 un 76. Tas ir, ieskaitot 10 grāmatu, kas izdotas pirms 1730. gada *dzīsmu gruomotas* un nav latgaliešu valodā. Uzskaitījums sāks ar E. Tolgsdorfa 1604. gada katehismu, turpināts ar G. Elgera darbiem un lejaslatviešu 1719. gada rituālēm (arī nav aprakstītas katalogā). Seniespiedumu kopkatalogā skaitliski ir ietverts vairāk latgaliešu izdevumu, bet daudzi no tiem tāpat turpina uzdot mīklas latgaliešu literatūras senākāposma pētniekiem. Tomēr tagad tās kļūst vieglāk risināmas, jo ir paveikts svarīgs priekšdarbs – izveidots „iespējami pilnīgs latviešu grāmatniecības sākumposma bibliogrāfisks reģistrējums” (S: 7 (Ievads)).

14 L. Leikumas pirmpublicējums (?). *Katōļu Dzeive*, 2005, Nr. 2, vāka atvērumā.

15 Par Liepājas grāmatām sk. L. Leikuma (2011). Katuoļu gruomotys Līpuojā. *Katōļu Dzeive*. Nr. 4. 42–44.

LITERATŪRA

Apeļs, Meikuls (1935). *Latgališu literatūras vēsture*. Rēzekne: Latgališu skolotāju Centralās bīdreibas izdevums.

Brumanis, Andrejs [1982]. Kāpēc Mochileva, bet ne Rīga. *Dzimtenes kalendārs 1983. gadam*. [Zviedrija]: Trīs rozes. 193–200.

Bukšs, Mikeļs (1952). *Vacōkī rakstnīceibas pīminekli*. [Minhene]: p/s Latgaļu izdevnīceiba.

Bukšs, Mikeļs (1957). *Latgaļu literatūras vēsture*. [Minhene]: p/s Latgaļu izdevnīceiba.

Kaunas Domas (1996). Lietuviškoji knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Lietuviškoji knyga*. Vilnius: AS VILSPA. 30–86.

Kleijntjenss, Jozefs (1941). *Latvijas vēstures avoti Jezuītu ordeņa archīvos, 3.*, Rīga: Latvju grāmata.

Litak, Stanisław (sakārtotājs, 1998). *Acta Visitationis Generalis Dioecesis Livoniae et Curlandiae seu Piltinensis anno 1771 peractae*. Torunii: Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Manteuffel, Gustaw (1885). Bibliographische Notiz über lettische Schriften, welche von 1604 bis 1871 in der hochlettischen oder der sog. oberländischen resp. polnisch-livländischen Mundart veröffentlicht worden sind. *Magazin*. Bd. 17. St. 2. 181–204.

Manteuffel, Gustaw (2007). Literatura, sztuka i historiografia nad Bałtykiem w wieku XVII i XVIII. Księga czwarta. *Zarysy z dziejów krain dawnych Inflanckich czyli Inflant właściwych (tak szwedzkich jako i polskich) Estonii z Ozylią, Kurlandii i Ziemi Piltyńskiej*. Krakow: Universitas. 223–240.

Seiļ, Valerija (1936). *Grāmatas Latgales latviešiem. Latgaliešu dialektā izdoto grāmatu chronoloģiskais, sistēmatisks autoru un izdevēju rādītājs (1585–1936)*. Rīga: Valters un Rapa.

S – Apīnis, Aleksejs (zinātniskais redaktors, 1999). *Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855. Kopkatalogs*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka.

Stafecka, Anna (1995). Ieskats latgaliešu rakstu valodas vēsturē. *Latgaliešu literatūra*. Rīga: Zvaigzne ABC. 41–56.

Stafecka, Anna (2006). Latgaliešu rakstu avoti: apzinātais un iespējas. *Letonikas pirmais kongress. Valodniecības raksti*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. 333–338.

Vonogs, Viktors (1944). Latgaļu rakstnīceibas sōkumi. *Rokstu krōjums latgaļu drukas aizlīguma atceļsonas 40 godu atcerei*. Daugavpils: Vl. Lōča izdevnīceiba. 18–52.

Siestrzeńcewicz – http://ortografia4.appspot.com/wiki/Stanis%C5%82aw_Bohusz_Siestrze%C5%84cewicz, sk. 17.02.2012.

TIRGUS FENOMENS LATGALES KULTŪRĀ

Raksta mērķis – raksturot tirgu kā Latgales kultūras fenomenu, īpašu sociālās komunikācijas veidu ar noturīgām, tradīcijā nostiprinātām funkcijām un sazarotu semantiku. Tirgus raksturojumam galvenokārt izmantota fenomenoloģiskā pieeja, aktualizējot tirgus kā apziņas fenomena specifiku Latgalē. Šim nolūkam izmantots plašs un daudzveidīgs avotu klāsts, kas sniedz gan individuālās, gan kolektīvās apziņas refleksijas, – folklorā, periodikā, daiļliteratūrā, kultūrvēsturiskās apceres. Papildus izmantota arī semantiski kognitīvā pieeja, akcentējot tirgus semantiskajā laukā ietilpstošo leksēmu nominatīvo blīvumu, etimoloģiju un kontekstuālo semantiku.

MARKET PHENOMENON IN THE CULTURE OF LATGALE

The article aims to characterize the market as cultural phenomenon in Latgale, particular type of social communication with sustainable, traditionally consolidated functions and branched semantics. For characteristics of the market basically the phenomenological approach is used by updating specifics of the market as a phenomenon of cognition in Latgale. For this purpose a wide range of diverse sources is used, providing reflection of both individual and collective cognition – folklore, periodicals, fiction, cultural and historical essays. Apart from that also the semantically cognitive approach is used, with an emphasis on nominative density, etymology and contextual semantics of lexemes belonging to the semantic field of market. Market phenomenon in this article is reviewed as three thematic blocks – attitude towards market, selling and traders, market mega-system and, finally, functional load of the market.

Attitude towards the market, traders and trading as a type of economic activity has not been uniform in Latgale. With livestock breeding and farming becoming stronger, trade invariably serves as a tool for exchange of the surplus of goods produced in natural economy for the missing goods. Negative attitude towards trade and trader's profession develops, when Jews are starting to trade in Latgale, by performance of intermediary and dealer functions. From the beginning of 19th century under influence of periodicals, the trade as a type of economic activity is rehabilitated among Latgalians, which is confirmed by folkloric materials and statistical data.

Market in the terms of place for selling in Latgale is becoming topical as regards its location, calendar, the market square layout, traders, ritual elements of marketing and a general atmosphere inherent to the market. Traditionally a market developed in more densely populated and well accessible places. In their establishing local estate managers were playing their roles, however as far as 40^{-ties} of the 20th century location, attendance and calendar of the market in Latgale, was mainly determined by a tradition to arrange a market together with the church festivities. Like in former times, also today, coexistence of the church and the market promotes thinking about the balance of spiritual and material values, which is analyzed mainly by periodicals.

The market has always been distinguished with surprising regularity. In Latgale usually there were annual, monthly, and weekly markets. The names were formed according to the church holiday, dominant

goods, market participants. Phenomenal nature of the market is acknowledged by their spontaneous organisation, even disregarding the government regulations. In this respect already during 30^{ies} of the 20th century Viļāni and Kārsava were distinguishable also these days maintaining the tradition of widely attended monthly market.

Marketplace as the most important part of the market mega-system has been established in the cognition not only as a marketing, but also as a venue of different cultural and social processes. Substantial factors for understanding of the marketing is improvement of the market area, the offer of goods, diversity of traders. Designations and arrangement of market place presents both a bright national colour and impact of foreign cultures (notably Polish, Russian). Varied supply of goods and bargaining possibility to the present day is specifying the market when compared with other trading venues. All these elements constitute market as the place of convergence of various historical, political and socio-economic developments to signal of all the topical events both in the social life and in the life or particular individuals.

In the public mind the market has been established also as an essential factor strengthening and even forming the family ties, since up to the middle of the 20th century, the market was the place and reason for meeting of closer and more distant relatives. The market was the place brides were selected, wedding jewellery was purchased. Market lexicon (for example, bride's purchase, 'bariši') has entered also the wedding rituals.

Since the market is increasingly connected to a large number of people, it has been and still is used also for socio-political purposes: marketplaces have been areas of demonstrations, moots. Political parties address their electorates in the market both at the beginning of the 20th century and today. During the Second World War years, the marketplace was also used as a public place for punishment.

Perception of the market as a phenomenon has not decreased, it has become a singular identity factor and represents traditions and culture of Latgale both in other areas of Latvia and abroad.

Latgales kultūru veido daudzas vispāratzītas garīgas un arī materiālas vērtības. Tādi kultūras fenomeni kā valoda, reliģija, folklorā, vēsture ir nostiprinājušies sabiedrības apziņā kā būtiski etniskās identitātes faktori. Tirgus pieder pie tām kultūras reālijām, kuras atzīst par tipiskām, bet individuālā līmenī nereti mēdz attiecināt uz ikdienību, vairāk asociējot ar praktisku sadzīvi. Tomēr arī šādā izpratnē tirgus nozīme kultūrā nav apstrīdama. Sākot ar 20. gs. sākumu fenomenoloģijas (Huserls 2002) un sociālās fenomenoloģijas (Schutz 1980) ietekmē ikdienas lietām un parādībām tiek piešķirta būtiska kultūru akumulējoša, ilustrējoša un pat producējoša nozīme. Konceptuāli tirgus kā īpaši nozīmīga kultūras fenomena pieteikumsbalstīts Rēzeknes Augstskolas projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā”¹⁶ aptaujas datos, kur 1330 no 1959 respondentiem (68 %), jautāti par zīmēm, kas, viņuprāt, visspilgtāk raksturo Latgali, nosauca tieši tirgu.

Raksta mērķis ir raksturot tirgu kā Latgales kultūras fenomenu, īpašu sociālās komunikācijas veidu ar noturīgām, tradīcijā nostiprinātām funkcijām un sazarotu semantiku. Šim nolūkam galvenokārt izmantota fenomenoloģiskā pieeja, kas paredz tirgus kā apziņas fenomena (Kūle 1998: 396) atklāsmi, izmantojot iespējami plašu avotu klāstu, kas satur gan individuālas, gan kolektīvas tirgus refleksijas. Pie šiem avotiem vispirms minama latgaliešu folklorā: tautasdziesmas, pasakas, nostāsti, brahioloģismi, kas pierakstīti, sākot ar 19. gs. otro pusi, un aptver kolektīvajā pieredzē balstītu, nereti simbolos un vispārinājumos ietērtu tirgus izpratni un interpretāciju. Otra avotu grupa ir Latgales laikraksti, kas kopš 20. gs. sākuma ne tikai ataino tirgu un tirgus attiecības, bet arī veido sabiedrisko domu šajā jautājumā.

16 ESF projekts Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071 „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā”. Reģ. Nr. LV 90000011588.

Būtiski nozīmīgi ir vēstures un kultūras vēstures pētījumi, kas atklāj viedokļus par noteiktā laikmeta sociālajām, politiskajām, ekonomiskajām u. c. norisēm. Pēdējā – emocionāli piesātinātākā – avotu grupa ir māksla, sevišķi daiļliteratūra un glezniecība, kas satur daudzveidīgas, subjektīvi pārdzīvotas tirgus refleksijas. Aplūkotie avoti atklāj tirgu kā apziņas fenomenu, aktualizējot tādus tā interpretācijas aspektus kā attieksmi pret tirgu, tirgošanos un tirgotājiem, tirgus megasistēmu un –visbeidzot –tirgus funkcionālo noslogojumu.

Tirgus fenomena raksturošanā papildus ir izmantota semantiski kognitīvā pieeja (Попова 2007), akcentējot tirgus semantiskajā laukā ietilpstošo leksēmu nominatīvo blīvumu (Карасик 2002: 111), etimoloģiju un kontekstuālo semantiku. Rakstā tirgus semantiskajā laukā ietilpstošās leksēmas (tirgus, tirgus laukuma, tirgotāju, preču apzīmējumi, tirgošanās procesu raksturojošās leksēmas u. c.) skatītas saistībā ar dažādiem tirgus fenomena interpretācijas aspektiem, aktualizējot gan to kontekstuālo specifiku, gan dažādu kultūru ietekmes tirgus fenomena tapšanā.

Vārds „tirgus” tirgošanās vietas un procesu nozīmē lietots daudzās valodās (latgaliešu *tierts*, krievu, baltkrievu, ukraiņu *морз*, lietuviešu *turgus* u. c.). Senākajā izpratnē tas ir mantotas cilmes vārds, kam pamatā ir indoeiropiešu **ter-*‘(daudz, skaļi) runāt’ (Karulis 1992: 411). Arī latgaliešu valodas izloksnēs viena no vārda *tierts* nozīmēm ir ‘trokšņojošu cilvēku grupa’ (Reķēna 1998: 550). Trokšņa, jandāliņa semantiku saglabājusī arī latgaliešu folklorā: *Divi buobas i tierts* (LSD: 19 501 340¹⁷). Tautasdziesmās minēts, ka cilvēks ar skaļu, spalgu balsi dzimis vai krustīts tirgū: *Gara muna bize beja, / Spolga muna volūdeņa: / Vējputnēs es pīdzymu, / Tērgā mani nūkrystuoja* (LTD: 36 524¹⁸). Troksnis, skaļa runāšana tiek uzsvērta arī vispārējās tirgus noskaņas aprakstos: *Ļaužu beja kai skudru pyulini, gajsā klaigošona, trūksnis. Patiss Babela tūrnis* (Četracits 1907). Tirgošanās, tirdzniecības laukuma nozīmē vārds *tirgus* nostiprinās Latgales vēsturisko sakaru ietekmē (Karulis 1992: 411). To apstiprina arī tādi atsevišķos Latgales apgabalos sastopami vārda *tierts* sinonīmīe varianti kā *jarmanka* (salīdzināt: poļu *jarmark*, krievu *ярмарка*, ukraiņu *ярмарок*), *kirmašs* (salīdzināt: baltkrievu *кермаіu*, poļu *kiermasz*) u. c., kas apliecina multikulturālo Latgales tirgus raksturu.

Attieksme pret tirgu, tirgošanos un tirgotājiem ir viens no būtiskākajiem tirgus fenomena rādītājiem. Tā nav viendabīga un ir atkarīga no visdažādākajiem (kā objektīviem, tā subjektīviem) faktoriem. Vēstures dati liecina, ka attīstīta tirdzniecības kultūra Latgales teritorijā esot pastāvējusī jau vidējā neolītā (3300.–2300. g. p. m. ē). Sevišķa nozīme šajā laikā bijusi Lubāna ezera baseinam, kas nodrošināja tirdzniecības sakarus gan ar Baltijas jūras piekrasti, gan Krievijas ziemeļrietumu apgabaliem, par maiņas ekvivalentu izmantojot dzintaru (Loze 2004). Nostiprinoties lopkopībai un zemkopībai, tirdzniecība nemainīgi kalpo par līdzekli naturālajā saimniecībā saražoto preču pārpalikuma maiņai pret trūkstošajām. Noraidoša attieksme pret tirgošanos un tirgotāja amatu izveidojas starpnieku un uzpircēju darbības ietekmē, kurus 20. gs. sākuma medijos nereti saista ar ebreju aktivitātēm tirdzniecībā: *Naz' par kù myusu latwiši tur par kauna lītu aizajemt ar tergošonūs. Ji dūmoj, ka tys ir tik žida omots, na kristīta cylvaka* (L-niķš 1909: 2). Negatīva attieksme vērojama arī tādos nievājošos tirgotāju apzīmējumos kā, piemēram, *spekuļanti, kupci* u. c.: *Kupcis bez wyskaida dorba, par starpiniku tik byudams, palik bogots, bet zemnieks nadaboj i gūdigas moksas par sowy gryutū dorbu* (Skoborga 1913: 2). Tirdzniecības

17 Te un turpmāk, atsaucoties uz Latviešu sakāmvārdu datorfondu (LSD), norādīts sakāmvārda numurs.

18 Te un turpmāk, atsaucoties uz krājumu Švābe, Arveds, Straubergs, Kārlis, Hauzenberga-Šturma, Edīte (sakārtotāji, 1952–1956). Latviešu tautas dziesmas. Copenhagen: Imanta. <http://latviandainas.lib.virginia.edu/>, norādīts tautasdziesmas numurs.

reabilitācijas mēģinājumi parādās gan latgaliešu folklorā, gan 20. gs. sākuma publicistikā. Piemēram, kādā pasakā nabadzīgs zemnieks iegūst laimes labvēlību un kļūst bagāts, tikai sākot nodarboties ar tirdzniecību: *Aizīt nabogs uz tiergu nūpīerk kaidu lītu, puordūd, atīt vokorā uz sātu un atlas treis reizes naudas vairuok, kai beja reitā. Par vīnu godu nabogs palyka boguots* (Šmits 1967, IX: 429). Savukārt Latgales mediji rosina zemniekus uzsākt tirdzniecību, veidojot tādu ideālu modeli, kur zemnieki *saprūt i orklu cylot i terdzibu west* (Skrinda 1910: 1), pašu tirdzniecību reklamējot kā vieglāko un ātrāko ceļu uz turību (Buračevskis 1935: 3). Tirdzniecībā nodarbināto Latgales iedzīvotāju skaits no 2,4 % 20. gs. 20. gados pieaug līdz 15,6 % 2000. gadā (LRS 2001). Tirgotāja amata popularitāti zināmā mērā apliecina arī tādi uzvārdi kā, piem., Kupčs vai Kozukupčs, Oplotnīks, Kirmuška u. c. Tomēr attieksmi pret tirgošanu un – jo sevišķi – pret tirgotājiem līdz pat mūsdienām veido tirgotāja un preces attiecības. Ja tirgotājs ir pārpircējs, viņš nereti izpelnās nievājošos *targaša* un *spekuļanta* apzīmējumus. Jau 20. gs. 20. gados prese atmasko viņu tirgošanās paņēmienus: *spekuļanti iperk labibu, myltus, gaļi, swistu par cara naudu un pordud Reigā par Latwijas naudu. Caur ku spekuļanti peļnej na mozok par 150–200 %* (Cara naudas cineitoji 1921: 3).

Tirgus būtiskā nozīme tirgošanās vietas izpratnē nostiprinājusies jau folklorā. Kādā pasakā tirgus laukums, pārnesot to palaga formātā, ieguvis savdabīga pasaules brīnuma izpratni: *uz pologa kotru dīnu tierguojas vasals tiergs ar vysaidu montu* (Šmits 1967, IX: 269). Tradicionāli tirgus gan stihiski, gan normatīvi veidojās labi piebraucamās un biezi apdzīvotās vietās. Saglabājušās liecības par vietējo muižnieku iniciatīvu tirgus dibināšanā. Piem., Baltinavā t. s. *baronatiergs* 15. oktobrī un 15. aprīlī ap 1880. gadu esot iedibinājis barons Hlots, kas bijis kaislīgs mednieks un savu suņu barošanai šajos tirgos iepircis vecus zirgus (Budže 1972: 170). Tomēr līdz pat 20. gs. 20. gadiem tirgus izvietojumu, apmeklētību un kalendāru Latgalē galvenokārt veidoja tradīcija *nūturēt tiergu* kopā ar baznīcas svētkiem. Populārākie no tiem – t. s. *atlaidu tiergi* jeb *opluoti*. To nosaukums radies no oblātes (Latgalē sauktas *oplatkas*, *aplatkys*, *oblātis* u. tml.) – dievmaižītes, ko dievkalpojumā pasniedz par zīmi grēku atlaišanai. Atlaidu tirgi bijuši kupli apmeklēti un notikuši gandrīz katrā Latgales draudzē. Piemēram, 1940. gadā Krāslavas atlaidu tirgu 5. jūlijā apmeklēja 20 000, bet Aglonas atlaidu tirgu 15. augustā – 100 000 visas Latvijas dievlūdžēju. Tas veicināja tirgus līdzības piemērošanu liela cilvēku skaita nosaukšanai: *laužu sasalaseja kai uz tērga* (Rezeknītis 1908: 2) vai *Bazneicas pogolms ocumirklī beja pylns sīvīšim kai tērgs* (Sprūdžs 1931: 2). Atsevišķos gadījumos vārds *tiergs* tiek lietots pat kā sinonīms lielāka cilvēku skaita apzīmējumam: *ap čigonu wazumu stow wasals krivitiu tiergs* (Zeile 1915: 7). Mūsdienās tirgus masveida saikne ar atlaidām ir zudusi, tomēr daudzās Latgales pilsētās (Rēzeknē, Preiļos, Dagdā u. c.) tirgus vēl aizvien atrodas tiešā baznīcas tuvumā. Kā senāk, tā arī mūsdienās baznīcas un tirgus līdzspastāvēšana rosinājusi uz pārdomām par garīgo un materiālo vērtību līdzsvaru. Prokatoliski noskaņoti publicisti 20. gs. pirmās puses laikrakstos nosoda tirgus rīkošanu baznīcas svētku laikā: *dvēseļu dīnā tū [tirgu – A. J.-Š.] atļove un tys nūtyka ar lelu pīdauzeibu dēļ apzineigim ticeigajim: daži devēs uz bazneicu, bet citi – uz tērgu; beja ari taidi, kas mēginōja obus apvīnōt: breidi te, breidi tur* (L 1940: 4). Baznīcas svētku komercializēšanās aktuāla arī mūsdienās. Piemēram, 15. augustā, Vissvētākās Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas svētkos, Aglonā, blakus bazilikai, darbojas un ir kupli apmeklēti arī tirgus, kam velīta dažāda attieksme. Piem., pēc 2005. gada svētkiem pretstatā sakrālajai noskaņai, kas valda bazilikas laukumā, presē izskan nepavisam ne cildinoši komentāri par rūpalu, kas risinās turpat, aiz baznīcas vārtiem: *aiz sakrālā laukuma sētas svētcenīeki izdzīvoja sāpi par augstajām cenām, vietējie*

uzņēmumi – par negodīgo konkurenci tirdzniecības vietu ziņā, bet paši tirgotāji – par augsto taksi, kas bija jāmaksā par tirdzniecības vietu ūri (Lase 2005). Tomēr vēsturiski sabiedrības apziņā nostiprinājusies vienlīdz svarīgā abu pasākumu nozīme. Sevišķi spilgti tas atklājas daiļliteratūrā: *Izgājuse nu baznīcas, Zuze apstaigāja tērgu. Ari te vyss beja jauks un lobs, sōkūt ar žōvetom cyukas kōjom un beidzūt ar pārnejim ōbelim* (Erss 1926: 2). Arī mūsdienu tirgus aprakstos nemainīgi saglabājies tirgus un baznīcas ambivalentais sinkrētisms: *Tirdzinieku kņada, vistu kladzināšana un sivēnu kviekšana, Latvijas Radio 2 un Latgols radejis hiti, pa vidu smeldzīga garmoškas spēle, bet pāri tam visam dimdina baznīcas torņu zvani* (Rancāne 2009).

Tirgus no senlaikiem izcēlies ar apbrīnojamu regularitāti. Atkarībā no rīkošanas biežuma tirgus iedalīja *goda, mēneša un nedeļas tiergā*. Divi pēdējie tikuši ieviesti jaunākajos laikos un mazinājuši *goda tierga* nozīmi. *Goda tiergi* parasti notika rudenī, pavasarī un ziemā, retāk – vasarā; pārsvarā tur tika tirgotas sezonas preces: *pavasarī pasarōdeja rotu skrytuļu lūki, vosorā – sierpi, izkaptis un grōbekli, zīmā – rogovas un komonas* (Budže 1972: 141–142). *Goda tiergu* nosaukumi veidojās dažādi: pēc baznīcas svinamās dienas nosaukuma (piem., *Rožoncu dīnas tiergs* Varkaļānos pirmajā oktobra pirmdienā, *Pokrova goda tiergs* Viļakā 1. oktobrī, *Stefana dīnas tiergs* Baltinavā 26. decembrī u. c.), dominējošās preces (*Zyrgu tiergs* Ludzā 14. februārī), tirgus dalībniekiem (*Buobu tiergs* Balvos 2. februārī, kur tirgojās pārsvarā sievietes, *Krīvu tiergs* Rēzeknē, Ludzā, Daugavpilī, Dagdā un dažos Abrenes apriņķa centros, kas saskaņā ar Jūlija kalendāru notika pareizticīgobaznīcas svētkos). Sākot ar 20. gs. 20. gadiem, tirgus laiku un vietu Latvijā regulē speciāli valdības likumi un rīkojumi (Noteikumi.. 1932), kur noteiktas galvenās tirgus rīkošanas prasības, tostarp aizliegums noturēt tirgus svētdienās un svētku dienās. Attiecībā uz Latgali gan paredzēti izņēmumi: *Bez tam Latgalē attiecībā uz tirgiem pielīdzināma darbdienām lielā lūdzamā diena, bet pārējās valsts daļās pielīdzināmas darbdienām svētku dienas, kas paredzētas vienīgi Latgalē* (Noteikumi.. 1932). Latgales pašvaldības apstiprina savus saistošos noteikumus par svētku dienām un svētdienām, kad tomēr atļauts rīkot tirgus. Piem., Krāslavā 1934. gadā atļauts rīkot tirgu pēdējā svētdienā pirms Ziemassvētkiem, Lieldienām, trešajās Ziemassvētku, Lieldienu un Vasaras svētku dienās, Lielajā lūdzamajā dienā, Ticības atjaunošanas svētkos, 23. un 29. jūnijā, ja tie iekrīt svētdienā, pirmajā svētdienā pēc 29. jūnija, kā arī 19. martā, 29. aprīlī un 25. augustā, ja šīs dienas iekrīt svētdienā (Saistošie noteikumi.. 1934). Neskatoties uz stingro reglamentāciju, 20. gs. pirmajā pusē Latgalē (piem., Viļānos un Kārsavā) nebija iespējams aizkavēt patvaļīgo tirgus organizēšanos pēc tradīcijām (Latgalē.. 1931). Piem., 1930. gadā Viļānos iknedēļas otrdienas tirgus četras reizes pārcelts uz citām nedēļas dienām ebreju svētku dēļ. Valdība šādu iemeslu uzskata par nepamatotu, aizrādot, ka tradīcijas nevarot grozīt valdības noteikumus (Tradīcijas.. 1930). Tirgus tradīcijas Viļānos un Kārsavā tiek aktīvi uzturētas arī mūsdienās – Viļānos kopš 1993. gada tiek rīkots ikmēneša tirgus otrajā katra mēneša svētdienā, Kārsavā – trešajā katra mēneša svētdienā. Viļānu tirgus popularitāti un nozīmi apliecina ne tikai izvērstās reminiscences Latgales medijos, bet arī pārnovadu presē Viļānu tirgum piedēvētais fenomenālais raksturs (Piļka 2005).

Nozīmīgākā tirgus ansambļa daļa ir tirgus laukums, saukts arī *placs*, kur tieši no pajūgiem (senatnē) vai mašīnām (mūsdienās), nojumēs, teltīs vai speciāli šim nolūkam ierīkotās būvēs notiek tirdzniecība. 20. gs. sākumā vairums tirgus laukumu nebija labiekārtoti. Sevišķi tas bija jūtams pavasarī un rudenī, kad, iestājoties lietainam laikam, tirgus laukums kļuva dubļains: *Mīsteņa gondreiz vīneigō ūla beja pōrsavārtuse par šķidri dulkainu straumi, bet plašais zyrgu tērgs par mīlzeigu, nateiru un lipeigu duļku*

dīki (Apeļš 1929: 3). 20. gs. 30. gados, palielinoties tirgus laukumu funkcijām, tie tiek labiekārtoti un paplašināti. Piem., Daugavpilī, nojaucot 250 tirgotāju būdu un apvienojot mazākus laukumus, 1936. gadā tiek izbūvēts 18 000 m² liels laukums, kas vienlaikus kalpoja arī par parādes laukumu (Daugavpilī.. 1936: 5). 1932. gada noteikumos par tirgiem jau ir izvirzītas stingras tirgus labiekārtošanas prasības: sauss, pēc iespējas bruģēts laukums, tuvumā pieejams dzeršanai derīgs ūdens, atejas vietas (atsevišķi vīriešiem un sievietēm) ar attiecīgiem uzrakstiem (Noteikumi.. 1932: 1).

Preiļos, Varakļānos, Viļānos un citurtirgus laukums esot saukts *polots* (Strods 1991: 39). Tā etimoloģija, kā min rakstnieks Norberts Neikšānietis, varētu būt saistīta ar laukumu kungu mājas priekšā: *tys (polōts) taidz laukums kungu mōjas priškā, ap kuknis vītu. Zōle tur. Tōļōk pučes, kryumi* (Neikšānīts 1939: 2). 20. gs. pirmās puses periodikā par *polotu* tiek saukts jebkurš lielāks laukums: *mīsta valdes noma* priekšā Latgalē (Sprūdžs 1932: 2) vai Vencesla laukums Prāgā (Porskots.. 1930: 2). Apzīmējums *polots* nostiprinājies arī Preiļu novada Polocktīšu ciema nosaukumā, kas, kā uzskata latgaliešu valodas un kultūras pētnieks Leonards Latkovskis, radniecīgs tagadējā Baltkrievijas teritorijā esošās Polockas pilsētas nosaukumam (Latkovskis 1938: 2).

Lielākās pilsētās tirgus aizņēma pat vairākus laukumus. Tā malās izvietojās tirgotāju būdas, sauktas *budkas* (salīdzināt: krievu *бюдка*, poļu *budka*), arī *krūgi*, *čajnuos* (salīdzināt: krievu *чайная*) un *traktiri* (salīdzināt: poļu *traktjer*). *Budkas* tirgus laukuma sistēmā nostiprinājušās kā būtisks arhitektonisks veidojums un literatūrā apdziedātas kā zīmīgs tirgus mikrotēls: *Uz terga budkas stow kai mutem lelom/ Ar lyukom atwoztom, kur dasu rinči weist* (Erss 1919: 2). Savukārt *krūgi*, *čajnuos* un *traktiri* asociējās galvenokārt ar dzeršanas netikumu, kas tirgus dienās esot bijis visai izplatīts. To, piem., apliecina avīžu ziņa no Viļāniem: *Tergam beidzūtis nu Weidemana „elnes” (tai sauc witeju krugu) izit pidzaruši zemnicini, kuri tod streipuļoj i denderej pa „polotu”* (Fr. 1922: 3). Alkohola lietošanu veicina arī tāds rituāls tirgošanās elements kā *bariši* (salīdzināt: krievu, baltkrievu *барыш*, ukraiņu *баруш*, poļu *barysz*) un *magaričas* (salīdzināt: krievu, ukraiņu *мозоруч*, baltkrievu *магарыч*, poļu *mohorycz*), kas izpaudās kā iedzeršana, noslēdzot veikto darījumu. Pēc tās zemnieki nereti atgriezās mājās bez pirkuma un naudas: *Brauc kai Jonikāns nu goda tērgs, golva maisā, kuojis gaisā* (LSD: 19 303 762). Ar pārmērīgu alkohola lietošanu saistītās papildu negācijas, ko nerimtīgi apkaro arī vietējā periodika, ir kautiņi, miesas bojājumi un pat vardarbīga nāve: *Tai tad nu tērga dažs tyka citumā, dažs slimnicā un dažs aizgoja taisni uz winiu pasauli. Jauki kawēkli!* (Lapsine 1913: 4) Alkohola lietošana tirgus dienā laikrakstos tiek atzīta par latgaliešiem tipisku netikumu: *Kai kriwi (staroweri) nawar nūcist, ka tērgā napasakaut, tai latwiši tur par pinōkumu tērga dinā nūsadzert* (Lapsine 1913: 3). Tomēr 1924. gadā pieņemtā žūpības apkarošanas likuma iespaidā Latgalē parādās ziņas par t. s. *sausajim tiergim*, kad tirgus laikā uzrakstīts tikai pāris protokolu par parādīšanos dzērumā (Pārkyundāls 1925: 3). Līdz mūsdienām tirgus saikne ar pastiprinātu alkohola lietošanu mazinājusies, paliekot atsevišķu pieminējumu līmenī.

Senāk, kā uzskatīja, tirgū varēja nopirkt pilnīgi visu: no adatas līdz siena vezumam (Budže 1972: 176). Daudzveidīgais tirgus piedāvājums tēlaini aprakstīts gan Latgales periodikā (*wysa ko gon, tryuka tikai lakstigolas pina un udu tauku* (Celiaweirs 1920: 4)), gan pārnovadu presē (*tur var nopirkt visu: sākot ar koka karoti, beidzot ar zirgu pilnā aizjūgā* (V. M. 1936: 8)). 20. gs. pirmajā pusē preču klāsts tirgū esot bijis atkarīgs no sezonas: rudenī tika tirgoti pārsvarā lopī un māsasaimniecības piederumi – *sprēžamī rateni, šķūti, sīti, buļvas, kubuli, bucas, rotu lūki, linejdroškas, rogovu slīces un gotovas rogovas*; pavasarī – *lyni, teli un teļu odas, sari, sīna un molkas vazumi, azara zivis*; vasarā – *augļi, citi*

pārtikas produkti un ikdienas vajadzības preces (Budže 1972: 142). Laikraksti ziņo arī par dažādām – gan komiskām, gan traģikomiskām – situācijām ar tirgus precēm. Piem., Daugavpils tirgū 1916. gadā tīrgota lāča un brieža gaļa, ko piegādājis Rīgas cirks, jo neesot bijis, ar ko dzīvniekus barot (Šys – tys.. 1916: 8). 1934. gadā tajā pašā Daugavpils tirgū kāda sieviete nopirkusi sugas gaili. Ceļā uz mājām gailis ieknābis jaunajai saimniecei un norijis viņas auskaru; lai to atdabūtu, sugas gaili vajadzējis nokaut (Gaiļs.. 1934: 1). Vai, piem., Asinovas zemniekam Aļozam aizbēguši mežā un par mežacūkām noturēti desmit sivēni, kurus neizdevās pārdot Viļānu tirgū (Matvejāns 2001: 96–100). Ekscentriskākas preces atklāj folklorā. Kādā pasakā lētticīgie vecākie brāļi tirgū mēģina pārdot pašu nonāvētās sievas: *Myusus bruoļs pamuocīja, nūstuostīja, ka tiergā nabašņiki asūt duorgi* (Šmits 1968, XII: 194). Arī mūsdienās specifiska tirgus iezīme ir daudzveidīgais preču piedāvājums, piem., Viļānu tirgū: *kuo tik tī nav. Kas vyss tī ir. Nu divanu da syvānu. Nu puču da skruču. Nu apakšbikšu da lustru. Nazcik kilometru vysa kuo* (Naktineica 2010).

Tirgotāju klāsts Latgales tirgos arvien bijis raibs. Atkarībā no preču piedāvājuma atšķirās *škaplernīki* jeb *svātibūdnīki*, saldumu un sīkpreču tirgotāji, amatnieki un citi tirgotāji. *Škaplernīki* tirgojās ar lūgšanu grāmatām, baznīcas kalendāriem, svētbildēm, rožukroņiem, krucifiksiem, reliģiska satura grāmatām u. c. baznīcas un ticības piederumiem (Latkovskis 1983: 157). *Škaplernīkim* bijusi īpaša nozīme grāmatu izplatīšanā Latgalē: *ar grōmotu pōrdušonu (..) aizajem myusu slowoni „škaplernīki” (..) pa wysim mozim mistinim un pi baznicom* (Sk. 1910: 2). Līdz pat 20. gs. 20. gadiem, kad grāmatas sāk pārdot arī draudzes baznīcu veikaliņos, *škaplernīki* bijuši gandrīz vienīgie, kas nodarbojušies ar grāmatu pārdošanu tirgos. Viņi arī patstāvīgi sakārtoja un izdeva lūgšanu grāmatas, izpelnoties baznīcas kalpotāju aizrādījumus par baznīcas literatūras samaitāšanu un valodas kropļošanu (Trasuns 1912: 1).

Iecienīti tirgū bija arī saldumu tirgotāji. Jo sevišķi par pieprasījumu nevarēja sūdzēties baranku pārdevēji, *jo kotrs steidzās nūpērkt vērtīni baranku, lai pōrnest tradicionālū gastinci nu tērga mōjōs* (Apeļs 1929: 3). Savukārt konfekšu tirgotāji piesaistīja uzmanību ne tikai ar saldumiem, bet arī ar piedāvātajām atrakcijām, piem., *perņiku un lelūs konfekšu dauzeišonas sportu* (Apeļs 1929: 3). Šādu konfekšu karu kā tikai Latgalē novērojamu parādību 20. gs. 30. gados apraksta arī pārnovadu prese: sapirkušies garas konfektes mirdzošos papīrīšos par 2 santīmiem gabalā, Latgales bērni un arī pieaugušie izcīna konfekšu kaujas. Viens tur garo konfekti abos galos aiz papīrīšiem, otrs sit. Ja konfekte krītot pārlūst, to saņem sitējs, ja ne – sitējs atdod savu konfekti (V. M. 1936: 8).

Amatnieku piedāvājums tirgū bija plašs. Piem., Ludzas tirgū 20. gs. 40. gados *sabrauce amatnīki ar sprēžamim ratenim, skrytulim, obodim, bondari ar bucom, spanim, baļvom, kubulim, tūverim, kipim, treikōjim, pat zlauktim (ols dareišonai), ar sātivem, skalinem, peitinem, pūdņiki ar dažaidim pūdīm: žbanim, pīna pūdīm, stuļčim, puču pūdīm, bārnū rūtālu līteņom: zirdzenim, peileitem, stabuleitem, sviļpeitem* (Budže 1972: 166). Podniecības izstrādājumi arvien palikuši spilgtā atmiņā visiem, kas apmeklējuši Latgales tirgus. 20. gs. 30. gados par māla izstrādājumu trestu esot ticis uzskatīts Silajāņu pagasts, kur trešdaļa vīriešu esot bijuši podnieki. Kad silajānieši tirgus laukumā nostājušies pie savas ores un saukuši pircējus *Sanōk, sanōk, pūd, bļūd, moz bārn šviļpuk*, smējies viss tirgus un pats silajānietis (V. M. 1936: 8). Otra populārākā amatniecības prece Latgales tirgos 20. gs. 30. gados pēc pārnovadu preses ziņām ir pašgrebtās koka karotes. Fascinējoši aprakstīts Preiļu tirgū novērots Jasmuižas koka darbu meistars, kurš muzicēja uz paša izgatavotas bozes: *muzicējot viņa acis un seja izstaroja kaut ko tādu, ka man likās, ka tas nav tikai karošu grebējs. (..) Karotes viņš vienmēr bija izpārdevis, jo, kas*

dzirdēja viņu stabulējam, tas pirka (V. M. 1936: 8). Tautas amatnieku piedzīvojumi dažādos tirgos plaši aprakstīti Dainas Kraukles grāmatā „Gadatirgi Latvijā. Latgalē” (Kraukle 2011).

Tirgotāju sastāvs Latgalē arvien bijis arī etniski daudzveidīgs. Pēc Latvijas statistikas datiem 1936. gadā Latgalē salīdzinājumā ar citiem Latvijas reģioniem ar tirdzniecību skaitliski vismazāk nodarbojušies latvieši, bet visvairāk – ebreji (LSG 1936), kas tēlaini tika raksturoti kā tirgus *dvēsele un nervs: Bez žēida klōtbūtnes navareja nūtikt nivīns lelōks darejums. Žēids beja un palyka pyrmais un pādejaiss sūletōjs un pērcējs* (Zīmers 1927: 2). Zirgu tirgotājus Latgalē sauca par *barišnikim* (salīdzināt: poļu *barysznik*). Te dominējošā loma bija čigāniem, kas prata no zemnieka par 60 rubļiem nopirktu vecu ķēvi ar lielu vēderu tālāk pārdot kā grūsnu par 120 rubļiem (Kraukle 2011: 24). 20. gs. 30. gados sevišķi slavens esot bijis t. s. Latgales čigānu karalis Lukašs, kurš Kārsavas tirgū vienas stundas laikā *izmija trīs zirgus, nopelnīja 30 latus un veca krača vietā ieguva skaistu bērī* (V. M. 1936: 8).

Sevišķi būtiska tirgošanās procesā ir spēja orientēties tirgus piedāvājumā un kaulēšanās prasme, kuras sekas uzsvērtas jau folklorā: *Napērc syvāna maisā, nūpierksi suni* (LSD: 19 303 762), *Pierki voi napierki, a tārgavot var* (Uļanovska 2011: 199). Periodikā atrodami spilgti kaulēšanās prasmes apliecinājumi. Kāds Dagdas zemnieks gribējis pie ebreju tirgotāja nopirkt tecīlu. Ebrejs prasījis divdesmit latu, zemnieks solījis divus. Tirgotājs cenu nolaidis līdz piecpadsmit latiem, zemnieks solījis tos pašus 2 latus un vēl 56 santīmus. Tirgotājs lauzījis rokas, zvērējis pievisiem saviem vectēviem un lētāk neatdevis. Zemnieks izgājis no veikala, bet tirgotāja sieva to noķērusi aiz rokas un ievedusi atkal atpakaļ. Nu tirgotājs nolaidis cenu līdz desmit latiem, bet zemnieks pielicis pie solītā vēl 50 santīmu un tad atkal gājis no veikala laukā. Šoreiz 100 metru no veikala zemnieku noķērusi tirgotāja meita un atkal atvedusi atpakaļ. Tikai pēc krietnas pusstundas kaulēšanās zemnieks dabūjis tecīlu par 5 latiem. *Ai, Dagda, tu Latgales Bagdade!* iesaucas kaulēšanās vērotājs (V. M. 1936: 8).

Tirgus nodrošināja arī būtiskus sociālus un kultūras procesus. Tas tika uzskatīts par svētkiem gan saistībā ar atļaidām, gan tāpēc, ka tirgū braucēji tajā dienā nestrādāja mājas darbus (Čudare-Eriņa 2005: 209). Tirgus savā ziņā palīdzēja stiprināt ģimenes tradīcijas. Tā bija tālāku radu tikšanās reize, kam sevišķi gatavojās: darīja alu, kāva aunu, cepa pīrāgus (Latkovskis 1937: 2). Tirgū braucēji līdzī nēma t. s. *tiērga tīsu* – cienastu tuviniekiem.

Tirgus folklorā nostiprinājies kā būtisks kāzu rituāla elements. Leksēma *bariši* ienākusi arī kāzu rituālā un tiek lietota, lai apzīmētu līgavas izpirkuma maksu: *Pēc ilgās kaulēšonos (...) jauničs valk nu kešas barišus – buteli soldono brandavīņa* (Apeļš 1930: 2). Tautasdziesmās likteņdievība Māra, apjozusi zelta jostu, ved uz tirgu bārenīti: *Ai, Muoreņa tērgā guoja./ Mani leidza vadynuoja* (Igaune 1993: 137). Tirgū tikušas nolūkotas līgavas, tāpēc meitas tur ieradās īpaši saposušās, lai sevi parādītu un citus apskatītu. Sevišķi populāra šāda nolūkošana bijusi atļaidu tirgos, kas tāpēc dēvēti arī par meitu tirgiem (Čudare-Eriņa 2005: 149). Spilgti šāda tirgus atmosfēra atklāta Antona Kūkoja dzejolī „*Smotra*” *tiērgs Rogovkā: Meitas, rūkās sazakarūš./ Jau, kam vajag, pīmīdz aci* (Kūkojs 1982: 64). Masveidīguma dēļ tas radīja arī negatīvu attieksmi: *Cytas meitas tiērgā guoja./ Es izguoju ganeņūs;/ Kab i maņ tik taleišu./ Cik muoseņu tierdzeņī* (LTD: 50 972). Franča Trasuna fabulā meita, kas kļīst pa tirgu, tēlota kā velna pārņemta: *Pa tergu dinom kleist/ I kotru dorbu neist* (Trasuns 1924: 2). Vēl 20. gs. 20. gados vecticībnieku tradīcijas ietekmē līgavas tirgū esot arī zagtas, aizvestas uz krievu ciematiem, un tad esot bijis grūti dabūt tās atpakaļ (Kraukle 2011: 24).

Tirgus piesaistīja arī ar dažādām izklaidēm. Sevišķu interesi izraisīja cirks ar līdzatvestu lāci vai

ziloni, virves deļotājiem, ugunsriņķiem, kinematogrāfs, pēc tirgus rīkotās teātra izrādes, koncerti, večeřinkas. Nīcgales *ophuotā* 20. gs. 30. gados pat esot tikusi kronēta skaistuma karaliene (Jonāne 2011: 1). Tirgos notikušas arī sporta sacīkstes: zirgu skriešanās ziemā uz ezeriem vai upēm, sišanās ar olām Jura dienas tirgos un daudzas citas atraktīvas izdarības. Arī mūsdienās lielākie gadatirgi nav iedomājami bez dažādiem pasākumiem. Piem., *Dagdys Lelais tierts* ir viena no Annas dienu sastāvdaļām, kur 2010. gadā piedalījās lauku muzikanti, notika adītāju sacensības, vējdeļu paraugdemonstrējumi u. c. atrakcijas.

Vēsturiski tirgus laukums kļūst par liecinieku arī visdažādākajām politiskajām peripetijām. 20. gs. pirmajā pusē tirgus laukumos notiek parādes un tautas sapulces. 1940. gadā tirgus laukumi pulcina padomju varas atbalstītāju manifestācijas (-S 1940: 8), bet Otrā pasaules kara laikā tie kļūst par publisku soda vietu varas vai ideoloģijas pretiniekiem. Piem., 1942. gada 4. janvārī Rēzeknes tirgū tika nošauti 30 Audriņu iedzīvotāji. Jau 20. gs. 20. gados tirgus tiek izmantots politisko partiju priekšvēlēšanu cīņā kā iespējamā elektorāta ietekmēšanas vieta. Šī tradīcija turpinās arī mūsdienās. Piem., 2010. gadā šajā ziņā izcēlās Pēdējā partija, kas atbilstoši nerakstītajiem tirgus likumiem tikās ar vēlētajiem Viļānu un Kārsavas tirgū.

Latgales tirgus tradīcija cauri gadsimtiem saglabājusi savu pievilcību un daudzpusīgo nozīmi kultūrā. Jau 20. gs. 20. gados pārnovadu presē Latgales tirgi tika reklamēti kā vieta, kur var atpūsties, izklaidēties un šo to piedzīvot (V. M. 1936: 8). Mūsdienās tirgus fenomena uztvere nav mazinājusies, tas ir kļuvis par savdabīgu identitātes faktoru un prezentē Latgales tradīcijas un kultūru gan citos Latvijas novados, gan ārzemēs. Piem., 2011. gada 22. decembrī Rīgā notika Ziemassvētku tirdziņš, kurā piedalījās Latgales keramiķi, pinēji, tekstilnieki. Tika piedāvāti visdažādākie pārtikas produkti, grāmatas un mūzikas ieraksti latgaliešu valodā, tirgus apmeklētājiem bija iespēja ieiet pirtī (Ivanova 2012). Ludzas amatnieku centrs 2012. gadā rīkoja Latgaļu tirgu gan Baltkrievijā, gan Vācijā, kur tika radīta latgaliski azartiska tirgus atmosfēra. Kā esot atzinuši vācieši, tā pievilksu publiku kā magnēts (Ludzas.. 2012). Šādi tirgus kā apziņas fenomens vairāk vai mazāk apjausti ir veidojis un vēl aizvien turpina veidot Latgales kultūras un sadzīves kolorītu.

LITERATŪRA

- Apeļš, Meikuls (1929). Tērgs Latgolas mīstā vālā rudinī. *Zemnika Ziņas*. Nr. 21. 22. decembrī.
- Apeļš, Meikuls (1930). Izdeveņņas. *Zemnika Ziņas*. Nr. 6. 20. martā.
- Budže, Aloizs (1972). Atlaidas un tērgi Latgolā. *Acta Latgalica*. Minhene: p/s Latgaļu izdevnīceiba.
- Buračevskis, St. (1935). Naizmontōts eisōktais ceļš uz labklōjeibu. *Jaunais Vōrds*. Nr. 15. 18. aprīlī.
- Cara naudas cineitoji (1921). *Latgalits*. Nr. 28. 7. jūlijā.
- Celiaweirs (1920). Preili. *Latgolas Wōrds*. Nr. 41. 29. jūnijā.
- Četracits (1907). Uz tērga. *Auseklis*. Nr. 4. 25. janvārī.
- Čudare-Eriņa, Broņislava (2005). Svētki un svinamās dienas Latgalē. *Nomales identitātei*. Rīga: Madris.
- Daugavpilī izbyuvēs jaunu tērga laukumu (1936). *Jaunais Vōrds*. Nr. 25. 9. jūlijā.
- Erss, Adolfs (1919). Rezekne. *Latgolas Wōrds*. Nr. 2. 22. augustā.
- Erss, Adolfs (1926). Divpadsmīt svātī. *Jaunō Straume*. Nr. 9. 28. oktobrī.

- Fr. (1922). Dzeršona wys plaukst! *Latgalits*. Nr. 1. 5. janvārī.
- Huserls, Edmunds (2002). *Fenomenoloģija*. Rīga: Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Igaune, Rasma, Igaunis Gunars (sastādītāji, 1993). *Še, bērneņ, tev zalta kūkle, še tev dzīsmu komuleits...* Rēzekne: Rēzeknes latgaļu kultūras bīdreiba.
- Ivanova, Kristīne (2012). *Latgaliskie Ziemassvētki Rīgā, Spīķeros*. http://www.latgale.lv/lv/village/publications/latgaliskie_ziemassvetki_riga_spikerros, sk. 03.04.2012.
- Jonāne, Egita (2011). Nīcgalieši pulcējas ap baznīcu. *Latgales Laiks*. 17. jūnijā. <http://www.latgaleslaiks.lv/lv/2005/8/5/25084>, sk. 04.03.2012.
- Karulis, Konstantīns (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca, II*. Rīga: Avots.
- Kraukle, Dina (2011). *Gadatirgi Latvijā*. *Latgale*. Rīga: Jumava.
- Kūkojs, Antons (1982). „Smotra” tierns Rogovkā. *Vāraunieks*. Rīga: Liesma.
- Kūle, Maija, Kūlis, Roberts (1998). *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- L. (1940). Vairōk cīneibas pret svātdīnu! *Latgolas Vārds*. Nr. 5. 1. februārī.
- Lapsine (1913). Rēzekne. *Jaunas Zinias*. Nr. 46. 23. oktobrī.
- Lase, Sintija (2005). Pēc svētkiem Aglonā – ne tikai garīgs piepildījums, bet arī mieles. *Vakara Ziņas*. 17. augustā. <http://www.apollo.lv/zinas/pec-svetkiem-aglona-ne-tikai-garigs-piepidijums-bet-ari-mieles/313147>, sk. 03.04.2012.
- Latgalē notur neatļautus tirgus (1931). *Iekšlietu Ministrijas Mēnešraksts*. Nr. 458. 23. janvārī.
- Latkovskis, Leonards (1937). Patmaļnīku saime. *Jaunais Vārds*. Nr. 3. 21. janvārī.
- Latkovskis, Leonards (1938). Myusu vītu vōrdi. *Latgolas Vārds*. Nr. 10. 10. martā.
- Latkovskis, Leonards (1983). *Dzymtōs zemes ļaudis, II*. Minchene: p/s Latgaļu izdevnīceiba.
- Latviešu sakāmvārdu datorfonds*. <http://valoda.ailab.lv/folklorasakamvardi/14.html>, sk. 01.03.2012.
- Loze, Ilze (2004). *Senais dzintars Austrumbaltijā*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība.
- LRS 2001 – *Latvijas reģioni skaitļos 2001*. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde.
- LSG – *Tirdzniecības uzņēmumu skaits pēc tautībām pa apgabaliem 1936. g.* http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/dati/pec_tautibas.pdf, sk. 30.03.2012.
- Ludzas amatnieki godam strādājuši pagājušo gadu un aicina ciemos šogad* (2012)! <http://www.ludzasamatnieki.lv/ludzas-amatnieki-godam-stradajusi-pagajuso-gadu-un-aicina-ciemos-sogadbrnac-esi-gaidits?p=8248>, sk. 03.04.2012.
- Naktineica (2010). *Šodien Viļānos būs debesmanna*. <http://saprge.wordpress.com/tag/info/>, sk. 29.08.2011.
- Neikšānits, Norberts (1939). Gōrsa. *Latgolas Vārds*. Nr. 46. 16. novembrī.
- Noteikumi par tirgiem (1932). *Valdības Vēstnesis*. Nr. 238. 20. oktobrī.
- Pārkyundāls, M. (1925). „Sausais” tērgs. *Latgalits*. Nr. 17. 27. jūnijā.
- Piļka, Skaidrīte (2005). Viļānu tirgus fenomens. *Staburags*. 13. oktobrī. www.staburags.lv/.../article.html?xml_id, sk. 28.01.2012.
- Porskots par orzemu nutykumim (1930). *Latgolas Vārds*. Nr. 40. 1. oktobrī.
- Rancāne, Anna (2009). Klusie Viļāni pārtop trokšņainā tirgus placī. *Diena*. 14. maijā. <http://www.diena.lv/sabiedriba/novados/klusie-vilani-partop-troksnaina-tirgus-placi-667258>, sk. 03.04.2012.
- Reķēna, Antoņina (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca, II*. Rīga: Latviešu valodas institūts.

- Rezeknīts (1908). Nu Rezeknes. *Drywa*. Nr. 8. 16. decembrī.
- Saistošie noteikumi par tirdzniecības laiku Krāslavā (1934). *Valdības Vēstnesis*. Nr. 159. 20. jūlijā.
- Schutz, Alfred, Luckmann, Thomas (1980). *The structures of the life-world, I*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Sk. (1910). Grōmotu izplatīšona. *Drywa*. Nr. 46. 31. maijā.
- Skoborga (1913). Zemniku cērpšona. *Jaunas Zinias*. Nr. 54. 17. decembrī.
- Skrinda, Kazimirs (1910). *Kooperacija Latgolā*. *Drywa*. Nr. 38. 3. martā.
- Sprūdžs, Aļberts (1931). Kuļturas nesēji. *Jaunais Vārds*. Nr. 2. 9. jūlijā.
- Sprūdžs, Aļberts (1932). Vēlēšonas Veitulūs. *Jaunais Vārds*. Nr. 10. 10. martā.
- Strods, Henrihs (1991). *Latgales etnogrāfisko terminu skaidrojums*. Rīga: LU.
- Šmits, Pēteris (sakārtotājs, 1962–1968). *Latviešu tautas teikas un pasakas, I–XII*. Waverly, Iowa, U.S.A.: Latvju grāmata.
- LTD –Švābe, Arveds, Straubergs, Kārlis, Hauzenberga-Šturma, Edīte (sakārtotāji, 1952–1956). *Latviešu tautas dziesmas, I–XII*. Copenhagen: Imanta. <http://latviandainas.lib.virginia.edu>, sk. 28.01.2012.
- Trasuns, Francis (1912). Globit myusu lyugšonas gromotas nu galīgas samaitošonas. *Drywa*. Nr. 136. 24. oktobrī.
- Trasuns, Francis (1924). Ragains un mosenia. *Zemnika Bolss*. Nr. 10. 30. jūlijā.
- Uļanovska, Stefaneja (2011). *Pūļu Inflantejis latvīši*. Reiga: LU.
- V. M. (1936). Brīnišķīgs ceļojums pa rudens tirgiem. *Rīts*. Nr. 306. 5. novembrī.
- Vilmane, Janīna (2006). Vārkavas novada mutvārdu daiļrades pūrs. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība.
- Zeile, Seimans (1915). Liki adoji. *Drywa*. Nr. 12. 1. aprīlī.
- Zīmeru Pīters (1927). Lelais vinnests. *Jaunō Straume*. Nr. 22. 2. jūnijā.
- Карасик, Владимир (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена.
- Попова, Зинаида, Стернин, Иосиф (2007). *Когнитивная лингвистика*. Москва: АСТ: Восток-Запад.

Antra Kļavinska

LATGALIEŠU ANEKDOTES: LINGVISTISKO KONTAKTU IZPAUSMES

Rakstā, par avotu izmantojot latgaliešu anekdošu tekstus, mēģināts izsekot, kā 20. gs. strauji mainīgajā ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā vidē mainās Latgales latviešu (latgaliešu) lingvistiskokontaktu saturs un mehānismi, t. i., ar kādu valodu lietotājiem kontakti ir aktuāli dažādos 20. gs. periodos; kāstarpkultūru komunikācija ietekmē lingvistiskos procesus; kādi ir valodu kontaktu rezultāti, to sekas mūsdienās. Pētījums balstīts runas aktu teorijā, īpaši akcentējot sociālo un vēsturisko faktoru ietekmi uz runas darbību.

LATGALIAN JOKES: EXPRESSIONS OF LINGUISTIC CONTACTS

The research interest of the author of the article in the ethnosis living in Latgale, intercultural communication is related to the compilation of the entries for „Latgalian Linguo-Territorial Dictionary” with ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/IDP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071). The tasks of this research: 1) to prepare a review about the frequency of linguistic contacts and themes for conversations in jokes; 2) to determine the linguistic attitude of the addressee and the sender; 3) to trace linguistic processes in the event of intercultural communication.

The theoretical background of the research is based on the speech act in theory (J. Searle), highlighting the impact of social and historical factors on the speech act (D. Hymes). In order to describe the results of linguistic contacts linguistic, social and historical factors shall be taken into consideration. Jokes (131 unit in total) have been selected according to the following components of the speech act: form of message – dialogue; sender and addressee – Latvians and non-ethnic Latvians (Russians, Poles, Jews, Gypsies, etc.) of Latgale and representatives of other regions; communication channel – oral and written communication; code – patois, dialect, language; theme – daily life, culture, religion, politics etc.; situation – Latgale of 20th century (episodically – Latvia, Russia, Germany, USA, Lithuania).

The analysis of the expressions of language contacts in the texts of jokes lets conclude how intensive the mutual contacts of various languages and their users were in Latgale in the 20th century: if in the first half of the century the linguistic contacts were extremely diverse (interaction of Latgalian Latvians, Russians, Jews, Gypsies, Polish), then in the second half of the century mostly the linguistic contacts of Latvian (Latgalian) and Russian speaking population were domineering under the impact of the russification policy.

The result of linguistic contacts are: 1) a tolerant attitude towards other languages and their users is typical for a Latgalian (character of jokes), but he/she has a negative position to an strange language (Latvian, Russian) as an expression of enforced power; 2) in the communication process one can observe intentional of code-switching and unintentional of code-mixing (basis of the comic:

interlinguistic homonyms, homoforms); 3) linguistic interference: phonetic, lexical and grammatical borrowings (from Latvian, Russian, English); 4) foreign language skills (in the beginning of 20th century the modest foreigner language skills led to more frequent misunderstandings).

The achievement of the aim put forward, result is a significant component of the speech act. The analyzed material of jokes proves that in many communicative situations this aim is not reached due to the weak communicative competence of the addressee and addresser (lack of awareness, understanding and recognition of the linguistic and cultural features of the representative of another ethos). Therefore, a conversation takes place, but an intercultural dialogue is not formed. Under current complex economic, political and linguistic situation in Latvia these are significant reasons for splitting of the society.

Ievads

Ja valodu uztver kā sabiedrības komunikācijas līdzekli, var pārliecināties, ka kontaktvalodu klātbūtnē ir nozīmīga ietekme gan uz valodu kā lingvistisku sistēmu, gan uz valodas lietojumu kādā noteiktā sociolingvistiskā jomā. Latgales teritorijā vēsturiski izveidojusies etniski heterogēna sabiedrība, kurai raksturīgs dažādu valodu lietojums, atšķirīga konfesionālā piederība un kultūru dažādība. Tāpēc šajā vidē neizbēgami ir dažādu valodu kontakti¹⁹, kuri raduši savas izpausmes arī latgaliešu folklorā. Latgalē nozīmīgās sociolingvistiskās jomās (vietējā pārvaldē, izglītībā, reliģijā) dažādos laikos ir dominējušas dažādas valodas (poļu, krievu, latviešu), kas spēcīgi ietekmējušas latgaliešu valodas attīstību gan leksiskā, gan gramatiskā līmenī. Šajā pētījumā gan precīzāk būtu lietojams jēdziens *lingvistiskie kontakti*, jo Latgales lingvistiskajā vidē realizējas saziņa ne tikai dažādu valodu, bet arī dialektu un izlokšņu līmenī. Arī „gadījumos, kad kontakti notiek starp divu atšķirīgu valodu runātājiem, gan viena, gan otra valoda var reprezentēties dialekta (šo terminu attiecinot arī uz t. s. literāro valodu jeb standartvalodu), sociolekta (noteiktas sociālas grupas runas) vai idiolekta (individuāla runas) formā” (Druvieta 1998: 7). Piem., poļu valodnieks Mirosłavs Jankovjaks, pētot Baltkrievijas–Latvijas pierobežas etnolingvistisko situāciju, atzīst, ka Latgalē funkcionē dažādi baltkrievu valodas dialekti, savdabīga ziemeļaustrumu pierobežas poļu valoda (Jankovjaks 2009: 256).

Raksta autores pētnieciskā interese par Latgalē dzīvojošajiem etnosiem, starpkultūru komunikāciju saistīta ar „Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas” šķirķļu sagatavošanu ESF projektā „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071). Šajā rakstā par izpētes objektu izvēlētas latgaliešu anekdotes, kas atklāj latgalieša lingvistiskos kontaktus 20. gs. Latgalē un ārpus tās (citos Latvijas novados, kaimiņvalstīs, emigrācijā), komiskā un hiperbolizētā veidā parādot lingvistisko attieksmi pret savu valodu, citām valodām un to lietotājiem. Par avotu izmantota 131 anekdote no diviem publicētiem anekdošu krājumiem (20. gs. otrā puse) un divu teicēju intervijām (21. gs. sākums; sk. avotu sarakstu).

No vienas puses – anekdotēm piemīt operativitāte, t. i., spēja ātri reaģēt uz dažādiem sabiedriskiem, arī lingvistiskiem procesiem. Latgaliešu folkloras pētniece Angelika Juško-Štekele konstatē, ka „anekdotes popularitāte bieži sakrīt ar tās stāstītāju vēsturisko atmiņu. (...) komiskais vienmēr parādās nacionāli neatkārtojamā formā un tā nacionālā savdabība ir vēsturiski mainīga” (Juško-Štekele 2007: 97). Bet no otras puses – anekdošu materiāls nepretendē uz pilnīgi objektīvu lingvistisko kontaktu atklāsmi, jo kultūrkontakti atainoti no vienas (latgalieša) pozīcijas, kā arī tas ir tautas mutvārdu daiļrades žanrs, nevis autentisks runas aktu fiksējums. Tomēr, ja ir vēlme parādīt valodu kontaktus diahroniskā aspektā, šis ir viens no pateicīgākajiem avotiem.

19

Plašāk par interlingvistisko homonīmiju sk. Kļavinska 2004: 140–147.

Pētījuma mērķis – anekdošu tekstos izsekot, kā 20. gs. strauji mainīgajā ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā vidē mainās latgaliešu lingvistisko kontaktu saturs un mehānismi, t. i., ar kādu valodu lietotājiem kontakti ir aktuāli dažādos 20. gs. periodos; kādi lingvistiskie procesi norisinās starpkultūru komunikācijas aktā; kādi ir valodu kontaktu rezultāti. Pētījums veikts ar diskursa analīzes metodi, teorētiskais pamatojums balstīts runas aktu teorijā (Dž. Serls (*Searle*)), īpaši akcentējot sociālo un vēsturisko faktoru ietekmi uz runas darbību (D. G. Haimzs (*Hymes*)).

1. Runas akta komponenti

Lai raksturotu lingvistisko kontaktu rezultātus, jāņem vērā gan lingvistiskie, gan vēsturiskie un sociālie faktori. Anekdotēs (kopā 131 vienība) atlasītas, ņemot vērā šādus runas akta komponentus: ziņojuma forma, adresants un adresāts, sakaru kanāls, kods, tēma, situācija (Якобсон 1975). Par ziņojuma formu šajā pētījumā izvēlēts dialogs, lai parādītu tiešo komunikāciju starp adresātu un adresantu un precīzāk noteiktu to lingvistisko attieksmi. Katrā no ekscerpētajām vienībām adresāta/adresanta lomā darbojas latgalietis, viņa sarunu biedri – citu novadu latvieši un cittautieši (krievi, poļi, ebreji, čigāni, vācieši, lietuvieši). Anekdotēs atainotā runas darbība lielākoties notiek Latgalē, epizodiski citos Latvijas etnogrāfiskajos novados, arī Krievijā, Vācijā, ASV, Lietuvā. Kā sakaru kanāls galvenokārt funkcionē mutvārdu saziņa (vienā anekdotē atveidota rakstiska saziņa – vēstules); saziņas kods – izloksne, dialekts, valoda. Sarunu tematika saistīta galvenokārt ar sadzīvi, kultūru, reliģiju. Turpmāk tiks izvērtstāk raksturots anekdotēs atspoguļoto lingvistisko kontaktu biežums hronoloģiskā aspektā, sarunu tematika un lingvistiskie procesi.

2. 20. gs. lingvistisko kontaktu hronoloģija, sarunu partneri un tematika

Lielākoties konkrēts laika periods anekdotēs nav minēts (82 vienības), tikai konteksts ļauj secināt, ka konkrētā anekdote saistāma ar šo gadsimtu, lielākoties ar 20. gs. pirmo pusi (izmantotas arī anekdotēs, kurās darbības laiks varētu būt 19. gs. beigās–20. gs. sākums), to ļauj secināt: 1) pieminētās reālijas; 2) sarunu tematika; 3) sarunu partneri: pēc etniskās piederības visbiežāk čigāni un ebreji, krievi, ar kuriem lingvistiskie kontakti ir intensīvāki demogrāfiskā parametra dēļ, arī kā folkloras tēli tie ir populārāki spilgto kultūratšķirību dēļ. Pēc sociālās lomas latgalietis ir zemnieks, saimnieks, mācītājs, skolotājs, administrators, tiesnesis; čigāns – zaglis, zirgu mijējs; ebrejs – tirgotājs, krodznieks, šuvējs, galdnieks u. tml. Piem.: *Latgolas šņūrēs cylvāki pļōvuši rudzus natōli nu ceļa. Garum gōjis žēids ar sakartu ezi rūkōs. Vīna nu pļōvējom sacējuse: „Žeid, tu esi nūkēris ezi!” Žēids atbildējs: „Ne uz eze es ju nūkere, bet uz poše cele vyde.”* (LF 1968: 70) Šajā piemērā pieminētā Latgales reālija – ūoru zeme; sarunu partneris – apkārtstaigājošs ebrejs, viņa runas maniere ļauj secināt, ka darbība risinās 19. gs. beigās–20. gs. sākumā.

Dažās anekdotēs minēts konkrēts gadskaitlis, parasti nozīmīgs vēstures pagrieziena punkts (1905. goda pavasarī, 1940. goda rudinī), biežāk īsāks vai garāks laikposms, kas apzīmē kādus nozīmīgus notikumus, karus, valsts iekārtas periodus (*cara laikā, Pirmō pasauļa kara laikā, Latvijas breivvalsts laikā, eisi pyrms Daugovpiļs dzīšmu svātkim, vōcu laikā, krīvu laikā, sovjetu laikā* u. tml.). Tāpēc raksta autore atsevišķi izdalījusi šādus 20. gs. periodus: Latvija Krievijas impērijas sastāvā (1900–1918); Latvijas Republika (1918–1940); Otrā pasaules kara laiks (1940–1945); Latvija PSRS sastāvā (1945–1990; sk. 1. tabulu). Spriežot pēc atlasīto anekdošu skaita un satura, spilgtāk un

daudzveidīgāk kultūrkontakti atklājas 20. gs. pirmajā pusē, kad latgaliešu zemnieks dominē Latgales lauku kultūrvīdē, vēl nav apguvis krievu valodu un citas svešvalodas, arī cittaunieši komunikācijā ar latviešiem saglabājuši savdabīgas runas īpatnības. Gadsimta otrās puses iezīme – lingvistiskie kontakti norisinās galvenokārt latgaliešu, latviešu, krievu valodā.

Tematikas ziņā anekdošu saturā dominē sadzīviskas sarunas (79 vienības), galvenokārt ar ebrejiem, čigāniem, krieviem un pārnovadniekiem; visbiežāk komunikācija notiek sabiedriskās vietās (tirgū, veikalā, uz ielas); svešinieki lūdz naktsmājas vai citu palīdzību, saimnieka sētā lauku darbos palīdz arī cittaunieši, vēlāk – kopīgs darbs kolhozā u. tml. Lietišķas sarunas (33 vienības), pārsvarā ar čigāniem, ebrejiem, krieviem, pārnovadniekiem, notiek administratīvās iestādēs: skolā, tiesā, kara komisariātā u. c. Dažādās situācijās latgalietis tēlots gan kā varas pārstāvis, gan arī kā padotais, sociālais statuss un politiskā iekārta bieži vien ietekmē gan sarunu valodas izvēli, gan lingvistisko attieksmi. Mazāk tēlota komunikācija par reliģijas, kultūras jautājumiem (19 vienību), pārsvarā ar ebrejiem un čigāniem, krieviem, kuru kultūratšķirības un citādā reliģiskā piederība arī ir sarunu iemesls. Pārskatu par sarunu tematiku sk. 2. tabulā.

3. Lingvistiskie kontakti opozīcijas *savs–svešs* kontekstā

Opozīcijas *savs–svešs* kontekstā var skatīt ne tikai latgalieša komunikāciju ar cittauniešiem, bet arī savstarpējo komunikāciju, jo *svešo* reprezentē ne tikai piederība citai tautībai, lingvistiskajai kopienai, konfesijai, sociālajam slānim, bet arī citam etnogrāfiskajam reģionam, pat ciemam (ģeogrāfiski). Arī dažādu izlokšņu, dialektu u. c. vienas valodas paveidu pārstāvju komunikācijā rodas pārpratumi lingvistisko atšķirību dēļ. Piem., vietniekvārda *kā* fonētiskie varianti Baltinavas izloksnē ir *kuo*, Kārsavas izloksnē – *kei*. Anekdotiska situācija Baltinavas veikalā (20. gs. otrā pusē):

A (kārsavietis, klients, runā savā izloksnē): *Man, lyudzu, šņabi!*

B (baltinaviete, pārdevēja, runā savā izloksnē): *Kuorsovīšim napuordūdam!*

A: *A kei tu zini, ka es kuorsovīts?* (Slišāns, 2010)

Pārpratumu iemesls var būt arī atšķirīgā dzīves vide un kultūra, citvalodu ietekme:

A (Odums no Amerikas raksta vēstuli): *Nūpērku hauzu, maņ ir kars, un es esmu lels boss.*

B (Ontons no Latgales raksta atbildi): *(..) tu nasakrāmej ar tōm auzom, bet sēj pa vacam lynus un boss nastaigōsi ari kara laikā!* (DzA: 100)

Piemērā komisma pamatu veido interlingvistiskie homofoni, homonīmi, kas latgalieša runā ieviesušies angļu valodas leksikas kalkēšanas rezultātā: *hauza* ‘māja’ – *auzas* ‘auzas’; *kars* ‘mašīna’ – *kars* ‘karš’, *boss* ‘uzņēmējs’ – *boss* ‘bass’²⁰.

Viens no kritērijiem, kas rāda runātāja lingvistisko attieksmi, ir valodas koda izvēle. Šajā ziņā spilgts piemērs ir Latgales latvieša un pārnovadnieka saziņa: visās ekscerpētajās anekdotēs katrs konsekventi lieto savu valodas variantu, kas, protams, ir līdzīgi, tikai atsevišķos gadījumos rada pārpratumus, toties izteikti apliecina komunikantu negatīvo attieksmi vienam pret otru:

A (latgalietis, laukstrādnieks Vidzemē, runā latgaliski): *Saiminik! A voi tu tur sissi, kur verīs?*

B (vidzemnieks, šķielējošs saimnieks, runā latviski): *Nu protams! Ko tu jautā tādas muļķības, stulbais čangali?*

A: *Tod es tam vēršam golvu naturēšu!* (DzA: 90)

20 Plašāk par interlingvistisko homonīmiju sk. Kļavinska 2004: 140–147.

Iepriekš minētajā piemērā tēlota latgalietim sveša vide un nevienlīdzīgs sociālais statuss Latvijas Republikas (1918–1940) laikā; mainoties videi un sociālajām pozīcijām, lingvistiskā attieksme tomēr paliek tāda pati, iespējams, stereotipisko priekšstatu stabilitātes dēļ:

A (rīdzinieks, pircējs Varakļānu veikalā 20. gs. otrajā pusē, runā latviski): *Man, lūdzu, vīnu!*

B (latgaliete, pārdevēja, runā latgaliski): *Vīnu voi divus?*

A: *Vīnu, es teicu, vīnu!*

B: *Nu, veinu to veinu, a cik butelis jimsi?* (Kļavinskis, 2004)

Ekscerpētajā materiālā visvairāk attēlota latgalieša komunikācija ar čīgānu (45 vienības), galvenokārt 20. gs. pirmajā pusē. Čīgāna tēla popularitāte skaidrojama ne tik daudz ar demogrāfisko situāciju, cik ar spilgtajām dzīvesveida, kultūras atšķirībām. Tā arī ir vienīgā etniskā minoritāte, kas 20. gs. pirmo pusi atainojošās anekdotēs runā latgaliski, bez jebkādām specifiskām iezīmēm, taču dialogos izteikti atklājas kultūratšķirības:

A (latgalietis, mācītājs, runā latgaliski): *Vajag kūmu.*

B (čīgāns, grib kristīt bērnu, runā latgaliski): *Kas tī taidi ir kūmi?*

A: *Tī ir divi cylvāki, kas bārnu tur pi kristeišonas.*

B: *Goreiģs tāvs, as un tu, sorkons kai bullis, voi tod mes tō mozō rupuča nasaturēsīm!* (LF 1968: 81)

Līdzīgi iemesli (ievērojamas kultūratšķirības) ir arī ebreja tēla popularitātei un lingvistisko kontaktu biežumam (37 vienības), taču atšķirībā no čīgāna ebreja (galvenokārt tirgotāja) runā ir vērojama gan citvalodu (krievu, vācu) interference, gan dažādu valodu kodu izvēle. Krievu valodā (konkrētā periodā (*krīvu cara laikā*) – oficiālā valoda) runā, kad pārstāv sociālajā hierarhijā augstāku pozīciju:

A (ebrejs, pircējs tirgū, runā krieviski): *Siorok, siorok* (krievu *copok* ‘četrdesmit’)?

B (latgaliete, pārdod olas, runā latgaliski): *Sorokovoj cik gribi, bez četrudesmit napōrdūšu!* (DzA: 13–14)

Latgaliešu valoda tiek lietota, kad ir nepieciešamība kaut ko pārdot, vajadzīga palīdzība:

A (ebrejs, runā latgaliski, leksiski un gramatiski vācu valodas, jidiša elementi): *Oi, **gevalt, balabos*** (‘palīgā, saimniek’)! *Slapkove mežā dive zide nūkōve!*

B (latgalietis, runā latgaliski): *Nu, kur ta ir tī žēidi?*

A: *Ui, vei, **balabos!** Vīns es, a ūtris dreiz atskrīs!* (LF 1968: 22)

20. gs. otrās puses anekdošu tekstos čīgāna un ebreja tēls ir konstatēts reti, tas skaidrojams galvenokārt ar Otrā pasaules kara laika notikumiem un to sekām.

Savukārt kultūrkontakti ar krieviem 20. gs. bijuši visnoturīgākie, krievu valodas pozīcijas šajā periodā ir vairākkārt mainījušas: gadsimta sākumā un otrajā pusē tā ir viena no oficiālajām valodām, elitāra valoda, Latvijas Republikas (1918–1940) posmā – viena no izplatītākajām mazākumtautību valodām, tāpēc arī anekdošu materiāls rāda dažādu savstarpējo lingvistisko kontaktu pieredzi (31 vienība).

Anekdotēs teksts rāda, ka uzspiestas krievu valodas rezultāts 20. gs. sākumā var būt pat līdzīgs pidžinizācijai²¹:

A (krievs, skolotājs, runā krieviski) jautā, kāpēc skolēns nokavējis stundas.

21 Pidžinvaloda – vienkāršota, funkcionāli ierobežota valoda, kāda parasti izveidojas dažādu (divu vai vairāku) valodu lietotāju saskarsmē un kam raksturīgs vienas valodas primitivizēts variants ar citas valodas leksikas un gramatikas elementu piejaukumu (VPSV 2007: 296).

B (latgalielis, skolēns, runā krievu un latgaliešu pidžinā): *Daroga dubļevataja, koņ maladoi, roti salauzavalis, kak neļzja pabraukavat, tak neļzja* ('Ceļš dubļains, zirgs jauns, rati salūza, nevarēja pabraukt'; Kļavinskis 2004).

Situācijās, kad latgalielis un krievs ir sociāli līdzvērtīgi sarunu partneri, fiksēti arī gadījumi, kad latgalielis neprot krievu valodu, bet ļoti vēlas runāt krieviski:

A (latgalielis, tirgū pārdod vērsi, runā latgaliski, lietojot krievu valodai raksturīgus uzsvarus): *Krivf, perci versf.* ('Kriev, pērc vērsi!')

B (krievs, pircējs, turpina spēli, runā latgaliski): *Cik tu prosf?* ('Cik tu prasi?')

A: *Četrudesmitf rublf.* ('Četrdesmit rubļu'; LF 1868: 34)

Sadzīviskās situācijās rodas arī pārpratumi sliktu krievu valodas zināšanu dēļ (krievu *отдохнѐу* 'atpūfsies', *здохнѐу* 'nosprāgsi'):

A (latgaliete, saimniece, runā krieviski, kļūdaini): *Ješ, ješ, Miška! Paidzjoš v sarai i zdochniš!* ('Ēd, ēd, Miška! Aiziesi uz šķūni un nosprāgsi!')

B (krievs, strādnieks) nobīstas un nobāl (LF 1868: 43).

20. gs. sākumā Latgalē savas pozīcijas sāk zaudēt poļu valoda, kas 16.–19. gs. dominēja muižās, arī baznīcā. Vairākas anekdotes (5 vienības) liecina, ka poļi 20. gs. pirmajā pusē joprojām izturas augstprātīgi un runā tikai poliski, taču sadzīve latgaliskajā vidē tomēr liek viņiem runāt latgaliski, lai arī kļūdaini un radot pārpratumus (latgaliešu *zam golda* 'zem galda', *pi golda* 'pie galda'):

A (poliete, saimniece, runā latgaliski, fonētiskas un leksiskas neprecizitātes): *Matis, Matis, sed zam golda i ed putri ar siłci!*

B (latgalielis, talcinieks, runā latgaliski): *Vysi ļauds kai ļauds – pi golda, bet es kai suņs zam golda!* (LF 1968: 46)

Anekdošu tekstos, kuros darbība norisinās ārpus Latvijas (īpaši pēc Otrā pasaules kara, atainojot latgaliešu gaitas trimdā Vācijā, ASV), fiksēti arī lingvistiskie kontakti ar vāciešiem un amerikāņiem, šajos gadījumos komisma pamatā ir svešas valsts valodas, vēstures, kultūras savdabība:

A (amerikānis, ierēdnis) eksaminē latgalieti par ASV vēsturi, prasa nosaukt kādu ievērojamu amerikāņu ģenerāli.

B (Ontons, latgalielis, vēlas iegūt ASV pavalstniecību, runā anglicki): *Yes, sir: General Motor. (Akciju sabīdreibai „General Motor” beja lela fabrika, kurā Ontōns strōdōja.)* (LF 1968: 40)

Secinājumi

Valodu kontaktu izpaušmju analīze anekdošu tekstos ļauj secināt, cik intensīva ir bijusi dažādu kontaktvalodu un to lietotāju savstarpējā saskarsme Latgalē: 20. gs. pirmajā pusē lingvistiskie kontakti ir ļoti daudzveidīgi (Latgales latviešu un pārnovadnieku, krievu, ebreju, čigānu, poļu savstarpējā mijiedarbe), otrajai pusei raksturīgas rusifikācijas sekas – galvenokārt latgaliski (realitātē arī latviešu literārajā valodā) un krieviski runājošo lingvistiskie kontakti. Latgalietim (anekdošu tēlam) lielākoties raksturīga toleranta attieksme pret citām valodām, to lietotājiem, bet noraidoša pozīcija pret svešu valodu kā uzspiestas varas izpaušmi. Anekdotēs izsmieti tie latgalieši, kas noliedz savu dzimto valodu, atgriezušies no peļņas darbiem pārnovados, runā *čyuliski, pa baltyskam* 'latviešu literārajā valodā'. Saziņas procesā vērojama gan apzināta kodu maiņa, gan neapzināta kodu jaukšana (komisma pamats: interlingvistiskie homonīmi, homoforvas). Lingvistiskā koda (valodas, dialekta, izlokšnes) apzināta

izvēle rāda runātāja attieksmi pret sarunu biedru (gan draudzīgu, gan noraidošu), kodu maiņas procesus ietekmē cilvēku attiecību tips, runas situācija, valodu prasme, tā atspoguļo varas un solidaritātes attiecības. Savukārt neapzināta kodu jaukšana norāda uz vairāku (vismaz divu) valodu prasmi, oficiālā valodas statusa un popularitātes izpausmēm. Valodu interferences rezultāts: latgaliešu valodā fonētiski, leksiski un gramatiski aizgavumi, galvenokārt no krievu, latviešu literārās, retāk angļu, valodas. Arī cittautiešu (anekdošu tēlu) runā konstatējama latviešu, krievu, vācu valodas ietekme. Svešvalodu zināšanu līmeņa paaugstināšanās 20. gs. otrajā pusē mazina dažādu lingvistisko pārpratumu skaitu, līdz ar to arī anekdošu, kas radušās valodas komisma dēļ, par šo periodu ir mazāk.

Svarīgs runas akta komponents ir izvirzītā runas mērķa sasniegšana, rezultāts. Minētie anekdošu piemēri liecina, ka daudzās saziņas situācijās šis mērķis netiek sasniegts adresāta un adresanta vājās komunikatīvās kompetences (cita etnosa pārstāvja valodas un kultūras iezīmju nezināšanas, neizpratnes un neatzīšanas) dēļ. Līdz ar to runas akts tiek realizēts, bet neveidojas starpkultūru dialogs, kurā svarīga ir pozitīva attieksme pret sarunu biedru (Wierzbicka 2006: 689). Arī mūsdienu sarežģītajā ekonomiskajā, politiskajā un lingvistiskajā situācijā Latvijā šie joprojām ir būtiski sabiedrības šķelšanās iemesli.

AVOTI

DzA – Lōcs, Pīters, Širins, Leons, Igaunš, Gunārs (sastādītāji, [b. g.]). *Dzeivē kai anekdotē, anekdotē kai dzeivē*. Rēzekne, [b. i.].

LF – Trūps, Jōņs (redaktors, 1968). *Latgaļu folklorā, I. Tautas jūki, meikles, parunas*. Mūnchene: Latgaļu izdevnīceiba.

Teicēji:

Kļavinskis Jānis (dzimis 1927). *Intervija*. Preiļu rajona Pelēču pagasts. 2004. gada janvāris.

Slišāns, Imants (dzimis 1963). *Intervija*. Baltinavas novada Baltinava. 2010. gada oktobris.

LITERATŪRA

Druviete, Ina (1998). Valodas pārmaiņas kontaktvalodu (kontaktsistēmu) ietekmē. *Linguistica Lettica*. Nr. 2. 5–18.

Hymes, Dell (1974). *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Jankovjaks, Mirosļavs (2009). Baltkrievijas–Latvijas pierobežā dzīvojošo nacionalitāšu tēls Latgales iedzīvotāju skatījumā. Kursīte, J. (sastādītāja, 2009). *Baltu un slāvu kultūrkontakti*. Rīga: Madris. 256–268.

Juško-Štekele, Angelika (2007). *Latgaliešu folklorā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Kļavinska, Antra (2004). Interlingvistiskā homonīmija: tipoloģija un recepcija. *Valodas politika un sociolingvistiskie jautājumi: starptautiskās zinātniskās konferences „Reģionālās valodas mūsdienu Eiropā” materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 140–147.

Kļavinska, Antra (2006). Valodas īpatnības latgaliešu anekdotēs. Ansone, V. (redaktore, 2006). *Kultūras procesi Latgalē: folklorā, valodā, literatūrā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 100–111.

VPSV – Skujiņa, Valentīna (atbildīgā redaktore, 2007). *Valodniecības pamattermiņu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Valsts valodas aģentūra, LU Latviešu valodas institūts.

Wierzbicka, Anna (2006). The concept of ‘dialogue’ in cross-linguistic and cross-cultural

perspective. *Discourse Studies*. Vol. 8 (5). 675–703.

Якобсон, Роман (1975). Лингвистика и поэтика. *Структурализм: „за” и „против”*. Москва: Прогресс. <http://philologos.narod.ru/classics/jakobson-lp.htm>, sk. 16.02.2012.

Серль, Джон Роджерс (1986). Что такое речевой акт. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 17. 151–169.

1. tabula. *Lingvistisko kontaktu hronoloģija latgaliešu anekdotēs*

Table 1: *Chronology of linguistic contacts frequency in anecdotes*

Adresāts un adresants	1900–1918	1918–1940	1940–1945	1945–1990	~20. gs.	Kopā
Latgalietis–latgalietis	–	2	–	2	1	5
Latgalietis–čigāns	2	3	1	1	38	45
Latgalietis–ebrejs	3	11	2	–	21	37
Latgalietis–krievs	4	1	6	4	16	31
Latgalietis–pārnovadnieks	–	5	1	2	3	11
Latgalietis–polis	–	2	–	–	3	5
Latgalietis–vācietis	–	2	1	1	–	4
Latgalietis–amerikānis	–	–	–	2	–	2
Latgalietis–lietuvietis	1	–	–	–	–	1
Kopā	10	27	11	11	82	141

2. tabula. *Sarunu tematika (anekdošu vienības)*

Table 2: *Themes of conversations (units)*

Adresāts un adresants	Sadzīve	Kultūra, reliģija, politika	Lietišķas sarunas	Kopā
Latgalietis–latgalietis	5	–	–	5
Latgalietis–čigāns	24	5	16	45
Latgalietis–ebrejs	23	7	7	37
Latgalietis–krievs	19	4	8	31
Latgalietis–pārnovadnieks	8	1	2	11
Latgalietis–polis	1	3	1	5
Latgalietis–vācietis	1	–	3	4
Latgalietis–amerikānis	1	1	–	2
Latgalietis–lietuvietis	1	–	–	1
Kopā	83	21	37	141

NUMERAĻU MONTUOŠONYS PROBLEMYS LATGALĪŠU VOLŪDĀ²²

Artikēlī stuosteits ap nazcik numeraļu montuošonys problemom latgalīšu volūdā: punkta stateišonu ci nastateišonu aiz ailis skaitavuorda, numera zēimis montuošonu ci namontuošonu, vuorda „gods“ deklinaceju i kalendarūs čislu aizraksteišonu. Autors analizej i latgalīšu raksteitūs olūtus – XIX gs. kalēnderus i XX gs. pyrmos pusis presi, i runys volūdys aizrokstus, i cytu tautu, pa lelumam sābru, pīredzīni itymūs vaicuojumūs.

NUMERALS' USAGE PROBLEMS IN LATGALIAN LANGUAGE

In the article is told about some actual problems with numerals which came up in Latgalian language after intensification of its' usage in 90ties:

- 1) to use or not to use a dot after ordinal numbers;
- 2) to use an ordinal indicator „№“ or „Nr.“;
- 3) how to decline the noun „gods“ 'year';
- 4) how to write calendar dates.

The author analyses a variety of sources: old Latgalian written texts – newspapers and calendars, spontanous dialectal speech, as well as solutions of these problems in other languages – mostly neighbor.

The conclusions are:

- 1) writing of ordinal numbers without a dot fits more to the Latgalian written tradition;
- 2) traditionally the ordinal indicator „№“ was used and there are no serious reasons to move to an other designation;
- 3) declination of the noun „gods“ should be discussed in a wider discucion and in the context of nouns „ols“ i „mads“;
- 4) looks that the usage of genitive of the name of the month and adding of noun „dīna“ 'day' at the end is more traditional form of representation of calendar date.

Problema

Nu 1990-tūs godu beigu latgalīšu rokstu volūdys role pa mozam pasalelynoj, niule jū montoj jau daudzēji škārstēikla raksteituoji i kuri nakuri drukavuoī izdavumi. Skaidrys, ka gondreiz vysuos publikacejuos pasaruoda numerali taidā voi cytaidā pormā i izavierīnī – i pamata skaitavuordi, i ailis skaitavuordi: skaitā, numerūs, čisluos, cenuos i c. gadīņūs. Tymā pošā laikā tūs cylvāku, kuri jūs montuošonai dagrīž viereibu, irā cīši moz, lelums viereibys nadagrīž (ak jau, kam ite na golvonuo

²² Atsevišku terminu skaidrojumš atrūnams roksta beiguos, rokstā saglobuota autora raksteiba – redakto-ris pīzeime.

tema jūs rokstu) i rezultātā roksta tai, kai dajiukuši raksteit pa baļtiskam. Princypā, navarim jim nikuo pīmest, kam itymā vaicuojumā navā ni standartu, ni naopiciala dasarunuojuma, ni net publikaceju. Mes saspīdem raksteit ap itū vaicuojumū, kab suoktumem diskuseju i paruodeitumem, ka ap jū vīsā vāga runuot. Kab saprostumem, kaida latgalīšu tradiceja problematiskajūs numeraļu montuošonys vaicuojumūs, vēremēs senejuoku olūtu, jūs saleidzynomom i analizējom.

Ar punktu ci nā?

Izšķireigys tautys tur vysaidys tradicejis ailis skaitavuordim aizraksteit.

Vuocīši punktu aiz skaitavuordu stota jau nu Vydsლაიკუ, bet nakoņsekventai – kuru reizi stota, kuru – nā. Logiskai, ka i pyrmajuos baļtīšu gruomotuos, kurys pīraksteitys nu vuocīšu, a voi pa vuocyskajai rokstu tradicejai, daža varim saceit – pus pa vuocyskam – punktus stota taipoš. Tai, jau 1586 gods gruomotā redzim, ka punktu stota aiz romīšu skaita: „LXXXVI.“ (Luther 1586), a 1615 gods – aiz latiņu skaita: „1615.“(Euangelia 1615).

Ni vuocīšu, ni baļtīšu volūduos tymūs laikūs vīnuota parāda nabeja. Blinkena Vacuo Stendera dorbūs atroduse paralelu izšķireigu aizrokstu montuošonu: „Punktu Stenders lieto arī aiz virsrakstiem, kā arī aiz arābu un romiešu cipariem, kas apzīmē kārtas skaitli, tāpat aiz saīsinājumiem un pat atsevišķu burtu nosaukumiem, piem.:*Tu esi 17. nodaļā dzirdejis, ka ..* (Stenders 1776) (..) Tomēr aiz kārtas skaitļiem, kuri apzīmēti ar arābu cipariem, Stenders punktu dažreiz arī neliek, piemēram: *Tas skaitlis 449 rāda, ka tas 1796 gads tas 449 šaltgads iraid.* (Stenders 1796) (..) Lai parādītu, ka arābu cipars apzīmē kārtas skaitli, bieži aiz cipara pieraksta attiecīgu izskaņu vai pat veselu salikteņa komponentu, piemēram: *Ta pēdīga zemes=trīcešana notika 1785ta gada iekš Italias valsts ..* (Stenders 1796)“. Tuoļuok jei roksta, ka naparāds baļtīšu tradicejā bejs až da XX gs.: „Tāpat kā 18. gs. rakstos, arī 19. gs. vēl nav izveidojušās tagadējās normas ar cipariem apzīmēto kārtas skaitļu rakstībā. Gandrīz viscaur lietots punkts aiz romiešu cipariem, piemēram: *Spranču ķēniņš Sprancis I. (pirmais) sanāca kādu reizi ar Pāvestu Leo X. (desmito) kopā.* (Valdemārs 1852) *Št tautas=pukite ņemta no Jura Alunana „Sēta, daba, pasaule“ III. daļas.* (Balss 1878) *Visi pie sacīkstes pieteiktie darbi paliek par tehniskas biedribas V. nodaļas īpašumu* (Mājas viesis 1899). Turpretim aiz kārtas skaitļiem, kas apzīmēti ar arābu cipariem, punkts parasti nav likts, piemēram: *1857 gadā 80 ciemos 9 koku dārzus iegrozīja ..*(Sēta I, 1860). *Pirmas no šīm milzeņu=vistām 1845 voi 1846 gadā uz Angliju nogāja.* (Sēta I, 1860). Bet arī: (..) *26. Oktobrī viņu tikko ar ķīķeri varēja saredzēt, turpretī 21. Novembrī viņu atkal vareja saredzēt ..*(Sēta I, 1860)“. (Blinkena 2009)

Myusim nasalūbe sameklēt zinīs, nu kuřinis vuocīši pajāmuši ideju ap stateišonu punkta. Latiņu tekstūs punkti pa lelumam napasaruoda, tok dalē pasaruoda, bet nazinim, ci ite pošu romīšu raksteiba, ci Vydsლაიკუ puorraksteituoju interpretaceja. Varbut punkta stateišonys saknis meklejamys abzacu numeriešonā, kam tī punkts stateits kai sacejuma beiguos, i radeigs cylvāks varēja īdūmuot jū puornest da vysu ailis skaitu.

Lykumsakareigai, ka nu vuocīšu tradiceju raksteit ailis skaitus ar punktu irā pajāmuši zam jūs dzeivovušuos i nu jūs skaiteit-raksteit vucejūšuos tautys – baļtīši i īgauni. Iņceresnai, ka i baļtīši, i īgauni jū pajāmuši tik deļ arābu skaitu, a romīšu skaitim punkta nastota²³, koč vuocīši stota i arābu, i

²³ „Punktu liek:(..) 5) aiz arābu cipara, apzīmējot kārtas skaitli; Piezīme. Aiz romiešu cipara kārtas skaitļa apzīmēšanai punktu liek vienīgi tad, ja šim ciparam ir patstāvīga teikuma nozīme vai ja šis cipars atrodas stāstījuma teikuma beigās (..)“ (Blinkena 2009)

romīšu.

Latgalīšim pa rokstu tradīcijai tyvuokuos tautys irā lītaunīki i poļaki. Obadiv tradicionālai punkta nastateja. Lītaunīki palykuši paticeigi tradīcijai: jī ailis skaitus roksta ar romīšu skaitim, nīkuo nadaraksteidami, kam jūs deļ pamata skaitu namontoj, ci arabu skaitim, daraksteidami golūtni, saceisim „3-oji mokykla“, „100-asis jubilejus“²⁴. Poļaki toža beja jai paticeigi da XX gs. 90-tūs godu (saceisim, 80-jūs godūs vėl raksteja „ulica 1-go maja“, i taidys pluoteitys vys vėl karinej Puolejis mīstūs (Mackiewicz 2010) (1 obruozeņš), tok sasprīde suokt stateit punktu²⁵. Vīna nu īmešļu varātu byut Vuocējis parauga tyvums, tok poši jī par golvonū īmesli skaita nāparādu darokstomajūs vuordu izskonūs: „Poza tym zauważyć trzeba, że pisownia tego typu pozostawiała wiele niejasności, o czym świadczy spotykana różnorodność praktyki zapisu. Pisano więc 2-go albo 2-ego, 1-go, 1-ego albo nawet 1-szego — jak się komu wydawało lepiej. Wobec takiego bałaganu wymyślono zasadę, którą opiszę poniżej.“(Rokicki 2010)

Punkta stateit nasuoce i cytys tautys, iz kurom vuocīši naturēja īspaida, saceisim, krīvi, boltkrīvi, daža oleņderi, koč jī deļ vuocīšu na viņ geograpiskī sābri, a i radneigys germanīšu volūdys runuotuoji²⁶.

Taipoš i latgalīši seņuk punkta nastateja, tok baļtīšu ītakā suoce stateit. Kab saprostumem, kod i kai tys nūtyka, zemļuk apsavērem vysaidu godu latgalīšu presi.

Numera zeime

XIX gs. i XX gs. I pusis latgalīšu izdavumūs montova numera zeimi „№“, kuru latgalīši ak jau pajāmuši nu krīvu voi poļaku. Nu XX gs. 30-tūs godu beigu baļtīšu volūdys ītakā suoce īsavaiseit apzeimovums „Nr.“. Patiemiejom, nu kurīnis īt ītī i cyti apzeimovumi.

Pa Oksporta vuordineicys dūtjom ziņom, eisynuojuoms „No“ celiš nu latiņu volūdys vuorda *numerus* ‘*numers*’ ablativa *numero* (Oxford Dictionaries). Pa vīnam nu olūtu, „o“ pastreipuošona izaplatejuse Vydslaikūs, kod latiņu tekstūs ar streipeiti apzeimova izlaistūs literus iz vyds vuorda pyrmuo i pādejuo litera²⁷. Vys tik izaver, ka īte myslaiceigs sprostyuojuoms, kam, pīvadumam, „Pōhiarvud kirjutatakse arābia numbritega: 9 kuud, punktis 2 ehk p-s 2, aastal 1930, aastail 1945–1953, 15 kr ehk 15 krooni, lūhilainel 5925 kHz.

Jārgarvud kirjutatakse arābia numbritega, mille järel on punkt, vōi Rooma numbritega: 14. kohal, 50. sūn-nipāev, Eesti Vabariigi 90. aastapäev, 1930. aastad, 1905.–1907. aasta revolutsioon, Karl XII, XX sajandil, II osa, XXV olümpiamängud.“(Numbrite kirjutamine)

24 „Skaičiai, žymintys daiktų kiekį, rašomi arabiškais skaitmenimis, pvz.: 7 mokinai, 3 žirklys (sk. trejos žirklys), 8 knygos.

Skaičiai, žymintys daiktų eilę, gali būti rašomi ir arabiškais, ir romėniškais skaitmenimis, pvz.: XXI amžius, IV mėnuo, II veiksmas, III tomas, XXIII skyrius, 8 klasė, 10 lentelė, 7 pavyzdys. Šimtmečių, dramos veiksmų, knygos skyrių, konferencijų eilė paprastai žymima romėniškais skaitmenimis, o metų, dienų, valandų, puslapių, mokyklų, gatvių, numerių eilė – arabiškais skaitmenimis. Be to, arabiškais skaitmenimis paprastai žymimi dideli skaičiai.

Žymint eilę arabiškais skaitmenimis, prie jų po brūkšnelio gali būti pridedamos kelintinių skaitvardžių galūnės, pvz.: 2-a, 3-a kategorija, 3-oji vidurinė mokykla, 100-asis jubiliejus. Galūnė pridedama kartu su kamiengalio minkštumo ženklų, pvz.: 3-iasis, o ne 3-asis.

PASTABA. Prie romėniškų skaitmenų galūnės nededamos.“ (Skaičių rašymas)

25 „W zapisie cyfrowym dla wyrażenia liczebника porządkowego używa się kropki, np. 32. – *trzydziesty drugi*, a nie końcówki (...).“ (Jagodziński 2008)

26 „Een rangtelwoord dat we met een cijfer schrijven, gevolgd door e of door ste/de, krijgtobr geen apostrof. *1e, 1ste; 3e, 3de; 105e, 105de*“ (Woordenlijst ...).

27 „Die Schreibweise kommt von der lateinischen urkundensprache des mittelalters, als auf den pergamenten platz gespart werden musste. Auslassungen wurden oft mit einem querstrich gekennzeichnet, und allgemein war bekannt, was dafür eingesetzt werden musste. Es handelt sich hier um ein kontraktionskürzel, zwischen dem der

1912. godā izlaistajā Kapeļu Adriana latiņu i itālīšu abreviaturu vuordineicā stuosteits ap sešim izšķireigim latiņu vuordu eisynuošonys pajiemīnim²⁸, tymā skaitā i montojūt daudzi vysaidu grapisku zeimu. Iņceresnai, ka itymā vuordineicā pasaruoda tikai cytaižuoki vuorda *numero* eisynovumi: „num“ i „nu“²⁸. (Capelli 1912) (2 obruozeņš)

XIX gs. zeimi „№“ jau montova daudzis Europys tautys, jei bejuse i tūs laiku prancuzu i vuocīšu šriptūs. Nu jūs zeime „№“ īguojuse krīvu volūdā i kirilicys šriptūs²⁹. Iņceresnai, ka izšķireigūs laikūs i šriptūs izaškeire „o“ i streipeitis nūvītovums – jī varēja byut i zamoškā, i viersā, i iz vyds³⁰. Ruodīs, ka lelums Krīvejis imeperejis tautu, tymā skaitā i latgalīši, suoce montuot numera zeimi „№“ krīvu volūdys ītakā, tok varātu byut, ka kurūs nakurūs gadīnūs jū puorjēme taišni nu Vokoru Europys volūdu. Sevkurā gadīnī, XIX gs. jū montova lelums caryskuos Krīvejis tautu, kurys turēja raksteibu.

Eisynovums „Nr.“, taipoš kai i eisynovums „No“→„№“, cielīs nu latiņu vuorda „numero“, viņ pa cytai eisynuošonys tradicejai.

Nu vuocīšu XVIII–XIX gs. presis radzams, ka XVII–XVIII gs. vuocīši montovuši eisynovumu „No.“ (EZ 1650; LIB 1764; NZ 1767) ci pylnū latinskū vuordu „Numero“ (ALG 1788). XIX gs. pyrmajā pusē paralelai montuoti eisynovumi „Nr.“ (ALG 1834), „Num.“ (ALG 1809), „№“ (DZ 1847), i tikai XIX gs. II pusē suocs dominēt niulenejais eisynovums „Nr.“ (FZ 1866), koč i na pylnai – paralelai montuoti i cyti, pīvadumam, „№“ (RGB 1874). Ruodīs, ka vuocyskuoks izavierīņš (*numers* pa vuocyskam irā *Nummer* – pādejais vuorda liters na „o“, a „r“) – ak jau na īmesle, kam vuocīši īvaiseja eisynovumu „Nr.“ (ar latiņu literim), kod vēļ poši raksteja gotu literim i vysā nasaveikša puorīt da latinskūs.

Nu vuocīšu apzeimīni „Nr.“ puorjēme baļtīši. Obadiv volūduos jū montoj pa šai dīnai.

Lītaunīki toža tātā montoj apzeimīni „Nr.“, poļaki – bez punkta: „Nr“, igauni – ar punktu, bet ar erste und der letzte buchstabe eines wortes stehen. Sonst gibt es noch suspensiv kürzel, die streichungen hinter den ersten buchstaben signalisieren.“ (Bartz 2001)

28 „Tutte le abbreviature medioevali, sì di vocaboli latini come d'italiani, possono dividersi in sei categorie, cioè: I. per troncamento, II. per contrazione, III. per segni abbreviativi con significato proprio, IV. per segni abbreviativi con significato relativo, V. per lettere sovrapposte, VI. per segni convenzionali.“

29 „В России принят знак номера №, который был заимствован в XIX в. во Франции и Германии. Интересно, что сейчас и во Франции, и в Германии знак номера набирается из отдельных букв с точкой: No., а прежний знак больше не применяется.“ (Paratype)

30 „Естественным (...) представляется как раз исторический вариант знака номера с верхним расположением «о», аналогично сокращению слова «Компания»–«Ко». На самом деле знак № бывает и с верхним, и с нижним расположением «о», но в шрифтах, разработанных в России, чаще встречается верхний вариант (...)

В шрифте Ариал «о» в знаке номера действительно расположено внизу, но это не делает эту форму современной или естественной. Просто Ариал чаще всего встречается. (...)

В 30-х годах XX века в СССР практически еще не начали разработку шрифтов, основная работа началась только после войны. На самом деле как раз большинство дореволюционных шрифтов имеют знак номера с нижним расположением «о», а подчеркивание часто просто лежит на линии шрифта. Это в основном, вероятно, связано с тем, что на конце верхнего правого штриха N обычно помещался каплевидный элемент. Однако есть шрифты (например, Каллиграфический Триумф), где «о» находится наверху, и даже красивый росчерк на правом верхнем конце N ему не мешает. В советское время большинство новых шрифтов действительно унаследовало эту тенденцию, но некоторые все же удержались (Акцидентная Телингатера, где «о» наверху, гарнитуры Кузаяна и Рерберга, где «о» посередине).

С началом разработки цифровых шрифтов мы решили вернуть, где можно, прежнюю традицию, которая кажется мне более логичной и эстетически оправданной. Поэтому в большинстве шрифтов, разработанных заново, (...) «о» в знаке номера находится наверху. В других шрифтах, как новых, так и в реконструкциях старых, «о» находится посередине или внизу. В конечном счете это зависит от личных предпочтений дизайнера (...“ (Ефимов 2009)

mozū literi „n“: „nr“. Suomi tāt roksta „nro“, tok seņuok rakstejuši i „n:o“.

Kirilicā rokstūšuos caryskuos Krīvejis tautys – krīvi, boltkrīvi i ukrainīši pa šai dīnai montoj zeimi „№“³¹. Gryuts pasaceit, deļkuo latiņu zeime izaglobovuse taišni nalatiņu literus – kirilicu – montojūšūs tautu raksteibā. Varātu byut, ka taišni deļtuo, ka šripti naturēja latiņu „N“, jī navarēja numera zeimis aizmeit ar sprostuoku eisynovumu.

Itū gipotezu apstypriņoj i numera zeimis „№“ izaglobuošona i plotuo lītuošona gruzinu volūdā – i seņuok (3 obruozeņš), i myusu dīnu opicialā volūdā (4 obruozeņš), i daža naopicialūs pīrokstūs iz sātmaļu. Gruzini toža beja zam caryskuos Krīvejis i roksta nalatinskim literim – jī tur sovus, nu latiņu i kirilicys izškireigus, literus.

Jūs sābru tautys – armenīšu, kuri toža tur sovus, izškireigus literus – tānejūs rokstūs radzams naporāds: jī roksta i „N“, i daža amerikaniskū „#“, tok lelumā gadīņu jī roksta pa armeniskam – „թիվ“. Pīvadumam, Erevana mīsta sātys lopā školu sarokstā raksteits „թիվ55 դարը“ – „škola № 55“ (Երևանի). Var byut, ka tam par īmesli eisais numera apzeimīņš armenīšu volūdā – tikai treis literi, deļtuo jū varams montuot bez eisynuošonys.

Iņceresna irā situaceja ar numera zeimis montuošonu myuslaiku romanīšu grupys volūduos, kam juos paguojušys nu latiņu volūdys i deļtuo izgloboj vaira juos elementu, pīvadumam, nazcik literu aizmeišonu ar augšuok pacaltim, mozuokim literim.

Prancuzi, nu kuru da cariskuos Krīvejis atguoja zeime „№“, poši juos vaira paktiskai namontoj, koč i juos montuošona navā opicialai nūlīgta. Var saceit, ka jū montuot breiv, tok praktikā montoj cīši ratai. Vaira paplateits aizroksts „N“, kurs praktikai irā gondreiz tys pat, viņ bez streipeitis (i atseviškys zeimis šriptā). Vyscaur prancuzi numera eisynovumus montoj rešuok – taidūs gadīņūs, kur cytys tautys stota numera zeimis voi eisynovumus, jī bīžai roksta pylnu vuordu *numéro*.

Spanīši palikuši poši tyvī Vydslaiku latiņu vuordu eisynuošonys tradicejis breivajam goram i var eisynuot ka na vysus, tūlaik cīši daudzjeus vuordus: jī tur tai saucamūs skrīnūšūs literus (*letras voladas*) – vuordu eisynovumus, kurūs vuorda pyrmū literi pamat, kai irā, vydiskūs – puorlaiž, a vīnu voi divejus pādejūs roksta mozuokus i pacaltus, pīvadumam: „af.^{mo} *afectísimo*, „F^{co} *Francisco*, „M^{ca} *María*, „fl^o *firmado*. Skaituos, ka spanīši natur specialys numera zeimis, tok eisynoņ vuordu *numero* ar skrīnūšajim literim³²: „n^o, „N^o, „n^{os}, „N^{os}, „n.^o, „N.^o, „n.^{os}, „N.^{os} vīnskaitā i „n^{os}, „N^{os}, „n^{os}, „N^{os}, „n.^{os}, „N.^{os}, „n.^{os}, „N.^{os} – daudziskaitā. Daudzejī variaņti pīdar i nu laika (pareizraksteibys normys laika guojumā irā meitys), i nu vītyš (spanīšu volūdu montoj daudzjeuos vaļsteibuos). Pa tānejom Spanejis spanīšu volūdys opicalojom normom, skrīnūšūs literus var raksteit pastreipuotus ci napastreipuotus, tok pyrma jūs vysod vāga stateit punktu (seņuok raksteja i bez punkta)³³.

Pa portugaliskam vuordu roksta taipoš, kai pa spaniskam – *numero*, i jūs eisynuošonys tradicejis cīši leidzeigys, deļtuo i eisynovumi irā, var saceit, taidi poši – „N^o i „n.^o.

Italīšu eisynuošonys nūsacejumi taipoš leidzeigi spanīšu nūsacejumim, pi jūs toža atļauts raksteit beigu dali pacaltu i mozuokim literim, tok praktikā tū montoj rešuok. Numera zeimi roksta „n.^o, „n^o voi „n.“³⁴.

31 Cytys – Krīvejis mozuos tautys – toža, tok ite lelumā gadīņu na jūs izlasejums.

32 Eisynuot bez jūs, saceisim, ar „No.“, navar, kam tūlaik jū varātu sajaukt ar vuordu *no* ‘nā’.

33 „Si la abreviatura lleva *letras voladas* (la letra volada puede ir subrayada o sin subrayar), **el punto se pone antes de la letra volada**: D.^a (doña), desc.^o (descuento), N.^a S.^a (Nuestra Señora).“ (Suazo Pascual 2002)

34 „Abbreviazioni per contrazione, in cui il punto sostituisce le lettere centrali di una parola, ad esempio *f.lli* per *fratelli*; la seconda parte può anche essere scritta in apice, come in *n.^o* per *numero* (scritto anche *n^o* o semplice-

Anglīšu volūda tur vysaidys numera zeimis. Seņuk montuoti parosti vuorda „number“ eisynovumi, pīvadumam, „Numb.“. Tān lelums skaita, ka briti montoj eisynovumu „No.“, a amerikānīši – t. s. oktotorpu³⁵ aba resteiti: „#“ (Ordinal indicator). Pa cytom ziņom, anglīši olupom montoj i apzeimīni „n“³⁶, a oktotorps vaira dūmuots deļ tehniskūs tekstu³⁶.

Ci „gods“ jau puorsaberejs?

Daudzejuos latgalīšu vītrunuos vuordu *gods* lūcej pa t.s. III deklinacejis paraugam – tai, kai vuordūs *ols*, *mads* i c. Jaunuoki runuotuoji, švokuoki vītrunys zynuotuoji jau jūs pa lelumam namontoj, tok vacī vēļ olupom pasoka, pīvadumam:

„*Kura gods tu esi?*“ – Juoņs Byumaņs, 2007 g., dzims 1928 g. Rudzātu pog. Byumaņūs.

Ak jau itei problema ceļās nu tuo, ka *u* skons nominativā irā pagaiss i nominativa porma sakreit ar I deklinacejis nominativa formu. Taida sakrisšona, vaira vēļ situacejā, kod volūdys juos runuotuojim nikur navuica, ar laiku snādzās iz cytu lūcejumu vīnaiduošonus. Skaidrys, ka vuorda baļtiskuo puorvārsuma *gods* asameiba I deklinacejā, kuru latgalīšim vuica baļtīšu školuos, vēļ vaira pastyprnoj itū teņdeņceju, koč ite na golvonuo vaine, kam i vuordim *mads* i *ols* latgalīšu volūdā jau praktiski eksistej ūtra, paraleluo lūceišona pa I deklinacejis paraugam, koč itūs vuordu baļtiskī analogi irā III deklinacejā: varim pasaceit i *daudzi mads*, i *daudzi mada*, i *pīdzēre ols*, i *pīdzēre ola*, i ni tys, ni tys variants latgalīšu volūdys runuotuojam nasaruodeis napareizs.

Tok vysleidza pasaceļ vaicuojums: kū ar vuordu *gods* dareit latgalīšu literariskajā volūdā? Par pareizū izalaseit vīnu nu variantu ci pamest obadiv? Ar vuordim *mads* i *ols* taidys problemys navā, jūs opicialai skaita par III deklinacejis vuordim, tok ar vuordu *gods* vys vēļ dzela naskaidra – ak jau partū, ka baļtīšu volūdā jis I deklinacejā – *gads*, na *gadus*.

Tū, ka itys vaicuojums aktuals i naatlīkams, paruoda i tys, ka daža jaunos latgalīšu volūdys vuiceibys gruomtuos paralelai (i, cik varim sprīst – pa nauošmeibai) pasaruoda obadiv pormys, pīvadumam: *Tyukstūša deveni symti catūrtuo goda*, *Braucit cīmā iz Jaunagods/ cytagods!*, *Iz cyta gods/ Cytugod / Aizcytgod*, *Gods dalis / Goda laiki* (Andronovs, Leikuma 2008).

Mieness genitivā?

Tikpat svareigs, cik „gods vaicuojums“, irā i kalendarūs mieniešu aizraksteišonys vaicuojums. Lelums čislys roksta pa baļtīšu modai, kam vuicejušis baļtīšu školuos. Taidu pormatu tiražej daža napaseņ izlaistuos vuiceibys gruomtuos, pīvadumam: *divdesmit trešais apreļs* (Andronovs, Leikuma 2008).

Tok izaver, ka tradicionalai latgalīši montovuši cytaižuokys čislu pormys, kurys leidzeiguokys lītaunīku, poļaku i krīvu – tautu, ar kurom latgalīši tur vaira kūpeiga raksteibys raisteišonus procesūs

mente n).“(Abbreviazione)

35 „Название пришло из картографии, где таким знаком обозначается деревня (Octothorp значит «восемь полей»), и знак изображает восемь полей и населенный пункт посередине). Иногда неправильно наз. «дизез»“(Paratype)

36 „В английской типографике номер обозначается символами n° (то есть малым латинским «n» и знаком градуса), No. (также можно и без точки) или # (октогорпом — в литературных изданиях употребляется редко и принят скорее в технических текстах).“(Знак_номера)

na ar baļtīšim. Sateikamys i pormys *divdesmit trešuo apreļa*³⁷, *apreļa divdesmit trešuo, apreļa divdesmit trešuo diņa* (saleidzinojete ar lītaunīku *balandžio divdešimt trečioji* i *balandžio divdešimt trečioji diena*, poļaku *dwudziesty trzeci kwietnia, dzień dwudziesty trzeci kwietnia* i *dwudziesty trzeci dzień kwietnia*, krīvu *двадцать третье апреля*³⁸, boltkrīvu *двадцать трэці красавіка* i *двадцать трэці дзень красавіка*, ukrainīšu *двадцять третій квітня* i *двадцять третій день квітня*).

Raksteitī olūti

Augšuok asam pastatejuši četrus deļ latgalīšu volūdys svareigus vaicuojumus i niu raudzeisim pasavērt, kai ituos dzelys raksteitys latgalīšu gruomotuos, presē i iz prīškmatu.

Poša vacajā zynomajā latgalīšu gruomotā „Evangelia toto anno“, kurei izguoja 1753 godā, latgaliskajūs tekstūs ar skaitlim raksteitu skaitu atrast naizadeve. Gruomotys pyrmajā puslopā pīraksteits gods ar punktu, tok vysa puslopa irā latiņu volūdā.

Ka pasaveram XIX gs. puoteru gruomotuos, tūlaik redzim, ka punktu aiz ailis skaitu navā, a mienēši raksteiti genitivā i postpozicejā: „13 Apr.“, „29 Maja“, „(..) nuskaiti 115 Psalmi, kurā („)“: (6 obruozeņš)

Maņteupeļa kalēnderūs radzama nakoņsekveņceja: tī ailis skaitavuordi raksteiti i bez punkta („2 Zimys mien.“), i ar punktu („4. Swac. mien.“), i ar izskonu taidim pošim („ar 9tu dinu“) ci mozuokim literim („1862^{uo} goda“) (7 obruozeņš). Raksteiba izaškir na viņ pa godim, bet i pa puslopom, 1862 gods kalēnderī daža radzama nakoņsekveņceja (ar/bez punkta) vīnā puslopā (8 obruozeņš). Cytim godim attīceiguo puslopa pīraksteita ar punktu, tok navarim saceit, ka punktu teik vaira, saceisim, pošā kalēndera tabelī 1862 godā stota punktu iz vyds čislys i nedelis dīnys („10. Treszdina.“), a 1871 – nastota („3 Swadina.“). Varātu byut, ka ite drukavuotuoja itaka – kalēnderus drukavuoja Reigā pi Ernesta Platesa: jis skaitus ak jau raksteja pa vuocu paraugam, a Maņteupeļs – pa poļaku. Nu kalēnderu varim pasavuceit i pylnūs čislu i stuņžu raksteišonys: „Sina mieniesi 22 dina“, „sōkas ar 11tu dinu Rudinia mieniesza, stundiē 8, 56 min. nu rejta“. Kas atsafic iz vuorda „gods“ lūceišonys vaicuojumū, to Maņteupeļs koņsekventai montoj genitivu „goda“. (Manteuffel 1862; Manteuffel 1871)

Latvejis vaļsts viesturis arkiva projekta „Raduraksti“ sātyslopā raudzejom atrast kū nibejs līteigu i XVIII–XIX gs. Latgolā dzymušūs, kristeitūs, lauluotūs i myrušūs registrūs, tok jī raksteiti latiņu, poļaku i krīvu volūduos. Izadeve sameklēt nalelus dabuovejumus latgalīšu volūdā (pīvadumam, „brols“, „mosa“), tok numeraļu latgalīšu tekstā naatrodom. (Raduraksti 2007)

Partū varim saceit, ka gona lels materials deļ tiemēšonys i saleidzynuošonys pasaruoda tik piec druka nūlīguma nūceļšonys, kod regularai suoc izīt i gruomotys, i gazetys.

Pyrmuo latgalīšu gazeta „Gaisma“ (izlaiž Praņcs Kempys Pīterpilī) par reizi ižeimej problemu, kurei byus karaktereīga gondreizī vysom tuo laika latgalīšu gazetom: juos taisa pa baļtīšu gazetu paraugam i deļtuo pyrmajā puslopys nūpormiejumā dominej baļtizmy, tok dziļuok, pošūs tekstūs, sasagloboj latgaliskuo raksteiba. Itū baļtiskū vierzīni aplīcynojo jau pošā saukšona par avizi, koč latgalīšu skaiteituojim itys vuords na pazeistams: 1 numera 1 puslopā redakceja roksta: „jauna latwyska awize (gazeta) sōks izīt“, respektivī, īskovuos paskaidroj baļtiskuo vuorda nūzeimi. Tamā pošā puslopā

37 Itei porma dzeiva i myuslaiku runys volūdā: „As esmu („) dzims („) divdesmit pīkta janvara.“ – Ontons Rutka, Dagdā, 2011 g., dzims Bierzeņu pog. 1948 g.

38 Seņuk i krīvu volūdā aiz čislys raksteja vuordu *день*, pīvadumam, iz XIX gs. pastateituo Gribojedova pīminiekļa Tiplisā (5 obruozeņš).

redzim, ka gazetys viersā čisla raksteita ar punktu: „Swatdin, 27. Nowembrī“, tok zemļuok – tekstā, bez: „decembra mēnesī 1905 g.“. (Gaisma 1/1905) Tys pat nūtk i cytūs „Gaismys“ numerūs, pīvadumam, № 24 puslopys viersā raksteits „1. junijā 1906. g.“, a tekstā – „Pec 13 maja“ (Gaisma 24/1906). Kai redzim, mienesi Kempys roksta lokativā (pa baļtīšu paraugam?). Numera zeimi „№“ „Gaisma“ montoj vysūs numerūs.

Nikodema Rancāna „Sākla“ izīt tikai 1906 gods I pusē, Pīterpilī. Tī taipoš kai „Gaismā“ viersā čisla irā ar punktu: „Sastdin, 25. Februārī“, a tīpat zemļuok tekstā – bez: „Sasdin 18 Marta“. Numera zeime – „№“. (Sakla 2/1906)

Praņča Trasuna izlaistais „Auseklis“ suoc izīt Rēznē 1906 godā i myus iņceresejūšajūs vaicuojumūs principialai nu „Gaismys“ i „Sāklys“ naizaškir (vīneiguo izškireiba, ka čislu aizrokstam Trasuns montoj genitiva pormu): taipoš viersā roksta ailis skaitus ar punktu („Pikdina, 17. Marta“), a vydā – bez („Svacaines (Februara) meneša 17 dinā“), taipoš pi numeru roksta numera zeimi „№“. (Auseklis 1/1906) (9 obruozeņš)

Kazimirs Skrynda izlaiž „Drywu“ nu 1908 da 1917 gods i „Jaunū Drywu“ 1918 godā. Varbyut deļtuo, ka jei suoc izīt vāluok, varbyut deļtuo, ka K. Skrynda mozuok oreņtejas iz baļtīšu, bet „Drywa“ izaškir nu augšuok apraksteitūs gazetu: jamā koņsekventai nastateiti punkti piec ailis skaitu: „Utardin, 16 Decembra“ (Drywa 8/1908). Pyrmajūs godūs montuota pa lelumam mieneša genitiva porma, vāluok – lokativa: „Trešdin, 6 septembrī 1917 g.“ (Drywa 33/1917). „Drywā“ montoj vuorda „gods“ genitivu ar golūtni „-s“, koč i na koņsekventai: „Gods moksa byus“ (Drywa 8/1908), „Gods moksa 12 rb.“, bet „winpadsmytajs goda gojums“ (Jaunò driwa 21/1918). Montoj numera zeimi „№“. (10 obruozeņš)

Gazetu „Jaunas Zinias“ nu 1912 gods „soce izdawot jauna latwišu sadraudziba“, respektivi, ite na kura bazneickunga izdavums, a laiceigys bīdreibys, suokuos redaktors irā Vaclavs Krops, vāluok – Vladislavs Rubuļs. Kūpumā pa sovai volūdai gazeta tur mozuok baļtizmu na bazneickungu gazetys, tok myusu pastateitajūs vaicuojumūs jei leidzynojās tuo laika „Drywai“: aiz ailis skaitu punktu nastota („ar 1913 godu“), mieneša genitiva namontoj („3 nowembrī“), roksta numera zeimi „№“, gods genitivu roksta i ar „-s“, i ar „-a“ („Godsmoksa“ / „Pyrmajs goda-gojums“). (Jaunas zinias 3/1912)

„Liaužu Bolss“ izīt 1917 godā, Ignata Asāna redakcejā jū izdūd „Letgolas Tautas Komitets“. Jis atkluotai polemizej ar „Drywu“, prosa Latgolai autonomejis, i soka, ka dasavīnuošona Baļtejai izputynuos latgalīšu sovpatēibu i volūdu. Na breinums, ka juo volūda tur mozuok baļtizmu. Myusu vaicuojumūs jī: punkta nastota („Sasdin, 15 Aprilī 1917 godā“), numera zeimi montoj, mieneša genitiva namontoj. (Liaužu bolss 2/1917)

„Jaunò Letgola“ (sprīzūt pa vuorda „Letgola“ lītuošonai, jī irā „Liaužu Bolsa“ dūmubīdri) izīt tikai eisu šaļti 1918 godā (Latvejis Nacionalajā bibliotekā atrūnams tikai vīns numers), jī sevi sauc par „Demokratiskòs Jaunibas organs“ i atkluotai oponej bazneickungim („Simpatijas uz gorigim tāvim porit dreži, kai pawasara wejenč. Un tys del tò, ka gorigi wedeji nasaprūt ni liaužu sirds ni jaunibas idealu.“) Jī punktu nastota, numera zeimi montoj, i montoj taipoš i mienesi genitivā („27 Aprilia 1918 g.“). (Jaunò Letgola 1/1918) (11 obruozeņš)

Nu 1919 da 1940 gods izīt „Latgolas vōrds“. Jis ar laiku palīk aizviņ baļtiskuoks i baļtiskuoks, iz vyds pyrmuo i pādejuo gods gazetu eistyn radzams lels kontrasts (pīvadumam, leksikā: „kanturs“/ „kantoris“), deļtuo apraksteisim obejus. 1919 godā montoj mieneša genitivu, punktus stota viersā

(„31. jūlija 1919. gada“), tok na tekstā („8–12 jūlijam“), genitivā roksta „gada“, montoj numera zeimi (Latgolas Vārds 1/1919). 1940 godā jau mieneša genitiva namontoj, punktus stota vysod („28. jūnijā 1939. g.“), „gods“ genitivs ar „-a“ („20. goda gājums“), i, golvonais, numera zeimis vītā montoj baļtiskū eisynovumu „Nr.“ (Latgolas vārds 26/1939). Varātumem dabuveit, ka pādejūs godu „Latgolas vuords“ irā paraugs tam, kai navajadzātu raksteit pa latgaliskam.

Laikroksts „Latgalīts“ izīt nu 1920 da 1926 gods i punktu stateišonā irā nakoņsekvents: vysā izīšonys laikā punktus cytu reizi stota, cytu – nastota i gazetys viersā, i tekstūs; vīnā puslopā var byut nazcik reižu pīraksteits i tai, i tai. Mieneša genitivus laikroksts montoj nakoņsekventai, vaira – pyrmajūs godūs („Trešdn 16 maja 1923 g.“), i, iņceresnai, ka montoj jūs dažā tūlaik, kod stota punktus („Trešdn, 11. marta 1920. g.“). Pādejūs godūs geinitiva namontoj, ni ar, ni bez punktu. Koņsekventai roksta „goda gojums“ i lītoj numera zeimi „№“. (Latgalīts 13/1923) (12 obruozeņš)

„Jaunō Straumē“ izīt nu 1921 da 1934 gods i jamā radzama koņsekventa baļtiskuošonus. Ka pyrmajā numerī redzim mieneša genitivu („12. marta 1921.“, „svātdin, 29. maja“), numera zeimi, punktus tik viersā, a tekstūs – nakoņsekventai (Jaunō straume 1/1921), to 1930 godā jau punktus stota koņsekventai i pagaist genitivs, a 1934 – navā i numera zeimis i punktus stota dažā aiz romīšu skaitu – „XIV. gods“ (Jaunō straume 3/1934).

„Zemņika Bolss“ (red. Seima deputats Jezups Roskošs) izīt nu 1924 da 1926 gods, punktus aiz ailis skaitu stota koņsekventai, pa lelumam montoj mienešu pasaukys lokativā, tok vītōm – i genitivā („8. Aprelia 1925. g.“), roksta „goda gojums“ i koņsekventai dasatur pi numera zeimis „№“, koč pādejuos puslopys zamoškā tipograpejis konaktinpormacejā pa baļtiskam lītuots eisynovums „Nr.“. (Zemņika Bolss 13/1925)

„Zemņika Ziņas“ (red. Jezups Uļjans) izīt nu 1926 da 1931 gods i irā koņsekventys: stota punktus, namontoj mienešu genitivu, tok montoj numera zeimi. (Zemņika Ziņas 18/1931)

„Jaunais Vārds“, kurs sevi skaita par „Zemņika Ziņu“ i „Jaunōs Straumis“ piecguojieju (suokuos redaktors irā Uļjanu Jezups), koņsekventai stota punktus, namontoj mienešu genitiva i 1935 gods seņtebrī puorīt nu „№“ iz „Nr.“ (Jaunais Vārds 1/1931). „Jaunais Vārds“ izīt i zam sovetu da 1940 gods rudiņa, tok ortograpejis tys napuormeij, jei vysleidza palīk baļtiska (Jaunais Vārds 33/1940).

Sibirs latgalīšu gazetuos „Jaunajs latgalīts“ i „Vuicīs!“ punktu aiz ailis skaitu vysā nastota, vysod montoj numera zeimi, mienešus roksta i lokativā („7 majā“), i genitivā („20–31 augusta“), a gods genitiva myusim naīsadeve sameklēt. (Vuicīs! 1928; Jaunajs Latgalīts 3/1928; Jaunajs Latgalīts 4/1928) (13 obruozeņš)

Ka veramīs kūpumā i cara laiku, i pyrmuos Latvejis republikys, i Sibira gazetu, tūlaik īsazeimōj atkareibys nu izdevieju politiskūs simpateju, konjunkturys, voldūšūs tautu (baļtīšu, krīvu). Redzim i koreļaceju iz vyds simpateju pret baļtīšim i myus iņceresejūšūs dzelu (a taipoš i cytu, saceisim, leksikys) daleidzynuošonys baļtīšim.

Iņceresnai, ka cara i revolucejis laikā bazneickungu izlaistajuos gazetuos baļtizmu labtik vaira na laiceigūs organizaceju i aktivistu izlaistajuos, deļtuo bazneickungu gazetys navar tikt skaitēits par lobu olūtu. Latvejis laika i seviški Uļmana laika gazetys palīk ar kāžnu godu baļtiskuokys, partū i juos navar byut par myusu atskaita punktu. Vysvaira vuiceitīs vajadzātu nu revolucejis laika laiceigūs izdevieju gazetu, kam itī ļauds raudzeja raksteit, oreņtejūtīs taišni iz latgalīšu volūdys. Sibira gazetys toža lobs olūts, kam tymā laikā Sibīrī raudzeja izkūpt latgalīšu volūdys sovpatēibys.

Vēl varim dabuoveit nazcik sovaižuoku olūtu. Kozlouskuo vuordineicys titelpuslopā gods raksteits bez punkta: „1918 g.“ (Kozlowskis 1918). (14 obruozeņš) Taipoš irā daruodejumi, ka numera zeime „№“ Latgolā montuota i iz sadzeivis priškmatu, saceisim, iz sātu adresu pluoteišu. (15 i 16 obruozeni)

Izvadumi

Niu, jamūt vārā vysus aptiemātūs i izanalizātūs materjalus, raudzeisim atsaceit iz ituo artikeļa suokuos pastateitūs vaicuojumū.

Redzim, ka punktu aiz ailis skaitu i stateja, i nastateja, tok skaidrai radzams, ka stateja tik tī, kuri oreņtejās iz baļtīšu volūdys i raudzeja latgalīšu volūdu padareit jai leidzeiguoku. Tī, kuri dasaturēja pi latgaliskuos tradicejis, punkta nastateja vysā. Skaidrys, ka itei tradiceja tī nu poļaku, i ļauds varātu mulsynuot tys, ka poļaki napaseņ suokuši punktu stateit (tok čisluos jī vysleidza nastota). Tok lītaunīki, kuri pa sovai rokstu tradicejai latgalīšim poša tyvuo tauta, irā palykuši pi sovys (i poļaku) viesturiskuos skaitu raksteišonys tradicejis. Ruodīs, ka ite optimalais ceļš i deļ latgalīšu.

Numera zeimi „№“ montoj vysūs latgalīšu rokstu olūtūs, i tikai Uļmana diktaturys laikā, 30-tūs godu ūtrajā pusē, kuri nakuri laikroksti suoc puorīt iz baļtiskuo (i vuocyskuo) apzeimiņa „Nr.“. Deļtuo itymā vaicuojumā vysā navā švuorbu – latgaliskuo tradiceja irā numera zeimis „№“ lītuošona.

Jau nu cara laiku montoj obejus vuorda „gods“ genitivus. Pa analogejai ar „ols“, „mads“ izaver, ka genitivs ar „-s“ irā senejuoks, i jis puorsamej par jaunuoku pormu volūdys dabeigā raisteibys-nūsaniveliešonys procesā, kuram par spieceigu katalizatori iraida baļtiskuo genitiva porma ar „-a“. Ite varami obeji celi – palaist volūdu pa dabeigam vīnkuoršuošonus ceļam ci raudzeit sagļobuot senejuokys sovpatēibys. Pa myusim, pareizuoks i skaiškuoks byutu sagļobuošonys ceļš, tok ite vajadzeiga plotuoka diskuseja ap itū vaicuojumū (tymā skaitā i vuordu „mads“ i „ols“ kontekstā).

Mieneša genitivs taipoš izaver senejuoka čislys raksteišonys porma, koč i da gola navarim byut itycynuoti, kam jis sakreit i ar krīvu tradiceju. Tok skaidrys, ka lokativa porma īsavaisej pa baļtīšu volūdys mīdzīņam. Zeimeigai, ka Maņteupeļa kaleņderūs montuotuo čislys aizroksta porma ar mieneša genitivu i vuorda „dīna“ dabuoveišonu irā cīši leidzeiga lītaunīku čislys raksteišonys tradicejai. Tys varātu byut par daruodejumu tam, ka ite senejuoka „poloniskūs baltu“ – lītaunīku i latgalīšu raksteišonys tradiceja i deļtuo pi juos vajadzātu dasaturēt.

LITERATURA I OLŪTI

(Škārsteikla nūruodis iz 2012 gods pebraļa 12 dīnys.)

Abbreviazione. *Wikipedia*. <http://it.wikipedia.org/wiki/Abbreviazione>

Allgemeine Literatur-Zeitung. Numero 5^b. Sonnabends, den 5ten Januar 1788.

Allgemeine Literatur-Zeitung. Num. 266. Donnerstags, den 28. September 1809.

Allgemeine Literatur-Zeitung. –174– October 1834.

Andronovs, Aleksejs, Leikuma, Lideja (2008) *Latgalīšu-latvīšu-krīvu sarunu vuordineica / Latgaliešu-latviešu-krievu sarunvārdnīca / Латгальско-латышско-русский разговорник*. Ačynskys-Reiga: LVAVA.

Auseklis. (1906) № 1. Rezekne.

Balss (1878).

Blinkena, Aina. (2009) *Latviešu interpunkcija*. R.: Zvaigzne ABC.

- Bartz, Dietmar. (2001) *Nummern-Zeichen*. <http://www.wer-weiss-was.de/theme143/article705461.html>
- Cappelli, A. (1912) *Dizionario di Abbreviature Latine ed Italiani*. Milano. <http://www.hist.msu.ru/Departments/Medieval/Cappelli/>
- Drywa*. (1908) № 2. С.-Петербургъ.
- Drywa*. (1917) № 33. Режица.
- Deutsche Zeitung*. № 182. Freitag 31. Dezember 1847.
- Einkommende Zeitungen* (1650). No.17.
- Euangelia vnd Episteln* (1615). Riga.
- Frankfurter Zeitung*. Nr. 1. Freitag, 16. November 1866.
- Gaisma*: pyrma latgališu awize. (1905) № 1. С.-Петербургъ.
- Gaisma*: pyrma latgališu awize. (1906) № 24. С.-Петербургъ.
- Jagodziński, G. (2008) *Gramatyka języka polskiego*. <http://grzegorz.w.interia.pl/gram/pl/liczeb01.html#forma5>.
- Jaunais Vārds*: Latgolas zemnieku progresīvās apvineibas laikroksts. (1931) № 1. Reigā.
- Jaunais Vārds*: Latgolas laikroksts zemņceibai un strōdnīceibai. (1940) Nr. 33. Reigā.
- Jaunajs Latgalīts*: Avīzes «Taisneiba» bezmaksas pīlykums / VĻKJS CK un Sibires LKJS komiteta izdavums. (1928) № 3. Novosibirsk.
- Jaunajs Latgalīts*: Avīzes «Taisneiba» bezmaksas pīlykums / VĻKJS CK un Sibires LKJS komiteta izdavums. (1928) № 4. Novosibirsk.
- Jaunas zinias*: nedēļas laikroksts. (1912) № 3. С.-Петербургъ.
- Jaunò driwa*. (1918) № 21. Rēzeknē.
- Jaunò Letgola*: Demokratiskòs Jaunibas organs. (1918) № 1. Rēzeknē.
- Jaunò straume*: sabidriski-literarisks laikroksts. (1921) № 1. Reigā.
- Jaunò straume*: Progresivos zemnieku partijas avize. (1934) Nr. 3. Reigā.
- Kozłowski, Eduards (1918). *Kriwu-Latgališu-Wòcu wòrdinica*. Rēzeknē.
- Latgolas Wòrds*: latgališu nedēļas laiksroksts. (1919) № 1. Reigā.
- Latgolas vòrds*: katõļu laikroksts. (1939) Nr. 26. Rīgā.
- Latgalīts*: politisks, sabidrisks un literarisks laikroksts zemnikim. (1923) № 13. Reigā.
- Leipziger Inlligenz=Blatt*. (1764) No. 47. Sonnabends, den. 27 Octobr.
- Liaužu bolss*: Liaužu partejas gazeta. (1917) № 2. Петроградъ.
- Luther, M. (1586) *Enchiridion*. Königsperg.
- Mackiewicz, L. (2010) *Liczebniki porzadkowe – 3-go Maja, 3-ego Maja czy 3 Maja?* <http://www.ekorekta24.pl/aktualnosci-jezykowe/5-pisownia/135-liczebniki-porzadkowe-3-go-maja-3-ego-maja-czy-3-maja>
- Mājas viesis* (1899)
- Manteuffel, G. (1862) *Inlantuziemies Łajkagromota aba KALENDERS uz 1862mo goda, kotram ir 365 dinas*. Rejgā: Nomā tajsiejszonas gromotu Ernēsta Platesa.
- Manteuffel, G. (1871) *Inlantuziemies Łajkagromota aba KALENDERS uz 1871mo godu, kotram ir 365^{cas} dinas*. Rejgā: Nomā tajsiejszonas gromotu Ernesta Platesa.
- Neue Zeitungen* (1767) No. XC. Aus das Jahr 1767. Leipzig den 9. November.

- Numbritē kirjutamine. *Eesti keele käsiraamat*. Eesti Keele Instituut. <http://www.eki.ee/books/ekk09/?p=2&p1=10>
- Ordinal indicator. *Wikipedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/Ordinal_indicator
- Oxford Dictionaries: Dictionary: No.. <http://oxforddictionaries.com/definition/No>.
- Paratype* <http://www.paratype.ru/help/term/>
- Raduraksti* (2007) Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs. <http://www.lvva-raduraksti.lv/>
- Reichs=Gesekblatt* (1874) № 16. 7. Mai 1874.
- Rokicki, L. (2010) *Kłopotliwe liczebniki porzadkowe*. <http://lukaszrokicki.pl/2010/07/18/kłopotliwe-liczebniki-porzadkowe/>
- Sēta, Daba, Pasaule (1860) I sēj.
- Skaičių rašymas*. Klaipėdos rajono savivaldybė. <http://www.klaipedos-r.lt/?lt=1184051627>
- Stenders, G. F. (1776) *Augstas gudribas grāmata no Pasaules un Dabas*. Jelgavā un Aizputē.
- Stenders, G. F. (1796) *Augstas gudribas grāmata no Pasaules un Dabas, no jauna pārlūkota no tā Jauna Stendera*. Jelgava.
- Suazo Pascual, Guillermo (2002) *Nueva ortografía práctica*. Madrid: Edaf.
- Valdemārs, Kr. (1852) *300 stāsti*. Rīga.
- Vuicīs!* (1928) Vyssavīneibas Uorkuortejuos skaiteit-raksteit namuokuleibas likvidiešonas komisijas vīnreizeigs organs. Novosibirsk.
- Woordenlijst Nederlandse Taal – Officiële Spelling*. <http://woordenlijst.org/leidraad/6/9/>
- Zemnika Bolss*: Latgolas Demokrātu partijas avīze. (1925) № 13. Reigā.
- Zemņika Ziņas*: Latgolas zemņiku avīze. (1931) № 18. Reigā.
- Ефимов, В. (2009) *new_fonts: PT Sans* http://community.livejournal.com/new_fonts/19692.html
- Знакомера. *Википедия*. http://ru.wikipedia.org/wiki/Знак_номера
- Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայության դպրոցներ. Երևանի քաղաքապետարան <http://www.yerevan.am/1-270-%20The%20schools%20subordinated%20to%20the%20municipality%20of%20Yerevan.html>

LĪTUOTĪ TERMINI

Ailis skaits – skaits, kura izsaka saksteibu (pa baļtiskam – *kārtas skaitlis*).

Baļtīšu volūda – Baļtejis aba Kūrzemis i Vydzemis latvīšu volūda, Latvejis Republikys opicialajā sazinē saukta par *latviešu literārā valoda*.

Čisla – dīnys ideņtipikators kaidā nibejs kalendarajā sistemā, parostai sasadora nu mieneša i mieneša dīnys voi nu mieneša, mieneša dīnys i gods (pa baļtiskam – *datums*).

Latgaliņu volūda – Inļāņtejis aba Vicebska gubernejis, aba Latgolys latvīšu volūda, Latvejis Republikys opicialajā sazinē saukta par *latgaliešu rakstu valoda*.

Pamata skaits – skaits, kura izsoka daudzumu (pa baļtiskam – *pamata skaitlis*).

1 obruozenš. Ūīneicys pluoteite Polejā
Picture 1: A street name plate in Poland

NS - NTUS		— 242 —		NU - NUANDO		NUARE - NUO		— 243 —		NUP ^o R - NUTUS	
n̄i	(nis) naturas xiv f.	n̄u	(nu) nostro vi- ro viii p.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄uare	(nuare) nume- rare xv f.	nup ^o r	(nup ^o r) nuptia- rum xiv	n̄u	(nu) numero xiv
N̄S	(NS) nos viii	n̄u	(nu) numero xiv	N̄U	(NV) non vacat, - non valet viii	n̄uat	(nuat) nume- rat xiv m.	nup ^o s	(nup ^o s) nuptias xv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄s	(n ^o s) numerus xiv p.	N̄U	(NV) non vacat, - non valet viii	N̄U	(NV) non vacat, - non valet viii	n̄uate	(nuate) nume- rate xv f.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
N̄SC	(NSE) non sic est viii	n̄. V.	(NV) Nobilitas Vostra xv m.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄uc	(nuc) nuncium xiv m.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
N̄SGC.	(NSGC) Nostro Signore Gesù Cristo xvii	n̄u, n̄uz	(n ^o) nihilum xv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄ucg	(nucg) nunquam (nunquam) xiii m.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄strm	(nstrm) nostrum xv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄uch	(nuch) nume- rentur xiv p.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
NT	(NT) Nvovo Testa- mento xiv f.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄t	(n ^o t) nisi tibi xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄t	(n ^o t) nectar xiii	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
N̄tate	(Ntate) Nativita- tate xiii f.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄te	(n ^o te) nullate- nus xiii f.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄ti	(nti) numerati (Milano) xv f.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄tia	(ntia) nuntia (nun- cia) xv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄ty	(ntm) nominati- vum xiv f.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
N̄to	(Nts) Notarius xvi	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv
n̄tus	(ntus) nominati- vus xv f.	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv	n̄u	(nu) numero xiv

2 obruozenš. Kapeļu Adriana gruomotys puslopys ar eisynuojumim „num” i „nu”
Picture 2: Page of the book of Adriano Capelli with abbreviations „num” and „nu”

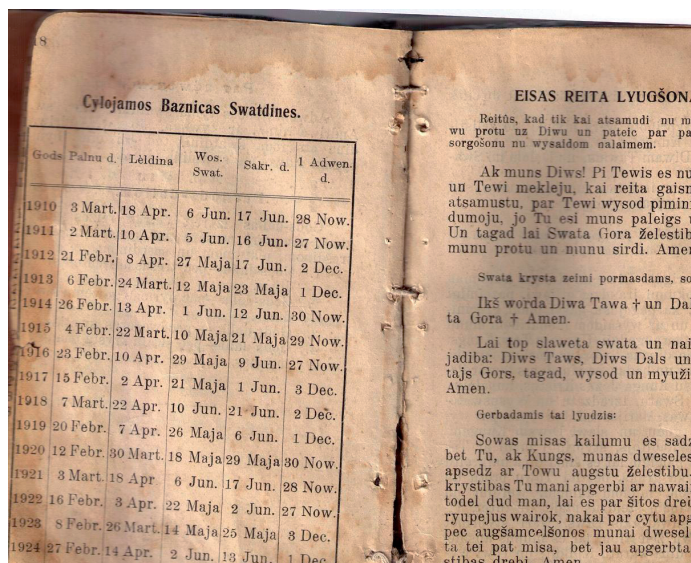
3 obruozenš. Ūīneicys i kuormu pluoteitis Tiplisā
Picture 3: Street name and address plates in Tiflis

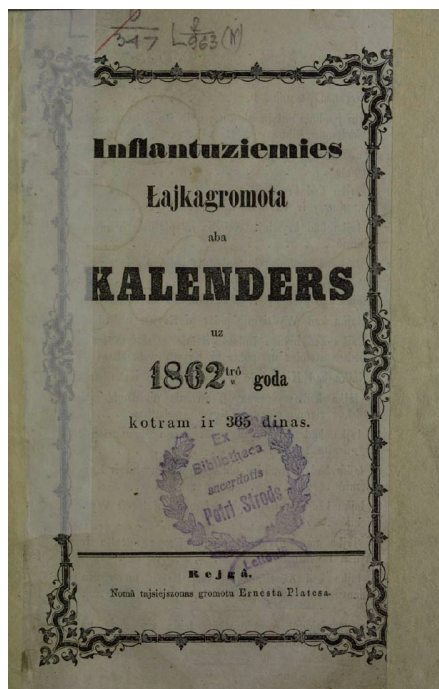
4 obruozeņš. *Školys pluoteite Tiplisā*
Picture 4: *A school's name plate in Tiflis*

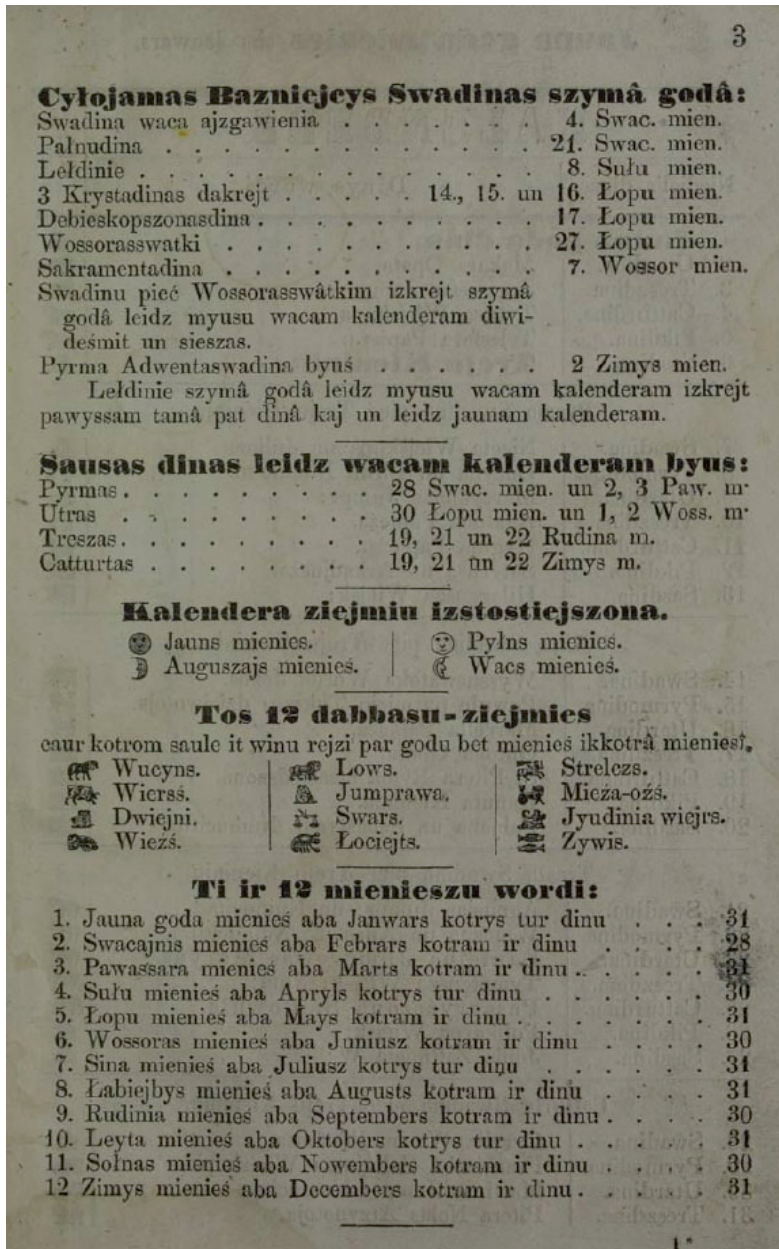
5 obruozeņš. *Aleksandra Gribojedova kopa pīminiekļis Tiplisā*
Picture 5: *The tombstone of Alexander Griboyedoff in Tiflis*

6 obruoženš. XIX gs. puoteru gruomota (bez titelpuslopyš)
Picture 6: XIX century missal in Latgalian (without title page)

7 obruoženš. Maņteupeļa 1862 gods kalendrs. Titelpuslopa
Picture 7: Calendar drawn up by Gustav Mateuffel, year 1862, the title page

8 obruozenš. *Maŕteupeļa 1862 godskalēnders. 3 puslopa*
 Picture 8: *Calendar drawn up by Gustav Mateuffel, year 1862, 3page*

№ 24. **Piekdina, 29. Septembra** 1906.

Auseklis

Atbilstošā redakcija: Pēterburga, Peterhofskājs, saskaņā ar № 6, J. Trausman.

Izdevēja adrese: Rezekne, dz. F. Trausman.

Rakrokstus un korespondenču Redakcija izvērtē, svēti, uz adresi: Rezekne, Viču, p. 11, dz. F. Trausman. Rakrokstus un korespondenču Redakcija izvērtē, svēti, uz adresi: Rezekne, Viču, p. 11, dz. F. Trausman.

Redakcija izvērtē svēti, kā arī visu apgaismošos rakstus, kas ir raksturojoši un interesanti. Redakcija atpakaļ ņem uz katra priekšroku.

Numurs maksāj 5 kap.

Auseklis iznāk vienu reizi par nedēli.

par godu 3 rub. 1 kap. par 6 mēn. 1 rub. 75 kap.

Redakcija izvērtē svēti, kā arī visu apgaismošos rakstus, kas ir raksturojoši un interesanti. Redakcija atpakaļ ņem uz katra priekšroku.

Pagojušu nedēļu „Ausekla“ numers naizgōja ajz tōs imcēšs, ka postā nabēja pisyūtējuse sovā lajkā rukrokstus, kurus postā nūdeviam.

Lykuma atcēlšona kas zemnikus aprūbejoja tīsībōs.

Ministru padūme ir pōrsprūde par vajžīgu atcējt tīs lykumus, kuri zemnikus aprūbejoja jās tīsībōs, un jīm pīskīrt pīlynu brejvību. Šōs tīsībōs, kurus mūžīnīkīm vysod pīdarēja, un kurus zemnikīm tīkaj tagad tejk dūtas, ir, nōkūšas. Zemnikīm tejk pīskīerta pīlyna brejvība isastōtis civildīnēstī, pī kō tejk atcējt vysī aprūbejōjūmī un privilēģījas. Zemnikīm, kas grīb isastōtis civildīnēstī, škōlā, it par mōkīm un gōrīznīkīm nav vajžīgrīs mēklēt, ka pogosts jū atīajstū. Kas ir nūbejzīs škōlas voj isastōjis civildīnēstī palīk par tō pogosta lōcēdī un bādū vysas tīsībōs lejdza ar cymīm pogosta lōcēkīm kurā ir dzīmīs. Bez tō zemnikīm tejk dūta pīlyna brejvība izīt nu pogosta, kurā ir dzīmīs, un pīsarakstīt voj pī cymā pogosta, voj kur jām patejē, nagajūdūt nīkajdas tōlōkas atīajšōnas nu pogostā. Zemnikīm tejk dūta vīlīs brejvība nōrīt nu vītas uz vītu, dēt kō jām

tīgi sakōrtōts, kas skajitōjām dūd ispēju vīglī jū pōrskatīt un izvēlēt skajitōnāj gōbolus pēc sovas garšās. Avīzes ilūstrētūs līterarīskūs pīlykums ir daudz sarkāma un humōra. Pēc sovā vērtīja „Pēterburgas Vestnesīs“ pīdar pī myusu liberalom (brejvprōtīgōm) avīzem. Mēs nu sovas puses pīcīgi apsvējcnōdāmī jaunū bīdrīm, nūžālojam, ka jejk tejk izdūtā, gōtu (vōcu) burtīm (līterīm) un ka myusu latvīšīm jejk caur tū ir padarīta glūzī nāpīejama.

Myusu zemnikū atturība un dragunū tykumī.

Dzēršona padējis lajkūs pī zemnikīm ir izplatījuse natzērdētā mārā. Beja gadījūmī ar sepōk, ka šīs, voj tū dzērīja, bet pī vācōkīm tīs gadījōs vōt, un jāmōkī bejzīs un ļaunījōs laudīm acīs rōdītīs, jō beja rejbūmā. Bet tagad dzēršona taj nadzērdētī ir izplatījuse, ka ļaudīs nāprūt nī gūda, nī kauna. Baznīcā, tīsas mōjōs, darīšōnōs pī baznīcnūgīm — bīžī var satīkt nūdzērūsūs nūšermōjūsūs vēcūs un pusbērņūs jānēkļūs. Par pīdzērūšīm jī nīkōd sevī natzērst: „voj tod es pīdzērīs?“ es rešīcelno nīkō nī mutē nājēmu, tīk ōls vīn glōzī izdēru“ — taj jī kotru rejkī bezkaunīgī līdās acīs, kad kas jīm pōrmet jās šūpībū.

bet tagad kapejkas nūkust uz ōls tāvu un natūklībā plaukst plaukdāmā. Kājda natūklība tagad plaukst pa cīnīm, mūms rōda nōkūstī nūryūtūmī. 2. Septembrā, taj saulātā Rezeknes tērnā dīnā, Rakroktēs, pīdarītū zemnikīm bogotī pīsatatavōjā ar ōtu kō pōrdāt. Bet dažīs cīnīs šēj ōls dzēršona ļātī bēdīgi bejzās. Skūdrū cīmā Gajīs un Grejvūjū cīmā Jaudzems taj sīrņīgī sovas kajmīpas mīlōja ar altūju, kā tī prōtu izdērušī, sovā stōrpā sasaplesīa un Jaudzemam pūjī nūsyta lejdz pusnovēj. Un Kājvū cīmā Gudrīmōvīcīm ir taj kōrstīs altīšīs, kā jī vēlōk sajmīnīcōm izdauza lōgūs, kad tōs grībēdamas sovū mejtū tykumu pasōrgēt, un tajdīm palājdīm apīšam dūrovas.

Bet lajkīm klōjās pīlōnī ar pōšīm ōls brōlīšīm. Taj klōt pī Odumovas mūjzās Dauktes ustōbīnā, kuram dīv jaunās mejtās, mīlōjōs ar altūju Bīksmīku pūjīs; Romulans un vėl kajdī dīvī. Bet tīmā pat dīnā Odumovas dragunū beja saūdūsī, ka pī Dauktes tārā ir sōldōns ōls un vėl dīvī skajtas mejtās, obi dīvī krūznīcas, un sanōk ar ōls dzēru. Bet šīm kompānīja varbūtōj napatējk, tad pajem un nuper pat sajmīnikū ar vysīm vysīm. Tajdā nālājē sajmīnīca sauc Šķenōvīšūs palīgā, ar nu ōls gōlda. Bet šō rejkī dragunū pōrdā vysū sovū tykumu: nuperūšī ar Šķenōvīšūs pūjīs, kuri tajsnībū sokūt jīm nīkō ļauna nadarīja, izkrotā jās vīlīs un jī lōcēs atīnē sovū nūklū vīdētīs. Tī

9 obruozeņš „Laikroksts „Auseklis“, 1906, № 1
Picture 9: Latgalian newspaper „Auseklis“, 1906, № 1

Numers maksā

DRYWA

№ 8. **Utardin, 16 Decembra.** 191

Socīt nu janvāra mēnēša, sokušā gōdā „Drywa“ stajōs dīvī reizes mēnēši.

Redakcija lyudz vysus, kam ryup latvīšu apgaismōšōn lītīgus rokstus un zīnīs un platīt „Drywu“ storp sovīm kai apļecīejīm.

Gods maks byus 1 rub. 75 kap. Pussods „ „ 1 rublis.

Rukrokstus un zīnīs Redakcīja atpakaļ izsyuta tīk uz kotru lyugumu.

Redakcījas un Administracījas adrese: C. Плетерова, 1 Пота, 11.

Nu Redakcījas.

Rokstī cylvakus saskīr; caur rokstīm jū gori nu tolines tīs uz tō pasasteidz un meilyskī sararņoj. Kad skume apjēm, rokstī na reizi skūmes slūžu izdīm nu dvesēles orā; kad pīrīs atnōk, rokstī tō pīrīkū sajūsnūmnoj, padora jū styproku. Ari redakcīja ir tejk ļaime runot uz cīnējāmīm lasītōjīm, skūmt ar jīm un pīcotīs. Saģaidejuse tad augstas Pestītoja svātiku dīnas redakcīja, pīrīs pōrjēmtā, stēdžās pasvējcnōt wy-

ku, var cerēt uz zemnikā dzeivēs izlōbošōnu. Šīmī lītā rōnōja ministru pīrīskūks Stolypīns. Jīs aizrōdēja, ka lykumīm vajag byūt pīmarotīm gudru zemnikū stōvūklīam, bet na dzarōju. Jīs aīcīnōj Dūmu pījēmt ūtru lykuma punktu tū vāroak, ka padējā social-revolūcīoneru saeimā bejīs aizrōdītīs skaidrī, ka vyslēlokajīs namīru un nasatīcības īnādīnīs ir „persons“ īpašums. Kad „opozīcīja“ un daži „lobī“ izrōdēja sovū beistāmībū, ka zemnikī pōrdzērūt sovū zemī, wīns nu zemnikū deputatīm ījytūs apkaitynōts. Jīs uzāicvnoīa saskaitīt, cik nēdētīs 10 — 16 gō-

tyktū izlōbotī. Duma tam korstī pīkīrta cēru pāpīldū pensījom Duma sprīde, gut jōs dūt pa wacām lejdz 1911 gōdan laikam karu ministram vajagūt izstrot lītā jaunū projektū.

Dzēršonas apkārōšōnas Komisīja

28 oktōbrī katrīm nuduklū gōljōno des pīrīskūks Nowickīs dēwe sovus pat jūmus, pēc kurīm finans ministērīja ir izlōdītī zīmīs Komisījas pīrīklōbums

10 obruozeņš „Laikroksts „Drywa“, 1908, № 8
Picture 10: Latgalian newspaper „Drywa“, 1908, № 8

JAUŅŅŅ LETGOLA

Demokratiskās Jaunības organs

№ 1. Sasdin, 27 Aprīļa 1918 g. 1 gods.

Myusu programma.

Myusu programma eisa: pulcēt demokratiskū jaunību un nest jai gaismu caur rokstim, caur sapulciom, teatrim, bibliotekom, ekskursijom un t. t. Wysupyrnok caur sowa organu „Jaunō Letgola“ mias gribam pazeistynot Letgolas jaunību ar myusu idejom; mias gribam jos sirdis idegt tāwu zemias milību, ios protis isēt sowa Letgolas intaresu sanrassōnu.

11 obruozeņš. *Demokratiskās Jaunības organs „Jaunō Letgola“, 1918, № 1*
 Picture 11: *Latgalian newspaper „Jaunō Letgola“, 1918, № 1*

Latgalitiz

POLITISKS, SABIDRISKS UN LITERARISKS NEDELAS LAIKROKSTS ZEMNIKIM

№ 13. Trešdņ 16 maja 1923 g. Caturtajs gods gojums.

Moksoj 3 rbl.

Abonešonas moksa 1923 g.:
 Ar pisynt. par 1 godu 140 rbl.
 „ „ „ pusgodu 70 „
 „ „ „ 3 mēn. 36 „
 Tim, kas izrok. wairam, rab. 20 p.

Sludņōjumu moksa:

par winsl. petit rindigu:
 pyrma lopus puse . . . 25 rb
 teksta 15 „
 s'ucynojo. daļa 8 „

Redakcija un kantors:
 Reiga, Elizabetes iļa 103 dz. 5.
 Redaktors runojams kotru diņu
 nu 3-4 p. p.

Gud. abonentim.

Ar šu numuri byus jau nuleidznots myusu porods tim abonentim, kuri beja myusu awizi izrakstijusi leidz 1. janwaram 1923 g. un kurim rudini awizes pisyntišona tyka uz laiku pōrtraukta, awizes apstōšonas del. Topec lyudzam šus cinijamus abonentus nakawejuši

atjaunot pasarakstišonu,

pisyntut tyulip naudu nōkušam godam (140 rb. par godu wai 70 rb. par pusgodu) Redakcijai — Reiga, Elizabetes iļa № 103 dz. 5. Pasarakstišonu war izdarit kotrā posta nūdaļa, imoksojot naudu, uz naudas pōrwaduma.

Waldihās demisiija. | stra P. Berga reikojumu par iwitotu rokstu

Saeima.

8 maja sēde.

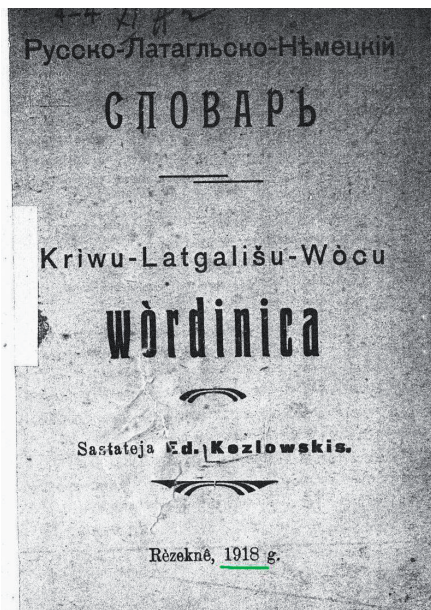
Prezidijis ziņoj, ka Saeima ir lyugta izdot tīšošanai dep. O. Welkmi („Latg. Words“ redaktoru), Bruno Kalniņu, Eliasu un Līndiņu, izgieitības ministrs P. Gailitis turpnoj sowa runu par 1. maja nūtykumu im. Runotojs pastreipoj, ka leidz ar sorkono karuga gadyņōšonu socialdemokratim nawajadzatu atstot wajēts karugu. Politiskus mitingus naw wajadzēts atjaut pilēstas centrā. Fr. Trašuns, šu reizi arī ikrot, saecjūt deputāts nū publikā jukns, porsarnodams, ka ikliitu ministrs 1. maja nūtykumu nūwerzōnā „ir izlitojis wyanus prezerwatiwus“. Ar šu wipš gribejis teikt, ka ikliitu ministrs izlitojis wyanus aizsorgu leidzekļus. Asprizē lykumus par

12 obruozeņš. *Politisks, sabidrīskis un literarīskis laikroksts zemnikim „Latgalitiz“, 1923, № 13*
 Picture 12: *Latgalian newspaper „Latgalitiz“, 1923, № 13*

13 obruozeņš. *Avīzes «Taisneiba» bezmoksas pūļkums / VLKJS CK un Sibīres LKJS komiteta izdevums «Jaunais Latgalīšs», 1928, № 4*

Picture 13: *Siberian Latgalian newspaper „Jaunais Latgalīšs“, 1928, № 4*

14 obruozeņš. *Ed. Kozlouskuo sastateituos krīvu-latgalīšu-voocīšu vuordineicys tītelpuslopa, 1918*

15 obruozeņš. Sātys adresa pluteite tānejuo Atašinis pogosta Putneņu solā
Picture 15: Farmstead address plate from Putneni village, currently – Atashine parish

16 obruozeņš. Sātys adresa pluteite tānejuo Vārkļonu pogosta Mozūs Veipu solā
Picture 16: Farmstead address plate from Little Veips village, currently – Vārkļoni parish

Andrejs Svilāns, Daina Roze, Valentīns Lukaševičs

AUGI KĀ LATGALISKĀS IDENTITĀTES ZĪME KULTŪRAINAVĀ, RAKSTOS UN STĀSTOS

Raksts atklāj, ka par latgaliskās identitātes zīmēm pieņemti 139 dažādi augi. Populārākie latgaliskie augi ir 19. gs. beigās–20. gs. sākumā muižās un zemnieku sētās audzētie svešzemju lakstaugi un krūmi, vietējās floras kokaugi. Priekšstatu par latgaliskajiem augiem radījuši redzētie dārzi un stāsti, par nozīmīgu atzīta literatūras un klasiskās folkloras ietekme. Pētījumā izmantota anketēšana un rakstveida intervija. Materiāla analīze veikta ar salīdzinošo metodi.

PLANTS AS A SIGN OF LATGALIAN IDENTITY IN CULTURAL LANDSCAPE, WRITING AND STORIES

Mass settlement of Latvian rural inhabitants in towns and cities started just a little more than a hundred years ago, therefore bond with nature is a specifically Latvian identity sign. Studying the peculiarities of a nation, garden and plants give an opportunity to see and understand what is hard to get in a direct way as garden reveals the hidden and open processes that have taken place and are still happening in the economic, political, and social life of an individual person or the whole society. To form a perspective on the plants existing in the cultural environment as a socially significant phenomenon in Latvian identity development and preservation, in 2008 interdisciplinary research „Plants as a sign of Latvian identity” was initiated in Latvia.

The present article „Plants as a sign of Latgalian identity in cultural landscape, writing, and stories” covers the results of the fifth cycle of the above mentioned research. The goal of the research was to make out which plants are assumed to be the sign of Latgalian identity. The authors of the present paper were interested in singling out the factors that were considered essential by respondents in the formation of the notion of Latgalian plants, the colours believed to belong with Latgalian garden. Collecting stories was also considered important because not everything is preserved in written sources and, as the previous studies revealed, respondents’ stories were those that made it possible to understand the role of plants in the sustaining of identity. The research made use of questionnaire and written interview. The obtained results were analyzed by means of the comparative method using evidence of the cultural landscape, popular works by Latgalian authors, press periodicals published in Latgalian, literature in horticulture and gardening, archive materials of the Open-Air Ethnographical Museum of Latvia, internet resources, postcards from the private collection of Andrejs Svilāns and the prior results gained within the interdisciplinary research „Plants as a sign of Latvian identity”. We set to reveal in the research what opportunities for investigating Latgalian identity are offered by the plants grown in the cultural landscape of Latgale and the way the obtained results extend the existing studies

of Latvian identity.

Summarizing the results of 93 questionnaires and oral interviews, 139 diversities were recognized as Latgalian plants including 54 caulescent plants – decorative plants, 35 vulnerary plants and herbs, 22 trees and 28 shrubs. The notion of the Latgalian as well as Latvian plants, according to the respondents, has been formed mostly by the gardens seen by their parents, grandparents, relatives as well as their stories. The impact of fiction and classical folklore is recognized as most essential in case of Latvian plants. The plants growing in the cultural landscape used by writers of fiction are signs that are understood and unite people belonging to a particular cultural space, they function as symbols of Latgale and the native homestead. Works produced both in Latgalian and Latvian literary language by Latgalian authors have cultivated and continue to cultivate Latgalian self-awareness, but print bans and works produced before emigration and during emigration by Latgalian writers have attributed specific worth to fiction and folklore.

The research revealed that identity signs are rather stable; both Latvian and Latgalian plants were most often assumed to be those grown by a couple of preceding generations – basically at the end of the 19th–beginning of the 20th century in estate and peasant gardens. These plants are considered to be Latgalian though their origin in most cases is not the local flora. At the same time in their replies to the question what should not be grown in a Latgalian garden respondents replied – „foreign plants”, meaning plants that had entered rural homesteads later on (in recent decades).

The research showed that, unlike respondents from other regions, Latgalians perceive their regional landscape in a more syncretic way, not excluding plants that, due to some stereotypical notions or symbolism, do not „fit” into it, e. g. alders, asps, osiers, etc.

Traditions are formed in a long-term period, but those originated in the second half of the 19th century had a special significance. Under conditions of Russification, they helped to maintain Latgalian identity, also planting particular plant combinations in line with the notion of a Latgalian garden.

The information concerning plants grown in peasant homesteads in Latgale is rather scarce in the materials of the Open-Air Ethnographical Museum of Latvia, as compared to other regions. Investigation of detached homestead and village garden cultures might be a task of the further research, as village was a closed community that maintained Latvian traditions.

The research brought out several debatable issues that remain unanswered. To find answers to them, a necessity to address directly the supplier of information emerged clearly in further research as well as to prepare visual material – photographs, drawings that would make it easier to identify plants and reduce the problem of taxonomic differentiation that appeared in the preceding research. For instance, it is not clear where is the border between „briar-roses” – wild rose species (*Rosa* sp.) and cultivated rose species and old cultivars as well as between willows (*Salix fragilis*), pussy willows (*S. caprea* or *S. acutifolia* x *daphnoides* ‘Pashal’) a. o. taxa of the genus *Salix*.

The present paper does not pretend to provide an exhaustive study and analysis of the factors affecting the notion of the Latgalian plants. This is the task of further studies, as, according to the prior studies of Latvian plants, each such factor is worth a separate voluminous research.

The authors of the present paper intend to proceed with the studies of garden culture as well as collecting the Latgalian names of plants grown at home, in the garden, growing in the forest, meadow, field, studying the use of plants and their economic and social significance as well as collecting stories in order to preserve this non-material culture legacy as complete and correct as possible. We hope that the paper will encourage researchers of various fields to participate in the study to use the opportunities provided by garden plants for a more unusual insight.

*Violetos bērzu lakatus
 Aprīļa vējš plēš driskās,
 Alksnis grāvmalā turas
 Sīksti un latgaliski.*

Anna Rancāne. *Piektiena.*

Latvijas lauku iedzīvotāju masveida pārvietošanās uz pilsētām sākusies tikai nedaudz vairāk nekā pirms simts gadiem, tādēļ saikne ar dabu latviešiem ir īpaša identitātes zīme. Pētot nācijas īpatnības, dārzs un tajā esošie augi sniedz iespēju redzēt un saprast to, ko grūti iegūt tiešā veidā, jo dārzs parāda atklātos un slēptos procesus, kas notikuši un notiek gan atsevišķa cilvēka, gan kopējā sabiedrības ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā dzīvē. Lai veidotu skatījumu uz kultūrvīdē esošajiem augiem kā sociāli nozīmīgu fenomenu latviskās identitātes veidošanā un uzturēšanā, 2008. gadā tika uzsāks starpnozaru pētījums „Augi kā latviskās identitātes zīme”.

Raksts „Augi kā latgaliskās identitātes zīme kultūrainavā, rakstos un stāstos” ietver piektajā šī cikla pētījumā iegūtos rezultātus. Raksta autoriem ir svarīgi atklāt, kādas iespējas latgaliskās identitātes izpētē sniedz Latgales kultūrainavā audzētie augi un kā iegūtie rezultāti papildina jau esošos kopējās latviskās identitātes pētījumus.

Latviešu nācija izveidojās 19. gs. otrajā pusē, un tās autostereotips laika gaitā maz mainījies. Zemniecisku dzīvesveidu arī mūsdienās uzskata par vienu no latviskās identitātes pamatpazīmēm (Boldāne 2008: 23). Kā norādījis Pēteris Zeile, *Latgales cilvēka mentālā būtība ir cieši saistīta ar tā zemniecisko raksturu, pat lielākā mērā nekā latviešos vispār. Tikai 20. gadsimtā radās pašu latgaļu garīdzniecība, politiķi, intelīgences pirmajā paaudzē, dažādu profesiju pārstāvji. Protams, tas ilgstošajā zemnieciskumā ienesa jaunas nianšes, taču vecais kodols ilgstoši saglabājās* (Zeile 2006: 289). Dārzs kā neatņemama kultūrainavas sastāvdaļa ir nācijas kultūratmiņas un kultūrintitātes krātuve (Kursīte 2006: 109) un no 19. gs. beigām līdz mūsdienām bijis neatņemama zemnieka sētas sastāvdaļa. Kā norādīts Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja arhīva (BDM MZM, BDM ZM) materiālos par 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma posmu, *Latgalē audzētās puķes rotāja gan lielu, plašu māju gaišo logu priekšu, gan arī sakumpušu dūmistabu. Kādas puķes izvēlētas stādīšanai, kā iekārtot puķu dobi konkrētā gadījumā – to noteica pašas darītājas personiskā gaume un estētiskās prasības, kas sakņojās apkārtnē valdošajās tradīcijās* (BDM MZM Nr. 14: 1–2). Tradīciju veido zīmes, kuras saprotamas konkrētas kultūras kopienas pārstāvjiem. Šīs zīmes ļauj sazināties un, uzturot priekšstatu par identitātes nemainīgumu, rada drošības izjūtu (Kruks 2005: 5). Jāatzīmē, ka mūsdienās tradīciju vairs neuzlūko par pagātnes kopēšanu, bet gan par tās pārradīšanu un interpretēšanu, kas mainīgumu nepasniedz kā tradīcijas pretstatu, bet kā tai piemītošu īpašību (Bula 2011: 153). Dārzs ir mainīga un ļoti radoša vide ar personisku, estētisku, sociālu un arī materiālu vērtību. Šo vērtību nesēju proporcijas laika gaitā var mainīties ekonomisko un sociālo faktoru ietekmē. Līdz ar to mainās daļa sortimenta atbilstoši tam, kura dārza vērtība konkrētajos apstākļos dominē. Bet vienmēr dārzā būs augu kopums, kurš tiek uzskatīts par latgaliskam dārzam raksturīgu – tās ir identitāti uzturošās zīmes.

Raksta autorus³⁹ interesēja, kuri Latgales sētās augošie vai audzētie augi tiek uztverti par latgaliskās identitātes zīmēm. Tāpat vēlējamies noskaidrot faktoros, kas – pēc respondentu domām – veidojis priekšstatu par latgaliskajiem augiem, kuras krāsas tiek uzskatītas par piederīgām latgaliskam dārzam, kā arī vākt stāstus, jo ne vienmēr viss tiek dokumentēts un ir pieejams rakstiskajos avotos; kā atklāja iepriekšējie pētījumi, tieši stāsti ļāva saprast konkrētu augu lomu identitātes uzturēšanā. Stāstos atklājas cilvēku attieksme pret politiski ekonomisko izmaiņu radīto savas identitātes maiņu un to, kas mainīgajos dzīves apstākļos ļauj saglabāt uzticību sev pašam (Pranka 2007: 351). Informācijas iegūšanai izmantota

39 Augustus kā identitātes zīmi literatūrā un publicistikā ir pētījis V. Lukaševičs ESF projektā „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (2009–2012).

anketēšana un rakstveida intervija (Krogzeme-Mosgorda 2002: 37–44), vērā ņemti nemateriālā kultūras mantojuma dokumentēšanas ieteikumi (Pujāte, Vītola 2009). Iegūtais materiāls analizēts, izmantojot kultūrainavas liecības, dažu populāru latgaļu literātu darbus un latgaliski rakstošās preses izdevumus, kā arī dārzkopības literatūru, Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja arhīva materiālus, interneta resursus, Andreja Svilāna privātkolekcijas atklātnes un starpnozāres pētījumā „Augi kā latviskās identitātes zīme” līdz šim iegūtos rezultātus (Roze 2010a, 2010b, 2010c, 2011a, 2011b, 2011c).

Priekšstats par novada kultūrtelpā notikušo ļauj saprast tās veidošanās ceļu, mūsdienu veidolu un tā komponentes. Tādēļ nepieciešams neliels diskurss Latgales vēsturē, jo, kā 1937. gadā rakstīja publicists, izdevējs, dzejnieks, politiķis un sabiedriskais darbinieks Francis Kemps, *ikvienam, kas jemas spriest par Latgali un tās dzīvi, jāiepazīstas ar viņas pagātnes likteņiem* (Kemps 1938: 13). Kā viena no īpatnībām jāatzīmē zemes apsaimniekošanas veids. Latgalē no 17. gs. līdz pat zemes reformas beigām, 1937. gadam, dominēja tāds lauku apdzīvotības tips kā sādža, vienlaikus pastāvēt arī viensētām (Balodis 1991: 209–212). 19. gs. beigās sākās pāreja no sādžas dzīvesveida uz viensētu saimniecībām, jo lielā daļā sādžu zemes mantošanas rezultātā šņores bija kļuvušas tik šauras, ka tās vairs nebija iespējams dalīt, un zemes bija pārāk maz, lai nodrošinātu iztiku (Melluma, Zariņa 2011: 13). Melānijas Martuzānes (1907–2003) bērnības atmiņas par šo laiku publicētas interneta vietnē http://www.roots-saknes.lv/Ethnicities/Latvians/FamilyLore/mana_dzimta.htm: *Atceros, ka, braucot ar vecākiem uz baznīcu, es rādīju tēvam: „Re, tēt, kādi tur skaisti gabaliņi – cits tumšāks zaļš, cits gaišāks zaļš, bet cits dzeltens.” Tēvs noteica: „Nē, meitiņ, tas nav nekāds skaistums, tā ir nabadzība.”* Saimniekošanas forma nesekmēja ekonomisko attīstību, tomēr tai bija kāda pozitīva iezīme. 19. gs., kad Latgalē bija sevišķi spēcīga rusifikācija, tieši sādžas uzturēja latvisko vidi. Nerakstītas etniskās un reliģiskās tradīcijas tika ievērotas striktāk par likumu, ar to šādu, nereti arī radniecīgu saišu cauraustu, kopienā padarot nepieejamu svešiniekiem. Tā bija savrupa un sakārtota vide, kur *nelielais puķu dārziņš, ceriņu un jasmīnu krūmi pie dzīvojamās mājas, vairāk vai mazāk stādīto koku – tas viss liecina par iekšējo kultūru un pasaules sakārtotību sevī* (Zeile 2006: 360).

Saimniekošanas veids ietekmēja dekoratīvo stādījumu vietu sētā un arī apjomu. *Latgalē puķu dārziņu vai dobes visbiežāk mēdza ierīkot dzīvojamās ēkas logu priekšā pagalmā, bet daudzkārt arī ārpus pagalma pie mājas gala logiem ielaspusē, dažos apvidos tā bijusi ļoti bieži sastopama parādība. Tas bija izdevīgi, ja sētā bija neliels pagalmi, pa kuru staigāja arī lopi, tādēļ puķu stādījumi ārpus pagalma – mājas galā – visai bieži novērojami sīksaimniecībās* (BDM ZM Nr. 14: 2). Tādējādi stādījumu esamība vai trūkums tieši pagalmā (BDM ZM Nr. 6578) ne vienmēr saistāms ar mājas iedzīvotāju estētiskajām jūtām un čaklumu. Pēc valstiskās neatkarības iegūšanas sādžu iemītnieki lūdza zemes komisijām paātrināt *iziešanu uz viensētām*, tomēr tas notika tikai pēc 1924. gada, kad tika pieņemts likums. Savukārt padomju okupācijas gados daļu viensētu atkal likvidēja, veidoja jaunus centrus, paplašināja esošos. Tādējādi Latgales lauku kultūrainava pusotra gadsimta laikā pārdzīvojuši vairākkārtējas izmaiņas, kuras likumsakarīgi atspoguļojās arī stādījumu izvietojumā, apjomā un sortimenta izvēlē, vai arī stādījumu trūkumā.

1917. gadā 1. Latgales kongress pieņēma lēmumu apvienoties ar Kurzemes un Vidzemes latviešiem. Nereti latgalieši tiecās iekļauties vienotā latviešu kultūras telpā, pašiem atsakoties no latgaliski latviskā. To veicināja arī pārnovadu latviešu intereses trūkums par citāda latviskuma pastāvēšanas iespējamību. Tā ir izplatīta parādība, kas raksturo apvienošanās procesu un, iespējams, sava laika kultūru – tiecoties

pēc viena un vienojoša, nevis aktualizējot atšķirīgo, par ko Ilze Sperga rakstījusi interneta vietnē <http://www.katolukalendars.lv/materiali/kulturvesture/98-musdienu-latgaliesu-literatura-autori-bez-lasitajiem>. Neskatoties uz iepriekš teikto, Latgale ir novads, kurš ikdienas komunikācijā spējis arī mūsdienās saglabāt savu valodu. Kā norādījusi sociālantropoloģe Dagmāra Beitnere (www.valoda.lv/downloadDoc_27/mid_527), *valoda norāda ne tikai piederību valodu grupai, tautai vai dialektam. Ar valodas palīdzību cilvēks stāsta par sevi un piederību savai kultūrai, tās iekšienē kādai noteiktai valodas izmantojuma tradīcijai*. Latgalē lietotā novada valoda ir dzīva, spēcīga, sulīga un dažāda. To vēl nav piemeklējis un, ļoti gribas ticēt, nekad nepiemeklēs tāmnieku izlokšņu traģiskais liktenis, kad to lietojumu publiskā telpā sabiedrībā nereti uztver kā ākstīšanos un latviešu valodas parodēšanu, tādējādi apliecinot, ka šis izlokšnes mirst.

Pētījuma laikā tika vākti augu latgaliskie nosaukumi, jo tie atklāj ne tikai augu lietojumu, dabas vērošanas dziļumu, bet arī starpkultūru ietekmi, kura Latgalei, ņemot vērā tās ģeogrāfisko novietojumu un vēsturi, ir īpaši izteikta. Tāpat bez ievēribas nav atstājama iespējamā katolicisma ietekme, kas arī palīdzējusi latgaļiem cauri drukas aizliegumu un citiem spaidu laikiem saglabāt latviskumu (Kemps 1938, Zeile 2006), kā arī reģiona ģeogrāfiskās īpatnības, kas ietver klimatiskās un augsnes atšķirības, kuras neapšaubāmi var ietekmēt gan dabīgo augu valsti, gan Latgalē audzējamo kultūraugu sortimentu.

Apkopojot 93 anketu un mutvārdu interviju rezultātus, par latgaliskiem atzīti 139 augi: 54 lakstaugi – krāšņumaugi, 35 ārstniecības un garšaugi, 22 koki un 28 krūmi. Latgalisko augu sortiments un auga vieta hierarhijā, ko noteica biežums respondentu sniegtajās atbildēs, parādīta 1. tabulā. Iekavās aiz vietas latgalisko augu rangā norādīta vieta latvisko augu sarakstā. Ja augs latvisko augu sarakstā nebija iekļauts, lietots apzīmējums „-”. Salīdzinot iegūtos rezultātus, redzams, ka lakstaugu – krāšņumaugu – sortimentā populārāko augu rangā būtiskas atšķirības nav konstatējamas. *Rudzupuķes (naktineicys, rudzupučis)* kā latgaliskā auga fenomens rakstā tiks apskatīts tālākiespējamās literatūras ietekmes kontekstā. Lielākas atšķirības ir saraksta noslēgumā, kura latgalisko augu izpratnē ir dārza sortimenta mainīgā daļa. Tajā minēti arī lakstaugi, kuri dārzos tiek uzskatīti pat par nezālēm. Acīmredzot, respondenti konkrēto augu (piem., tūruma kosas, māllēpes, tūruma atraitnītes, jānīšu) klātbūtnes biežumu izmantojuši par izvēles kritēriju.

Kādas ir mūsdienu priekšstata par latgaliskajam dārzam piederīgiem augiem attiecības ar 19. gs. beigū–20. gs. sākumā Latgales dārzos audzēto? Pēteris Dindonis, Bulduru dārzkopības skolas vadītājs, 1939. gadā rakstīja: *Priekš gadiem 50, cik atceros, vai pie katras mājas bija puķu dārziņš. Ja ne vairāk, tad galveno vietu ieņēma rožu krūmiņš un tam apkārt dažas dobītes ar ilggadējām ziemciešu puķēm, kā: kurpītēm, kliņģerītēm, mārtiņrozēm, bišu krēsliņiem u. v. c.* (Dindonis 1939: 7). Jāatzīmē, ka brīvdabas muzeja ekspedīcijās iegūtās ziņas par Latgales dārzos audzēto ir trūcīgas, nelielais teicēju skaits var neatklāt visu sortimenta dažādību, tomēr tas sniedz priekšstatu par populārākajiem augiem. *No Latgalē izplatītākām puķēm pirmā vietā minamas kārsu rozēs. Tās mēdza saukt arī par garām rozēm, ļoti izplatītas arī rūtas. 19. gadsimta beigās ātri izplatījās ģorgīnes jeb jorģīnes. Tāpat bieži tikušas audzētas pujuenes, ķeizarkroni, flokši, zvaniņi, lauztās sirdis [pulkstenītes un krāšņās sirdspuķes – autoru piezīme], zilās kurpītes, skujiņas jeb nešporkas [sparģeļi – autoru piezīme].*

Arī mūsdienās šie augi tiek uzskatīti par latgaliskajam dārzam raksturīgiem un atrodas populārāko vidū. Izņēmums ir rūtas, kuras respondenti nepieminēja vispār. *Daudzas puķes, ko audzēja dārzos, vienlaicīgi izmantoja arī kā ārstniecības zāles, piemēram, deviņvīruspēku, „padebešu lapas”,*

buldurjāņus, vērmes jeb pelējus un lupstājus, „trako gulbu” (BDM MZM Nr. 14: 3). 1887. gadā dzimusī Mežinsku sādžas iedzīvotāja Solomeja Mežinska 1955. gadā teikusi, ka *trako gulbu* likuši klāt alum, lai ātrāk noreibtu, bet *vērmes* un *lupstājus* lietojuši, kad piepūties kāds lops, *padebešu lapu* sakne izmantota pret kašķi, bet *deviņvīruspēks* ārstēja saaukstēšanos, izmantojot ziedus un saknes (BDM ZM Nr. 421: 1). 2009. gadā Ieva Vītola un Signe Pucena, intervējot Donatu Ertu (1919–2010), Annu Anusāni (1922) un Robertu Ertu (1954), Stabulnieku Trokšās pierakstījušas stāstījumu par mītisko *trako kartupeli –trokuo gulba*, kuru likuši klāt alum un izmantojuši arī ārstniecībā, norādot, ka auga lapas līdzīgas kartupeļa lapām, bet ziedi zilā krāsā (<http://www.serde.lv/?q=lv/node/67>). Pētījumā respondenti šo augu minēja vairākkārt, nosaucot arī *trokois buļvs*. Par likšanu klāt alum ātrākai noreibšanai nevēlamiem ciemiņiem vai lai izjokotu, kā arī tiem, *kuriem vajadzēja atlīdzināt par izdarīto darbu, bet gribēja dzert vairāk, nekā nopelnījuši*, stāstīt zināja daudzi respondenti, bet auga literārās valodas nosaukuma noskaidrošana sagādāja grūtības. Vairāki nevarēja pateikt nevienu konkrētu pazīmi, jo zināja tikai stāstu. Respondenti minēja varbūtību, ka tā varētu būt drigene vai velnābols. Bet šo augu ziedu krāsa un lapas neatbilda aculiecinieku aprakstam. Pateicoties Naurtēnu vidusskolas skolotājas Veronikas Dundures un Mežvidu pamatskolas skolotājas Ritas Pintānes atbalstam, izdevās noskaidrot, ka mītiskais augs *trokuo gulba* ir *Krainas dievazāle* (*Scopolia corniolica* Jacq). Vietnē <http://www.latvijasdaba.lv/augi/scopolia-carniolica-jacq/> par šo augu ir tikai norāde, ka tas ir daudzviet Eiropā ieviests un kultivēts sens ārstniecības augs, bet Latvijā kultivēts reti, ļoti reti sastopams savvaļā, tikai mītņu apkaimē.

Ārstniecībā izmantoti arī mazāk tradicionāli augi. Lolita Kozlovska (vecumu nenorādīja) 2011. gadā anketā rakstījusi par latgalisko augu reitīnga otrajā vietā esošo peoniju – *svēto rozi: Stāsta, ka peonijas (nevis rozā, bet tumši sarkanās, šķirni gan nezinu, bet tādas vienmēr auga vecmāmiņu puķudobēs, aug arī tagad latgaļu sētās) palīdz pret nobīli, it sevišķi labi derot maziem bērniem. Agrāk ievāca šo peoniju ziedlapiņas, izžāvēja. Ja bērns bijis nemierīgs, nervozs vai sabijies, pirms gulētiešanas ņēmuši ogļītes (vislabāk tās, kas pirms Lieldienām svētītas baznīcā), likuši nelielā trauciņā, pāri pārkaisījuši sakaltētas peoniju ziedlapiņas, aizdedzinājuši, lai gruzd. Ar aromātiskajiem dūmiem ticis apkvēpināts sirdzējs. Nobīlis pārgājis, nemierīgais bērns nomierinājies.*

Kā latvisko, tā arī latgalisko augu stādījumi ar retiem izņēmumiem nav vērtība materiālā izpratnē. Tajos nav kartupeļu, kāļu vai burkānu, netiek pieminēti ne rudzi, ne arī lini, kuri citu novadu vecākās paaudzes cilvēkiem simbolizē Latgali. Tādēļ īpašu interesi radīja garšaugu un ārstniecības augu hierarhijā 3.–4. vietā esošie *sīpoli* un *ķiploki*. Pagaidām raksta autori nevar komentēt, kādēļ šie augi ieņem tik augstu vietu. Uzklāstītie viedokļi, ka tā varētu būt ebreju kultūras ietekme, nešķiet īpaši ticama, drīzāk tās varētu būt šo augu ārstnieciskās īpašības un spēja bagātināt vienkāršā ēdiena garšu, tomēr tas pagaidām ir tikai pieņēmums.

Latgalisko kokaugu sortimentā dominē vietējās floras koki. Analizējot brīvdabas muzeja arhīvā esošos plānus, redzams, ka 19. gs. beigās–20. gs sākumā sētās auguši *vītoli* (BDM ZM Nr. 7448), *liepas*, *egles*, *oši*, *lapegles* (BDM ZM Nr. 8966₂). Stādīti arī *ozoli* un *kļavas*. Par latgaliskajiem augiem nosauktās *lapegles*, *vilkābeles*, *tūjas*, *papeles*, *apses*, *karaganas*, *robīnijas*, *grimoņi*, *plūškoki* ir kokaugi, kuri netika minēti latvisko augu sarakstā. Tas ir raksturīgs veco Latgales muižu parku sortiments, tāpat kā citur Latvijā (Cinovskis u. c. 1974). *Lapegles* joprojām saglabājušās arī baznīcu stādījumos (Ziedonis 2006: 46). Jāsecina, ka, tāpat kā par lakstaugiem, par latgaliskiem kokaugiem atšķirībā no

latviskajiem augiem biežāk tiek pieņemti kultūrainavai kopumā raksturīgi augi.

Pirmo vietu latgalisko koku tāpat kā latvisko augu hierarhijā ieņem *liepa*. *Liepas* popularitāti, iespējams, veicina plašāks saimnieciskais lietojums, tā ir draudzīga lauku vides sētai, jo *nenoež citrus augus*, īpaša ir *liepas* vieta mitoloģijā (Roze 2008: 28–30). Jānorāda, ka pētījumā netika nodalīti stādījumos biežāk izmantotie taksoni: *parastā liepa* (*Tilia cordata*), *platlapu liepa* (*T. platyphyllos*), *Holandes liepa* (*T. x vulgaris*), jo respondenti tos visus uztver kā *liepu*. Tas pats sakāms arī par *vītolu* (*Salix*) sugām un šķirnēm. Par *liepu* stādījumiem Varakļānu muižas parkā liecina jau 18. gs beigās veiktie Latgales ģenerālmērīšanas apraksti (Brežgo 1943). Ir ziņas par *liepu* izmantošanu Latgalē ābeļu dārza aizsargstādījumos: *Gaigalavas pogosta Bykovas muižas Brenču Pītera jaunsaimniecībā Mežu dīnā 5. maijā īreikāja jaunū augļu dōrzu. Augļu kūceņus dāvynōja Zemkūpeibas ministrija. Īdēstija 8 ōbelneicas, 15 upenes, apkōrt dōrzam līpas un cerenes* (Latgolas Wōrds 1936a: 2). Par šādu *liepu* stādījumu izmantošanu rakstījis arī Rimants Ziedonis (Ziedonis 2006: 7).

Bērzs, raksturīgs ainavas elements, latgalisko koku sarakstā ieņem trešo vietu aiz *liepas* un *ozola*. *Bērza* īpašo vietu apliecina mūsdienu Latgales kultūrainava, brīvdabas muzejā esošās 20. gs. 20.–30. gadu fotogrāfijas (BDM ZM Nr. 523–525, 540, 546), Latgales ainavu apraksti literātu darbos, A. Svilāna kolekcijā esošās 20. gs. pirmās puses ainavu atklātnes. Latgaļu tautasdziesma „Aiz azara bolti bārzi” gadu desmitiem J. Ivanova, S. Broka u. c. apdarē skanējusi arī koru izpildījumā. Mūsdienās tautasdziesma iedvesmojusi latgaliešu roka dziedātāju Sovvaļņiku kopā ar vienu no raksta autoriem Valentinu Lukaševicu radīt jaunu dziesmu (<http://lakuga.lv/2011/11/03/sovvalniks-i-aiz-azara-bolti-barzi/>), kuras videoversijā *no jauniem un zaļojošiem bērziem veido simboliskus krustus, parādot dzīvības trauslumu un dzīvā nolemtību nāvei. Ikviens krusts ir kādas izdzisušas dzīvības apliecinājums* (<http://tv.delfi.lv/video/BH7adEA3/>).

Lai gan Anna Briška norāda, ka dziesma „Auga, auga rūžeņa” ir viena no populārākajām un visvairāk aranžētajām latgaliešu tautasdziesmām mūsdienās un pētījuma reitingā tautasdziesma „Aiz azara bolti bārzi” nav populārāko vidū (Briška 2010: 148), tomēr *rūžeņu* – maijrozi – kā latgalisko augu respondenti minējuši sešas reizes mazāk par *bērzu*. Vienlaikus atzīstam, ka jautājums par *rūžeņas* patieso botānisko identitāti ir ļoti diskutabls.

Katoļu baznīcas loma latgaļu valodas un kultūras attīstībā ir nenoliedzama, šajā ziņā apliecinot, ka *religiskās un etniskās identitātes dubultapļi cilvēces vēsturē ir atradušies pavisam tuvu viens otram, ja ne pilnīgi noseguši viens otru* (Smits 1997: 5–16). Lai arī katoliskās komponentes ietekme latgalisko augu tēla veidošanā netika atzīta par būtisku, tomēr jāatzīst, ka Smita pieminētā dubultapļu pārklāšanās ir aktuāla arī mūsu pētījumā, jo *bērzs* kā simbols ir arī neatņemama kalendāro baznīcas svētku atribūtika, īpaši Vasarsvētkos un Lieldienās. Īpaši daudz *bērzs* izmantots (atstāts) arī baznīcu apstādījumos (respondentu stāsti; BDM ZM Nr. 526 esošās sešu Latgales baznīcu fotogrāfijas) kopā ar *lapeglēm, ceriņiem, eglēm* u. c. kokiem. *Ceriņi, jasmīni* (filadelfi), *bērzi, lapegles* ir Latgales krucifiksu stādījumos bieži izmantoti kokaugi. Protams, jāatzīmē *bērza* plašā saimnieciskā izmantošana pārtikā, tautas higiēnā un ārstniecībā, tā loma mitoloģijā.

Bērzu stādījumu klātbūtni mūsdienu kultūrainavā sekmējuši arī vēsturiski notikumi. 20. gs. 30. gados Meža dienās aicināja stādīt kokus, arī tā sauktās *vienības birzis*. Tika aicināts veidot skolu, biedrību un pašvaldību ēku, staciju, baznīcu, brīvības cīnītāju pieminekļu, kapsētu un kazarmu stādījumus, stādīt alejas, arī 1934. gada 15. maija u. c. notikumu atcerei (Latgolas Wōrds 1935: 2). Tika sniegta

informācija par notikušajām aktivitātēm, piem.: *Nagļu skūlas apkārtnē tyka īstodeita jauna vīneibas bērze, kurā īstodeiti 100 bārzi. Apstodeja ar bārzim un krōšņuma kūkim Nagļu skūlu, bazneicu, postu un ceļu molas apm. 1 km garumā, kai arī apmežōja dažas saimnīceibas* (Latgolas Wōrds 1936b: 1). Ikgadējie Meža dienu atskaišu izdevumi biežuma rekordu sasniedza gadu pēc K. Ulmaņa organizētā valsts apvērsuma, jo šis pasākums tika izvēlēts par diktatora popularizēšanas līdzekli. Daudzviet Latvijā 30. gadu *bērzu* stādījumi tautas mutē vēl ilgi tika saukti par *Ulmaņa bērziņiem*.

Meža dienu aktivitātes bija arī objektīvi pamatotas. 20. gs. 30. gadu fotogrāfijās Latvijas lauku sētas redzamas ar nelieliem kokaugu stādījumiem vai bez tiem. Jaunsaimnieki nespēja ātrā laikā izveidot stādījumus. Latgalē tas bija sevišķi grūts laiks, jo līdz 1920. gadam sadalīja tikai 17–18 % Latgales sādžu kopskaita. Ēku pārcelšana uz jaunu saimniecības vietu bija galvenais faktors, kas baidīja sādžiniekus, bet no jauna ēkas bija jāceļ $\frac{1}{3}$ sādžu saimniecību (Malahovskis 2011: 142–150). Šādā laikā nedaudzī domāja par otršķirīgām lietām, piem., stādījumu iekopšanu. Tomēr jau 1927. gadā „Latgolas Zemkūpis” aicina stādīt augļu un citus kokus (Romislovs 1927: 2). Apzinoties ierobežotās iespējas un šauru materiālo rocību, zemnieks tika mudināts lūgt stādus kaimiņiem, lai liktu pamatus jauniem stādījumiem: *Jo nav naudas augļu kūku īgōdōšonai – parostūs kūkus var sadabōt kaut pi kaimiņa, kam ir kaida bērzeite, kaidis mežeņš. Lai vsi stājamēs dorbā – ka šūgōd ikvīnā sātā byutu lykts pamats nōkušim dārzim* (Latgolas Wōrds 1936c: 2). Vienlaikus tirgotavu un audzētavu sēklu un stādu piedāvājums 20.–30. gados bijis plašs un popularizēts sludinājumos arī latgaliski. Piem., „Latgolas Wōrdā” savus piedāvājumus publicēja tādas tirgotavas kā „Fr. Araja sāklu un puču tergotawa Reigā”, „H. Goeggingera sāklu tērgotawa Reigā” (Latgolas Wōrds 1920: 4), citur atrodamas Šoha stādu audzētavas Stopiņos (tagad Salaspils), kā arī vietējo – Višķu, Līvānu Jaundabaru u. c. – stādu audzētavu reklāmas un pat stādu katalogi. Tādēļ izbrīnu nerada 1937. gadā iznākušajā izdevumā „Daiļā sēta” Valsts Višķu dārzkopības skolas daiļdārzniecības skolotāja L. Kriķa un Daugavpils apriņķa dārzkopības instruktora A. Galiņa brīdinājums, ka *lauksaimnieka dārzu nedrīkst izcelt ar svešiem, neizturīgiem un lauku apstākļiem nepiemērotiem augiem* (Kriķis, Galiņš 1937: 19).

Mājas ābele latviešiem vienmēr bijusi neatkarības, patstāvības, turības simbols. Arī latgalisko augu reitingā tā ir augstā vietā. 1936. gadā rakstā „Augļu kūku stodeišana” lasāms, ka *lauku dzeives izdaiļōšanai ir par vyspōreju lykumu, ka pi katras lauku mojas ir jabyut dažim augļu kūkim. Vacajōs sadžōs augļu kūki beja, bet izejūt vīnsātos, vacī apstōdejumi tyka iznycynoti, bet jauni veļ nav radēti un pagaidom lauku mōjas ir kailas, napieviļcīgas, bez kūku krošņuma* (Gailums 1936: 4). Rakstā sniegti padomi par stādmateriāla izvēli, stādīšanas laiku, vietas izvēli un sagatavošanu stādīšanai, lielāka dārza ierīkošanai un kopšanai pēc iestādīšanas. Bet 30. gadu otrajā pusē jau izteiktas striktas norādes, ka *aizbildināšanās ar līdzekļu trūkumu nav pamatota, jo, stādot plānveidīgi, katru gadu dažus kociņus, jau drīzā laikā būtu košs augļu dārzs* (Kriķis, Galiņš 1937: 13–14).

Apkopojot priekšstatus par latgaliskam dārzam piederīgām krāsām, iekavās norādīta krāsas vieta latviskā dārza krāsu reitingā. Latgaliskajam dārzam raksturīgo krāsu hierarhija izveidojās šāda: dzeltena – 27,2 % (22,2), zaļa – 15,1 % (15,0), sarkana – 14,1 % (14,0), balta – 10,1 % (17,5), oranža – 6,1 % (8,0), violeta – 6,1 % (4,8), zila – 7,1 % (7,2), brūna – 6,1 % (5,7), rozā – 5,1 % (5,6), pelēka – 1,0 % (0), smilškrāsa – 1 % (0), raibs kā pļava – 1 % (mazāk par 1). Būtiskas atšķirības respondentu priekšstatus par latgaliskam un latviskam dārzam piederīgām krāsām netika konstatētas, izņemot balto krāsu, kura par latviešiem raksturīgo tiek mītiski uzskatīta daudzās jomās. Priekšstatus

par krāsu piederīgumu daudzviet valda stereotipi. Bieži zilās krāsas izmantojumu citu novadu latvieši saista ar latgalisko. Iemesls varētu būt zili ziedošie linu lauki un redzētās vecticībnieku sētas (Kursīte 2006: 104).

Kas veidojis priekšstatu par latgaliskajiem augiem? Tāpat kā pētījumā par latviskajiem augiem, priekšstatu par latgaliskajiem augiem – pēc respondentu domām – galvenokārt veidojuši redzētie vecāku, vecvecāku, radnieku, paziņu dārzi un stāsti. Radio un televīzijas ietekmi latgalisko augu tēla veidošanā respondenti atzina par nebūtisku. Savukārt par svarīgāku nekā latvisko augu gadījumā uzskatīta literatūras un klasiskās folkloras ietekme. Tas arī saprotams, jo Latgales kultūras (folkloras, literatūras u. tml.) diskursā valoda ir ieguvusi nozīmīga etniskās identitātes simbola izpratni (Juško-Štekele 2011:114). Latgaļu literātu latviešu literārajā valodā, bet īpaši latgaliski rakstītajos daiļdarbos pieminētie augi ieguvuši latgalisko augu statusu, jo *literatūra audzina arī emocionālo inteliģenci, skolas laikā lasītie teksti palīdz atpazīt sevi kā latvieti un gatavo emocionālai dalībai savā kultūrā* (Beitnere 2003: 5). Literārajos darbos pieminētie dārzos un tīrumos augošie augi kalpojuši par Latgales, dzimtās sētas simbolu, jo, *lai cik tālu latgalietis ietu pasaulē un lai cik ilgi viņš tur būtu, daļu no savas dzimtās zemes viņš vienmēr nes līdzi un patur sevī* (Zeile 2006: 292). To apliecina arī Jezupa Laganovska rakstītais: *Ikreiz, kad lapkritī gadās iet pa kādu Rīgas parku ar tam raksturīgo smaržu, man šķiet, ka es kā mazs zēns atkal esmu ieradies Vacumā lasīt kļavu lapas maizes cepšanai* (Laganovskis 1980: 52). Ietekmi latgalisko augu tēla veidošanā varēja atstāt arī Jāņa Jaunsudrabiņa darbi, jo *latviskais ir latgaliskais un latgaliskais ir latviskais*, turklāt tie (ar nelielu pārtraukumu) vienmēr bijuši skolu mācību programmās. J. Jaunsudrabiņa darbos atrodami 48 dažādi augi no tiem 87, kuri tiek uzskatīti par latviskajiem augiem (Roze 2011b: 169). Bez tam ar Latgali rakstnieku saista īpašas saites (Jaunsudrabiņš 1985).

Jau izlasot tikai izdevumos – „Latgaliešu literatūra” (Kursīte, Stafecka 1996), „Latgaliešu lirikas vēsture” (Valeinis 1998), „Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004” (Salceviča 2005) – esošos daiļdarbu fragmentus, atrodami latgaliskie augi, kuru vidū īpaša vieta atvēlēta līdz šim mazāk pieminētajiem *vītoliem*, kuri literatūrā bieži izmantoti tēva sētas simbolizēšanai, kā arī *alkšņiem*, kārtējo reizi apliecinot, ka latgalietis dzimtās puses ainavu uztver kopumā, nenodalot vērtīgo un mazāk vērtīgo. Pētījums par literatūras un folkloras ietekmi latgalisko augu tēla veidošanā ir apjomīgs un veicams atsevišķi, tādēļ lielāku vērību pievērsām tikai iespējamajai Jāņa Klīdzēja un Annas Rancānes darbu ietekmei latgalisko augu tēla veidošanā: abi tiek minēti starp literātiem, kuri īpaši spilgti atklāj latgaliskās etnentalitātes spektru.

19. gs. beigās–20. gs. sākumā Latgalē sākās urbanizācijas process tā klasiskajā izpratnē. Šajā laikā daudzi sādžu vīrieši devās darba meklējumos uz turīgajām Vidzemes, Kurzemes, Zemgales sētām, Pēterburgu u. c. vietām Krievijā (Matisovs 2010: 23–25). Tā kā zeme bija mazāk auglīga un Latgalē raksturīgas kuplas daudz bērnu ģimenes, daudzi Latgales jaunieši arī vēl 20. gs. 30. gadu vasarās devās peļņā uz Vidzemi, Zemgali un Kurzemi. Atvadu brīdī par dzimtās vietas simbolu kļūst *rudzupuķes* (*naktineicas*, *rudzupuķes*): *Kad Pīters kōp jau vagonā, gaišmotainō skūlōtōja pasnādž jim rudzu puču puškeiti. „Arī svešumā jōpajam leidza dzimtines teiruma smarža,” jei soka* (Klīdzējs 1944: 162). Vai arī, dzīvojot Rīgā, ilgojas pēc dzimtās sētas: *Ē, vēl daudz kas cyts maņ beja tad Reigā apnicis, arī vysas, itiņ vysas piļsātas kastaņas un hiacintes, jo, lyuk, jōs beja dagūšas un smaržōja tikai kristala vāzē uz golda. Jōs nabeja zīdējušas leitam, vātrom, jōs nabeja kūpā smaržōjušas ar rudzupučem un peonijom,*

kaidas es labprāt pīspīžu acim un lyopom, kad maņ straumōja speita pylnas sōp'u osoras (Klīdzējs 1944: 98). Ar *rudzupuķu* palīdzību tiek paustas jūtas lūgumā meitenei – *atsyuti maņ rudzu puķu vainadzeņu nu sova lauka vosorā* (Klīdzējs 1944: 101) – vai līdz ar saņemto vēsti: *vēstulē bija savītis rudzupuķes zieds* (Klīdzējs 1966: 112). Jāatzīmē, ka latgalisko augu hierarhijā *rudzupuķe* atšķirībā no citiem Latvijas floras lakstaugiem atrodas augstā vietā. Naaizmērstules (Rozalijas Tabines) leģenda „Naktineica” (Naaizmērstule 1927: 20–22, 1934: 361–364) ar rakstniecei raksturīgo sentimentu varētu būt atstājusi paliekošu ietekmi pozitīvajā labības lauku nezāles tēla pozicionēšanā.

J. Klīdzēja darbos visbiežāk minētas *priedes, egles, bērzi, alkšņi, apses, ceriņi, jasmīni, oši, vītoli, kārkli, plūmes, ābeles, ķimenes, pīpenes, peonijas, rudzupuķes, purenes, sarkanais un baltais āboliņš, dālijas, rozes, asteres, pūpoli, upenes, zirgkastaņas, brūklenāji, liepas, kļavas*. Spēcīgs, izmantojot augus, ir dzimtās dabas apraksts trimdas latvieša izjūtās, ciemojoties Latvijā (Klīdzējs 1983: 525–526). Augi viņam ir atgādinājums par dzimto pusi: „*Bārzi skaņ vējā. Taipat kai munā pusē...*” *saceja Siļvija* (Klīdzējs 1944: 43). Boņuka un vectēva brauciens uz mežu pēc *bērzu* stādiem un stādīšana aprakstīta romānā „Cilvēka bērns” (Klīdzējs: 1997: 56–57).

A. Rancānes dzejas krājumā „Saules kalponīte” (Rancāne 2005a) atrodami tādi latgaliskie augi kā *liepa, kļava, ozols, bērzs, ieva, paeglis, alkšnis*. Krājumā „Zīmes” dārzā *kvēpina flokši* (Rancāne 2005b: 31), savukārt krājumā „Piekdiena” (Rancāne 1986: 10) pieminētas *liepas, kļavas, alkšņi, rožukrūms, pūpoli, sniegpulkstenīši, bērzi, ābele, asteres, ķirši, jasmīni, egles*.

Priekšstatā par latgaliskajiem augiem iespaidu atstājusi latgaļu folklorā. *Brūklenes* un *staipekņi* ir meža augi, bet to lietojums laicīgajos godos (arī baznīcas svētkos) ietekmējis priekšstata veidošanos. *Egles* augstā vietā rangā, salīdzinot ar latviskajiem augiem, iespējams, saistīta ar tās agrāko lietojumu godu rituālos. *Eglītes* izmantotas ne tikai bērēs, bet arī Vasarsvētkos, Jāņos un kāzās, simbolizējot godu divdabīgo raksturu jaunajam pārim, bet – jo īpaši – līgavai: tā bija nomiršana iepriekšējai dzīvei ar atdzimšanu jau precētā kārtā. Tiek norādīts, ka kāzās *eglītes* sprautas jumta galā, jaunajam pārim braucot no baznīcas, simbolizējot sievišķā ienākšanu mājās un auglību (Kursīte 2008: 9–52). Pušķojot kāzu telpas, *iz golda pi dakšu lyka līpu zīdenus, rudzu puķu zīdenus ari* (Rudzītis 2006: 51). Ir norādes par *rūtu, sarkanā āboliņa, rožu* izmantošanu kāzu rituālos (Kursīte 2008: 112). Latgaliskie augi atrodami ne tikai Pētera Šmita sakopoto pasaku 15. sējumā, bet arī mutvārdu folklorā: Melānija Martuzāne atcerējusies pasaku par to, kā Dievs no *liepu* lūkiem radījis zivis, bet velns no striķa – čūskas, piebilstot, ka *šo pasaciņu man stāstīja viena tantiņa, kad es vēl cūkas ganīju. Pasaku grāmatas pie mums vēl nebija atnākušas* (http://www.roots-saknes.lv/Ethnicities/Latvians/FamilyLore/mana_dzimta.htm).

Kopš aizvēstures daba cilvēkam ir bijusi ne tikai druva, drava, klēts un aptieka, bet arī tas lietu, būtnu un parādību kopums, kas veido katras tautas ētisko un reliģisko priekšstatu, kopienas kultūras normu un standartu, vēlāk sauktu par tradīcijām, pamatu. Arī latgaliskie augi joprojām turpina atgādināt nācījas saknes un palīdz uzturēt veiksmes stāstu – katram savu un visiem kopējo.

Pētījums atklāja, ka identitātes zīmes ir maz mainīgas: tāpat kā par latviskajiem, arī par latgaliskajiem augiem biežāk tiek uzskatīti pāris iepriekšējo paaudžu aktualizētie augi, galvenokārt 19. gs.beigās–20. gs. sākumā muižu un zemnieku dārzos audzētie. Šie augi tiek uzskatīti par saviem – latgaliskajiem, lai gan to izcelsmes vieta vairumā gadījumu nav vietējā flora. Vienlaikusuz jautājumu, kam nevajadzētu būt latgaliskajā dārzā, respondentu atbildēs lasāms, ka svešzemju augiem, ar to saprotot vēlākā laikā (pēdējās desmitgadēs) lauku sētās ienākušos augus.

Pētījums parādīja, ka atšķirībā no citu novadu respondentiem latgalietis dzimtās puses ainavu uztver sinkrētiskāk, no tās neizslēdzot augus, kuri kādu stereotipisku priekšstatu vai simbolikas dēļ tajā neiederas, piem., *alkšņi, apses, kārkli* u. c.

Tradīcijas veidojas ilgā laika posmā, bet tām, kuras radās 19. gs. otrajā pusē, bija īpaša nozīme. Rusifikācijas apstākļos tās palīdzēja uzturēt latgalisko identitāti, piem., stādot noteiktas augu kombinācijas, kas atbilda priekšstatam par latgalisko dārzu un tajā esošajiem latgaliskajiem augiem, kuri savu statusu saglabājuši arī mūsdienās.

Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja arhīva materiālos ziņas par Latgales zemnieku sētās audzētajiem augiem, salīdzinot ar citiem novadiem, ir trūcīgas. Viensētu un sādžu dārzu kultūras izpēte varētu būt turpmāko pētījumu uzdevums, jo sādža bija noslēgta kopiena, kura uzturēja latviskas tradīcijas.

Pētījuma gaitā radām vairākus diskutablus un neatbildētus jautājumus. Lai uz tiem atbildētu, skaidri iezīmējas nepieciešamība turpmākajā pētījumu gaitā pēc iespējas vairāk izmantot tiešo kontaktu ar informācijas sniedzēju, kā arī sagatavot vizuālo materiālu – fotogrāfijas, zīmējumus, kas atvieglotu augu identifikāciju un mazinātu taksonomiskās diferenciacijas problēmu, kura parādījās līdz šim veiktajā pētījumā. Piem., kur ir robeža starp *mežrozītēm* un *īstajām rozēm*, kas tiek domāts ar *pūpolvītoli* – *Salix caprea* vai *S. acutifolia x daphnoides* ('Pashal'), vai respondenti diferencē *trauslo vītoli* (*S. fragilis*) un *balto vītoli* (*S. alba*).

Raksts nepretendē uz vispusīgu priekšstatu par latgaliskajiem augiem, par ietekmējošo faktoru izpēti un analīzi. Tas ir turpmāko pētījumu uzdevums, jo, kā apliecina līdzšinējo pētījumu (latvisko augu) pieredze, katrs šāds faktors ir atsevišķa apjomīga pētījuma vai pat vairāku pētījumu vērts.

Raksta autori icerējuši turpināt dārzu kultūras izpēti, kā arī telpās, dārzā audzēto, mežā, pļavā, tīrumā esošo augu latgalisko nosaukumu vākšanu, augu izmantošanas, saimnieciskās un sociālās nozīmes apzināšanu, kā arī stāstu vākšanu, lai saglabātu šo nemateriālo kultūras mantojumu iespējami pilnīgāku un korektāku. Par daudziem pieejamiem pētījumu materiāliem diemžēl jāatzīst, ka tajos latgaliskie augu nosaukumu fiksēti nevis oriģinālā, bet gan tik latviskotā formā, ka to izmantošana rada aplamu secinājumu risku. Jācer, ka raksts rosinās kopējā pētījumā iesaistīties dažādu nozaru zinātniekus, lai izmantotu dārzā audzēto augu sniegtās iespējas un palūkotos uz šo tēmu neierastāk.

Izmantojot iespēju, uzskatām par patīkamu pienākumu izteikt pateicību visiem, kuri atsaucās un atsauksies mūsu aicinājumam dalīties savos priekšstatos un materiālos par latgaliskajiem augiem. Īpaša pateicība Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja darbiniecei Silvijai Jansonei.

LITERATŪRA

[B. a., n.] (1920). *Latgolas Wārds*. Nr. 23. 20. martā. 4.

[B. a., n.] (1935). *Latgolas Wārds*. Nr. 14. 3. aprīlī. 2.

[B. a., n.] (1936a). *Latgolas Wārds*. Nr. 19. 13. maijā. 2.

[B. a., n.] (1936b). *Latgolas Wārds*. Nr. 20. 20. maijā. 1.

[B. a., n.] (1936c). *Latgolas Wārds*. Nr. 16. 22. aprīlī. 2.

Balodis, Agnis (2001). *Latvijas un latviešu tautas vēsture*. Rīga: Neatkarīgā teātra „Kabata” grāmatu apgāds.

Beitnere, Dagmāra (2010). *Valoda un identitāte socioloģijas skatījumā*. www.valoda.lv/

downloadDoc_27/mid_527,sk. 18.05.2011.

Beitnere, Dagmāra (2003). *Pašreferencē latviešu kultūras paradigmā (20. gadsimta 20.–40. un 90. gadi līdz mūsdienām)*. Disertācija socioloģijā. Rīga.

BDM ZM Nr. 14 –Rozenberga, V. (apkopotāja, 1960). *Latgales trūcīga zemnieka sētas apstādījumi. Puķu dārzs*.

BDM ZM Nr. 421 –Feldmane, Dz. (pierakstītāja, 1955). *Teicēja Mežinskis Solomeja, Preiļu raj. Gailišu c. p. Mežinsku sādža*.

BDM ZM Nr. 523–525, 540, 546 – Ramans (1925–1934). *Latgales ainavas. Fotografiju kolekcija*.

BDM ZM Nr. 526 –*Latgales baznīcu fotogrāfijas*. Ģeogrāfa Ramana fotogrāfiju kolekcija. 1926.

BDM ZM Nr. 7448 – Dzenis, J. (zīmējuma autors, 1980). *Abrenes apr. Balvu raj. Rugāju pag. Rugāju c. p. Siliniekos*.

BDM ZM Nr. 8966₂ – Kunnos, J. (zīmējuma autors, 1983). *Voičuka Šakina sētas situācija Jaunlatgales apr. Balvu raj. Šķilbēnu pag. Šķilbēnu c. p. 20. gadi*.

Boldāne, Ilze (2008). Daži politiskie priekšnoteikumi etnisko stereotipu izveidē: Latvijas piemērs. *Vēsture un identitāte*. Rīga: Zinātne.

Brežgo, Boļeslavs (1943). *Latgolas inventari un ģenerālmēreišonas zem' u apkopsti. 1695–1784*. Daugavpils: VI. Lōča izdevnīceiba.

Briška, Anna (2010). Koncepta *rūžeņa* lingvokulturoloģiskais raksturojums. *Via Latgalica Humanitāro Zinātņu Žurnāls III*. 142–153.

Bula, Dace (2011). *Mūsdienas folkloristika. Paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne.

Cinovskis, Raimonds, Janele, Ilze, Skujeniece, Inta, Zvirgzds, Andris (1974). *Koki un krūmi Latvijas lauku parkos*. Rīga: Zinātne.

Dindonis, Pēteris (1939). *Puķkopība*. Rīga: Valters un Rapa.

Dzintines seja jōpodora krōšņōka (1935). *Latgolas Wōrds*. Nr. 14. 3. aprīlī. 2.

Jaunsudrabiņš, Jānis (1985). Mana dzīve. *Kopotī raksti, XV*. Rīga: Liesma.

Juško-Štekele, Angelika (2011). Valodas un runas semantiskās modifikācijas latgaliešu pasakās. *Latgalistikys kongresu materiali, III*. Rēzekne: SIA „Latgales druka”.

Gailums (1936). Augļu kūku stōdeišona. *Latgolas Wōrds*. Nr. 15. 8. aprīlī. 4.

Kemps, Francis (1938). *Latgales likteņi. Ainas no senās un jaunākās pagātnes*. Rīga: P. Puduļa izdevnīceiba.

Klīdzējs, Jānis (1997). *Cilvēka bērns*. Rīga: Sprīdītis.

Klīdzējs, Jānis (1983). *Otrais mūsos*. Ņujorka: Grāmatu draugs.

Klīdzējs, Jānis (1962). *Jaunieši*. Ņujorka: Grāmatu draugs.

Klīdzējs, Jōņs (1944). *Gōjputnu dzīsmes. Stōsti*. Daugavpils: VI. Lōča izdevnīceiba.

Kriķis, L., Galiņš, A. (1937). *Daiļā sēta*. Rīga: Ziedoņa Kukura apgāds.

Kruks, Sergejs (2005). Identitātes nepārtrauktības un realitātes mainīguma reprezentācijas dilemma pagātnes un tagadnes interdiskursīvā mijiedarbībā. *Letonika 13 LZA LFM*. Rīga: SIA „NIPO NT”. 5–15.

Krogzeme-Mosgorda, Baiba (2002). Anketēšanas metode folkloras vākšanā: pētnieka statusa problēma un stāstījuma izveides iespēja. *Cilvēks. Dzīve. Stāstījums*. Rīga: Latvijas Antropologu biedrība. 37–44.

- Kursīte, Janīna (2008). *Kāzas Latgalē*. Rīga: Madris.
- Kursīte, Janīna (2006). Kultūrainava kā daļa no savs–svešs binārās varas sistēmas. *Kultūra un vara*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 103–110.
- Kursīte, Janīna, Stafeca, Anna (1995). *Latgaliešu literatūra*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Laganovskis, Jezups (1980). *Labākais pieminēklis*. Rīga: Liesma.
- Malahovskis, Vladislavs (2011). Sādžas koncepts Latgalē. *Latgalistikys kongresu materiāli, III. Via Latgalica*.
- Matisovs, Ivars (2010). Urbanizācijas procesi un īpatnības Latgalē. *Via Latgalica Humanitāro Zinātņu Žurnāls, III*. 19–35.
- Melluma, Aija, Zariņa, Anita (2011). Sādža kā telpiskās struktūras elements Latgalē. Referāta kopsavilkums. LU 60. zinātniskā konference. 02.02.2011. 12–13.
- Naaizmērstule (1927). Naktineica. *Zīdūnis*. Nr. 3. (31). 20–22.
- Naaizmērstule (1934). Naktineica. *Lauku zīdi*. Rēzekne: Dorbs un Zineiba. 361–364.
- Pranka, Maruta (2007). Identitāte reģionālās attīstības kontekstā. *Spogulis*. Rīga: SIA „N.I.M.S.”. 350–354.
- Pujāte, Signe, Vītola, Ieva (2009). *Nemateriālā kultūras mantojuma dokumentēšana: rokasgrāmata iesācējiem*. Rīga: Mantojums.
- Rancāne, Anna (2005a). *Saules kalponīte*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Rancāne, Anna (2005b). Zīmes. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Rancāne, Anna (1986). *Piektidiena*. Rīga: Liesma.
- Romislovs, Vladimirs (1927). Kas jōīvaroj jaunū sātu ceļut. *Latgolas Zemkūpis*. Nr. 3. 2.
- Roze, Daina (2011a). Anša Lerha-Puškaiša devums dārzkopībā: avoti un stāsti. *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XX starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture XIV. Vēsture: avoti un cilvēki*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”. 264–271.
- Roze, Daina (2010c). Anša Lerha-Puškaiša devums dārzkopībā: kultūrainavā un stāstos. *Letonica 20*. Rīga: LZA LFMI. 154–180.
- Roze, Daina (2010b). Augi kā latviskās identitātes zīme. *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XIX starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture XIII. Vēsture: avoti un cilvēki*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”. 164–171.
- Roze, Daina (2011b). Jānis Jaunsudrabiņš: folklorā, daba un dārzs kā latviskās identitātes zīmes. *Letonica*. Rīga: LZA LFMI. 157–169.
- Roze, Daina (2008). Liepu lapu laipu liku. *Medības. Makšķerēšana. Daba*. Nr. 7. 28–30.
- Roze, Daina (2010a). Some Plants as a Sign of the Latvian Identity. In: *Balkan and Baltic States in United Europe: Histories, Religions and Cultures*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences Institute of Folklore Studies. 132–141.
- Salceviča, Ilona (2005). *Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004*. Rīga: Zinātne.
- Smits, Entonijs (1997). *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB.
- Sperga Ilze. <http://www.katolukalendars.lv/materiali/kulturvesture/98-musdienu-latgaliesu-literatura-autori-bez-lasitajiem>, sk. 20.09.2011.

RAKSTI

Rudzītis, Jāzeps (2006). *Latviešu vēstītājas folkloras dzīve tautā 19. un 20. gadsimtā*. Rīga: Zinātne.
 Zeile, Pēteris (2006). *Latgales kultūras vēsture*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
 Ziedonis, Rimants (2006). *Austrumu robeža*. Rīga: Zvaigzne ABC.
 Valeinis, Vitolds (1998). *Latgaliešu lirikas vēsture*. Rīga: Jumava.

1. tabula. **Latgaliskie augi**
 Table 1: **Latgalian plants**

Vieta latgalisko(latvisko) augu sarakstā	Auga nosaukums	Respondentu sniegtais auga nosaukums latgaliski (saglabāta respondenta rakstība)
Lakstaugi – krāšņumaugi		
1. (2.)	dālijas	jurginys, ģeorgīņis, jurģinis, jorģiņis
2. (1.)	peonijas	pivoneji, pioneji, pionejys, pimonejys
3. (5.) (7.)	asteres miķelīši	astris, astrys mikeleiši, miķeļeiši, veitūleņi, pokrovneiceji, takaļi, salninis
4. (6.)	samtenes	samtuki, samtinis, samtiki, gaiļsekstes, gvozdiķi, lazdnīki
5. (4.)	flokši	flokšy, plokši, cakuļi, veitūleņi
6. (3.)	pīpenes	peipīņes, piepinis, margritas, margrīteņas, peipyunes, romankys
7. (27.)	zilās kurpītes kāršrozes	zilōs tupleitis, kūrpeitis, botiki, bocuki kōršu rūzis
8. (9.)	kliņģerītes ķeizarkroņi	kliņģereitis, modoknys, magatķejis ķeizarkrūņi
9. (32.)	rudzupuķes	naktineicys, naktineicas, rudzu puķes, rudzu pučis
10. (30.) (12.)	magones narcises	mogieņys, mogūnys, mogyonys narcizis
11. (24.) (13.)	gladiolas lilijas	gladiolys, gladzūlis lilejys
12. (10.)	krāšņās sirdspuķes	sergys, lautzōs sirds
13. (26.)	kreses	nasturkys, nastrancis, nasturcijys
14. (20.)	īrisi	zūbyni, skaļbi, kalavoji
15. (15.)	tulpes	tulpis
16. (8.)	mārtiņrozes	mōrteņrūzis, mārtiņrūzis
17. (19.)	kalmes	kalaveji, kaloveji, škaļbis
18. (–)	šķeltlapu rudbekijas 'Goldball' (ziemas dālijas)	zīmys jurginis
19. (11.) (–)	mārupūķītes sarkanie āboliņi	mairūzeitis sorkonais uobūleņš
20. (16.)	puķuzirnīši	puču zierņi
Ālantes, atraitnītes, baltais āboliņš, begonijas, cinijas, dienziendes, gundegas, guntiņas, jānīši (<i>joncīši</i>), kosmejas, laimiņi, lauvmuķītes, lupīnas, naktsvijoles, neaizmirstulītes, ozolītes, papardes, pulkstenītes, puplakši, saulesactiņas, saulrietēņi, sniegpulkstenītes, studentu neļķes, tīruma atraitnītes, tīruma kosas, vizbulītes, zeltslotiņas, zilsniedzītes.		
Lakstaugi – garšaugi un ārstniecības augi		
1. (6.)	dilles	dillis, kropys, kropi
2. (–)	pētersīļi	pēterzuoles, petruškys

3. (–)	sīpoli	seipūli, seipuly
4. (–)	ķiploki	casnaki, casnāgi
5. (11.)	spargēļi	dīva lini, skujeņas, nešporkas, nešporkys
6. (5.)	kumelītes	romuleņi, romulēni, kumeleitis
7. (4.)	vērmeles	pelieji, peliejumi
8. (12.)	biškrēsliņi	biškriesleņi, čizmi, čizmes, čyžnys
9. (3.)	piparmētras	soltuos mātrys
10. (9.)	mārrutki	kreni, hreni, mārrutki
11. (5.)	ķimenes	kimenys, čimini
12. (1.)	lupstāji	lupstuoji
13. (5.)	rasaskrēsliņi	rasines
(5.)	raudenes	
14. (–)	māllēpes	saltlapes, pamōšu lopys
15. (–)	Krainas dievazāle	trokua guļba, trokois buļvi
Balderiāni (<i>valerjuoni, buldurjuoņi</i>), bazilīki, citronmētras, dekoratīvie kāposti, drīgenes (<i>dridžinis</i>), fenheļi, koriandri, kressalāti, māteres, maurloki, melisas, pelašķi (<i>žyuzaiņis</i>), pipari, rukolas, staipekņi, strutenes (<i>strutinis</i>), tauksakne (<i>gluminis</i>), timiāni, zemenes.		
Krūmi		
1. (1.)	ceriņi	besi, beseni, besakūki, cerenes
2. (2.)	jasmīni (filadelfi)	jasmiņs, jasmins
3. (11.)	ērškšogas	ērškježu kryumi
(6.)	jāņogas	paričkys, parečkas, juoņūgas, juoņūgys, smorodijis
(8.)	ievas	īvas, īvys
4. (7.)	upenes	upinis
5. (4.)	mežrozītes	
(5.)	dievkociņi	dīva kūceņi
6. (3.)	maijrozītes	rūžeņys
7. (–)	īrbenes	īrubīne, īrubine, soldūksnis
	īrbene ‘Roseum’	putiņi, snīga pikas, snīga pykys
8. (9.)	lazdas	lozdys, lozdas
9. (10.)	apiņi	apeiņi
10. (–)	spirejas	majakūceņi
Alkšņi (<i>elksnis</i>), aronijas, avenes (<i>avīkša</i>), brūklenes, bebrukārklīņi, grimoņi, karaganas, kārklī, korintes (<i>korinkas, saussvīdris</i>), krūklī (<i>kazynuojis, kryuklis</i>), pīlādžlapu sorbārijas, plūškoki, sausserži (<i>cauraiskūceņš</i>), smiltsērķšķi (<i>ierškjeziņš</i>), sniegogas.		
Koki (vietējā flora)		
1. (1.)	liepas	līpys, līpas, līpas
2. (2.)	ozoli	ūzuli
3. (5.)	bērzi	bārzi
4. (7.)	vītoli – baltie vītoli	veituly
	pūpoli	pyupūli
5. (4.)	kļava	kļovi, kļavi
6. (9.)	egles	egļes, agļas, eglis
7. (6.)	paegli	paagli, paegli, pjāgles, modžylkas
8. (3.)	pīlādži	cārmyuškys, cārmykškas, peilādži
9. (8.)	oši	ūši
10. (–)	priedes	prīdis, prīdes
11. (–)	apses	apsis

RAKSTI

12. (10.)	gobas	gūbys
Koki (svešzemju)		
1. (1.)	mājas ābeles	abēles, uobele, uobelneica
2. (2.)	bumbieres	dulas, grušas, gruškas, bumbīre
3. (3.)	plūmes	šliukas, šlīvas, šļivys
4. (4.)	zirgkastaņas	kaštani, kastaņi, kastaņis
5. (3.)	ķirši	vīšnes, vīšnis, trešneicas
6. (-)	papeles	topoļi, vuocapsis
7. (-)	tūjas	dzeiveibys kūki
8. (-)	lapegles	aizjyuru aļļi, vuoceglis
9. (-)	vilkābeles	kačas
10. (-)	robīnijas	boltō akāceja

SUSĀTIVA KONCEPTS LATGALIEŠU KULTŪRTELPA

Sovvaļņika mūzika, 2010).

Raksta mērķis – analizēt *susātiva* (latviešu literārajā valodā – ēnas) konceptu, atklājot tā leksisko nozīmju, konteksta un simboliskās jēgas izpratni folklorā (galvenokārt mīklās), literatūrā, periodikā un sabiedrībā valdošajos stereotipos. *Susātiva* semantiskā un simboliskā daudznozīmība spilgti parādās latgaliešu mīklās, kristietības ietekmē kā negāciju apzīmējums izmantota 20. gs. sākuma periodikā, garīgā *susātiva* interpretējums parādās K. Nautra, O. Zvīdra daiļradē. *Susātivu* kā patieso (bieži aizliegto vai slēpto) personības daļu savos tekstos atklāj M. Andžāne, J. Klīdzējs, R. Mūks. Bolts *susātivs* – patības meklējums, kas aktualizēts divos izdevumos: mūsdienu dzejas antoloģijā „*Susātivs*” (2008) un kompaktdiskā (CD) „*Bolts susātivs*” (A. Kūkuoja teksts,

THE CONCEPT OF SHADOW IN LATGALIAN CULTURE SPACE

One of the prospective results of the ESF project „Linguoculturological and Socio-economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (2009–2012) is a linguo-territorial dictionary of Latgale, which would reveal particularity of Latgale’s historical, economic, folkloric, and literary factors in 300 cultural signs and concepts (when referring to selection of entries and the dictionary concept further see Šuplinska 2010). In the developed questionnaire „Latgola is...” (466 units) the word ‘*susātivs*’ (in Latgalian means ‘a shadow’) was included due to two reasons: 1) as infrequently used word in the cognition of the 21st century user of Latgalian literary language, being ousted by the word ‘*āna*’, which is closer to the Latvian literary language; 2) as a symbol of dualism/entirety apprehension of a personality activated in the latest literature and music (according to K. G. Jung’s archetype).

When tracing formation of the concept of ‘*susātivs*’ the following sources have been reviewed (see the enclosed overview of sources): folkloric collections (S. Uļanovska, P. Smelters, B. Opincāne, et al.), periodical publications of the beginning and middle of the 20th century (most of the examples are found in „*Drywa*” newspaper (1908–1917) and its annexes) as well as the works of M. Andžāne, K. Nautris, O. Zvīdris, P. Jurciņš, J. Klīdzējs, R. Mūks; publications where the word ‘*susātivs*’ has been used in the title: modern poetry anthology „*Susātivs*” (2008) and CD „*Bolts susātivs*” (lyrics by A. Kūkuojs, music by Sovvaļņiks, 2010).

The article is aimed at review of the concept of ‘*susātivs*’ (meaning ‘shadow’ in the Latvian literary language), revealing the conception of its lexical meanings, context and symbolic significance in folklore (mainly in riddles), literature, periodicals and stereotypes prevailing in the society. Semantic and symbolic ambiguity of ‘*susātivs*’ is demonstrated by Latgalian riddles, under the impact of Christianity’s as symbol of negation used in the early 20th century periodicals, interpretation of spiritual ‘*susātivs*’ appears in writings of K. Nautris, O. Zvīdrs. Shadow as the genuine (often banned or hidden) part of the personality in their texts is revealed by M. Andžāne, J. Klīdzējs, R. Mūks. White shadow as search of the self is activated in two publications: the modern poetry anthology „*Susātivs*”

and CD „Bolts susātivs”.

Some analytical psychology insights are worth to be highlighted that to a great extent have influenced the interpretation of the concept of 'susātivs' in this article. Firstly, according to the principle of analogy, the individual structure of psyche (consciousness, personal unconsciousness, collective consciousness; Jung 1996: 165) can be perceived as a psyche of ethnos, nation, supposedly of a country or of the world. Secondly, since the shadow includes hidden, suppressed, undesirable (even villainous) sides of personality and at the same time the normal instincts and impulses of creativity (Henderson 1997: 117), then exactly this unconscious side of psyche of Latgalian as a representative of the ethnos has affected the lack of self-esteem and has exacerbated the problems to which explanation in the reality of consciousness is not found anymore, or is not so simply detectable. Thirdly, being aware of the shadow, you can start to use it for revival of integrity and stability of the psyche, but the shadow can not be ignored, denied or suppressed for a long time. Even worse, if one opts for assimilation of it that has often happened to the Latgalian separate religious affiliation or language, or for exerting influence: when the first newspapers started, also new words were started to be mentioned frequently – Latgola and Latgalians. Why the old, real Latvians had to be started to call in other names? What to do! The Courlanders have taken the name of Latvians for them. Latvians from Inflightia were called the „Polish” people. For that reason in order not to fight the Courlanders for the word of Latvians, young journalists from Inflightia started to call themselves Latgalians (Dekters 1970: 12).

When returning to the texts subject to analysis and understanding of the concept of 'susātivs', we should start with the analysis of this lexeme in folklore. It most frequently appears in the riddles and forms a ambiguous understanding of the lexeme: on the one hand, a sense of fatalism has been developed (You cannot escape your shadow by analogy with everybody should carry their own cross, or you cannot escape your fate), on the other hand, the notion of absolute good and absolute evil (obscure, inexplicable) as devil (also shadow). At the same time, several riddles underline that the shadow is a friend who never leaves, even more – one is walking, two will speak – is drawing attention to intuitive understanding of the creator of this riddle with regard to the fact that shadow is a part of the human psyche. Periodicals at the beginning of the 20th century underline the link of lexeme 'susātivs' with the human life, which is temporary, according to cognitions of Christianity, it is just a preparation for the real life, therefore exactly the negative, condemnable connotation is gradually pointed out in use of figurative meanings of lexeme 'susātivs'.

During 20's and 30's of the 20th century the stereotype that 'shadow' is something condemnable (e. g., undesirable phenomena of social or economic life are represented by a shadow: life shadows – backwardness, obscurantism, envy (Madsolas J. 1944)), or something that cannot exist separately, dependent entity (e. g., slave, servant, dog), is prevailing in periodicals, gradually also in the reader's conscience. And this is just the time when not the most complimentary views with regard to Latvians from Latgale are developed and maintained at a national level (including today) that have established a preconceived attitude in Latvians from other regions and created the inferiority complexes in Latvians from Latgale.

Initially in Latgalian himself his „shadow” was put to shame – different language (the opinion is gradually strengthened and only supported by Soviet times that this is a distorted Latvian literary language, also mixture of Slavic and Latvian language), which may not be Latvian (denial of the designation and introduction of the term Latgalian dialects), underdeveloped agriculture (cheap labour) and comparatively low level of education, certainly, also belonging to another faith and large families as a phenomenon of certain obscurantism. Gradually (most explicitly after K. Ulmanis' coup in 1934 and unfortunately also after Latvia's accession to the EU) the shadow was not put to shame in Latgalian himself or in individual from Latgale, but applied to the whole region (after accession to the EU also the other regions quite often are in this status of shadow).

At the beginning of 20th century, with the growth in numbers of anthropology, psychology and psychoanalytical studies, also the understanding of shadow is affected by the change. In Latgalian literature it was commenced by M. Andžāne in her story „A black man, white shadow” (1947), where the main character Aleksandrs Rynčs demonstrates that it is important not to lose oneself, one's substance,

even if the society, the people do not understand it or it is not topical for the age. From this story comes the designation „white shadow”, which means the true, the deepest substance of an individual, harmony with oneself as a result of adopting and refining one’s own shadow – the inner human being.

Maybe the Latgalian literature would never had seen the possibility to reduce the negative connotation of shadow, which is historically developed and strengthened in consciousness of the language user; unless there are two strong personalities, theoretically – shadow philosophers J. Klīdzējs and R. Mūks, whose works are known mainly to Latvians from other regions, in the case of R. Mūks, throughout the world. Of course their impact is indirect, at the same time in the works of the 21st century Latgalian authors there is a strong feeling of the reflection of their outlooks.

Both authors emphasize the importance of respect for the shadow in development of an individual, as well as of the peoples and cultures at large. For the most part it means transformation of fear, feelings, instinctive hunches, ideas into creative energy. Exactly this meaning of shadow as question/ response about the true nature of a human being, society, is activated in two Latgalian publications: the modern poetry anthology „Susātivs” and CD „Bolts susātivs”.

Strengthening of the shadow as a concept in the Latgalian literature at the beginning of the 21st century is due to the fact that, after going through a long way of transformation and getting rid of the negative connotation, Latgalian authors are beginning anew to recognize it as an integral part of their nature that allows them to retain their otherness – in language, tradition, attitude towards the world, which is still impressive with its naturalness and emotionality.

Viens no ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (2009–2012) paredzamajiem rezultātiem ir Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca, kas atklātu Latgales vēsturisko, ekonomisko, folkloras, literāro faktoru savpatību 300 kultūras zīmēs un konceptos (par šķirkļu izvēli un vārdnīcas koncepciju plašāk sk. Šuplinska 2010). Izveidotajā aptaujā „Latgola ir...” (466 vienības) vārds *susātivs* tika iekļauts divu iemeslu dēļ: 1) kā retāk lietots vārds, ko 21. gs. latgaliešu literārās valodas⁴⁰ lietotāja apziņā ir izkonkurējis latviešu literārās valodas tradīcijai tuvākais vārds *āna*; 2) kā jaunākajā literatūrā un mūzikā aktualizēts personības duālais/ veseluma apjautas simbols (pēc K. G. Junga – arhetips). Līdzīgi aptaujā tika iekļauti arī tādi vārdi kā *dziga* ‘deja’, *lomentars* ‘ābece’, *naktineica* ‘rudzupuķe’, *olūts* ‘avots’, *pagrauda* ‘gaisa slānis starp ledu un ūdeni’, *sovvaļņiks* ‘palaidnis’, *svātra* ‘nojauta, nojausma’ (Lukaševičs 2011: 62, 103, 115, 122, 125, 162, 169), kas izmantoti izdevumu (*Lomentars*, *Olūts*, *Pagrauda*), folkloras kopu (*Dziga*, *Svātra*) nosaukumos vai pseidonīmos (*Naktineica*, *Sovvaļņiks*), iegūstot mūsdienu kultūras konotācijas.

Respondentu sniegtās atbildes (2010) veido minēto kultūras zīmju reitingu:

1. tabula. *Kultūras zīmju atpazīstamība*

Tabel 1: *Identification of Culture Signs*

Nr.p.k.	Kultūras zīme	Vieta kopējā reitingā (466)	Kopskaits (kopā 1959 resp.)	Kopskaits (%)
1.	Sovvaļņiks	203./204.	952	48,60
2.	Olūts	262.	837	42,88
3.	Dziga	276.	806	41,14
4.	Lomentars	291.	776	39,61
5.	Susātivs	357.	626	31,96
6.	Naktineica	377.	589	30,07
7.	Svātra	456.	271	13,83
8.	Pagrauda	463.	253	12,92

Topošajā Latgales lingvoteritoriālajā vārdnīcā atsevišķs šķirklis netiek veidots kultūras zīmei *svātra*. Ne tikai tādēļ, ka veiktajā aptaujā to pazīst visai neliela respondentu daļa, bet galvenokārt tādēļ, ka literārajos un publicētajos folkloras tekstos nav atrodams šīs leksēmas lietojums. 20. gs. izskaņā tas ir aktualizēts Daugavpils folkloras kopas nosaukumā. Taču tieši tajos gadījumos, kad leksēmai ir vairākas leksiskās nozīmes, tās izmantotas folklorā un aktualizētas mūsdienu kultūras kontekstā, kultūras zīme var pāraugt konceptā, bagātinot leksēmas kultūras kodu un nacionālo/reģionālo savpatību un nozīmību.

„Kalupes izloksnes vārdnīcā” ir skaidri šķirtas leksiskās nozīmes: 1) *susātivs*, *sajš* ‘*cilvēka ēna*’, 2) *pakriesļs* ‘*vieta, kur kas neļauj krist gaismas stariem*’, 3) *āna* ‘*priekšmeta ēna*’ un vārda *pakriesļs* nozīme (Reķēna 1998a: 302, 1998b: 121, 455). Savukārt „Latviešu valodas vārdnīcā” parādās gan atšķirīgo leksisko variantu fiksējums (*susateve*, *susetavs*, *susātyvs* u. c.), gan leksisko nozīmju nešķirums: *susātivs* ‘*cilvēka siluets un ēna, pavēnis*’, kā *susatēvs* arī ‘*līdzinieks, dubultnieks*’ (Mülenbachs 1955: 1126).

Arī 20. gs. nogales literārie un publicētie folkloras teksti rāda, ka *ēnas* apzīmēšanai lietotās nozīmes nav tik krasi nošķiramas. No vienas puses, piem., Madsolas Juoņa daiļradē (darbi tapuši galvenokārt 20. gs. 30.–40. gados), pastāv tendence lietot latviešu literārajai valodai tuvāko apzīmējumu *āna*, nešķirojot, vai tā ir dzīvas būtnes vai priekšmeta ēna. No otras puses, piem., O. Kūkoja, P. Jurciņa dzejā (90. gadi), – saglabāt latgaliešu valodā atšķirīgo apzīmējumu *susātivs*, pieņemot to par vispārīgu ēnas apzīmējumu: *Es palīku itamā susātīvu vaļstī –/ pazorūs skaitstūs* (Jurciņš 2002: 118).

Izsekojot *susātīva* koncepta tapšanai, ir skatīti šādi avoti (sk. pievienoto avotu pārskatu): folkloras krājumi (S. Uļanovska, P. Smelters, B. Opincāne u. c.), 20. gs. sākuma un vidus periodiskie izdevumi (lielākā daļa piemēru atrasta laikrakstā „Drywa” (1908–1917) un tā pielikumos), kā arī M. Andžānes, K. Nautra, O. Zvīdra, P. Jurciņa, J. Klīdžēja, R. Mūka darbi; izdevumi, kuros vārds *susātivs* izmantots nosaukumā: mūsdienu dzejas antoloģija „Susātivs” (2008) un CD „Bolts susātivs” (2010).

Mītiskajos priekšstatos ēna, kas visu laiku seko cilvēkam, atsevišķos diennakts posmos it kā steidz pa priekšu vai – gluži otrādi – paliek aizmugurē, izstiepjās gara vai sarūk līdz minimumam, neapšaubāmi biedēja cilvēku un rosināja meklēt atbildes (radīt mītus), lai izprastu ēnu: domājot gan par tās nematerialitāti un ēnu kā citu pasauli (arī aizsaules) būtnei, gan par iekšējo cilvēka dubultnieku vai cilvēka apsēstību ar gariem, varbūt pat pašu nelabo. Gadsimtiem ilgi ēnas garums/šums palīdzēja cilvēkam orientēties laikā un telpā, līdz zinātniskie atklājumi un tehnikas attīstība piedāvāja krietni precīzākus rīkus šo lielumu noteikšanai. Nevar noliegt, ka arī mūsdienās lauku iedzīvotāji astronomisko laiku var noteikt pēc ēnas garuma – *saule puortūp susātīvā* (Kūkojs 1995: 56), *Tagad pats Miša laiks, jo vyseisōkais susātivs* (Dekters 1970: 147) – vai sēņotājs, ogotājs (retāk ceļinieks, tūrists, kam visbiežāk ceļojuma somā ir arī kompass) – debesu pusi pēc krītošās ēnas virziena. Taču skaidrs ir viens: tiešās nozīmes aktualizējums un skaidrojums vārdā *ēna* mūsdienu cilvēku vairs tik lielā mērā neuztrauc, dabiskā orientācija telpā un laikā daudziem ir zaudēta vai šķiet arhaiska, toties mītiskajos priekšstatos aktualizētais jautājums, kas ir ēna, ar jaunu intensitāti tiek uzjundīts visa 20. gs. garumā un nerimst arī 21. gs., pateicoties K. G. Junga kolektīvās bezapziņas un tās universālo (pamata, bāzes) arhetipu definēšanai, un viens no svarīgākajiem ir tieši ēnas arhetips: *Junga empīriskajā ceļā veiktie atklājumi rod apliecinājumu neurofizioloģijā, kibernetikā, fizikālajā ķīmijā, dziļu psiholoģijā, neirolingvistiskajā programmēšanā, mārketinga praksē* (Ivaščenko 1). K. G. Jungs ir ierosinājis un vēlāk zinātnē ir attīstījis un izmantojis cilvēka psihe struktūras izpētei un arī cilvēka ietekmēšanai kā intraversijas

un ekstraversijas pazīmes, tā psihe informācijas uztveres un apstrādes procesa īpatnības.

Der izcelt dažas analītiskās psiholoģijas atziņas, kas lielā mērā ietekmēja *susātiva* koncepta skaidrojumu šajā rakstā. Pirmkārt, pēc analogijas principa indivīda psihe struktūra (apziņa, personiskā bezapziņa, kolektīvā bezapziņa; Jung 1996: 165) var tikt uztverta kā etnosa, tautas, iedomāta valsts vai pasaules psihe. Otrkārt, tā kā ēna ietver sevī *slēptās, apspiestās, nevēlamās (pat zemiskās) personības puses (...) un reizē normālos instinktus un radošuma impulsus* (Hendersons 1997: 117), tieši šī latgalieša kā etnosa pārstāvja neapzinātā psihe daļa ir ietekmējusi pašapziņas trūkumu un saasinājusi problēmas, kuru izskaidrojums apziņas realitātē vairs nav rodams vai nav tik vienkārši atklājams. Treškārt, *visas cilvēces priekšteču kopējās pieredzes nogulsnes – tāds ir emocionālās iztēles diapazons – tēva, mātes, bērna, vīra un sievas, maģiskās personības dvēseles un ķermenisko draudu radīto tēlu reālais, saturiskais piepildījums. Tas ir iecēlis šo arhetipu grupu augstāko reliģisko un pat politisko principu regulējošo un determinējošo spēku godā, neapzināti atzīstot šo arhetipu neapveramo psihisko spēku* (Jung 1996: 171). Tātad, apzinoties ēnu, var sākt to izmantot psihe veseluma un stabilitātes atjaunošanai, taču to nevar ignorēt, noliegt vai ilgstoši apspiest. Vēl skumjāk, ja to izvēlas asimilēt, kas nereti ir noticis ar latgalieša savrupo reliģisko piederību vai valodu: *Kod sōcēs pyrmōs avīzes, sōcēs ari jaumu vōrdu daudzynōšona – Latgola un latgalīši. Kōpēc vacī, eisī latvīši beja jōsōc saukt cytim vōrdim? Kū lai dora! Kūrzemnīki beja pajāmuši latvīšu nūsaukumu sev. Inflantejis latvīšus sauce par „pūleišim” (...) Tōpēc lai ar latvīšu vōrdu nabyutu jōkaroj ar kūrzemnīkim, Inflantijas jaunī avīžnīki sevi sōka saukt par latgalim* (Dektors 1970: 12). Tieši tāpēc arī nepārtraukti ietekmēt: *Mēģinājums ietekmēt sabiedrisko viedokli ar radio, televīzijas vai reklāmas starpniecību izriet no diviem faktoriem. No vienas puses, viņi [mediji – I. Š.] balstās uz atlases mehānismu, kas uzrāda valdošās uzskatu un vēlmju tendences, atklāj kolektīvo noskaņojumu. No otras puses, viņi atklāj to cilvēku aizspriedumus, projekcijas un zemapziņas kompleksus (galvenokārt varas kompleksu), kas manipulē ar sabiedrības viedokli* (Franca 1997: 221).

Atgriezoties pie analizējamajiem tekstiem un *susātiva* koncepta izpratnes, jāsāk ar šīs leksēmas analīzi folklorā. Ievērojot to, ka mītiskajos priekšstatos *susātivs* skaidrots kā dubultnieks, līdzinieks un tā saaugšana ar cilvēku, atkarība no saules (saulaina laika), jautājumi par aizsauli, viņsauli (ēnu valstību) bijuši aktuāli jau senatnē, biežāk *susātivs* tiek minēts mīklās (~30; Uļanovska 1892, Smelters 1899, Opincāne 2000), ir izmantots kā motīvs pasākā par trim brāļiem, kur *susātivs nūbaidej duraceni* (Spārītis 2009: 92–93), tas fiksēts arī parunās, kas visai bieži apgalvojuma formā piedāvā jau mīklā dzirdēto *susātiva* raksturojumu: *beistās kai nu sova susātiva* (Būmanis 2008: 135, 137).

Mīklās ir vērojama *susātiva* mītiskā uztvere, uzsverot tā:

- kustīgumu (*īt, lāc, kreit*),
- neievainojamību (*gunī nadag, yudinī nasleikst*),
- nematerialitāti (*sagyut, puorkuopt, nūmest, aiznest, apkuort apīt* u. c. *navar*) un vizualitāti reizē (*redzēt var*),
- tuvību mīklas zinātājam: *Munas poša pādas pīcas ass pa prīšku īt; Kas ir draugs, kas nikod naatstōj?* (Opincāne 2000: 41, 66),
- noteiktas hierarhijas veidošanos: *Maņ ir, tev ir, pat klučam mežā ir, bet Dīvam nav* (Opincāne 2000: 58).

Šādi veidojusies gan nolemtības apziņa (*naizbēgsi kai nu susātiva* pēc analogijas ar *sovs krysts juonas kotram* vai *nu liktiņa naizbiegsi*), gan absolūtā labā kā dieva un absolūtā ļaunā (nesaprotamā,

neizskaidrojamā) kā velna (arī ēnas) ideja (*Negers uz sīnas. Āna*; Opincāne 2000: 69). Vienlaikus vairākās mīklās ir uzsvērts, ka *susātīvs* ir draugs, kas nekad neatstāj, vēl vairāk – *Vīns ūt, divi rūnās* vai jau citētā *Munas poša pādas pīcas ass pa prišku ūt* norāda uz intuitīvo mīklas radītāja izpratni, ka ēna ir cilvēka psihes daļa, kas nav tik vienkārša un noteikta, kā to traktē morāle un reliģija. Visbiežāk sastopamā mīklas forma, kuras atminējumā ir *susātīvs, āna*, ir jautājums ar *kas: Kas sīnā na czaūkst? Nu kó izbiagt' na war?* (Uļanovska 1892: 226). Jautājamais vietniekvārds *kas*, pretrunīgie apgalvojumi – *ir nīkas, tīrais nīeks* un reizē *apīt navar; cylvāks nav, čāms nav* – rosinājuši cilvēku iztēli un saglabājuši *susātīva* mītiskumu.

Arī 20. gs. sākuma latgaliešu periodiskajos izdevumos vēl pavīd samērā nenoteikta attieksme pret *susātīvu*: *Uz zemes bolsa, kai uz specīgas engelia strumpes, myrunis celes. Dzili grobā aizkustēja susatiws. Tys susatiws vys tywojas un tywojas. Kas tur pa grobu staigoj? Wai gors, wai cylvaks?* (Naaizmerstule 1915: 6); *Kai susatiws – kai wilnis – kai wejs poris munas dinas [domāta dzīve šajā saulē – I. Š.]* (B. 1913: 8). Vienlaikus tiek uzsvērtā tā saikne ar cilvēka dzīvi, kas ir īslaicīga, saskaņā ar kristietības atziņām tā ir tikai sagatavošanās patiesajai dzīvei, tāpēc pakāpeniski leksēmas *susātīvs* pārņemto nozīmju lietojumā tiek paspīlgtināta tieši negatīvā, nosodāmā konotācija: *Diwi susatiwi sasajemuši doncoj wers Kriwijas: susatiws bazgaligòs skumes un susatiws nadzerdatòs bezkaunības* (Drywa 1915: 4); *Dzarušajs susatiws apkloja wysu Kriwiju, jei waimanoja byudama samigta, jo stypròs rukòs* (Džams 1916: 7).

20. gs. 20.–30. gados stereotips, ka *susātīvs* ir kaut kas nosodāms (piem., sociālās vai ekonomiskās dzīves nevēlamās parādības apzīmē ar ēnu: *dzeives ānas – atpaliceiba, tumsūneiba, skaudeiba*; Madsolas J. 1944) vai arī tāds, kas nav spējīgs pastāvēt atsevišķi, atkarīgais lielums (piem., vergs, kalps, suns), dominē periodikā, pakāpeniski arī lasītāja apziņā. Un tieši šajā laikā izveidojas un valstiskā mērogā tiek uzturēti (arī mūsdienās) ne tie glaimojošākie priekšstati par Latgales latviešiem, kas ir nostiprinājuši aizspriedumainu attieksmi pārnovada latviešos un radījuši mazvērtības kompleksus Latgales latviešos. Nevar noliegt, ka to pamatu veidoja no pārējās Latvijas savrupā Latgales attīstība, vienlaikus Latvijas Republikas laikā (1918–1940) īstenotā agrārā reforma, izglītības, valodas un darbaspēka izmantojuma un atalgojuma politika pastāvošās atšķirības tikai padziļināja.

Pārskatot žurnālu „Latgolas Škola” (1921–1938), var redzēt, kā mainās akcenti izglītībā un valodu politikā, netieši arī attieksmē pret Latgales zemnieku. Līdz pat Otrajam pasaules karam Latgales laukos dzīvoja 84 % iedzīvotāju (2011. – 40 %, Centrālā statistikas pārvalde 2011), lielākā daļa nodarbojās ar lauksaimniecību: *advokātu, ūrstu, gorīdznīku, īrēdņu, tērgōtōju utt. pi mums ir tikai 14 %, pōrejī 86 % nūsadarboj ar lauksaimneiceibu* (Āboliņš 1931: 181). Plašāk tiks dots pārskats par valodas jautājumu.

Pirmajos žurnāla gados var redzēt atbalstu un rūpes par latgaliešu valodu: *Baltīšu izlūksni [latviešu literārā valoda – I. Š.] var isōkt [mācīt skolā – I. Š.] vīneigi tod, kod školāna zynōsonòs byus nūdybynòts piteikuši styprs pamats volūdas mōcībā (gramatikā) latgalīšu izlūksnē [latgaliešu valodā – I. Š.]* (Zeps 1923: 11). Cik var noprast pēc sabiedrības pieprasījuma un neizpratnes, jo pēc 1934. gada raksti un diskusijas par latgalisko un baltisko latviešu valodas izlūksni vairs neparādās žurnāla slejās, 1936. gadā īpaši izcelta šāda Izglītības ministrijas nostāja: *Kas atsateic uz latgalīšu izlūksni, tad izgleiteības ministrijas vidūklis te ir skaidrs (..) Latgalīšu izlūksni var lītōt pi stunžu pasnēgšonas pyrmškolā, I. un 2. pamatškolās klasē Latgolā. Taipat ticeības mōceibu Latgolā vysòs školòs var pasnēgt dialektā* (Čamans 1936: 26). Pēc šīs replikas neseko neviens raksts par latgaliešu valodas kopšanu vai attīstību.

To uzskatāmi demonstrē viens no noslēdzošajiem žurnāla izdevumiem, kurā V. Seile, analizējot *Latgolas Školotāju centralās bīdreibas* darbību [1937. gadā biedrībā ir 278 biedri – I. Š.], nevienu vārdu nevelta latgaliešu valodai, uzsverot, ka skolotāju nākotnes uzdevums ir šāds: *Jōturpynoj dorbs vaļstiski nacionālā un vīneibas garā (..) Jōveicynoj turisma līta (..) Latgolas pēteišona geografiskā, vēsturiskā un saimnīcyskā ziņā* (Seile 1937: 92). Tikpat nesaprotams un mīklains ir nākamā gada pēdējais numurs (1938. gada Nr. 1), kurā redaktors M. Apeļs paziņo par izdevuma darbības pārtraukšanu, jo tā misija esot izpildīta.

Līdztekus tam absurda situācija vērojama arī plašāk: tikko parādās jebkādi uzlabojumi, piem., latgaliešu vidū pieaug augstākās izglītības speciālistu skaits, viņi nespēj atrast darbu, bet Latgalē, kur ir šo speciālistu trūkums, darbu iegūst pārnovadnieki: *1500 baltīšu skolōtōju. Tōlōku Latgolas kolonizēšonu nav nikaidas vajadzeibas izdarēt* (Kronika 1934: 23). Stiprinot Latvijas ārējo robežu, tiek ieviests arī īpašs reģiona darba apmaksas koeficients, kas gan visai nosacīti attiecināms uz pašu latgaliešu dzīves līmeņa celšanu, jo robežsargi un skolotāji lielākoties ir no citiem Latvijas novadiem. Līdzīgi ir ar zemkopības attīstību: tikko pieaug eksporta apjoms no Latgales, tā tiek pieņemtas noteiktas kvotas un iedarbināti citi mehānismi, kas gādā par Latgales kā **darbaspēka avota** (nevis attīstīta reģiona!) saglabāšanu: sīksaimniecību dominante Latgalē arī pēc agrārās reformas, viesstrādnieku apmaksa un lētāka darbaspēka ieplūšana no Lietuvas, Polijas, īpašzemnieku saražotās produkcijas cenu politika u. c. (Spūļs 1933: 13, 16).

Taču šī raksta mērķis nav analizēt sociālos un ekonomiskos Latgales reģiona faktorus, bet izklāstīt *susātīva* koncepta attīstību, tāpēc, atgriežoties pie 20. gs. 30. gados kultivētajiem stereotipiem, var secināt, ka sākotnēji pašā latgalietī tika kaunināta viņa *ēna* – citādāka valoda (pakāpeniski nostiprinās uzskats, ko padomju laiks tikai veicina, – ka tā ir izkropļota latviešu literārā valoda, arī slāvu un latviešu valodas mistrojums), kura nevar būt latviešu valoda (atteikšanās no šī nosaukuma un termina *latgaliskās izloknes* ieviešana), neattīstīta tautsaimniecība (lētais darbaspēks) un salīdzinoši zemais izglītības līmenis, protams, arī piederība citai ticībai un daudz bērnu ģimenes kā zināmas tumsonības izpausme. Pakāpeniski (viziteiktāk pēc 1934. gada K. Ulmaņa apvērsuma un diemžēl arī pēc Latvijas iestāšanās ES) *ēna* vairs netika kaunināta pašā latgalietī vai Latgales cilvēkā, bet gan attiecināta uz visu reģionu (pēc iestāšanās ES arī pārējie reģioni bieži vien ir šajā *ēnas* statusā). Jāpiebilst, ka to vienā ziņā stiprināja arī it kā Latgales cilvēciskās vērtības izceļošie citāti par tās cilvēciskumu, vitalitāti, emocionalitāti. Tā tiešām ir *ēnas* stiprā puse, ja to nenoniecina un neizmanto tādēļ, lai akūtās problēmas vienkārši netiktu pamanītas.

Tādā veidā nostiprinās *ēna* kā negāciju apzīmējums, pašu vārdu vairs pat nav nepieciešams piesaukt, kā tas bija 20. gs. sākuma periodikā, bet nelabvēlīgos sabiedrības un indivīda dzīves procesus raksturo kā *ēnu* – tumšu, nonicināmu, nosodāmu un nevēlamu. Vēlreiz ielūkosimies latgaliešu literatūrā, lai redzētu, ka latgaliešu rakstnieki arī ir domājuši par *susātīva* konceptu un mēģinājuši mazināt tā destruktīvos apmērus.

Tātad 20. gs. sākumā leksēmā *susātīvs* sāk dominēt negatīvas konotācijas, īpaši tās pārnesto nozīmju lietojumā. Spilgts piemērs tam ir Madsolas Juoņa daiļrade: kristietībā sludinātā paklausība, patriarhālais domāšanas modelis autora prozā par *ānu* (*dzeives, mīlesteibas, veirīša*) liek uzlūkot sievieti (kārdinātāju, pavinātāju, mātišķās lomas nodevēju, piem., skolotāja Lilija Apse garstāstā „Apse”): *Madsolas J. visur klāt ir viņa ēna, kas reizē ir bēģšana no patiesas personības izpausmes un tās sievišķā*

sirdsspēka apzināšanās (Muizniece 2000: 66):

Tu muna bryunō zemes bite [sieviete – I. Š.]!

Vai tu maņ madu gribi nest? –

Maņ sirds kai bolta vyzbuleite

Steidz mani vīntuleibā vest (Madoslas J. 1943: 28).

Filozofiskā skatījumā katrs cilvēks, meklējot dzīves jēgu, sastopas ar savu ēnu – nezināmo, aizliegto, noklusēto, provocējošo. Kā jau tika pieminēts, pēc analogijas principa sava ēna ir arī katrai iestādei, uzņēmumam, valstij, pasaulei kopumā. Ēnu var izkopt, tai tuvoties un piepildīt dzīves jēgu no lokālā līdz globālajam līmenim, risinot problēmas, esot attīstībā, realizējot idejas praksē. Bet var arī iestigt savā ēnā, piešķirot tai destruktīvu raksturu, no tā arī teicieni: *volkojās kai susātīve; rikteigs susātīve, guļ da pušdīņu* (Šuplinska 2008: 4); šajā kontekstā *susātīvs* – ‘slinks, laisks cilvēks’. Jāpiebilst, ka globālu katastrofu, krīžu situācijās bieži vien par galveno kļūst tieši destruktīvā ēna. Latgales vēsturē (kā ilustrēts iepriekš – objektīvie un noteiktu ideoloģiju ietekmē veidojošies faktori) šādu posmu ir daudz, jo, aizliedzot valodu, liedzot izglītības iespējas, tiek veicināta pašnoniecināšana, iestājas pašapziņas trūkums, kauna un bailu izjūta dominē un diktē cilvēka rīcības noteikumus sevis pozicionēšanai pasaulē.

20. gs. gaitā, pieaugot antropoloģijas, psiholoģijas un psihoanalīzes pētījumu skaitam, mainās arī ēnas izpratne. Lai gan visai ierobežotā daudzumā, taču arī latgaliešu periodikā parādās raksti par antropoloģiju (Seile 1940); var izteikt pieņēmumu, ka literāti pamana arī dzīves filozofijas pārstāvju darbus pārnovadā, īpaši K. Raudives pētījumus („Dzīves kultūrai”, 1940; „Pārpersonīgais un personīgais”, 1942), V. Mundura recenzijas, kurās pavīdēja Eiropas literatūras un filozofijas atblāzma, agrīno J. Klīdžēja prozu, kas uzrunā ar savu *bolsu* tēlu un psiholoģismu.

Latgaliešu literatūrā ēna kā tēls parādās M. Andžānes stāstā „Malns cylvāks, bolts susātīvs” (1947), kurā galvenais varonis Aleksandrs Rynčs (*bolts susātīvs*) pierāda, ka svarīgi ir nepazaudēt sevi, savu būtību, pat ja sabiedrība, tuvākie cilvēki to nesaprot vai tas nav laikmetam aktuāli. No šī stāsta nāk apzīmējums *bolts susātīvs*, kas apzīmē patieso, dziļāko cilvēka būtību, saskaņu ar sevi, kas rodas, pieņemot un izkoptojot savu ēnu – iekšējo cilvēka *es*. Rynčs atbrīvojās no sava *cilvēka*, t. i., uzlidojuma laikā iet bojā viņa sieva, kura bija kļuvusi par saltu aprēķina cilvēku, bet savu vīru dēvēja par pašas *susātīvi*. Lai arī autore tēlo galvenā varoņa iekšējo cīņu, viņa izaugsmi, ticību savam sapnim, *susātīvs* tiek pastiprināts ar epitetu *bolts*, laužot stereotipu par tā sasaisti tikai ar negācijām.

Trimdas situācijā gandrīz vienlaikus šo *susātīva* divdabības jautājumu risina divi autori: O. Zvīdris dzejolī „Susātīvs” (1981) un K. Nautris pasakā „Susātīvs” (1982): *Ar myusu nōvi un kod mes asom zam zemes, susātīvs atstōj myusus uz myužim. Bet ikkotram nu myusim ir ari ūtrs susātīvs, kas īt myusim leidza uz viņu sauli. Tī ir myusu dorbi. Tei ir atstōtō pīmiņa. (..) Jo mes byusim lobus dorbus darejuši, byus loba pīmiņa, bet, jo slyktus, tod slykta. (..) taids tys ir goreigais susātīvs voi kai cylvāki soka – pīmiņa* (Nautris 1982: 188). Te (tāpat kā O. Zvīdra dzejolī) uzsvērta fiziskā (laicīgā, cilvēciskā) un garīgā (pārlaicīgā, dievišķā) *susātīva* šķīrums, pēdējo vienkāršojot un rādot kā citu cilvēku viedokli par aizgājēju. O. Zvīdra gadījumā – vispārinot, ka *susātīvs* ir atstātie darbi: *Jo tys ir lobs, / tam vairs nav susātīvs* (Zvīdris 1981: 149), tādējādi sludinot kristietībai raksturīgo absolūtā labā ideju.

Varbūt latgaliešu literatūrā arī neparādītos iespēja mazināt vēsturiski izveidojušos un valodas lietotāja apziņā nostiprinājušos negatīvo ēnas konotāciju, ja nebūtu divu spēcīgu personību, nosacīti ēnas filozofu – J. Klīdžēja un R. Mūka, kuru darbi pazīstami galvenokārt pārnovada latviešiem,

R. Mūka gadījumā – visā pasaulē. Protams, viņu ietekme ir netieša, taču vienlaikus 21. gs. latgaliešu autoru darbos viņu uzskatu atblāzma ir spēcīgi jūtama.

J. Klīdzēja pieredze sociālajā klīnikā, interese par psihoanalīzi, psihoanalītiskās metodes izpausmes stilā (sākot ar pirmo uzrakstīto romānu „Jaunieši”, 1942) fokusē uzmanību uz personības tapšanu, tīpašu tēlu tipu radīšanu: muzikants, *tūdaliņ-tāgadiņ* dzīvotājs (biežāk dzīvotāja), pozitīvais varonis, ideālvaronis – bērna un vecā gudrā arhetipa reprezentanti, kuru izaugsmē vai bojāejā liela nozīme ir paša ēnas apzināšanai vai noliegšanai. J. Klīdzēja uzskati psihoanalīzē atklāti krājumā „Ievainotā dzīve” (1976), tāpat kā viņa filozofiskie meklējumi rod atbalsi viņa prozas varoņos. Autoram ir izdevies mainīt priekšstatu par latgalieša mentalitāti ne tikai tāpēc, ka viņa darbi ir tapuši latviešu literārajā valodā vai skatāmi režisora J. Streiča ekranizējumos, bet galvenokārt tāpēc, ka viņš radikāli maina attieksmi pret tēlojuma manieri un raksturu atklāsmi. Pirmkārt, autors ir iestājies par katolisko (un jebkura veida) dogmu noliegumu, tāpēc viņa varoņi primāri izvērta prasību pēc sevis pārvērtēšanas, pilnveidošanas, saprašanas, nevis pasaules gadsimtiem ilgās lāpīšanas vai bailēm no sevis. Otrkārt, J. Klīdzējs ir sapratis un fundamentāli pieņēmis svarīgāko psihoanalīzes atziņu, ka apziņa nebūt nav noteicošā cilvēka psihes sastāvdaļa. Nozīmīgākā un savos apmēros un izpausmes formās neparedzamākā ir zemapziņa: *Katrai sīkai jūtai ir trīs vai vairāki slepeni stāvi. Mūsos katrā ir 3 vai vairāki neapgaismoti stāvi* (Klīdzējs 1967: 213). Treškārt, varoņu atklāsmē tāpat kā autora praktiskajā darbībā ir bijusi svarīga cilvēka psihes līmeņu mijiedarbe, sabalansētas personības meklēšana un tiecšanās uz to. Vienlaikus var vilkt paralēles starp autora arhetipisko muzikanta tēlu (romānos – „Cilvēka bērns”, „Sniegi”, garstāstā „Zalta kristeņš”) un Latgales raksturojumu pārnovadnieku skatījumā. Tāpat kā J. Klīdzēja muzikants Latgale ir patiesa, atvērta, vitāla un reizē neaizsargāta, racionālajai dzīvei nepiemērota. Tā (muzikanta dvēsele un Latgale) ir neaizstājama svētkos, bet kļūst lieka un nepiepildīta ikdienā. Tieši tāpēc muzikants J. Klīdzēja prozā bieži vien ir gājējs un alkohola lietotājs, bet viņa dziļi jūtošā sirds un mūzikas spēle ir viņa dzīves jēga un misija. Pats autors arhetipisko Latgales tēlu vairāk izjūt savos *varavīkšņainās dvēseles* cilvēkos. Tas ir Boņuka vectēvs (romāns „Cilvēka bērns”), Milces vecmāmiņa (romāns „Dāvātās dvēseles”), kas prot dzīvot saskaņā ar sevi, dabu un sentēvu tradīciju: *Visas trīs personības anatomijas daļas – instinkts, apziņa un sirdsapziņa – ir nevien radniecībā un saspēlē, bet (..) nonāk īsākos vai arī ilgstošākos konfliktos (..) Visu šo triju personības daļu saskaņotības brīži (..) dod to izteiksmi mūsu dzīvē, ko saucam par dvēseles mieru (..) par cilvēku stipru un sabalansētu raksturu* (Klīdzējs 1976: 36). J. Klīdzējs ar saviem darbiem un personības piemēru atklāj, cik svarīgi ir novērtēt visas psihes daļas, savukārt R. Mūks, interpretējot K. G. Junga un citu analītiskās psiholoģijas pārstāvju darbus, gūst atziņu, ka lielā mērā vēsturiskā rietumu civilizācijas attīstība, kas ignorējusi ēnu un gloricējusi absolūtā labā ideju kristietībā, netiek galā ne tikai ar savām neirozēm un bailēm, bet to attiecina uz visu pasauli: *Rietumu cilvēka nespēja atpazīt un integrēt sava paša ēnu ir novedusi pasauli pie iznīcības robežas. Viņš ir inficējis pasauli ar savu atklātību un mieru, iznīcinājis veselās kultūras, izplatījis fiziskas un psiholoģiskas slimības, egoismu, nacionālismu, šķiru cīņu un materiālismu* (Mūks 2007: 88).

20. gs. sākuma romantismam, latgaliešu literatūrā kristīgajam romantismam arī 20. gs. 60.–80. gados (M. Andžāne, A. Spoģis, P. Zalāne) ir raksturīgi visu tehnisko, laikmetisko uztvert par dabiskā pretstatu, arī ēnu. Piem., trimdas latgalieši demonstrēja savu atsvešinātību un neiesakņošanos mītnes zemēs, rādīja zaudēto paradīzi idealizētā Latgales un latgalieša tēlā.

Meklējot apliecinājumu un piepildījumu civilizācijām, kultūrām, paša personībai, R. Mūks nonāk līdz cilvēka dzīves jēgas atziņai, kas tiešā veidā saistīta ar cilvēka psihes arhetipiskumu un ēnas apzināšanos: *Būtiski un konstitucionāli cilvēks ir ceļotājs (..) Mērķis ir pats ceļš, kas bieži noved arī naceļos, lai mēs atkal varētu visu sākt no gala. Ja grib – to var saukt par radošu dzīvošanu šī vārda visradikālākajā nozīmē* (Mūks 2007: 69). Līdzīgi cilvēka dzīves jēgu interpretē arī J. Klīdzējs: *Rakstot (..) ar savu trakumu un grēkiem esmu pats ticis galā un nav bijis jāapgrūtina ne psihiatrs, ne mācītājs* (Klīdzējs 1965: 176).

Abi autori uzsver ēnas respektēšanas svarīgumu kā indivīda, tā tautu un veselu kultūru attīstībā. Galvenokārt tā ir baiļu, pārdzīvojumu, instinktīvo nojausmu, priekšstatu pārvēršana radošā enerģijā. Tieši šī *susātīva* nozīme kā jautājums un/vai atbilde par cilvēka, sabiedrības patieso būtību ir aktualizēta divos latgaliešu izdevumos: mūsdienu dzejas antoloģijā „Susātīvs” (2008) un CD „Bolts susātīvs” (O. Kūkoja teksts, Sovvaļņika mūzika, 2010).

Rakstīšanas process vienmēr ir saistīts ar savas ēnas meklēšanu/apzināšanos. Dzejas antoloģijā „Susātīvs” ir ievietota 17 jaunākās latgaliešu literatūras pārstāvju dzeja, literārie CV, bibliogrāfija, emociju lapas fotogrāfijās. Autori meklē *susātīvu* kā etnisko piederību, identitāti, atgūstot latgaliešu valodas, Latgales vēstures un nākotnes perspektīvu. To aicināti darīt arī lasītāji, aizpildot *skaitietuoja lopu*, kas paredzēta autogrāfiem, atziņām, kritikai, paša dzejoļu rakstīšanai vai arī līdzdzīvošanai izlasītajam radošo uzdevumu kopās, kas veidotas kā skolotāja ikdienas atvieglojumam, tā individuālai pašizaugsmei.

„Bolts susātīvs” piedāvā skaidru vērtību hierarhiju patiesās būtības – paša un tautas – izdzīvošanai: *Byut latgalīšam –/ir īt un īt, ir īt* (Kūkojs 2010), tas ietver sevī laikmeta, varas, ideoloģiju noliegto vērtību atgūšanu – latgaliešu valoda, tautas pašapziņa, godīga kalpošana Dievam, tautai, ģimeniskums.

Abi izdevumi piedāvā *bolta susātīva* meklēšanu jaunajai paaudzei: interaktīva sadarbība ar lasītāju dzejas antoloģijā, īss koncentrisks, arī vizuāli efektīgs autora CV sniegums, performance notiek katrā grāmatas atvēršanas reizē. Savukārt mūzikas albumu „Bolts susātīvs” gan kritiķi, gan mūziķi šobrīd dēvē par *roķīgāko latgaliešu mūzikas ierakstu*. Saistoša forma, kas ne vien nezaudē dvēseliskumu, bet piedāvā kopīgus tā meklējumus. Tas vieš cerību Latgales būtības atrašanai, pastāvēšanas iespējai arī sociālās dzīves sfērās, jo līdzās *ēnu politikai*, kas tiek vainota Latvijas krīzes uzplaukumā, beidzot arī Latgalē, kaut nedroši, ienāk „Ēnu dienas” tradīcija. Mūsdienās skolēnu *ēnas* labprāt izvēlas vērot finansiāli izdevīgu vai varas pozīciju ziņā ietekmīgu profesiju pārstāvjus. Var teikt, ka šādi vērojams ēnas materializēšanās process, kas diez vai var mazināt samilzušās sabiedrības problēmas, bet netieši rosināt domāt par indivīda lomu sabiedrības atveseļošanā gan.

Susātīva kā koncepta nostiprināšanās latgaliešu literatūrā 21. gs. sākumā ir saistīta ar to, ka, izejot garu transformāciju ceļu un atbrīvojoties no negatīvās konotācijas, latgalietis to atkal sāk apzināties kā neatņemamu savas būtības daļu, kas ļauj viņam saglabāt savu citādumu – valodā, tradīcijā, attieksmē pret pasauli, kas joprojām pārsteidz ar savu dabiskumu un emocionalitāti.

AVOTI

- Andžāne, Marija (1947). Malns cylvāks, bolts susātīvs. *Olūts*. Nr. 7. 109–121.
 B. (1913). Uz kopim. *Drywa*. Nr. 18. 15. majā.
 [b. a.] (1915). Laupa. *Drywa*. Nr. 45. 18. novembrī.

Būmanis, Jānis (sastādītājs, 2008). *Ošas upes krastu dziesmas un raksti*. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevnīceiba.

Dekters (1970). *Dorvas cīma ļaudis*. Minhene: p/s Latgaļu izdevnīceiba.

Džams (1916). Atskanias. *Drywa*. Nr. 23. 15. junī.

Jurciņš, Pēteris (2002). *Vasala, muos, vasals, bruol!* Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevnīceiba.

Klīdzējs, Jānis (1967). Mūsos visos trīs stāvi. Klīdzējs, J. *Dzīvīte, dzīvīte...*[b. v.]: Tilta apgāds. 193–220.

Kūkojs, Ontons (2010). Byut latgališam. Sovvaļņiks. *Bolts susātivs*. Rīga: Ideju parks.

Kūkojs, Ontons (1995). *Mīlesteiba, Lelais Līpu kolns*. Daugavpiļs: SAB.

Lukaševičs, Valentīns (2011). *Latgaliešu-latviešu vārdnīca*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”.

Madsolas Jōņs (1944). *Ausmas zemē*. Daugavpiļs: VI. Lōča izdevnīceiba.

Madsolas Jōņs (1943). *Lynu zīdi*. Daugavpiļs: VI. Lōča izdevnīceiba.

Opincāne, Bernadeta (sastādītāja, 2000). *Atmini munu meikli*. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevnīceiba.

Naaizmerstule (1915). Celis. *Goriga Maize. „Drywas” pilykums*. Nr. 4.

Nautris, Konstantīns (1982). Susātivs. Nautris, Konstantīns (1982). *Maklātōji*. Minhene: p/s Latgaļu izdevnīceiba. 188–189.

Smelters, Pīters (1899). *Tautas dzišmu, posoku, meikļu un parunu Wocelite*. Rīga: Katoļu Māju Kalendara izd.

Spārītis, Ojārs (sastādītājs, 2009). *Feimaņu draudzes pasakas*. Rīga: Nacionālais apgāds.

Šuplinska, Ilga (sakārtotāja, 2008). Suokuma vuordi. *Susātivs: myusdīnu latgalīšu dzejis antologeja*. Rēzekne: LgSC.

Zvīdris, Ontōns (1981). Susātivs. Zvīdris, O. (1981). *Kod sirds tūp guņskurs*. [Minhene]: p/s Latgaļu izdevnīceiba. 147–149.

LITERATŪRA

[b. a.] (1934). Kronika. *Latgolas Škola*. Nr. 2. 22–23.

Āboliņš, A. (1931). *Latgolas Lauksaimnika Kalendars 1931*. Daugavpils: Dorbs un Zinība.

Čamanis, J. (1936). Latgolas skolas takušā mōceibu godā. *Latgolas Škola*. Nr. 2. 25–26.

Iedzīvotāji – skaits un tā izmaiņas. <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgadējie%20statistikas%20dati/Iedzīvotāji/Iedzīvotāji.asp>, sk. 20.12.2011.

Jungs, Kārlis Gustavs (1996). *Psihologiskie tipi*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Klīdzējs, Jānis (1976). Kā rodas „dvēseles” miers? Klīdzējs, J. *Ievainotā dzīve*. [b. v.]: Daugavas Vanags. 33–36.

Klīdzējs, Jānis (1965). Pašportrets. Zeltiņš, Teodors (sakārtotājs, 1965). *Pašportreti*. Bruklina: Grāmatu draugs. 172–178.

Muizniece, Ilga (Šuplinska, 2000). Stilistiskie krustpunkti E. Ādamsona un Madsolas J. daiļradē. *Valoda un literatūra: LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes zinātniskie raksti*. Rīga: LU. 59–67.

Mūks, Roberts (2007). *Apaļais cilvēks – Dieva kopija*. Rīga: Valters un Rapa.

Mūlenbachs, Kārlis (1955). *Latviešu valodas vārdnīca, III*. Čikāga: Čikāgas baltu filologu kopa.

RAKSTI

- Reķēna, Antoņina (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca, I-II*. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Seile, Valerija (1937). Latgolas Školotāju centralās bīdreibas darbeiba. *Latgolas Škola*. Nr. 4. 90–92.
- Seile, Valerija (1940). Napazeitais cylvāks. *Zīdūnis*. Nr. 3. 65–71, Nr. 4. 79–103.
- Spūļš, Bronislavs (1933). Latgolas studenti. *Zīdūnis*. Nr. 5–6. 12–13., Nr. 4. 16–17.
- Šuplinska, Ilga (2010). Latgales linvoteritoriālās vārdnīcas koncepti. *Via Latgalica*. Nr. 3. 124–133.
- Zeps, F. (1923). Latvišu volūdas programa latgališu pamatškolom. *Latgolas Škola*. Nr. 4. 11–13.
- Иващенко, А. *Архетипы в маркетинге, I*. http://www.antema.ru/library/metody_marketingovyh_issledovaniy/kachestvennye_issledovaniya/ivawenko_a_arhetipy_v_marketinge_chast_1/, sk. 09.02.2012.
- Франц, фон М.-Л. Процесс индивидуации. Сиренко, С. Н. *Человек и его символы*. Москва: Университетская книга. 156–226.
- Хендерсон, Джозеф Л. (1997). Древние мифы и человек. Сиренко, С. Н. *Человек и его символы*. Москва: Университетская книга. 106–156.

RAIŅA DZEJOĻI LATGALIEŠU VALODĀ

Pētījuma mērķis ir ar biogrāfisko metodi noskaidrot Raiņa latgalisko dzejoļu (oriģināltekstu un atdzejojumu) tapšanas ierosmes un publicēšanas iemeslus, ar semiotikas paņēmieniem analizēt poētiskos līdzekļus latgaliski sacerētajos dzejoļos, atklājot koncepta „munu jaunu dīnu zeme” nozīmes Raiņa dzejoļī un Latgales kultūrā.

Raiņa dzejoļus latgaliešu valodā var iedalīt: 1) oriģināltekstos; 2) oriģināltekstos ar atdzejojumu latviešu valodā; 3) atdzejotumos no latviešu valodas. Tikai viens dzejoļis – „Munu jaunu dīnu zeme” – publicēts grāmatā („Tie, kas neaizmirst”, 1911), visi pārējie izkaisīti pa latgaliešu periodiku (1906–1924): „Drywa”, „Gaisma”, „Latgolas Wōrds”, „Jaunò Straume”, „Reits”. Krājumu – „Tālas noskaņas zilā vakarā”(1903), „Tie, kas neaizmirst”, „Gals un sākums”(1913) – oriģināltekstu un – īpaši – atdzejojumu ievietošana latgaliešu presē lielākoties saistīta ar Raiņa politiskajām aktivitātēm. Taču rakstīt latgaliski Rainim nozīmē arī atcerēties savas saknes, atgādināt par dzimtā novada kultūras bagātību un vērtību, uzņemties starpniecību tautas vienotības stiprināšanā un paplašināt savu atbalstītāju, reizē lasītāju loku.

Raiņa personības un daiļrades diskursā „munu jaunu dīnu zeme” ir dzimtene, dzimtā daba un mājas, ar ko saistās spilgtākie dzejnieka bērnības un jaunības iespaidi (Raiņa tēva nomātās muižas (pusmuižas) Zemgalē un Latgalē).

Latgaliski sacerēto dzejoļu mākslinieciskā struktūra liecina par alegorijas vai simbola dominanti laiktelpā. Esamībaskārtības atspoguļojumā īpaša nozīme ir ciklam, kas interpretējams vairākos līmeņos –civēks dabā (flora, fauna, meteoroloģija), civēks sabiedrībā, civēks sevī (garīga izaugsme).

POETRY BY RAINIS IN LATGALIAN

Research „Poetry by Rainis in Latgalian” tried to establish impulse and reasons for publishing poetry by Rainis in Latgalian (original texts and renderings) using biographical method, but semiotic methods helped to analyze poetic means in poems written in Latgalian, revealing meaning of concept „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) in poem by Rainis and Latgalian culture.

Poems by the most significant Latvian literature classic Rainis (1865–1929) in Latgalian can be divided into original texts („Sveicins latgališim”/Greetings to Latgalians), original texts with renderings into Latvian („Munu jaunu dīnu zeme”/Land of My Youth) and renderings from Latvian (at least 16 poems from selections: „Tālas noskaņas zilā vakarā”/Far off Echoes on a Blue Evening, 1903; „Tie, kas neaizmirst”/Those Who Don't Forget, 1911; „Gals un sākums”/The End and the Beginning, 1912), besides, surely we can say author's renderings are only „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) has well as all other texts from literally scientific and social magazine „Reits” (Morning), because Rainis had been one of the editors of this magazine. Poems by Rainis published in Latgalian in newspapers – „Drywa” (Cornfield), „Gaisma” (Light), „Latgolas Wōrds”(Latgalian Word), „Jaunò straume” (New Flow) – are possibly work of authors of these periodicals, considering

significant differences in stylistics with magazine „Reits” (Morning) and earlier published poems by Rainis.

Publishing of original texts and especially renderings in Latgalian press are mainly related to political activities of Rainis. But writing in Latgalian for Rainis also meant remembering his roots, remind of cultural wealth of native land and value; being a mediator in strengthening people's unity and widening own supporters as well as the number of readers.

In the discourse of Rainis personality and creative work „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) is 1) homeland, native nature and home of poet's childhood and colorful impressions of his youth (Rainis father's rented manor house (semi-manor house) in Zemgale and Latgale); 2) Rainis' land of youth is writer's „second homeland” – Latgale, its' nature, people and language; 3) particular semi-manor house in Latgale – Jasmuiža.

Origination of lyrical Me is emphasized in epos „Saules gadi” (Solar years) – Latgalian was born. From Rainis point of view Latgale is multinational keeper of authentic cultural values. About eight languages had been spoken in Rainis family. In Latgale, customs, folk-songs have been maintained untouched owing to certain isolation, historical and administrative separation from other parts – some kind of reserve effect. During years of his studies Rainis had intended to write a book about civilization untouched Latgale, but this intention left unimplemented.

Memories about homeland motivated Rainis to write and render into Latgalian, but original texts in Latgalian – „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) and „Sveiciens latgališam” (Greetings to Latgalian) – were written on behalf of stylistic searches in particular period of Rainis creative work; they chronologically incorporate with philosophical stage (according to Janīna Kursīte). In this time poet's ontology forms, still balancing between allegory (transmission transparency, dichotomy) and symbol (polysemy and ambivalence) structures.

In Rainis' neo-romantic (1895–1904) and allegoric stage (1905–1909) poetry nature cycles project mainly society, not individual; only humanity will exist and revive eternally, precondition of immortality – death and birth of individual people.

In the poetry of philosophical stage (starting from 1910) Rainis frequently lingered on individual's immortality reflection, which he called search and recoveries. A person lives not only according to nature laws, but according to existence laws and dies according to these same laws. Symbol, most frequently mythologeme, becomes a sign of existence glimpse for Rainis; lyrical Me of Rainis is awaiting new experience, knowledge, and moral enlightenment. One has to search in order to find, and searching/cognition signal in his poems is a cycle of time and space (nature, society, human) and three-dimensional structure (outer world/history, individual/soul, philosophy/ being). In the poem „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) it is possible to follow 3 of the mentioned cycles development in peculiar symmetry: 1st, 6th stanzas are a framework of individual's inner cycle – dream/illusion/desideratum and interchange of wakefulness/ reality/ actuality; 2nd and 4th stanzas contain nature cycle allegory – nature in spring awakes from winter sleep; while 3rd and 5th stanzas are related to social processes, which are covered with day-and-night cycle. Basics of symmetry – state of sleep and awakening in all levels of previously mentioned time and space, creating triple parallelism.

It is interesting how stanzas within a single cycle (1 and 6, 2 and 4, as well as 3 and 5) mutually relate: 1st, 2nd and 3rd stanzas contain reminiscences as symbolic sleep/dream abstractions of Rainis previously written poetry, while 4th, 5th and 6th stanzas specify something in nature, society and individual's desires, dreams which have to wake up. Reminiscence carries out necessary associations for philosophical perceiving of functions time and space cycle, but especially – form and maintain transmission basics: historical (people's destinies) – 3rd stanza, psychological (individual's dreams, desires) – 1st stanza, philosophical (order of existence) – 2nd stanza.

The above mentioned allows stating that poem created by Rainis in Latgalian „Munu jaunu dīnu zeme” (Land of My Youth) indeed incorporates into Rainis creative work philosophic stage, where allegory as a supplementary tool and symbol as a dominant harmonically gets along with poet's revelation of ontological sense.

Poem „Sveiciens latgališam” (Greetings to Latgalians) has one addressee – a Latgalian, new reader

of the newspaper. The text is artistically created on the allegoric stage standards of Rainis creative work – here features of one cycle (human in society) are present. Social cycle stages revealed in the poem are parting/uniting, hatred/love, old life/new life, celebrations/work.

Artistic structure of poems in Latgalian indicates on dominance of allegory or symbol in time and space. Cycle has a special meaning in reflection of existence order.

Pētījums veikts, balsoties uz Rēzeknes Augstskolas projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071 (<http://tilra.ru.lv>) 3. aktivitātes pamatprodukta – „Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas” – materiāliem.

Ievērojamākā latviešu literatūras klasiķa Raiņa (1865–1929) latgaliski publicētos dzejoļus var iedalīt oriģināltekstos („Sveicins latgališim”), oriģināltekstos ar atdzejojumu latviešu valodā („Munu jaunu dīnu zeme”) un atdzejojumos no latviešu valodas (vismaz 16 dzejoļu no šādiem krājumiem: „Tālas noskaņas zilā vakarā”, 1903; „Tie, kas neaizmirst”, 1911; „Gals un sākums”, 1912), turklāt par paša autora tulkojumiem droši var uzskatīt tikai „Munu jaunu dīnu zemi” un visus literāri zinātniskajā un sabiedriskajā žurnālā „Reits” ievietotos tekstus, jo Rainis ir viens no šī izdevuma redaktoriem. Laikrakstos – „Drywa”, „Gaisma”, „Latgolas Wōrds”, „Jaunō Straume” (sk. pielikumu) – publicētie Raiņa dzejoļi latgaliešu valodā, iespējams, ir šīs periodikas veidotāju veikums, ņemot vērā būtiskas stilistiskas atšķirības starp žurnālā „Reits” ievietotajiem un agrāk publicētajiem Raiņa dzejas tekstiem. Pietiekami būtu salīdzināt „Fabrikas meitenes dziesmas” latgaliešu versiju „Latgolas Wōrdā” un „Reitā” (sk. pielikumu). Pēdējais – 1923. gada – atdzejojums radikāli atšķiras ar latvisko verbu priedēkļu un leksikas izvēli (joceļās, puļkstins u. c.), gluži kā visi pārējie atdzejojumi šajā žurnālā (sk. pielikumu). Tādēļ varētu pieņemt, ka Rainis pats savu pirmo dzejoļu latgaliešu valodā sacer un atdzejo 1910. gada oktobrī, tas ir dzejoļis „Munu jaunu dīnu zeme”, publicēts krājumā „Tie, kas neaizmirst” (1911). Latgaliski ir uzrakstīts apsveikuma dzejoļis laikrakstam „Jaunō Straume” – „Sveicins latgališim” (1921), kas publicēts tā 1. numura titullapā.

Krājumu – „Tālas noskaņas zilā vakarā”, „Tie, kas neaizmirst”, „Gals un sākums” – oriģināltekstu un – īpaši – atdzejojumu ievietošana latgaliešu presē lielākoties saistīta ar šo periodisko izdevumu veidotāju un reizumis arī paša Raiņa politiskajām aktivitātēm (darbība *kreisajā* žurnālā „Reits”). Zīmīgi, ka 1923.–1924. gadā šajā žurnālā viņš publicē galvenokārt savus agrīnā jaunromantiskā perioda (20. gs. sākuma) revolucionārās ievirzes tekstus, caurspīdīgas dabas alegorijas ar mājienu uz sabiedrības pārveidošanas nepieciešamību, nevis intelektuālo, filozofisko dzeju. Rakstīt un atdzejojot latgaliski Rainim acīmredzami nozīmē arī atcerēties savas saknes, atgādināt par dzimtā novada kultūras bagātību un vērtību, kā politiķim un māksliniekam uzņemties starpniecību tautas vienotības stiprināšanā un, protams, paplašināt ne tikai savu atbalstītāju, bet arī savu lasītāju loku.

„Munu jaunu dīnu zeme” ir viens no populārākajiem Raiņa dzejoļiem latgaliešu valodā, sacerēts 1910. gada 5. oktobrī Šveicē, Kastanjolā, ilgās pēc dzimtenes. Dzejoļa versija literārajā valodā pirmo reizi publicēta žurnālā „Izglītība” (1910, Nr. 12) ar apakšvirsrakstu „Latgali pieminot”. Latgaliski tas publicēts laikrakstā „Drywa” (1911, Nr. 71, 16. februārī) kā savu jaunību Latgalē pavadījušā, *plaši pazeistamo baltīšu daininika* (L 1911: 1) teksts.

Dzejoļis „Munu jaunu dīnu zeme” blakus latviešu valodasvariantam ievietots krājumā „Tie, kas neaizmirst” (1911) un uzskatāms par vienīgo grāmatā publicēto Raiņa dzejoļu latgaliešu valodā.

Krājuma ievadā autors atzīst: *Vienu no skaistākajām atmiņām: mīlo, krāšņo Latgali, viņas sirsnīgos laudis un maigo valodu gribēju minēt kaut jel dzejlīša bālā gaismā* (Rainis 1977: 67). Rainis, pamatojot latgaliešu teksta iekļaušanu krājumā, aizstāv latgaliešu *izloksnes* (Rainis 1977: 67) tiesības pastāvēt blakus literārajai rakstu tradīcijai. Dzejnieks izmantojis latgaliešu valodu Latgalei un latgaliešiem veltītā dzejā, pasaules klasikas (drāmu) tulkojumos, sarakstē ar mājiniekiem (Rainis 1984: 101–102), jo *sovos jaunos dīnās beja dzeivōjis starp latgalīšim. Tōpēc latgalīšu īpatnējū dzeivi un volūdu jis pazyna vairōk par daudzim pōrejim baltīšim. Latgola jam arvīnu beja mīla, jo ar tū saistījās jō jaunības atmiņas* (VI. St. 1929: 1).

Raiņa tēvs Krišjānis Pliekšāns (1828–1891) ir nomājis pusmuižas toreizējā Kurzemes un Vitebskas guberņā, netālu no Daugavpils: Tadenhofu (Tadenava; 1865–1869), Randeni (1869–1881), Berkenhēgeni (Berķenele; 1872–1881), Vasiļovu (Vasiļeva; 1881–1891) un Jašmuižu (Jasmuiža; 1883–1891). Vēsturnieks Kārlis Preiss par īsti Latgalei piederošām atzīst tikai Vasiļovu un Jašmuižu, pārējās pieskaitot toreizējās Kurzemes guberņas austrumu daļai, tās *kulturāli un ekonomiski cieši saistītas ar Latgali* (Прец Nr. 245 219).

Tamdēļ *munu jaunu dīnu zemi* var konkretizēt kā Raiņa tēva nomātās muižas (pusmuižas) Zemgalē un Latgalē, kas bija ģimenes labklājības avots, tas īpaši uzsvērts Raiņa vēstulēs (tēvu un vecāko māsu viņš dēvē par *jašmuižniekiem*) un akcentēts arī Roalda Dobrovenska biogrāfiskajā romānā „Rainis un viņa brāļi” (Dobrovenskis 1999: 36). Atskaitot Jasmuižu, visas pārējās Raiņa tēva nomātās saimniecības ir bijušas pusmuižas – *folvarkas* (Прец Nr. 245 219).

Vasiļovas folvarka atrodas netālu no Višķu stacijas, Daugavpils–Rēzeknes šosejas kreisajā pusē. Jasmuiža (toreiz Jašmuiža, 20. gs. 30. gadu beigās pārdēvēta par Aizkalni) atrodas Latgales viducī, Preiļu novadā, nelielās Jašas upītes krastā. 19. gs. tā piederējusi Ksaverijam fon Šadurskim un Viktoram fon Šadurskim, pēc izcelsmes muižniekiem. Kopš 1872. gada tā piederējusi Dinaburgas 2. ģildes tirgotājam Grigorijam Kuzņecovam, kurš 1888. gadā laikrakstā „Baltijas Vēstnesis” publicē sludinājumu: *Jašmuiža, Vitebskas guberņā, Dinaburgas apriņķī, 2 verstis no Pēterburgas–Vāršavas dzelzceļa stacijas Rušoni, pārdodama. Muiža ir 1350 desetīnu liela, pie viņas pieder 12 mājeles, 2 krogi, ūdens dzirnavas. Muiža ienes līdz 7500 rbļ.* (Zeile 1988: 57). Ar G. Kuzņecovu Pliekšāni slēdz nomas līgumu līdz 1895. gadam. Taču domstarpību, ar to saistītās tiesāšanās un arī Raiņa tēva nāves dēļ ģimene Jasmuižu nomā līdz 1891. gadam, topošais dzejnieks te pavadījis savus ģimnāzijas un universitātes brīvlaikus. Arī 18–27 gadu vecumā laikposmā, kad Rainis jau strādā Viļņā, Jelgavā, bet pēc tam pārceļas uz Rīgu, viņš joprojām vasarās brīvo laiku aizbrauc pavadīt uz Jasmuižu.

Rainologs A. Birkerts atzīst, ka *munu jaunu dīnu zeme* ir veltījums otrajai Raiņa dzimtenei Latgalei, jo pirmā Raiņa dzimtene ir Zemgale (Birkerts [b. g.]: 18–23). Sarakstē ar radiem par dzimteni Rainis dēvē tēva nomātās muižas Latgalē: *Būtu jau pavisam piemirsis kaut vai pieminēt jauno, brīnišķīgi skaisto, krāšņo dzimteni. Sakiet man – par to es interesējos visvairāk – vai tur ir arī mežs, laba upe (...). Lai es jau tagad varu priecāties, tad rakstiet man par jūsu labo Vasiļovu* (Rainis 1984: 47).

Epā „Saules gadi” uzsvērtā dzejas *Es izcelsme Latgalietis dzimis* (Rainis 1925). Raiņa skatījumā (Pēterburgas universitātes privātdocenta E. Voltera ietekmē) Latgale ir daudznacionāla autentisku kultūras vērtību glabātāja, *mazā Bābelīte* (Zeile 1988: 90). Rainis atceras, ka ģimenē runāts kādās astoņās valodās, ikdienā nācies sazināties ne tikai ar latgaliešiem, bet arī krieviem, baltkrieviem, čigāniem, ebrejiem, poļiem, lietuviešiem, vāciešiem. Latgalē paražas un tautasdziesmas saglabājušās neskartas,

arī daba *civilizācijas žokļos* (Dobrovenskis 1999: 36–43, 172) nesamalta, pateicoties zināmai izolētībai, vēsturiskai un administratīvai nošķirtībai no pārējiem novadiem, rezervāta efektam. Latgalē Rainis iepazīst vietējo iedzīvotāju – mātes, baltkrieva Nedzvecka, lietuvieša Marčuļa u. c. teicēju – dziesmas (Birkerts[b. g.]: 7), īpaši Višķu apkārtnē Pēterburgas Ķeizarišķās ģeogrāfijas biedrības Etnogrāfijas nodaļas uzdevumā, kā arī publicē virkni rakstu par baltu folkloru laikrakstā „Dienas Lapa”, apcerējumu krievu valodā „Daugavpils apriņķa Višķu pagasta kāzu ierašas”(1890). Dzejolī „Munu jaunu dīnu zeme” bērņības un jaunības laika metafora *jaunas dīnas* aizgūta no latgaliešu tautasdziesmas: *Sēju (auga) munas jaunas dīnas* (Tautasdziesma Nr. 39321. *Latviešu Tautas Dziesmas*.http://latviandainas.lib.virginia.edu/tei.latv02.xml?lang=lav&div_id=latv02_s6ss4) u. tml.

Studiju gados Rainis bija iecerējis uzrakstīt grāmatu par civilizācijas neskarto Latgali, bet iecere palika neīstenota (Zeile 1988: 92).

Ar dzimtajām mājām un dabu saistās spilgtākie dzejnieka bērņības un jaunības iespaidi. Gleznainā Tadenavas un Randenes apkārtnē iemūžināta Raiņa autobiogrāfiskajā epā „Sauls gadi” (1925), *munu jaunu dīnu zeme* kļūst par tā moto. Epā *zeme* aizstāta ar *sauli*: *Manu jaunu dienu saule* (Rainis 1925). Sauls spēka sasmēlies, Raiņa dzejas *Es* spēj izturēt šīs dzīves *smagmi* (Rainis 1925). Ar saules simbola izmantojumu autors panāk plašu filozofisku vispārīnājumu, atklāj bērņības laika īpašo nozīmi savā mūžā. Epā un dzejolī autorsabstrahē dzimtenes jēdzienu telpiskā izpratnē – tā nav tikai Vasiļova vai Jašmūiža, viņa jaunības zeme ir Latgale, tās daba, cilvēki un valoda: *Jaunība ir avots, no kura mēs smeļam visu mūžu. Viss, ko sauc par personību un individualitāti, dibinājas tikai uz jaunības mantotiem un iegūtiem iespaidiem un uz viņu attīstīšanu* (Par dzejnieka draugiem 1975: 159).

Dzimtene Rainim kļūst par radošo ierosmju avotu. Vasiļovā sacerētas „Apdziedāšanas dziesmas III Vispārējiem Latvju Dziesmu svētkiem”, Jasmūižā tapusi liela daļa agrīnās Raiņa dzejas, kas ievietota krājumos – „Rīta dziesmas”, „Tie, kas neaizmirst”, „Gals un sākums”, „Dagdas piecas skiču burtnīcas”, te tulkota AleskandraPuškina poēma „Boriss Godunovs”, rakstītadrāma „Vanems Imanta”, atsākta dienasgrāmatas rakstīšana (Zeile 1988: 81). *Dienasgrāmatās krājasdažnedažādas epizodes un ainas: dialogi rīta mielastā, linu svēršanas apraksts, pārmijot maznozīmīgas frāzes dialektā ar Odumu Rozenu, vienu no Jasmūižas zemniekiem* (Viese 1982: 24). Dzimtenes toponīmi un hidronīmi tiek izmantoti Raiņa daiļdarbos (Dagda). Uz ceļmalas stabiņa ieraudzīto zemnieka vārdu ar senlatvisku skanējumu viņš izvēlas par pseidonīmu.

Munu jaunu dīnu zeme ar Raiņa dzimtenes semantiku plaši interpretēta latgaliešu literatūrā un mākslā. Eugeņa Karūdznīka eposā „Latgali” ar šo motīvu izteikts pārmetums klasiķim par novēršanos no dzimtās zemes un valodas (Karūdznīks 1997: 11). Mākslinieciski un emocionāli spilgta dzimtenes Latgales reminiscence pieder Osvaldam Kravaļam dzejolī „Raiņa motīvs” (Kravaļš 1999: 347–348), kur atklāts zemes un cilvēka atdzimšanas paralēlisms – vēlā Latgales pamošanās un tās pazudušā dēla vēlā atgriešanās dzimtenē, savas identitātes atrašana.

Munu jaunu dīnu zeme rosinājusi latgaliešu gleznotāju Vitāliju Kalvānu (1901–1965) izveidot 25 ainavu ciklu „Pa Raiņa dzīves vietām”. *Šajos darbos apvienojas vēsturiskā atmiņa ar smalkām ainaviski gleznieciskām kvalitātēm, rūpīgām katras vietas studijām* (Gleznotājs Vitālijs Kalvāns 2001: 17). Ainavas uzgleznotas dažādos gadalaikos un atklāj *vispusīgu Latgales veidolu* (Gleznotājs Vitālijs Kalvāns 2001: 17). Mākslinieks vēlējies iejusties tajos apstākļos, kuros jaunais Rainis ir dzīvojis un radījis.

Sacerēt un atdzejot latgaliski Raini mudina atmiņas par dzimteni, bet oriģinālteksti latgaliešu valodā – „Munu jaunu dīnu zeme” un „Sveicins latgališim” – tapuši arī noteiktam Raiņa daiļrades periodam raksturīgu stilistisku meklējumu iespaidā, tie hronoloģiski iekļaujas *filozofiskajā posmā* (Kursīte 1996: 189). Šajā laikā top, formējas dzejnieka ontoloģija, joprojām balansējot starp alegorijas (pārnesuma caurspīdīgums, dihotomija) un simbola (daudznozīmība un ambivalence) struktūrām.

Daudznozīmīga simbola uzbūves pamatā ir vismaz trīs realitātes līmeņi: 1) cilvēks dabā (flora, fauna, meteoroloģija); 2) cilvēks sabiedrībā; 3) cilvēks sevī (garīga izaugsme).

Empīriskā ār pasaules reālija, visbiežāk kāds dabas priekšstats, simboliskā zemtekstā var gan saturēt ar sabiedriskajiem procesiem asociējamu īstenību, gan arī atklāt indivīda intuitīva iekšēja meklējuma ceļu. Trešā līmeņa klātbūtne šķir simbolu no alegorijas, kura satur ne vairāk kā divus realitātes līmeņus (Керлот 1994: 59). Simbola daudznozīmību nosaka uztveres un interpretācijas ziņā intuitīvā trešā līmeņa daba.

Tropa idejiskā komplicētība, savukārt, atkarīga no autora ieceres atsegt noteiktu problēmu. Ja alegorijas zemtekstā aktualizēta tikai viena nozīme, simbols semantiski spēj saturēt vēsturē, psiholoģijā un filozofijā balstītu pārnesumu (sk. 1. shēmu *Nozīmes pārnesuma pamati simbola struktūrā*). Tādējādi vismaz trīs minēto realitātes līmeņu un trīs minēto pārnesuma pamatu pārklāšanās tropa uztverē liecina par tā simbolisko struktūru. Savukārt alegorijas formula ir vienkāršāka – jebkuri divi realitātes līmeņi un viens nozīmes pārnesuma pamats: jaunromantiķu sociālajā dzejā visbiežāk vēsturiskais, individuālajā lirikā – psiholoģiskais.

1. shēma. *Nozīmes pārnesuma pamati simbola struktūrā*

Scheme 1: *Meaning Transmission Basics in the Structure of Symbol*

Vēsturiskais (reāli notikumi un cilvēki kā pārnesuma empīriskais pamats)

Psiholoģiskais (iekšējais konflikts starp garu un matēriju kā cilvēciski individuālais pārnesuma pamats)

Filozofiskais (savas eksistences apzināšanās un pasaules kārtības izziņa kā ontoloģiskais pārnesuma pamats)

SIMBOLS

Filozofiskajā daiļrades posmā (ar 1910. gadu) Rainis tiecas saprast atsevišķas dzīvības jēgu nepārtrauktajā Visuma kustībā un maiņā. Raini joprojām nodarbina cilvēces pastāvēšanas un katra atsevišķa cilvēka dzīves likumsakarības, viņš atkal meklē analogiju dabā, kur vienmēr notiek virzība pa apli – ikgada rīts paredz dzīvību, nāvi un atdzimšanu.

Raiņa jaunromantiskā (1895–1904) un alegoriskā (1905–1909; pēc J. Kursītes – simboliskā) posma dzejā dabas ciklos projicējas lielākoties nevis indivīds, bet sabiedrība, mūžīgi pastāvēs un atjaunosies cilvēce kopumā, nemirstības priekšnosacījums – atsevišķu cilvēku nāve un piedzimšana.

Savukārt filozofiskā posma dzejā Rainis biežāk kavējas pie indivīda nemirstības apceres, ko pats sauc par *meklēšanām* un *atjēgšanām* (Rainis 1977: 411). Cilvēks dzīvo ne tikai pēc dabas likumiem – cilvēks

dzīvo pēc esamības likumiem un pēc šiem pašiem likumiem arī mirst. Simbols, visbiežāk mitologēma, Rainim kļūst par esamības kodeksa atskārtas zīmi, Raiņa dzejas *Es* gaida uz jaunu pieredzi, zināšanu, garīgu apskaidrību, ko rakstnieks nosauc par *atrašanu*. Lai atrastu – jāmeklē, un meklējuma/izziņas signāls viņa dzejoļos ir laiktelpas cikliskums (dabas, sabiedrības, cilvēka) un trīsdimensiju uzbūve (ārpasaule/vēsture, indivīds/psihe, filozofija/esamība). Dzejoļi „Munu jaunu dīnu zeme” iespējams izsekot 3 minēto ciklu attīstībai [izcēlumi dzejoļa tekstā mani – O. S.] savdabīgā simetrijā: 1., 6. pants ir ietvars cilvēka iekšējā cikla – sapņa/ilūzijas/vēlamā un nomoda/īstenības/reālā – mijai; 2., 4. pants satur dabas cikla alegoriju – daba pavasarī atmodas no ziemas miega; savukārt 3., 5. pants saistīts ar sabiedrības norisēm, kas aizklātas ar diennakts ciklu. Simetrijas pamats – miega un nomoda stāvoklis visos iepriekš minētajos laiktelpas līmeņos, veidojot trīskāršu paralēlismu.

1. CIKLS (cilvēks dabā)

<p><i>2. Munu jaunu sapņu zeme, Kur ir vēl tiks skaisti sapņot? Syltā saulē, agrūs zīdūs, Klusums staigoj leidz ar smōrdu, Klusums staigoj leidz ar smōrdu, Wydā vad aiz rūkom vōrgu.</i></p>	<p><i>4. Munu jaunu ryupu zeme, Guļ vēl atmatos tev lauki? Meži vēl, kur vylkim skraideit, Azari un staigi pūri? Azari un staigi pūri Saulei vērtis, motus pynūt.</i></p>
---	---

2. CIKLS (cilvēks sabiedrībā)

<p><i>3. Muna jaunō vōrgu zeme, Vai tu vēl tik skaista esi? Vīglā myglā, maigā lejā Aizmyguse princeseite – Aizmyguse princeseite, – Kod tovs mūdynōtōjs atnōks?</i></p>	<p><i>5. Munu jaunu dūmu zeme, Guļ vēl zemnīks šaurā ežā, Kōjas karās kaimiņdaļā? Kū tu guļi? Atsamūsti! Kū tu guļi? Atsamūsti! Munu jaunu dīnu zeme!</i></p>
--	---

3. CIKLS (cilvēks sevī)

<p><i>1. Munu jaunu dīnu zeme, Seņ es tevis naredzēju. Sapynūs tik tu maņ rōdīs, Kod es guļu vaļā acim, – Kod es guļu vaļā acim, Rūkas atlaidīs nu dorba.</i></p>	<p><i>6. Tovu jaunu dīnu zeme Ir jau cālusēs nu mīga. Eisti brōļi mūdynōja, Spēre duris, pārkyuns ryuce – Spēre duris, pārkyuns ryuce: „Nyū mēs leidza īsim brōļim.”</i></p>
---	--

Interesanti veidojas arī viena cikla pantu (1. un 6., 2. un 4., 3. un 5.) savstarpējās attiecības: 1., 2., 3. pants ietver paša Raiņa dzejas reminiscences simboliskas miega/sapņa abstrakcijas formātā, savukārt 4., 5., 6. pants konkretizē dabā, sabiedrībā un cilvēka ilgās, sapņos to, kam jāpamostas: 1) *lauki, meži, azari, pūri*; 2) *zemnīks*; 3) *jaunu dīnu zeme* (dzimtene). Silta saule un agri ziedi ontoloģisku dabas atdzimšanas nozīmi iegūst poēmā „Ave sol”, aizmigušās princesītes motīvu atrodam Raiņa ģimnāzista laiku nacionālā romantisma stilizējumā „Karaļmeita” un drāmā „Zelta zirgs”, bet indivīda sapņu/ilūziju un īstenības kontrasta motīvs aktuāls jaunromantiskajā krājumā „Tālas noskaņas zilā vakarā”. Reminiscence veic nepieciešamās asociācijas funkciju laiktelpas cikliskuma filozofiskai uztverei, bet – jo īpaši – veido un uztur pārnesuma pamatu: vēsturisko (tautas likteņi) – 3. pants, psiholoģisko (indivīda sapņi, vēlmes) – 1. pants; filozofisko (esamības kārtība) – 2. pants.

Iepriekšminētais ļauj apgalvot, ka Raiņa latgaliski sacerētais dzejolis „Munu jaunu dīnu zeme”

tiešām iekļaujas Raiņa daiļrades filozofiskajā posmā, kur alegorija kā palīgīdzeklis un simbols kā dominante harmoniski sadzīvo dzejnieka ontoloģisko priekšstatu atklāsmē. Dzejoļa 6. pantā būtiski mainās vārdu kārtība, salīdzinot ar dzejoļa latvisko versiju (sk. pielikumu), kur svarīgākais vārds ir *līdzi*, tāpēc tas nobīdās uz vārsmas beigām, latgaliskajā variantā akcents likts uz vārdu *brōlim*. Šāds diferencēts risinājums skaidri norāda uz diviem dažādiem adresātiem, pārvirzot akcentus: 1) iepriekš skaidrs, ka mums ir brāļi, mēs iesim viņiem līdzi; 2) iepriekš skaidrs, ka mums kādam jāiet līdzi, un tie ir brāļi.

Dzejolī „Sveicins latgališim” adresāts ir latgalietis, jaunā laikraksta lasītājs. Teksts mākslinieciski veidots pēc Raiņa daiļrades alegoriskā (t. s. vētras sējas) perioda standartiem: te ir tikai viena cikla (cilvēks sabiedrībā) un viena pārnese (vēsturiskā) pazīmes [izcēlumi dzejas tekstā mani –O. S.]. Dzejolī atklātie sociālā cikla posmi ir šķiršanās/apvienošana; naidis/*meila*; veca dzīve/jauna dzīve; svinības/darbs. Atkal vārds *brāļi* nostājas pēdējās vārsmas beigās, uzsverot etnisko un kulturālo vienotību. Laikraksta nosaukumā iekļautā alegorijajaunāstraume dzejas tekstā kļūst par tā reminiscenci.

*Jyus, muni dōrgi brōli, latgalīši,
Mes otkon sasasnādzam rūku rūkōs,
Kas šķērti myužam dvesem mūku mūkōs,
Nu, šķēršļus laužūt, plyustam kūpā teiši.
Lai jaunō straume – tei, kas kūpā voda!
Lai aiznest naida sōrņus viņai veicas!
Lai jaukō meila jaunu dzeivī roda!
Tai pōrnōkūt nu svešnīceibas tōli,
Mēs svineibōs un dorbūs byusim brōli.*

Kopumā latgaliski sacerēto dzejoļu mākslinieciskā struktūra liecina par alegorijas vai simbola nozīmes pārnese daudzveidību laiktelpā (vēsturiskais, psiholoģiskais, filozofiskais konteksts). Raiņa ontoloģisko priekšstatu atspoguļojumā īpaša nozīme ir ciklam dabā, sabiedrībā un cilvēka psihē – dzīvības un nāves, sapņa un nomoda, mīlestības un naida ambivalencē.

LITERATŪRA

- Birkerts, Antons [b. g.]. *J. Rainis. Monogrāfija*. Rīga: Anša Gulbja apgāds.
 Dobrovenskis, Roalds (1999). *Rainis un viņa brāļi*. Rīga: Karogs.
 Kursīte, Janīna (1996). *Raiņa dzejas poētika*. Rīga: Zinātne.
 L. (1911). Rainis dzidojums par Latgales zemi. *Drywa*. Nr. 71. 16. februārī. 1.
Latviešu tautasdziesmas. www.latviandainas.lib.virginia.edu/tei.latv02.xml, sk. 20.01.2011.
 Rainis, Jānis (1921). Sveicins latgališim. *Jaunō Straume*. Nr. 1. 12. marta. 1.
 Rainis, Jānis (1977). *Kopoti raksti, II*. Rīga: Zinātne.
 Rainis, Jānis (1984). *Kopoti raksti, XIX*. Rīga: Zinātne.
 Rainis. *Saules gadi*. www.ppf.lu.lv/3/eduinf/skoloniem/Rainis/Saules_gadi.pdf 2, sk. 12.09.2011.
 Par dzejnieka draugiem (1975). Viese, S., Upītis, J. (1975). *Raiņa gadagrāmata 1975*. Rīga: Liesma.
 Viese, Saulcerīte (1982). *Jaunais Rainis*. Rīga: Liesma.
 Vl. St. (1929). Raiņa nekrologs. *Jaunō Straume*. Nr. 16.17. septembrī. 1.
 Zeile, Pēteris (1988). Rainis un Latgale. *Karogs*. Nr. 7. 57–99.
 Karūdnīks, Eugenešs (1997). *Latgali, 2*. Sabile: Vuorti.
 Kravaļš, Osvalds (1999). Raiņa motīvs. Valeinis, V. (sastādītājs, 1999). *Latgaliešu dzejas*

antoloģija. Rīga: LKCI.347–348.

Gleznotājs Vitālijs Kalvāns. *Apceres un atmiņas*. Rēzekne: LKCI.

Керлот, Хуан Эдуардо (1994). *Словарь символов*. Москва: REFL–book.

Преис, Карлис. *Райнис в Аугшземе и Латгалии*. Rakstniecības un mūzikas muzejs, inv. Nr. 245 219/ Prei R1/6.

Pielikums: *Raiņa latgaliski publicētie dzejoļi*

Appendix: *Rainis poems, published in Latgalian*

I. Atdzejojumi no latviešu valodas

Dzejoļa nosaukums	Izdevuma nosaukums	Publicēšanas laiks	Piezīmes
<i>Labdaris</i>	<i>Gaisma</i> (G), Nr. 3	08.01.1906.	Pirmpublicējums (pirmpubl.) latviešu valodā <i>Mājas Viesa Mēnešrakstā</i> (MVM), 1896, iekļauts krājumā <i>Tālas noskaņas zilā vakarā</i> (TNZV), 1903. Būtiski atšķiras 2. rinda: TNZV: <i>Dzird par grūtdienīšu raudām;</i> G: <i>Raud par nabadzīņu bādom.</i>
<i>Meitines dzīsmia;/</i> <i>Meitines dzīsmā</i>	<i>Latgolas</i> <i>Wōrds</i> (LW), Nr. 25/ <i>Reits</i> (R), Nr. 1	27.03.1920./ aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. TNZV, tikai 4. izd. (1914) mainīts nos. – <i>Fabrikas meitenes dziesma</i> . LW atšķiras vietniekvārdu, leksēmu izvēle, līdz ar to ritms: <i>Kā viņas līst un rimst, un plūst</i> (...). <i>Man saules nau tais istabās</i> (...). <i>Tur lēni, tā kā pulkstens sit</i> (...). <i>Tu šūposies vēl saskaņās</i> (...). <i>Kai jōs leist un rimst, un plyust</i> (...). <i>Maņ saules naw tamōs ustobōs</i> (...). <i>Tur lēni, tai kai stundiniks syt</i> (...). <i>Tu šyuposis wel skaniōs</i> . R no oriģināla un LWpublicētā teksta atšķiras 3. rinda: TNZV: <i>Sirds kūst man vienās žēlabās;</i> LW: <i>Sirds kyust man wīnōs žālobōs;</i> R: <i>Sirds maņ kust nu žālobas.</i> R ievērots oriģināla ritms, ko nosaka tam raksturīgu leksēmu vai atvasinājuma formu izvēle: LW – juosace; R – joceļās; LW – stundiniks; R – pulkstins; LW – skaniōs; R – saskaņās u. c.

RAKSTI

<i>Sōpes un cerības</i>	LW, Nr. 26	31.03.1920.	Pirmpubl. G. Lansberga <i>Latviešu kalendārā ar bildēm 1910. gadam</i> . Iekļauts krājumā <i>Tie, kas neaizmirst</i> (TKN), 1911. Atšķiras ritms 11., 13. rindā vietniekvārda izvēles dēļ: TKN: <i>Un redzēt viņu</i> [tēviju – O. S.] <i>zeļam</i> ; LW: <i>Un redzet ju</i> [tēwiju – O. S.] <i>zeliut</i> .
<i>Plyukti zidi</i>	LW, Nr. 27	08.04.1920.	Pirmpubl. TKN. Atšķiras ritms 7. rindā vietniekvārda izvēles (jis), 4. rindā – leksēmu izvēles dēļ: TKN: <i>Saldumu sūc</i> ; LW: <i>Soldonumu syuc</i> .
<i>Reita vēji</i>	R, Nr. 1	aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. MVM, 1902, iekļauts TNZV, veltīts partijai. Atšķiras atsevišķu leksēmu izvēle 9., 19., 20., 25. rindā: TNZV: <i>Slāpētas bij domu kvēles</i> ; R: <i>Slapynotas beja dūmu kvēles</i> . TNZV: <i>Atņematies svaigas elpas Pilnas izžuvušās plaušas</i> ; R: <i>Īdvašojat svaigas elpas Pylnas izkoltušos plaušas</i> . TNZV: <i>Aplešat tad logu slēgus</i> ; R: <i>Atverit tad lūgus vaļā</i> .
<i>Pyrmi vēstnīki</i>	R, Nr. 1	aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. MVM, 1901, iekļauts TNZV. Atšķiras leksēmu izvēle 3., 10. rindā: TNZV: <i>Pirms vēl sācās pavasara</i> ; R: <i>Pyrms vēl nocja pavasara</i> . TNZV: <i>Cik būs krāšņa nākamība</i> ; R: <i>Cik byus skaista nokamība</i> .
<i>Celīs</i>	R, Nr. 1	aprīlis/maijs, 1923	Pirmpubl. TNZV. Atšķiras verba priedēklis 9. rindā: TLZV – <i>pasteidzies</i> ; R – <i>pasasteidz</i> .
<i>Pavasara dzīsma</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. MVM, 1903, iekļauts TNZV. Atšķiras strofiskais izkārtojums, vietām ritms (lietus – leits), lieki refrēni 3., 22. rindā un atsevišķu leksēmu izvēle: TNZV: <i>No brāzmas vecie stumbri sten</i> ; R: <i>Nu brīsmas vacī stumbri staņ</i> .

<i>Zemņiks</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. <i>Dienas Lapā</i> , 1903, iekļauts TNZV. Atšķiras nav rakstība 4. rindā (TNZV – nau; R – nav); R – drukas kļūda 9. rindā (TNZV – tūrais; R – teivais, jābūt – teirais).
<i>Vīnīga zvaigzne</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. MVM, 1902, iekļauts TNZV. Atšķiras vārdu kārtība: TNZV: <i>Tas ziedo tai savu visdārgāko</i> ; R: <i>Tys sovu vysdorgokū zīdoj tai</i> .
<i>Uz priekšu</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. MVM, 1901, iekļauts TNZV. Atšķiras pieturzīmes lietojums 6. rindā, 8. rindā lietvārda <i>kājas</i> vienskaitļa formas lietojums.
<i>Jā, rīt...</i>	R, Nr. 2	septembris/ oktobris, 1923	Pirmpubl. gadagrāmatā <i>Burtnieks</i> , 1901, iekļauts TNZV.
<i>Jautotoja-meiteņa</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. krājumā <i>Gals un sākums</i> (GS), 1912. Atšķiras leksēmas izvēle 5. rindā (GS – mīrgā; R – mīrdzā), trūkst izsaukmes vārda <i>ak</i> 15. rindā, tā vietā vietniekvārds <i>mans</i> .
<i>J a u n a j a m draugam</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. GS. Adresēts dzejniekiem. Atšķiras palīgvārda izvēle 9. rindā (GS – nu; R – un).
<i>Pi lūga</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. GS. Atšķiras ar pievienoto epigrāfu no GS dzejoļa <i>Es ritu</i> – 3. pants.
<i>Jyuras vaidi</i>	R, Nr. 3 (1)	marts/aprīlis, 1924	Pirmpubl. MVM, 1902, iekļauts TNZV.

II. Oriģināldzeja ar atdzejojumu latviešu valodā

Dzejoļa nosaukums	Izdevuma nosaukums	Publicēšanas laiks	Piezīmes
-------------------	--------------------	--------------------	----------

RAKSTI

<i>Munu jaunu dīnu zeme</i>	<i>Tie, kas ne aizmirst;/ Drywa, Nr. 71</i>	janvāris, 1911/ 16.02.1911.	<p>Pirmpubl. žurnālā <i>Izglītība</i>, 1910. Kopā ar tekstu latgaliešu valodā iekļauts TKN, 1911. Teksts abās valodās tapis vienā dienā, 05.10.1910.</p> <p>Atšķiras vārdu kārtība (3. rindā, 36. rindā, kur mainīta arī beigu pieturzīme): TKN, <i>Izglītība</i>: <i>Sapņos vien tu [manu jaunu dienu zeme – O. S.] rādies manim (..);</i> TKN, <i>Drywa</i>: <i>Sapynūs tik tu [munu jaunu dīnu zeme – O. S.] maņ rōdīs (..).</i></p> <p>TKN, <i>Izglītība</i>: <i>„Nu mēs iesim brāļiem līdzi!”</i> TKN, <i>Drywa</i>: <i>„Nyū mes leidza īsim brōlim.”</i></p> <p>Atšķiras leksēmas izvēle (10., 11., 12., 13., 21., 32. rindā): TKN, <i>Izglītība</i>: smaršu, skumju, modusies; TKN, <i>Drywa</i>: smōrdu, vōrgu, cālusēs.</p> <p>TKN, <i>Izglītība</i>: <i>Meži vēļ, kur vilkiem tikties;</i> TKN, <i>Drywa</i>: <i>Meži vēļ, kur vylkim skraidiet.</i></p>
---------------------------------	---	--------------------------------	--

III. Oriģināldzeja

Dzejoļa nosaukums	Izdevuma nosaukums	Publicēšanas laiks	Piezīmes
<i>Sveiciens latgališim</i>	<i>Jaunò Straume,</i> Nr. 1	12.03.1921.	Sacerēts par godu <i>Jaunòs Straumes</i> 1. numura iznākšanai.

Sandra Murinska

**LATGALES LATVIEŠA IDENTITĀTES POZICIONĒJUMS LAIKKRAKSTOS:
„RĒZEKNES VĒSTIS”, „VIETĒJĀ LATGALES AVĪZE”, „LATGALES LAIKS” (2008–2010)**

Raksta mērķis ir noteikt, kā reģionālie laikraksti izmanto savu ietekmi Latgales latvieša identitātes veidošanā, kādi ir reprezentācijas veidi, kas visspilgtāk pauž piederību teritorijai, iedzīvotājiem un vērtībām.

Atslēgas vārds „Latgales latvietis” šajā pētījumā tiek izmantots kā līdzeklis, lai konstatētu Latgales latvieša tēla publicitātes intensitāti, situācijas un jautājumus, kas piedalās identitātes pozicionēšanā. Izmantojot kvantitatīvo satura analīzi, tika noteikts vietējo laikrakstu – „Rēzeknes Vēstis”, „Vietējā Latgales Avīze” un „Latgales Laiks” – publikāciju (2008–2010) biežums un tematiskās kategorijas, kurās kā dalībnieks minēts Latgales latvietis/-te, latgalietis/-te, latgalieši utt. Ar kvalitatīvās satura analīzes palīdzību tika noteiktas identifikācijas procesa

veidošanas tendences: publikācijās paustās idejas, simboli, motīvi un attieksme, tēlu raksturi, atspoguļojot vērtības, kādām Latgales latvieša identitātes veidošanas procesā tiek piešķirta būtiska nozīme reģionālajos laikrakstos.

Vietējie laikraksti ir viens no nozīmīgākajiem identitātes veidotājiem reģionā, jo, radot lokālo mediju realitāti, veicina noteiktas kultūrvides attīstību reģionā. Izpētot minēto materiālu, var secināt, ka Latgales latvieša identitāti presē galvenokārt raksturo etniskās identifikācijas aktualizācija, uzsverot emocionālās piederības izjūtu ar konkrēto vidi un cilvēkiem.

Latgalietis tiek prezentēts kā bagāta kultūrpersoņība, kas ievēro Latgalē dominējošās dzimtas tradīcijas, un viņa identitātes kodi izpaužas kultūrsociālo vērtību izcelšanā, ko parasti reprezentē aktīvi un radoši latgalieši un viņu ģimenes. Kā tipiskākās latgalieša rakstura īpašības tiek minēts čaklums, sirsnība un radošums.

**THE POSITIONING OF LATGALE'S LATVIAN IDENTITY IN NEWSPAPERS:
„RĒZEKNES VĒSTIS”, „VIETĒJĀ LATGALES AVĪZE”, „LATGALES LAIKS”
(2008–2010)**

One of the most prominent, standardized and popular makers of identity nowadays are the means of mass media. In Latgale region, the dominant mass media type is press: local towns' and regions' newspapers, which are easily available and also widely demanded and stable tool of socialization. They own the central role as a source of information, as well as the arena of public discourse and the intermediary for culture and identity.

The aim of the article is to determine how the regional newspapers use their influence in the formation of Latgalian Latvian's identity, what are the types of representation, which express the belonging to Latgale area, inhabitants and values.

Using the quantitative content analysis, the frequency of publications and subject categories in the local press (in the period 2008–2010) were determined, in which Latgalian Latvian, Latgalian, Latgalians etc., were mentioned as a participants, as well as some other expressions of belonging. With the qualitative content analysis, the tendencies of building the identification process were determined – the ideas expressed in publications, symbols, themes and attitudes, the characteristics of characters, reflecting the values that are given an important role in the process of Latgalian Latvian's identity formation in the regional newspapers.

Each newspaper relies on its values and events in identity representation. Newspapers „Latgales Laiks” focuses on the activities of Latgale inhabitants in different fields, devoting pages for coverage of sport events and interviews with athletes; important is reflection of Latgalian success in the world. Therefore, in this newspaper, there is a regional identity-building features, coming closer to the work of style of the national newspapers.

„Vietējā Latgales Avīze” as a author and interpreters of actual problems choose opinion of representatives of government, education, culture etc. Therefore the newspaper construct Latgalian identity reflecting the success of Latgalians, especially students and young people who are positioned as the talented people of Latgale. It is opposite to newspaper „Rēzeknes Vēstis” strategy – to make Latgalian identity through Catholic values, maintaining thematic pages in Latgalian and reader's creative activity. In newspaper „Rēzeknes Vēstis” the reader's participation is essential in positioning identity. It often takes the form as the conflict between past and present, like the historical and political view update in regional and national level.

It may be concluded that mainly Latgalian Latvian's identity is positioned through the reflection of social relations: the mutual relations and the material results, thus mentioning family, work and creative growth as the main values. The most strongly the importance of Latgalian's identity is revealed and highlighted in the reflection of their life-stories, emotional affection to patrimonial values, birthplace, reflecting past events, and which is defined as the basis for further development of Latgale.

Ievads

Cilvēkam ir būtiski sevi definēt, lai justos droši, lai izprastu un realizētu savu izaugsmes procesu, veicinātu dažādu darbību attīstību utt. Lai to paveiktu, sabiedrība identificējas ar publiskajā vidē paustajām idejām, vērtībām, lomām, kā arī vēsturē un kolektīvajā atmiņā esošajiem mītiem, ko rada masu komunikācija. Tā ar dažādu simbolu palīdzību veido indivīda identitāti – etnisko, dzimtes, paaudžu u. c., kas pie lasītāja nonāk kā reālas, dzīvei nozīmīgas koncepcijas un uzskati. Viens no šādiem komunikācijas uzturētājiem mūsdienās ir masu mediji, kuri ir nozīmīgi patības apzināšanās veicinātāji.

Latgales reģionā dominējošais plašsaziņas līdzekļu veids ir preses izdevumi, t. i., pilsētu un novadu laikraksti. Tie ir vieni no publiskajā telpā aktīvākajiem viegli pieejamiem, arī pieprasītiem un stabiliem socializācijas līdzekļiem, kam pieder centrālā informācijas avota, publiskā diskursa telpas, kā arī kultūras un identitātes starpniekaloma (Skogerbø, Winsvold 2011: 216).

Jau pirmajos latgaliešu laikrakstos 20. gs. sākumā izskan doma par to nepieciešamību, lai *sorgot un aizstowet sowl tautu, ticību un dzyntu wolūdu* (Redaktors 1906), tādējādi identificējot sevi ar kopīgiem mērķiem, idejām, liekot justies piederīgiem vienotam kultūras, vēsturisko un sociālo apstākļu noteiktam dzīves modelim. Tas norāda par iespēju nodrošināt komunikāciju starp noteiktas ideoloģijas pārstāvjiem un sabiedrību.

Arī mūsdienās, 21. gs., Latgales reģionā iznākošie laikraksti, kopumā ⁷⁴¹, – „Rēzeknes Vēstis”, „Latgales Laiks”, „Ezerzeme”, „Vietējā Latgales Avīze”, „Vaduguns”, „Novadnieks”, „Ludzas

Zeme” – ir nozīmīgi identifikācijas procesa dalībnieki un noteiktu nozīmju radītāji un realizētāji. Gan personas, gan dažādi artefakti ar vietējo laikrakstu starpniecību tekstu, attēlu, virsrakstu, sadaļu, tematu, sludinājumu, reklāmas vai citādā veidā nokļūst līdz sabiedrības uztverei. Lasītājā tie rada apziņu, ka ir Latgales latvietim piederīgi, atbilstoši, saprotami un pielāgojami.

Vietējie laikraksti kā masu kultūras daļa nemeklē atbildes uz jautājumu, kā sevi pozicionēt, bet piedāvā jau gatavus prototipus, tēlus un objektus, ar kuriem lasītājiem liek sevi identificēt.

Viens no projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (realizē Rēzeknes Augstskola, Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) mērķiem (paralēli zinātnisko un praktisko mērķu izpildei) paredz identitātes procesa apzināšanu un veicināšanu, lai noteiktu, kas ir Latgale, kāda ir tās būtība un specifika, kādēļ latgalieši ir noteiktajā telpā un laikā, kāda ir viņu loma tajā u. tml.

Precīzu izskaidrojumu identitātes pētniecības nozīmībai sniedz filozofe Skaidrīte Lasmane, atgādinot par robežu akcentēšanu un atšķirīgā un kopīgā krustpunktiem: *Identitātes ideja attaisnojama un pieprasīta tādēļ, lai pārmaiņu un daudzveidīgo sociālo kontaktu apkaimē, pirmkārt, saskatītu aptuvenas robežas, kas vienu parādību – indivīdu, organizāciju vai kopienu – atšķir no citas un ļauj saskatīt tajās gan kopīgo, gan atšķirīgo. Otrkārt, identitāte izsaka sevis personisku ievietošanu sociālā procesa, kopienas un semantisko nozīmju tīkla sarežģītajā un pretrunīgajā telpā, savietojoties ar to. Treškārt, identitāte kalpo par veidu, kādā piešķiram nozīmi un novērtējam kādu saesības formu, šoreiz nacionālo kopeksistenci; ceturtkārt, identitāte norāda uz invarianci, atkārtotanos, nepārtrauktību, zināmu pastāvīgumu (īdenīdem) diahroni un sinhroni mainīgajā un plurālajā diskursu un tajos iekļauto nozīmju tīklā* (Lasmane 2011: 17).

Tādēļ šajā rakstā tiek analizēta identitātes veidošana vienā no reģionu raksturojošām reālijām un attīstības rādītājiem – vietējos laikrakstos. Laikrakstu izpēte ļaus saprast, kā tajos ietvertie simboli tiek realizēti, uzrunājot lasītāju, un kā apkārtējā vide tiek iekļauta sabiedrības reprezentācijas veidošanas procesā.

Raksta mērķis

Nācijai noteikti nepieciešama kāda vienojoša kultūra un pilsoniska ideoloģija, kopīgi centieni un sapratne, pārdzīvojumi un idejas – noteikts šo vērtību daudzums, kas cilvēkus viņu tēvzemē saliedē vienā veselumā (Smits 2002: 19). Nodrošināt iedzīvotāju masas vienojošu kultūru – šis darbs tiek uzticēts tautas socializācijas institūtiem, jo īpaši – tautas izglītības sistēmai un masu informācijas līdzekļiem.

Vietējie iedzīvotāji, kuri nereti nav iesaistīti viens otra ikdienā, atrodas vienā un tajā pašā komunikatīvajā telpā, lai dalītos ar notikumiem, problēmām, uzvarām, izklaidi, lai diskutētu utt. (Hodkinss 2010: 250). Tie ir daudz vairāk iesaistīti kopienas dzīvē, tādējādi arī vairāk patērē vietējos medijus.

Vietējie laikraksti ļauj indivīdam uzzināt novadā un valstī notiekošo, apgūt sociālās normas un kultūru, tādējādi rada piederību noteiktai videi un teritorijai. Mediju pētniece Inta Brikše un vēsturniece Vita Zelče uzsver, ka vietējie laikraksti ir kultūras identitātes komponents. Ideja par *mūsu mazo avīzi* raksturo attiecīgo kopienu (Brikše, Zelče 2006: 82).

Spāņu sociologs Manuels Kastells uzsver, ka identitātes apzināšanās ir cieši saistīta ar kultūras

simboliem un īpašībām (jāpiebilst, ka sociologs identitātes veidošanu redz kā nepārtrauktu procesu, ko ir iespējams konstruēt). Lai to realizētu, tiek izmantoti vēstures, ģeogrāfijas, bioloģijas, produktīvo un reproduktīvo institūciju materiāli, kolektīvā atmiņa, personiskās fantāzijas, varas aparātu un reliģijas atklāsmes (Castells 2004: 7).

Nereti, izmantojot kultūras un vēsturiskās vērtības, masu medijos īpaši tiek apelēts pie dažādu apgalvojumu patiesības, akcentējot kādu identifikācijas posmu vai procesu, piem., noteiktu vērtību kultivēšanu, izmantojot kolektīvajā atmiņā esošas idejas. Tādējādi identitāte nav tikai netverama, mentāli apjaušama kategorija, bet gan attieksme, darbība, kas tiek pausta un atainota simbolos un aktivitātē. Identitāte ir cilvēku pieredzes avots, kas gūst apliecinājumu realitātē (Castells 2004: 6).

Savukārt kultūras teorētiķis Stjuarts Hols uzsver, ka nozīme ir tas, kas piešķir savas identitātes izjūtu. Nozīmes tiek piešķirtas tā, kādā veidā tās tiek reprezentētas – caur leksiku, stāstiem, tēlu veidošanu, emociju pievienošanu, arī caur veidu, kādā klasificētas, konceptualizētas un patērētas. Būtiska nozīme ir arī tam, kā kultūra nosaka robežas un uztur noteiktu identitāti (Hall 1997: 3). Vietējo mediju saturs nereti uzsver vietu kā identitātes uzturēšanas sastāvdaļu, un laikraksti uzņemas specifisku vietējā viedokļa veidotāju lomu. Analizējot identitātes un vietas attiecības, būtiski ir divi faktori: vietai ir sava identitāte – raksturs, iedaba, kas to šķir no citām vietām, savukārt cilvēki sevi identificē ar vietu, jūtas tajā droši. Caur vietējiem laikrakstiem sabiedrībai nepārtraukti tiek atgādināta statuss un nozīme identitātes apzināšanā.

Vietējie laikraksti darbojas kā sociāla, ekonomiska, politiska, kultūras u. c. institūcija, kas veic informēšanas un sabiedrības viedokļa veidošanas funkciju. Kā norāda masu komunikācijas pētnieks Deniss Makveils, lokālie mediji tiek uzskatīti par nozīmīgiem sociālā viedokļa veidotājiem, kas demonstrē konkrētās vides vērtības (McQuail 2010: 31). Noteiktas vērtību sistēmas iekšienē, vietējās informācijas un resursu plūsmā, tie attīsta idejas un vēstījumus par reģiona pagātnes un nākotnes identifikācijas modeli.

Žurnālisti visbiežāk balstās uz lasītāju saikni ar piederību reģionam un kopienai, tādējādi veido cikliskas attiecības starp laikrakstu lasīšanu un identifikāciju ar kopīgām kultūras un sociālajām vērtībām. Lai gan, kā atzīst komunikācijas procesu pētnieks Deivids Morlejs, joprojām nepietiekama uzmanība tiek pievērsta procesiem, caur kuriem kultūras kapitāla formas, ar kurām cilvēki realizē savu identitāti, ir nevienlīdzīgi izplatītas, liels skaits cilvēku ir spiesti dzīvot ar tādu identitāti, kādu viņiem ir piešķiruš, aprakstījuši citi, nevis ar identitāti, kādu varētu izvēlēties paši. Tādēļ vietējās preses pārstāvji, izmantojot reģiona telpā esošo informāciju, cilvēku darbības un mijiedarbības modeli, rada mediju realitāti, kas visbiežāk ir sociāli viendabīga.

Apkopojot minētās atziņas par vietējo laikrakstu lomu reģiona iedzīvotāju dzīvē, kā arī identitātes veidošanas procesu, šajā rakstā tiek noskaidrots, kā laikraksti izmanto savu ietekmi Latgales latvieša identitātes veidošanā un kādi ir reprezentācijas veidi, izpausmes un vērtības, kurās latgāļietis iegūst nozīmi mediju realitātē.

Izvēlēta datu bāze – reģionālie laikraksti – ir būtisks izpētes avots, jo, neskatoties uz atrašanās vietu, ir nacionālā līmenī notiekošo procesu atbalss.

Datu bāze un metodoloģijas apraksts

Lai noskaidrotu, kā drukātie reģiona plašsaziņas līdzekļi pozicionē Latgales latvieša identitāti,

uzmanība tika pievērsta šādiem atslēgas vārdiem – Latgales latvietis/-te, latgalietis/-te, latgalieši, kā arī citiem Latgales latvieša patības izteiksmes veidiem, piem., piederība noteiktam pagastam vai pilsētai. Tādējādi kvantitatīvā kontentanalīze ļāva noteikt Latgales latvieša tēla publicitātes intensitāti, situācijas un jautājumus, kuros tiek minēti šie atslēgas vārdi.

Ar kvalitatīvās satura analīzes palīdzību tika noteiktas identifikācijas procesa veidošanas tendences – publikācijās paustās idejas, simboli, motīvi un attieksme, tēlu raksturi, tādējādi konstatējot vērtības, kādām Latgales latvieša identitātes veidošanas procesā tiek piešķirta būtiska nozīme reģionālajos laikrakstos.

Laikrakstos iespējams izšķirt divus identifikācijas procesus: tiešs identifikācijas, piederības uzsverums, ko pauž publikāciju saturs; nojaušams, netiešs process, ko demonstrē avīzes struktūra – primārās, būtiskākās informācijas publicēšana avīzes titullapā, publikāciju veidi, valodas izvēle, vizuālais materiāls u. c. tehniskie un struktūras elementi, ko pārsvarā pauž tieši avīzes vizuālā noformējuma semiotika. Šajā rakstā ir analizēts laikrakstu publikācijās ietvertais identifikācijas procesa ziņojums.

Būtisks laikrakstu vizuālā noformējuma līdzeklis ir fotoattēli, tādēļ līdzās tekstuālo materiālu analīzei tika aplūkotas arī rakstu fotogrāfijas, nosakot, kādi vizuālie simboli piedalās Latgales latvieša identitātes reprezentācijā un ko žurnālisti izvēlas par tipisko Latgales iedzīvotāja tēlu.

Par pētījuma datu bāzi tika izvēlēti lielākie Latgales reģiona laikraksti (pēc abonēšanas datiem un tirāžas), kas aptver visu Latgales reģionu: „Vietējā Latgales Avīze” un „Latgales Laiks”; savukārt „Rēzeknes Vēstis”, kas ir Rēzeknes un Viļānu novada laikraksts, atzīts par vienu no 2011. gadā visvairāk abonētajiem reģionālajiem laikrakstiem Latvijā⁴².

Minētie laikraksti, izņemot „Vietējo Latgales Avīzi”, uzrādīti arī kā vieni no pazīstamākajiem mediju konceptiem projektā „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) veiktajā aptaujā *Latgale ir...*, kā arī ir izvēlēti par lingvoteritoriālās vārdnīcas šķirkiem⁴³.

Lai veiktu analīzi, tika izpētītas minēto laikrakstu publikācijas laika posmā no 2008. gada janvāra līdz 2010. gada decembrim: „Latgales Laiks” (202 numuri), „Rēzeknes Vēstis” (300 numuru), savukārt publikācijas „Vietējā Latgales Avīzē” tika aplūkotas laika posmā no 2009. gada janvāra līdz 2010. gada decembrim (105 numuri).

Šis periods izvēlēts ar mērķi izvērtēt vietējo laikrakstu ietekmi identitātes veidošanā tieši 21. gs. – mobilitātes laikmetā, kad daudzveidīgo masu komunikācijas tehnoloģiju laikā zūd drukātā papīra nozīme un funkcijas, bet to vietā stājas fragmentārisms un intertekstualitāte, ko piedāvā globālais tīmeklis.

Latgales latvieša identitātes pozicionējums laikrakstos

Tēlu raksturojumā un tematikas izvēlē vietējos laikrakstos sastopamas gan etniskās, gan reģionālās identitātes veidošanas pazīmes. Laikrakstā „Rēzeknes Vēstis” nozīmīgāka ir etniskā identitāte, arī citos aplūkotajos – „Vietējā Latgales Avīzē” un „Latgales Laikā” – tā ir būtiska, jo abas veido latgalieša etnisko piederību, tomēr divās minētajās īpaša vērība tiek piešķirta arī reģionālajai identitātei. Ar

42 BNS (2011). *Arvien vairāk avīzes pērk kioskā, nevis abonē*. <http://www.diena.lv/sabiedriba/politika/arvien-vairak-avizes-perk-kioska-nevis-abone-762994>, sk. 20.10.2011.

43 Plašāka informācija par projektu pieejama www.tilra.ru.lv.

etnisko identitāti šajā gadījumā tiek saprasta piederība, kuras determinējošie faktori ir vecāku (senču) dzimtene, valoda un reliģija.

Žurnālisti presē veido latgalieša patības apziņu un ataino, kā Latgales novada iedzīvotājos pieaug etniskās identitātes apziņa, īpaši sasaistot to ar emocionālo piederību, kas izpaužas rīcībā reģiona ietvaros. Tādēļ arvien spilgtākiem līdzekļiem tiek izcelta latgaliskā identifikācija: *Artūrs ir dzimis latgalietis, ar ko lepojas, un uzskata sevi par savas zemes patriotu* (Minova 2010).

Tāpat tiek atgādināta un uzsvērta savu senču tradīciju apzināšanās, kas izpaužas gan valodas izvēlē, gan publikācijas saturā, proti, intervējamās teiktajā, piem., *sarunā „Latgales Laikam” Ilze Mežinīce stuosta, cik svareigai ir dzīduot babu nūsorguotuos dzīsmes* (Jonāne 2010).

Vietējās avīzes latgaliešus rāda pieticīgus, pazemīgus, bet noteikti darbīgus. Tie atainoti kā vērtība, kam tiek piešķirta nozīme avīzes motivācijā rakstīt un informēt, ieskicējot arī potenciālo laikrakstu adresātu: *Manuprāt, Latgale joprojām ir neapzinātu un neizgaismotu cilvēku–dīmantu krātuve, tāpēc vienmēr esmu lepojusies ar to, ka „Vietējā” uz intervijām aicina ne tikai pazīstamus cilvēkus, bet arī vienkāršus, klusus darba darītājus (...). Atliek cerēt, ka kādreiz tomēr tiks novērtēta mūsu vienīgā bagātība – izturīgais un darbīgais lauku cilvēks* (Svikša 2009).

„Latgales Laikā” un „Vietējā Latgales Avīzē” identificēšanas procesā būtiski kļūst Latgales iedzīvotāju *veiksmes stāsti* – latgaliešu enerģija un idejas atrast nodarbošanos reģionā, paveiktais darbs un rezultāti, kā arī aktivitātes dažādās jomās. Avīzēs šajā jautājumā dominē kultūras, arvien vairāk arī uzņēmējdarbības un komerciālās darbības akcentēšana, kas ataino orientēšanos uz lasītāju iniciatīvas veicināšanu – aicināt līdzdarboties, uzņemties atbildību, izmantojot Latgalē esošās kultūras un materiālās vērtības.

Latgales latvieša patības jautājums atklāj dažādus identitātes veidošanās aspektus. Presē tiek radīts Latgales latvieša tips – čakls un radošs, ievēro un kopj tautas tradīcijas.

Par latgalieša spēka avotu tiek minēta ģimene. Žurnālisti latgalieša izaugsmi nereti saista ar pagātni, apgalvojot, ka ģimenē cilvēks gūst stipru pamatu turpmākajai dzīvei.

Intervijas ar ģimenēm, apraksti, kā arī lasītāju vēstules pauž cieņu bagātām saimēm – ģimenēm, kurās ir daudz bērnu, kas ir aktīvas un rosīgas, visbiežāk ar vidējiem ienākumiem, bet kuras apzinās piederību Latgalei: *Silmālas pagasta Kurteņos dzīvo Augustānu ģimene, darbīga, sirsnīga un īsteni latgaliska* (Dombrovska 2010).

Akcentēta tiek arī ģimeņu vecākās paaudzes dzīves gudrība, tās kā latgaliešu dzīvesziņas glabātājas nozīme mūsdienu Latgalē, Latvijā un pasaulē. Tādēļ avīzes aktualizē vecāku pāru laimīgas laulības panākumus, kur ļoti bieži tiek uzsvērta vīra vai sievas latgaliskā izcelsme, kosaista ar emocionālās piederības izjūtu un apmierinājumu ar savu dzīves vidi un cilvēkiem.

Arī ģimeņu fotogrāfijās dominē paaudžu pēctecības uzsvērums; ļoti bieži ģimenes tiek atainotas lauku vidē, kurā tiek izceltas Latgalei nozīmīgas reālijas, piem., koka māja, pašu siets siers utt. (sk. 1. attēlu).

1. attēls. *Avots: Rēzeknes Vēstis, 2010, Nr. 73, 22. jūnijā*
 Picture 1: *Source: Rēzeknes Vēstis, 2010, No. 73, 22 June*

Līdztekus paaudžu atainojumam laikraksti norāda arī uz vecākās paaudzes ģimeņu pārstāvju lomu, informējot par *zelta pāru* kopdzīves stabilitāti un ilgumu.

Īpašs ģimenes kā vērtības izcēlums identitātes veidošanā tika akcentēts televīzijas šova „Dziedošās ģimenes” aktivitāšu kontekstā. Kopš 2008. gadavietējā presē regulāri tika atspoguļota Latgales ģimeņu piedalīšanās televīzijas šovā, kas, izmantojot dažādus simbolus, rosināja lasītājus atcerēties un ievērot latgaliešu ģimenes, izceļot to saliedētību, aktivitāti un talantu. Publikācijā tika norādīta ģimeņu izcelsme, kā identitāti ietekmējošam faktoram tam tika pievērsta uzmanība ģimeņu darbības reprezentācijā un raksturojumā, piem., repertuāra izvēlē, dziedot dziesmas latgaliešu valodā, kā arī izskatā.

Šādā veidā arī vietējā informatīvajā telpā nereti ienāk populārās kultūras tendences, ko ievieš globālās pasaules šovu dzīvesveids, tomēr vietējos laikrakstos tas ir viens no veidiem, kā tiek akcentētas latgaliešu spējas, raksturs un vitalitāte.

Latgales latvietis presē tiek atainots darbā, kultūras un citu notikumu kontekstā, kā arī savā dabiskajā vidē – ģimenē, visbiežāk laukos. Tādēļ latgalieša identitātes vērtību veido latgaliešu lauku dzīves akcentēšana. Vairākumā gadījumu tieši lauku reprezentācija saistās ar uzņēmīgu latgaliešu stāstu veidošanu, uzsverot, ka darbīgie cilvēki ir īsteni latgalieši *no matu galiņiem līdz papēžiem* (Jonāne 2008). Lauku iedzīvotājs pārstāv darbu lauksaimniecībā – zemkopībā, lopkopībā, kā arī uzņēmējdarbībā, pārņemot senču iesāktās prasmes un arī dažādas inovatīvas idejas.

Piem., „Latgales Laiks” latgaliešu reprezentācijai izvēlas gan aktīvus lauku cilvēkus, gan pilsētniekus. Lauku cilvēks reprezentē latgalieša rakstura īpašības, kā arī nodarbošanās tradīciju

nozīmīgumu, savukārt pilsētas vide pauž dažādas radošas aktivitātes.

Par nozīmīgu Latgales un latgalešu darbības veidu vietējā presē tiek akcentēta tūrisma joma. Latgalietis, darbodamies savā ierastajā vidē, spēj to veidot par savu zīmolu, tā ir vērtība, kas tiek izcelta kā reģiona iedzīvotāju veiksmīga nodarbošanās un novērtējums līdzās zemnieku aktivitātēm: *Latgales ļaudis vienmēr pārsteidz ar savu optimismu un izdomu. Arī Ošu māju saimniekam Ainim Novikam ir laba humora izjūta un drosmīgs eksperimentēt, tieši tāpēc pirms diviem gadiem viņa saimniecībā parādījās vīngliemežu audzētava* (Minova 2010).

Žurnāliste uzsver, ka raksta varonis spēj rast jaunas idejas un nebaidās riskēt, pateicoties latgalieša rakstura iezīmēm. Tāpat tiek izcelti arī Latgales latvieša hobiju veidi un nodarbošanās: zirgu sporta attīstība (piem., publikācijas par rikšotāju sacensībām Ludzas novadā), Latgales gleznotāju veikums, kā arī dažādu amatnieku, piem., keramiķu, aktivitātes.

Latgalieša rakstura īpašību izcelšana ir nozīmīgs Latgales latvieša identitātes konstruēšanas paņēmiens, īpaši tas tiek izmantots, raksturojot sabiedrībā populārus cilvēkus: *Kora dibinātājs un mākslinieciskais vadītājs ir pasaulslavenais diriģents Māris Sirmāis – tik sirsns un labestīgs varbūt tāpēc, ka viņa dzimtas saknes ir Latgalē* (Laizāne 2010).

Piem., intervējot viesus, kas ieradušies Latgalē, lai sniegtu koncertu, viena no žurnālistu iecienītākajām tēmām ir piederība Latgalei. Intervējamie atbildē izceļ atšķirīgo, visbiežāk izskan pozitīva identificēšanās ar Latgali, minot kādu saikni ar noteikto teritoriju, tādējādi asociējot tās iedzīvotājus ar kopīgām atmiņām un izjūtām: aktieris Jānis Jarāns vienmēr uzsver, ka *esmu čangalis* (Atvara 2010). Etniskā izcelsme tiek sasaitīta ar esošo situāciju, arī psiholoģisko izjūtu, kas veido kopīgu sociālo un kultūras kodu apziņu.

Pārnovada pārstāvju vai viesu viedoklis, balstīts atmiņās par teritoriālo un etnisko piederību reģionam, vietējā presē tiek regulāri izmantots, lai atgādinātu latgalieša īpašības un lomus publikācijas dalībnieka dzīvē.

Avīzēs Latgales latvieša identitātes apzināšanās tiek saistīta ar konkrētu cilvēku darbības rezultātu reprezentāciju, tā izceļot novada kā kultūrsociālas telpas potenciālu. Tādēļ iespējams izcelt arī nozīmīgāko tematiku un reālijas, kuru situācijas kontekstā Latgales latvietis gūst nozīmi un ar ko notiek identificēšanās publiskajā telpā. Piem., izglītība – regulāri vietējos laikrakstos tiek publicēti Rēzeknes Augstskolas un Daugavpils Universitātes notikumu atspoguļojums, kā arī Latgales vidusskolu un pamatskolu skolēnu un skolotāju aktivitātes. Līdzās izglītībai jāmin kultūras joma, kas ietver ne tikai latgaliešu pasākumu aktualizāciju, bet arī Latgales latviešu radošo darbību un izpausmes, piem., deju un folkloras kopas („Dzīga”, „Ceiruleits” u. c.), grāmatu par Latgali izdošana, pasākumi (piem., „Atzols”). Tāpat nozīmīga ir arī garīgās dzīves notikumu un personu publicitāte, piem., katoļu baznīcu vēsture, priesteru devums Latgales kultūrvēsturē, kā arī lūgšanas un citu reliģisku jautājumu apspriešana u. c.: *Rūžukrūšs myusim rōdeis tykuma ceļu, bet ari dūs spēku īt, jo tys ir reizē kanals, pa kuru plyust Dīva žēlesteiba, un Dīva spēks, lai varātu labi dzeivēt* (Boltūš Jōņs 2009).

Būtiska tematiskā kategorija, kas pauž latgalieša patību, ir publikācijas par latgaliešiem, kas ieguvuši slavu Latvijas un plašākā sabiedrībā, īpaši par viņu paveikto. Tādējādi kā pamatvērtība tiek izvirzīts cilvēks, kas darbojas un ir pierādījis sevi ne tikai reģiona, bet arī plašākā sociālajā telpā. Šāds latgalieša reprezentācijas paņēmiens raksturīgs laikrakstam „Vietējā Latgales Avīze” un „Rēzeknes Vēstis”, veidojot kultūrvēstures apskatus un atmiņu stāstus, tomēr nereti sastopams arī avīzē „Latgales

Laiks”: *Skaistā Ežezera krastos iesakņojusies Grišānu dzimta devusi Latgalei un pasaulei trīs slavenus priesterus, izcilus ārstus, skolotājus, inženierus, ceļu būvniekus, strūklaku inženieri (viņa veidotās strūklakas varbūt arī šodien Pēterpilī un apkaimē ir apbrīnojamas), pagastu vecākos, celtniekus...un, protams, zemes kopējus* (Latgales Laiks 2009).

Ar patriotisku patosu un pacilājošu, apbrīnas pilnu izteiksmi tiek vēstīts par latgaliešu veikumu un devumu kultūrā. Bet līdztekus intelektuālā darba veicējiem tiek atgādināts par to arī kā zemes kopēju lomu.

Vietējās avīzēs tiek akcentēta novadnieku varonība, pausts lepnums – raksta varoņiem tiek piedēvēta ievērojamas personas pozīcija. Par vietējiem pašapziņas cēlājiem un autoritātēm, latgaliešu vērtību uzturētājiem kļūst ietekmīgas vēstures un garīgās dzīvespersonības – dzejnieki, rakstnieki, pedagogi, vēsturnieki, priesteri, zinātnieki u. c.

Būtiska nozīme ir arī ārējo elementu izcelšanai, kas papildina un dara plašāku Latgales latvieša identitātes apziņu. Nereti to nodrošina atbilstoša spilgta fotomateriāla izvēle. Piem., 2. attēlā dzejnieks A. Spoģis nofotografējies pie lidmašīnas „Latgale”. Raksta personību vizuālā materiāla izvēle un apraksts demonstrē ciešo saikni ar Latgali un latgaliešiem. Savukārt 3. attēlā var redzēt, ka, atspoguļojot kādu pasākumu, par vizuālo materiālu balstu tiek izvēlētas slavenas personības. Fotografijas anotācija pauž pašlepnumu par J. Streiča piederību Latgalei. Spilgts piemērs tam, kā mediji rada savu realitāti, veidojot minētās fotografijas interpretāciju.

2. attēls. *Avots: Vietējā Latgales Avīze, 2009, Nr. 41, 9. oktobrī*

Picture 2: *Source: Vietējā Latgales Avīze, 2009, No. 41, 9 October*

3. attēls. *Avots: Vietējā Latgales Avīze, 2010, Nr. 19, 7. maijā*

Picture 3: *Source: Vietējā Latgales Avīze, 2010, No. 19, 7 May*

Latgalieša identitātes veidošanā tiek akcentēta arī latgaliešu valodas nozīmība. Piem., avīzē „Rēzeknes Vēstis” visplašākā identifikācijas un piederības konstruēšanas telpa ir pielikums latgaliešu

valodā „Mōras Zeme”, kur, izmantojot vienu no reģiona iedzīvotāju identitātes pamatizpausmēm – valodu, dominējošie ir lasītāju atmiņu stāsti, vēstules, novadpētnieciski raksti, katoļu Baznīcas aktualitātes, intervijas ar dažādu profesiju pārstāvjiem – skolotājiem, ārstiem u. c.

Līdztekus „Mōras Zemei” jāmin arī „Latgales Laika” pielikums „Latgalīšu Kultūrys Gazeta”, kas iznāk latgaliešu valodā, vēstot par aktuālajiem notikumiem latgaliešu kultūras dzīvē.

Tomēr latgalieša etniskā identitāte ļoti bieži tiek izcelta arī personu raksturojumā, atainojot valodas piederības apziņu: *Kā jūtas cilvēks, kas dzimis Latgalē tieši Pēterdienā? Ēvalds Stašulāns, „Latgales Laika” lasītājs, jubilārs un Dubnas pagasta priekšsēdētājs, saka, ka jūtas labi. Te viņš runā un dzird latgaliešu valodu, kurā sarunājas arī daudzi Daugavpils rajona padomes un pašvaldību vadītāji* (Jonāne 2008).

Žurnāliste demonstrē raksta varoni, piederīgu Latgalei ar dzimšanas un dzīves vietu un valodu. Būtiski ir jau sākumā akcentēt piederību novadam, novada avīzei, un tikai pēdējais minēts amata nosaukums, uzsverot pagasta pārvaldes darbinieku latgaliskās identitātes veicināšanu un saglabāšanu. Tas tiek papildināts ar faktu, ka pagasta pārvaldē latgaliski runā arī citi darbinieki, ne tikai publikācijas varonis.

Līdzās etniskās kategorijas uzsvērumam vietējos laikrakstos tiek veidota piederība reģionam. Šādā gadījumā jārūnā par laikrakstu lomu reģionālās identitātes nostiprināšanā.

Reģionālā identitāte ir līdzīga ar citiem identitātes veidiem (Смирнягин 2007: 94). Tā vairākumā gadījumu balstās uz sociālajiem mītiem par īpašām dzīves vietas iezīmēm. Tās izpausme atkarīga no kolektīvās atmiņas uzturēšanas, esošajām vērtībām un normām; tā izpaužas, to īpašniekiem izveidojot noteiktu paštēlu, veidojot specifiskas īpatnības ikdienas dzīvē (apģērbs, vārdnīcas, diētas u. c.). Reģionālā identitāte nereti tiek dēvēta arī par teritoriālo identitāti, solidarizējoties ar novadniekiem, jo dzīvo kopā vienā teritorijā šobrīd vai ir dzīvojuši agrāk (Смирнягин 2007: 94). Šī identitāte parasti tiek izteikta, pieskaitot sabiedrības pārstāvi kādas noteiktas teritorijas vienības – pilsētas vai tās daļas – iedzīvotājiem.

Līdzvērtīgu identifikācijas procesu laikraksti demonstrē, saistot latgalieti ar noteiktu teritoriju, īpaši uzsverot piederību ciemam vai pilsētai, minot arī konkrētas vietas, piem., *Stiprinieks no Latgales – preilietis Artis Plīvda* (Atvara 2010), kā arī novada nozīmi.

Vietējos laikrakstos tā tiek atspoguļota, paužot piederību gan valstij, gan novadam, informējot par Latgales iedzīvotāju panākumiem ārpus Latvijas, aizstāvot tās vārdu pasaulē, piem., rakstā *Latvijai pārstāvēs viļānieši* (Sondore 2009). Šajā gadījumā ir būtiski paust piederību ne tikai Latgalei, bet arī Latvijai, atgādinot Latvijai par iespējamo veiksmi un panākumiem. Kā atzīst sociologs E. Smits, *mītisks spēks un gluži personiska kvalitāte ir cilvēka saistībai ar kādu īpašu zemes stūrīti un konkrētām vietām tajā* (Smits 2002: 32).

Tādēļ presē tiek atainoti latgalieši, kuri akcentē reģiona augšupeju dažādās nozarēs. Tas, savukārt, norāda uz spilgtu vietējās preses iezīmi – savas telpas glorificēšanu, nereti tai piedēvējot mītiskas funkcijas. Tādējādi reģions kopumā ar tās sīkākajām vienībām – pagastiem, ciemiem – kļūst par sava veida brīnum(u)zemi.

Visas aplūkojamās avīzes akcentē noteiktu teritoriālo vienību. Šī identifikācija tiek izmantota visdažādākajās publikācijās, jo tai piemīt neitrālāka attieksme attiecībā pret reģiona iedzīvotāju kā etnosa pārstāvi. Tomēr atsevišķos gadījumos teritorijas izcelšanai ir nozīmīga loma. Būtiska vietas

akcentēšana ir uzņēmējdarbības, kultūras, īpaši izglītības, sporta u. c. sadaļās. Savukārt identitātes veidošanas procesā visneitrālākās avīžu rubrikas ir notikumu apskats – īsās ziņas gan Latvijā, gan pasaulē, gan novados, sludinājumi, kriminālo notikumu apskats, proti, kur nav svarīgs piederības realizēšanas process, bet gan personas sociālo lomu akcentēšana.

Var secināt, ka katrs analizētais laikraksts izvirza savas vērtības un notikumus, kam tiek piešķirta nozīme identitātes reprezentācijā.

Avīze „Latgales Laiks” orientējas uz Latgales iedzīvotāju darbību, aktivitātēm dažādās jomās, piem., veltot avīzes lappuses sporta notikumu atspoguļojumam un intervijām ar sportistiem; nozīmīgs ir arī latgaliešu panākumu pasaulē atspoguļojums. Tādēļ šajā avīzē vērojamas reģionālās identitātes veidošanas iezīmes, tuvinoties nacionālo laikrakstu darbības principiem.

„Vietējā Latgales Avīze” regulāri par aktuālo problēmu atklājējiem un interpretētājiem izvēlas varas, izglītības, kultūras u. c. jomu pārstāvjus. Tādēļ avīze latgalieša identitātes veidošanā piedalās, atainojot novadnieku panākumus, īpaši skolēnu un jauniešu, kas tiek pozicionēti kā talantīgi latgalieši, iepretim „Rēzeknes Vēstu” stratēģijai paust latgalieša identitāti caur katoliskajām vērtībām, uzturot tematisko lappusi latgaliešu valodā, atklājot lasītāju radošo jaunradi u. tml. Laikrakstā „Rēzeknes Vēstis” ļoti būtiska ir lasītāju dalība identitātes uzturēšanā, kas nereti izpaužas kā pagātnes un tagadnes konfliktu iezīmes, vēsturisko un politisko priekšstatu aktualizācija reģiona un valsts līmenī.

Secinājumi

Lai gan 21. gs. tiek dēvēts par kosmopolītisma un nepārtrauktas mobilizācijas laiku, nozīmīga un saprotama ir vēlme atrasties savā telpā gan garīgā, gan teritoriālā izpratnē.

Šādu saikni starp lokālo vidi un sabiedrību nodrošina vietējie laikraksti, kas cenšas saglabāt unikālo, īpašo, iedzimto un vietējās vērtības, tādējādi ir nozīmīgs identitātes veidošanas līdzeklis. Avīzes, izvēloties personības, notikumus, vietas un objektus, rada un veicina minēto reāliju nonākšanu publiskajā telpā, kas, savukārt, veido Latgales avīžu lasītāju priekšstatu par Latgales latvieša tēlu.

Avīžu publikācijās iekļautās vēlmes un nozīmes veido tēlu un priekšstatu kopu, kas atsevišķu indivīdu saista ar noteiktu kopienu un kam ir nozīmīga masu komunikācijas funkcija – kultūras un sociālā identifikācija. Žurnālisti, vietējā vidē radot un izceļot noteiktu tematiku un problemātiku, veicina Latgales latvieša identitātes apzināšanos.

Latgales latvieša identitāte tiek veidota kā etniskā identitāte, kas piedalās reģionālās (sākot ar savu ciemu, pagastu, pilsētu) identitātes konstruēšanā, jo vietas tiek saistītas ar vietējās kultūrsociālās telpas reālījām, un tas ir Latgales latvieša identitātes koncepta pamats.

Būtiska vietējo laikrakstu pazīme, veidojot dialogu ar lokālo sabiedrību, ir uzmanības pievēršana iekšējo notikumu atspoguļojumam, kas uzsver reģionālās identitātes esamību, ne globālo ziņu ienākšanu vietējā telpā. Tādēļ nereti vietējās avīzēs manāma ciešāka un familiārāka vēršanās pie lasītāja, izrādot ietekmi (un priekšroku) pār vietējo sabiedrību jeb kopienu, kā arī uzsverot emocionālās piederības izjūtu ar konkrēto vidi un cilvēkiem, kas ir cieši saistīta tieši ar etniskās identitātes lomu.

Latgaliētis tiek atainots kā kulturāli bagāta personība, kurš stingri ievēro dzimtas tradīcijas, un viņa identitātes kodi izpaužas kultūrsociālo vērtību uzturēšanā, ko parasti prezentē aktīvi un radoši latgalieši un viņu ģimenes. Tipiskākās rakstura īpašības – čaklums, sirsnība un radošums.

Visbiežāk konstatētās Latgales latvieša patības veidošanas izpausmes vietējos laikrakstos ir

kopīgo kultūras tradīciju un vērtību aktualizācija, kas lielākoties tiek attiecināta uz lauku vidi, t. i., kultūrvēsturisko atmiņu, pagātnes liecību u. c. izpausmju akcentējums. Laikraksti regulāri ataino Latgales iedzīvotāju likteņstāstus, piedāvājot kopīgu pagātnes rekonstruēšanu, piem., organizējot konkursus par labāko atmiņu stāstu, tādēļ laikrakstos ir daudz materiālu, kas balstās uz atmiņu reprezentāciju.

Vietējos laikrakstos izskan doma par novada pagātnes vērtību saglabāšanu, pielāgojot tās mūsdienu globalizētās vides prasībām ne tikai kā pagātnes lieciniekus, bet gan kā plašāku skatījumu mūsdienu pasaulē. Tās nodrošina kultūras ticējumu *kā latgaliešiem ir jādzīvo* kontekstu. Žurnālisti raisa sociāli kolektīvo kodu veidošanos, izmantojot pirmatnīgās, iedzimtās izjūtas, ko pauž garīgās un materiālās vērtības un simboli, un šī brīža populārās kultūras izpausmes, nevis tās pārņemot, bet gan pielāgojot savas reģiona telpas tradīcijām, ir identitātes stiprināšanas līdzeklis.

LITERATŪRA

- Atvara, Ilze (2010). Jānis Jarāns: Es vienmēr uzsveru, ka esmu čangalis. *Vietējā Latgales Avīze*. Nr. 6. 5. februārī.
- Atvara, Ilze (2010). Stiprinieks no Latgales – prelietis Artis Plivda. *Vietējā Latgales Avīze*. Nr. 35. 27. augustā.
- Boltūns Jōņs (2009). Rūžukrūņš rōda tykuma ceļu. *Rēzeknes Vēstis*. Nr. 55. 2. maijā.
- Brikše, Inta, Zelče, Vita (2006). Reconfiguration of Place and Space: A Case Study Related to Coverage of Regional Reforms in Latvia. *Expanding Borders: Communities and Identities*. Proceedings of International Conference, Riga, November 9–12, 2005. http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1127_Exp_1.pdf, sk. 20.11.2011.
- Castells, Manuel (2010). *The Power of Identity*. Malden, MA, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Dombovska, Danuta (2010). Augusts – tēta lielais palīgs. *Rēzeknes Vēstis*. Nr. 90. 3. augustā.
- Du Gay, Paul, Hall, Stuart (editors, 1996). *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.
- Hall, Stuart (editor, 1997). *Representation cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Jonāne, Egita Terēze (2008). Ēvalds Stašulāns – latgalietis no matu galiņiem līdz papēžiem. *Latgales Laiks*. Nr. 48. 27. jūnijā.
- Jonāne, Egita Terēze (2010). Ilze Mežinīce patur latgaliskuos gudreibys i dzīsmes spēku. *Latgales Laiks*. Nr. 50. 2. jūlijā.
- Laizāne, Ruta (2010). Pasaulslavenā diriģenta Māra Sirmā dāvana Varakļāniem. *Vietējā Latgales Avīze*. Nr. 16. 16. aprīlī.
- Lasmane, Skaidrīte, Šķilters, Jurgis (2011). *Nacionālās identitātes komunikācija Latvijas kultūras telpā*. Rīga: LU SPPI.
- McQuail, Denis (2010). *McQuail's Mass Communication Theory*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Meirāne, Olga (2010). Siers mīļajam Jānim. *Rēzeknes Vēstis*. Nr. 73. 22. jūnijā.
- Minova, Inese (2010). Latgalieši var pārsteigt ne tikai Francijas gardēžus. *Latgales Laiks*. Nr. 78. 8. oktobrī.
- Minova, Inese (2010). Uzņēmēja Artūra Gražuļa dzīvē ir arī klauni. *Latgales Laiks*. Nr. 73. 21. septembrī.

- Morley, David, Robins, Kevin (1995). *Spaces of identity: global media, electronic landscapes and cultural boundaries*. London, New York: Routledge.
- Par V. Grišānes grāmatu (2009). *Latgales Laiks*. Nr. 26. 3. aprīlī.
- Pietikäinen, Sari (2003). Indigenous identity in print: representation of the Sami in news discourse. *Discourse & Society*. Nr. 14. 581–609.
- Redaktors (1905). Uz Jaunu Godu. *Gaisma*. Nr. 3. 8. janvārī.
- Skogerbø, Eli, Winsvold, Marte (2011). Audiences on the move? Use and assessment of local print and online newspapers. *European Journal of Communication*. Nr. 26. 214–229.
- Smith, David M., Wistrich, Enid (editors, 2007). *Regional Identity & diversity in Europe. Experience in Wales, Silseia and Flanders*. London: Federal Trust for Education and Research.
- Smits, Entonijs D. (2002). *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB.
- Sondore, Ilze (2009). Latviju pārstāvēs viņānieši. *Rēzeknes Vēstis*. Nr. 74. 16. jūnijā.
- Svikša, Skaidrīte (2009). Latgale – dimantu krātuve! *Vietējā Latgales Avīze*. Nr. 29. 17. jūlijā.

TELPAS KATEGORIJA LATGALES REĢIONA LINGVISTISKAJĀ AINAVĀ

Raksta mērķis – raksturot, kā un ar kādiem lingvistiskajiem līdzekļiem valodas zīmes ar papildu telpas norādījumu Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā veido priekšstatus par telpu un piederības izjūtu noteiktai telpai. Lai mērķi sasniegtu, ir izmantotas šādas metodes: lingvistiskās ainavas metode datu ieguvei, kontentanalīze valodas zīmju ar eksplīcītu telpas norādījumu atlasei, poststrukturālā un deskriptīvā metode datu analīzei un interpretācijai.

Izvērtējot 466 pētījumam atlasītās valodas zīmes, var secināt, ka izpētes areālā dominē reālo telpu izsakošas valodas zīmesar nomenklatūras vārdiem un uzņēmumu, iestāžu un organizāciju nosaukumiem, ko veido toponīms vai laukuma apzīmējums. Kopumā valodas zīmes lingvistiskajā ainavā uztur reģionālisma un policentrisma ideju, rosinot pieņemt tuvu esošo un pazīstamo (lokālo) telpu kā nozīmīgu, norobežojošu un vienojošu, līdztekus demonstrējot telpiska atskaites punkta izveides nozīmi individualizācijā.

SPACE CATEGORY IN THE LINGUISTIC LANDSCAPE OF LATGALE REGION

The space is a significant parameter of world's existence, and a component making human's experience and the view of the world; any culture's understanding of the underlying principles of world's formation, human's place and purpose within it is associated with it. Language signs of the linguistic landscape are one of the external factors promoting and influencing formation of the world and its feeling, as well as territorial identity, overcoming or narrowing geographical and psychological borders.

The object of the research – a category of the space in the linguistic landscape of four administrative-territorial units – Daugavpils, Rēzekne, Līvāni cities and Vārkava district, the object – language signs with a word or word compound explicitly expressing space.

The aim of the research – to find out how and with which language means language signs with additional space indications make concepts on space and feeling of identity to a certain area in Latgale regional linguistic landscape.

A method of the linguistic landscape was used to collect data, a content analysis was important for data selection; post-structural and descriptive methods were applied to develop the research.

Basic categories of the space within the context of the linguistic landscape are as follows: language space, information space, geographical space and public space, as the existence of the language signs are not possible outside them. The selected language signs confirm that words and word compounds representing real and mythical space are additionally given in the linguistic landscape of Latgale region.

The most significant conclusions:

1. The most often used words expressing space in the linguistic landscape of the research areal are: nomenclature words – a centre, a shop, a bank, a salon, a pharmacy, a school – and place-name Latgale (all of them are mentioned more than 20 times). The most involved words in making word

compounds – a centre, and a salon (e. g., *Centre of Friends; Fortunetelling Salon, Salon of Alcoholic Drinks*).

2. *The language signs expressing actual space are predominant – house-names (e. g., a shop, a bank, a pharmacy, a bar, etc.) related to the public and material area, and place-names (Latgale, Rēzekne, Vārkava, Daugavpils, Līvāni). A choice of house-names suggests that human needs, desires and opportunities to meet them are set as a primary issue; money circulation is the main criterion for movement through the space. Usage of place-names, in its turn, proves that the larger is the territorial unit, the more seldom it is additionally emphasized in the language signs.*

3. *Features characterizing mythical space – polycentrism – creation of several centres and a sign even in the level of one street (e. g., there are pharmacies of 2 different companies the „Pharmacy Centre of Līvāni” in Rīga Street in Līvāni); worlds or lands of self-made goods or services (e. g., Photo World, Health Island, Alkoland, etc.); usage of words related to the celestial area – „above” (e. g., Moon Pharmacy, Sun Store, Cloud, Star Bookstore, etc.). Focusing on oneself, and things that are familiar, close and secure.*

Telpa ir nozīmīgs pasaules pastāvēšanas parametrs un cilvēka pieredzi un pasaules ainu veidojošs faktors, ar ko saistīta jebkuras kultūras izpratne par pasaules uzbūves pamatprincipiem, cilvēka vietu un nozīmi tajā. Jaunāko laiku kultūrā pasaules uztveri raksturo neviendabīgums un brīva variēšana ar dažādu paradigmu (piem., antropocentrisko, kosmocentrisko, mitoloģisko) elementiem un priekšstatiem.

Mūsdienu cilvēka pašidentifikācijā un pašreferencē (resp., stāstījumā par sevi) nozīme ir opozīcijā esošajai tendencei – globalizācijai un reģionālismam, kas filozofiski un psiholoģiski atšķiras ar cilvēkam būtisku konceptu virzību attieksmē pret sevi. Pirmajā gadījumā raksturīga tiekšanās projām pie tālā (citādā, svešā), otrajā – virzīšanās pie tuvā (savējā, pazīstamā). Domājot globāli, bet kā nozīmīgu izjūtot un izceļot vietējo – reģionālo, iespējams paplašināt savu telpu, nepazaudējot būtību.

Ģeogrāfisko un psiholoģisko robežu pārvarēšanā vai – tieši pretēji – sašaurināšanā būtiska loma ir ārējiem faktoriem: plašsaziņas līdzekļiem, sociāliem un kultūras notikumiem, citu cilvēku viedoklim, arī pie uzņēmumiem, iestādēm, informācijas stendiem un citvietizvietotajām valodas zīmēm. Šie publiskie teksti, apvienojot verbālos un neverbālos valodas līdzekļus, veido lingvistisko, semiotisko un kultūras ainavu dažādos administratīvi teritoriālos līmeņos (piem., pagastā, pilsētā, reģionā, valstī).

Pētījuma izpētes objekts ir telpas kategorija četru administratīvi teritoriālu vienību – Daugavpils, Rēzeknes, Līvānu un Vārkavas novada (Vārkavas un Upmalas) – lingvistiskajā ainavā.

Ikvienu valodas zīmi uztverama par konkrētas ēkas (mājas, veikala, pasta, bērnu dārza) marķējumu un šīs telpas reprezentējumu, jo ir tai piederīga. Arī uzņēmumu nosaukumi, kam tiešā nozīme nav saistīta ar telpas kategoriju, noteiktā diskursā funkcionē kā norāde uz telpu, piem., ikdienas saziņā bieži lietotajās teikumu konstrukcijās: *Kleitu nopirku „Sjuzannā”, Tiekamies „Mājsaimniecības precēs” vai Es ieiešu „Lāčukā”*. Lai ierobežotu telpas kategorijas izpratnes robežas, **pētījuma priekšmets** ir valodas zīmes ar tiešā veidā (eksplīcīti) norādītu telpu izsakošu vārdu vai vārdu savienojumu.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot, kā un ar kādiem valodas līdzekļiem valodas zīmes ar papildu telpas norādījumu dažāda lieluma teritoriālo Latgales reģiona vienību lingvistiskajā ainavā veido priekšstatus par telpu un piederības izjūtu noteiktai telpai.

Lai sasniegtu mērķi, pētījumā izmantotas šādas **metodes**: lingvistiskās ainavas metode (Gorter 2006, 2008, Shohamy 2008) valodas zīmju ieguvei, kontentanalīze – valodas zīmju ar eksplīcītu telpas norādījumu atlasē, poststrukturālā un deskriptīvā metode atlasīto valodas zīmju analīzei un interpretācijai.

Balstoties uz jēdziena *telpa* definīciju (*Svešvārdu vārdnīca*. <http://tezaurs.lv/sv/?w=telpa>) ar atslēgas vārdu *robeža*, *norobežojums*, *daļa* un *veselums*, no 2606 izpētes areālā iegūtajām valodas zīmēm šim pētījumam tika atlasītas **466 valodas zīmes** ar eksplicītu telpas norādījumu (Daugavpilī – 201, Rēzeknē – 177, Līvānos – 62, Vārkavas novadā – 26 valodas zīmes).

Telpas kategorijas izpēte lingvistiskajā ainavā notikusi ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” gaitā. Pētījumam nepieciešamās valodas zīmes Rēzeknē ir atlasītas no projektā izveidotās valodas zīmju datu bāzes⁴⁴. Projekta laikā, t. i., 2011. gada oktobrī, ir iegūtas arī valodas zīmes Daugavpilī, kas pašreiz vēl nav pievienotas datu bāzei. Savukārt valodas zīmes Līvānos un Vārkavas novadā⁴⁵ ir iegūtas senāk un aplūkojamas kā atsevišķas datu kopas.

Raksta struktūra: sākotnēji tiek sniegts vispārīgs valodas zīmju apraksts, raksturojot lingvistiskos izveides līdzekļus, kam seko telpas kategoriju analīze un interpretācija, par pamatkritēriju izvēloties binārās opozīcijas. Nobeigumā sniegts apkopojums un būtiskākie secinājumi.

1. Telpas un telpisko priekšstatu izteikšanas līdzekļi

Valodas zīmju kopums jeb lingvistiskā ainava ir lingvistiskās vides elements. Šo valodu telpu veido mutvārdu un rakstveida komunikācija ar tai raksturīgiem sociolingvistiskajiem procesiem, piem., valodu ekspansiju (resp., valodas/-u lietojuma un ietekmes sfēras paplašināšanu), valodu kontaktiem, valodas kodu maiņu un jaukšanu. No tā izriet, ka valodas zīmes tāpat kā plašsaziņas līdzekļi, zīmes un artefakti ir informācijas telpas izveides komponenti, bez kā nav iedomājama socializācija un kultūrvēstures mantojuma saglabāšana. Ievērojot holistisko principu, jāuzsver, ka lingvistiskā ainava ir saistīta ar publisko telpu, kas ir sociāla, ikvienam interesentam atvērta, reizēm arī psiholoģiski nedroša. Relatīvs publiskās telpas ierobežojums un konkretizācija izpaužas ģeogrāfisko telpu (piem., pagastu un pilsētu) izveidē; valodas zīmes veido šīs telpas vizuālo tēlu un reprezentē to.

Iepriekš minētās telpas (valodu, informācijas, publiskā) pētījumā tiek uzskatītas par telpas sistēmas pamatkategorijām, jo valodas zīmju esība un funkcionalitāte ārpus tām nav iespējama.

466 par pētījuma avotu izvēlētās valodas zīmes ir apmēram 18 % visu izpētes areālā iegūto vienību: Daugavpilī atlasīto valodas zīmju skaits veido 21 %, Rēzeknē – 15 %, Līvānos – 17 %, Vārkavas novada Upmalā un Vārkavā – 29 %. Hipotētiski var pieņemt, ka papildu telpas norādījums ir aktuāls lielākā teritoriālajā vienībā, lai psiholoģiski sakārtotu urbāno vidi un atvieglotu orientēšanos tajā. Savukārt mazākā teritorijā būtiska ir vienotības uzsveršana. Jāņem vērā, ka novada pagastu centros konstatētas galvenokārt uz valsts sfēru attiecināmas valodas zīmes (piem., Vārkavas pagasta padomes deputātu kopsapulces protokols, autobusa pieturas zīme *Upmala*), līdz ar to arī toponīmu lietojums ir biežāk sastopams.

Domājot par valodas zīmju lingvistisko raksturojumu, būtisks ir telpu izsakošu vārdu un vārdu savienojumu iedalījums atbilstoši funkcionalitātei valodas zīmē. Pētījumā tiek šķirti: 1) sugasvārdi, kas norāda nosauktā objekta kategoriālo piederību (resp., nomenklatūras vārdi, piem., *veikals*, *aptieka*,

44 Valodas zīmju datu bāzes veidotāji statistikas un kalkulācijas programmā SPSS ir projekta izpildītāji: H. F. Martens, S. Murinska, O. Senkāne, I. Matisovs, S. Lazdiņa un raksta autore.

45 Valodas zīmju ieguvē Līvānos (2009) tika iesaistīti Vārkavas vidusskolas 11. klases skolēni projekta nedēļā, savukārt Vārkavas novadā valodas zīmju ieguvējas ir raksta autore un Vārkavas vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja un RA filoloģijas maģistrante Silvija Stankeviča maģistra darba izstrādes laikā (2009, 2010).

lombards); 2) īpašvārdi, kas nosauc objektu (simboliskie nosaukumi, toponīmi, piem., *Mākonis, Globuss un Upmala, Saules iela*).

Aplūkojot telpu norādošo vārdu saskaņojumu ar citiem vārdiem, redzams, ka izpētes areālā vērojama tendence veidot vārdu savienojumus, retāk tie parādās atsevišķi (attiecīgi 55,4 % un 44,6 % gadījumu), piem.: simboliskie nosaukumi – *Metropole, Galerija, Telpa*, nomenklatūras vārdi – *ateljē, sinagoga, bistro*. Ir konstatēts sevišķi maz saliktnu, proti, 8,2 % gadījumu, piem.: nomenklatūras vārdi – *autoskola, lielveikals*, simboliskie nosaukumi – *Tēvzeme, Pluspunkts*.

Biežāk sastopamais telpu izteikšanas paņēmiens ir salikta nosaukuma izveide ar nomenklatūras vārdu, ko raksturo vienkāršs apzīmētājs (substantīvs), piem.: *Nakts klubs, Datoru salons, Grāmatu nams*. Šāds paņēmiens ir izmantots 21 % gadījumu. Savukārt apzīmētāja funkcijā lietots adjektīvs kopā ar nomenklatūras vārdu parādās vien 1,9 % gadījumu, piem.: grafiti *Old School* ‘Vecā skola’, *Veterinārā aptieka, Juridiskais birojs*.

12 % gadījumu saliktu nosaukumu veido divi telpu izsakoši vārdi, piem.: *Rēzeknes nams, Ludzas maiznīca, Daugavpils cietoksnis*. Piemēros redzams, ka šāds vārdu savienojums veidojas, ja tā pamatā ir toponīms apzīmētāja funkcijā un nomenklatūras vārds. Savukārt salikta nosaukuma modelis – toponīms kā apzīmētājs un telpu neizsakošs vārds – ir izmantots 1,7 % gadījumu, piem.: *Latgales piens, Latvijas balzams, Eiropas apģērbi*. Toponīms norāda konkrētās preces izcelsmi, pēdējā piemērā – arī iespējamo preces izplatību un atbilstību šai teritorijai.

Piederības pronomens kopā ar telpu izsakošu vārdu konstatēts sešās valodas zīmēs, piem.: *Tava optika, Mana aptieka* (3), *Mia Italia* ‘Mana Itālija’, *Jūsu skaistuma pasaule*. Biežāk tiek uzsvērta es pozīcija, kas vērtējama divējādi: kā uzņēmuma īpašnieka vēlme norādīt savas īpašuma tiesības un arī kā rosinājums katram potenciālajam apmeklētājam un klientam konkrēto telpu uztvert un pieņemt par savējo.

Nomenklatūras vārds kā uzņēmuma nosaukumapielikums konstatēts 5,8 % gadījumu, piem.: *centrs „Alaska”, kafējnīca „Randiņš”, naktsklubs „Taller”, veikals un kafējnīca „Šokoladņa”*. Pēdējais piemērs Daugavpilī ir interesants valodas lietojuma aspektā, jo vārds ir uzrakstīts krievu valodā ar latīņu burtiem (sk. tālāk).

Telpu izsakoši vārdi saliktajos nosaukumos ar vairāk nekā diviem vārdiem (atsevišķos gadījumos arī ar papildu simbolu) parādās 8,8 % gadījumu, piem.: *Daugavpils ekspluatācijas iecirknis, Grāmatvedības un finanšu koledžas Daugavpils filiāle, Sabiedriskais internet@ pieejas punkts*.

Divās valodas zīmēs par telpas norādījumu funkcionē prepozīcija: *Pie Māras, Pie ozola*, kas kafējnīcu nosaukumos iekodē vēstījumu *blakus, līdzās*, norādot tuvumu. Lai gan pirmā piemēra nosaukuma pamatā ir īpašnieces personvārds, simboliski tas (tāpat kā *ozols*) reprezentē mītisko pasauli.

Pievēršot uzmanību telpu izsakošu vārdu lietojuma biežumam, redzams, ka nav vērojams izteikts kāda vārda pārsvars (sk. 1. tabulu), atainojot dažādu telpu daudzveidību un nepieciešamību.

1. tabula. *Desmit biežāk izmantoto vārdu izpētes areālā*

Table 1: *The number of ten most frequently used words in the research area*

VĀRDS	centrs	veikals	banka	salons	Latgale	aptieka	skola	iela	frizētava	lombards
SKAITS	48	41	34	29	25	23	22	21	20	19

Tabulā redzams, ka kopumā visbiežāk telpu norāda nomenklatūras vārdi (arī tabulā neiekļautie: *bārs* – 10, *tirgus* – 7, *baznīca* un *kafejnīca* – 5 reizes). Atsevišķos gadījumos tie lingvistiskajā ainavā aizstāj uzņēmuma nosaukumu (sk. 2. attēlu). Tomēr par pilnīgu sugasvārda pārtapšanu īpašvārdā (resp., onimizāciju) iespējams runāt, ja nomenklatūras vārds konkrētajā vidē ir unikāls, ja tiek saistīts tikai ar nosaucošo uzņēmumu. Šāds process vērojams vietās ar mazāk attīstītu komercdarbību, piem., par tādu var uzskatīt Vārkavas pagasta centru ar tanī izvietoto valodas zīmi *Veikals* (sk. 1. attēlu).

1. attēls. *Valodas zīmes. No kreisās: Vārkavas pagasta centrā, Rēzeknē*
 Picture 1: *Language characters. From left to right: in the centre of Vārkava civil parish, Rezekne*

Biežāk izmantotais vārds *centrs* norāda tendenci izcelt savējo (uzņēmumu, nozari, pakalpojumu vai precī) kā galveno un nozīmīgu salīdzinājumā ar citiem, to parādot kā telpiski vidū (centrā) esošu atskaites punktu ar šķietami labākā un plašākā klāsta apkopojumu.

Tabulā redzams, ka *Latgale* ir biežāk lietotais toponīms, atainojot to kā nozīmīgu kopējo telpu vienojošo elementu. Skaitliski vairāk šis toponīms izmantots Rēzeknē (11), kas liek domāt, ka pilsēta sevi pozicionē par nozīmīgu reģiona centru. Arī te esošajos grafiiti toponīms *Latgola* parādās biežāk nekā citviet, atainojot piederību reģionam un valodai.

No pētījumam izvēlēto pilsētu nosaukumiem valodas zīmēs vairāk ir izcelta Rēzekne (18 reižu), tai seko Daugavpils (10) un Līvāni (9). Vārkava valodas zīmēs minēta 11 reižu. Būtiski ir atzīmēt faktu, ka, jo mazāka teritoriālā vienība, jo procentuāli vairāk ir valodas zīmju ar šīs vietas toponīma akcentēšanu, piem.: Vārkavas novada Upmalas un Vārkavas centrā 42 % atlasīto valodas zīmju satur toponīmu *Vārkava*, Līvānos – 15,5 %, Rēzeknē – 10,3 %, Daugavpilī – 4,9 %. Var secināt, ka lielākā teritoriālā vienībā kopējā telpa retāk tiek uzsvērtā kā savējā, patstāvīgi meklējot un veidojot savu atskaites punktu – individuālo telpu ar simbolisku nosaukumu – un ļaujot ienākt svešai telpai caur citu kultūru un valodu pieredzi; urbānā vide ir atvērtāka daudzveidībai. Mazākās teritoriālās vienībās vēl tiek saglabāta un uzturēta kolektīvā telpa.

Vārdu savienojumos visbiežāk tiek izmantoti šādi nomenklatūras vārdi: *centrs* (23), *iela* (21) un *salons* (10).

Vārda *centrs* lietojums ataino tā funkcionalitāti dažādās dzīves jomās un nozīmīgu telpu sistēmas elementu (mikrotelpu) strukturēšanā. Izpētes areālā konstatētie centri reprezentē: 1) uzņēmējdarbības sfēru: *Tirdzniecības, Biznesa, Saimniecības, Auto, Starptautiskais maiņas un Zoo centrs*; 2) kultūras un mākslas sfēru: *Māla mākslas, Dizaina, Mūzikas, Latgales mākslas un amatniecības un Līvānu*

novada kultūras centrs; 3) medicīnas un medicīnisko pakalpojumu sfēru: *Uroloģijas* un *Surdotehnikas palīdzības centrs*; 4) izklaides sfēru: *Ceļojumu* un *Tūrisma informācijas centrs*; 5) izglītības sfēru: *Mācību* un *Draugu centrs*; 6) sporta sfēru: *Cīņas mākslu* un *Daugavpils Olimpiskais centrs*; 7) zinātniski pētniecisko sfēru: *Stratēģisko pētījumu centrs*; 8) tiesu sfēru: *Arbitrāžas* un *Patērētāju tiesību aizsardzības centrs*; 9) transporta sfēru: *Daugavpils reģionālais centrs*. Šāds vārdu savienojumu dalījums norāda arī uz dominējošajām darbības jomām izpētes areālā.

Plāksnītes ar ielu nosaukumu un regulārs ceļražu izvietojums strukturē apdzīvotu vietu, palīdz vietējiem iedzīvotājiem un viesiem orientēties un sniedz norādi uz šai videi nozīmīgu kultūrvēsturisku informāciju. Piem., Vārkavā galvenās ielas nosaukums *Kovaļevsku iela* ir veltīts diviem te dzimušiem, pasaulē zināmiem biologiem (*Ievērojami novadnieki*. <http://varkava.lv/lv>), arī Daugavpilī *Mihoelsa ielas* nosaukums ir saistīts ar izcilu personību – ebreju izcelsmes aktieri Solomonu Mihoelsu (*Izcilas personības Daugavpilī*. <http://www.visitdaugavpils.lv/>). Ielu nosaukumi ar personvārdu motivētārvārda lomā tiek veidoti un izvietoti galvenokārt cieņas izrādīšanai, lepojoties ar nosauktajām personībām.

Ielu nosaukumu pamatā redzami arī toponīmi (resp., pilsētvārdi jeb astionīmi), piem., *Rīgas iela* un *Maskavas iela*, un nomenklatūras vārdi, piem., *Ģimnāzijas iela*, *Skolas iela* un *Cietokšņa iela*, vienlaikus norādot divas telpas – pilsētu vai ēku un ielu.

Izpētes areālā ir konstatēti šādi saloni: *Kāzu*, *Skaistuma*, *Skaistumkopšanas*, *Ziedu*, *Juvelieru*, *Optikas*, *Zilēšanas*, *Mēbeļu*, *Datoru* un *Alkoholisko dzērienu*. Nomenklatūras vārda lietojums rada priekšstatu par estētisko. Sākotnēji *salonstika* attiecināts tikai uz sieviešu uzturēšanās telpu, ko raksturoja neikdienišķums greznā un modernā iekārtojuma, uzvedības normu un sarunu dēļ. Tāpat mūsdienās tiek uzturēta ideja (nereti arī ilūzija), ka salons ir izsmalcināta un uz ārišķībām vērsta telpa, kas ataino stila un modes tendences un perspektīvas.

Skatot valodu izvēli, redzams, ka izpētes areālā izteikti dominējošs ir latviešu literārās valodas lietojums; tā konstatēta 77,5 % gadījumā. Jāatzīmē, ka Vārkavas novadā telpu norādošas leksēmas ir tikai latviešu valodā. Latgaliešu rakstu valoda konstatēta 3 % (piem., viesnīcas nosaukums, arī grafiti *Latgola* ‘Latgale’, nekustamo īpašumu uzņēmums *Sāta* ‘Mājas’, veikals un kafējnīca *Mozō Rogovka* ‘Mazā Rogovka’). Korektu valodas lietojuma noteikšanu kavē fakts, ka ir vārdi, kam rakstība latviešu literārajā valodā sakrīt ar latgaliešu rakstu valodu, piem.: *veikals*, *serviss*, *parks*.

Angļu valodas lietojums ir vērojams 10,7 % valodas zīmju. Tā izmantota galvenokārt starptautisku uzņēmumu, preču vai pakalpojumu nosaukumos (*Sony Center* ‘Sony centrs’, *PrivatBank* ‘Privātā banka’, cigarešu marka *Wall Street*, *International Exchange Center* ‘Starptautiskais maiņas centrs’), retāk vietējo uzņēmumu simboliskajos nosaukumos (bārs *Look in* ‘Ieskaties’, apģērbu veikals *Stop Shop* ‘Apstāšanās veikals’, naktsklubs *City Club* ‘Pilsētas klubs’), arī grafiti (*Finland* ‘Somija’, *Italy* ‘Itālija’, *Parking* ‘stāvvietā’).

Krievu valoda izmantota salīdzinoši maz – 2,6 % gadījumu (piem., grafiti *Америка* ‘Amerika’, mācību programma *Школа древних знаний* ‘Seno zinību skola’, *Церковь Иисуса Христа* ‘Jēzus Kristus baznīca’). Četrās valodas zīmēs teksts ir uzrakstīts krievu valodā ar latīņu burtiem (sk. 2. attēlu). Šāda parādība nav tipiska Latgales reģiona lingvistiskās ainavas iezīme, tomēr tā ataino krievu valodas funkcionalitāti un ietekmi uz valodu vidi.

2. attēls. Valodas zīme Daugavpīlī
Picture 2: Language sign in Daugavpils

Citā valodā (galvenokārt krievu) veidots teksts latviešu valodā tiek piedāvāts vien gadījumos, ja informācija ir izvērstā. Nereti tulkojums tiek piedāvāts citā valodas zīmē. Atsevišķi vārdi vai vārdu savienojumi uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju nosaukumos netiek tulkoti.

Izpētes areālā mazāk tipiska iezīme ir valodu kontakti: piemērs *Bārs „Look in”* demonstrē valodu kontaktus vienas valodas zīmes robežās, savukārt piemēri – *Elektroskandia, Tehnoland* un *Alkoland* – viena vārda līmenī. Neuzmanīgi izlasot pēdējos trīs nosaukumus, var pieņemt, ka salikteņi ir monolingvāli; ar valodu apvienojumu tiek radīta šķietama nosaukuma angliskošana.

Apkopojot iepriekš teikto, var secināt, ka: 1) priekšstatus par telpu lingvistiskajā ainavā galvenokārt atklāj nomenklatūras vārdi (*veikals, banka, salons, aptieka*); 2) telpu izsakošus vārdus bieži raksturo konkretizējošs apzīmētājs (substantīvs, adjektīvs vai pronomens); 3) produktīvi vārdu savienojumu izveides elementi ir *centrs, iela* un *salons*; 4) telpu izsakoši vārdi un vārdu savienojumi galvenokārt ir monolingvāli (visbiežāk latviešu, retāk angļu un krievu valodā).

2. Binārās opozīcijas telpas kategorija

Lingvistiskās ainavas radītie priekšstati par telpu aplūkojami vairākos līmeņos: reālās telpas līmenī – tiešā veidā redzamajā, mītiskās telpas līmenī – intuitīvi nojaušamajā un saprotamajā, arhetipiskās telpas līmenī – dziļi izjūtamajā un nereti neapzinātajā izpratnes līmenī. Savukārt psiholoģiskā telpa ir subjektīvs lielums, kas atkarīgs no recipienta personiskajām izjūtām, pieredzes un pasaules skatījuma, tādēļ lingvistiskās ainavas kontekstā tikai pastarpināti tiek skatītas atsevišķas tās iezīmes.

Reālo jeb fizisko telpu vistiešākajā veidā reprezentē toponīmi – to konstatētais skaits izpētes areālā ir 103, kas ir 22 % kopējā valodas zīmju skaita, – un hidronīmi (*Daugava, Dubna* un *Rēzekne*). Tie norāda recipientam atrašanās vietu (konkrētu pilsētu, pagastu), kā arī saiti ar citām tuvāk vai tālāk esošām teritoriālām vienībām. Lielāko to daļu veido Latgales reģiona toponīmi (sk. iepriekš). Rēzeknē izvietotā valodas zīme *Livonija* funkcionē kā vēsturiskās telpas reminiscence.

Telpa lingvistiskajā ainavā ir aplūkota par kritēriju, izvēloties binārās opozīcijas. Pirmā binārā opozīcija, kas jāmin: privātā un valsts sfēra. Kopumā izpētes areālā dominējoša ir privātā sfēra, uz to attiecināmi 80,7 % valodas zīmju. Izņēmums – Vārkavas novada Upmalas un Vārkavas pagasta centri, kur 84,6 % valodas zīmju ir valsts sfērai (pašvaldībām) piederošas. Pretstatu pāra šķērums un apraksts ataino situāciju, ka valsts institūcijas un iestādes atšķirībā no individuālajiem uzņēmumiem lingvistiskās ainavas izveidē iesaistās minimāli.

Privātās sfēras valodas zīmes ar telpu norādošiem vārdiem (piem., nomenklatūras vārdi: *banka, veikals, aptieka*) lielākoties attiecināmi tieši uz materiālo telpu – *cilvēka vēlmju un nerealizēto sapņu valstību* (Kūle, Kūlis 1998: 470), kur primāritiek izvirzīta cilvēka vajadzību un vēlmju radīšana un apmierināšanas iespēju nodrošināšana. Naudas apgrozība uztverama kā galvenais kustības un pārvietošanās pa mikrotelpām kritērijs. Domājot par iepriekš minētajiem nomenklatūras vārdiem arhetipiskās telpas kontekstā, jāteic, ka tie ir saistīti galvenokārt ar vīrišķo telpu, ko raksturo loģika, pārvaldīšana, sargāšana, arī patērēšana. Valodas zīmju (īpaši reklāmu), kas attiecināmas uz materiālo telpu, izveide ir saistīta ar orientēšanos uz recipienta ekstraverto bērna arhetipu. Tas izpaužas kā potenciālo klientu rosināšana uz brīvu pārvietošanos pa iztēles pasaulēm (piem., simboliskie nosaukumi: *Mpasaule* un *Saturns*), optimistisku eksperimentēšanu, iegribu ātru apmierināšanu un dzīves kā spēles uztveri, jo arī katrai no šīm telpām ir raksturīgi savi noteikumi un izpildāmie rituāli.

Materiālās telpas binārā opozīcija ir garīgā telpa, kas lingvistiskajā ainavā ir skaitliski mazāk pārstāvēta. To raksturo nomenklatūras vārdi: *skola* un *baznīca*, retāk *bibliotēka* un *mācību centrs*, kas reprezentē patvēruma devēju, aprūpētāju un izglītotāju, saistoties ar sievišķo telpu, arhetipiskās telpas izpratnē – ar mātes arhetipa projekciju. Kopumā uz garīgo telpu attiecināmas 42 valodas zīmes jeb 9 % kopējā datu kopuma. Atsevišķi aplūkojams vārds *baznīca*, kas ir ambivalents lielums, jo kā patvēruma sniedzēja tā ir attiecināma uz sievišķo telpu, savukārt kā kristīgo vērtību un morāles uzturētāja tā lielā mērā ir saistīta ar sakrālo (dievišķo, vīrišķo) telpu, kas tiek pretstatīta laicīgajai (izklaidīgajai, pasaulīgajai – sievišķajai) telpai.

Atvērta vai slēgta telpa tverama gan tiešā, gan pārnestā nozīmē. Par orientēšanos uz nelielu teritoriālo vienību, noslēgšanos liecina toponīmi: *Spunģēni, Upmala* un *Wipinga*. Vēlmi psiholoģiski samazināt telpu atspoguļo kādas citas teritoriālās vienības miniatūras kopijas izveide: *Mozō Rogovka* un *Little Italy* 'Mazā Itālija'. Šī mākslīgā svešas telpas ievietošana savējā padara to pieejamāku un saprotamāku, pieņemot to par savu telpu veidojošu komponentu – mikrotelpu.

No psiholoģiskā aspekta raugoties, lielākā daļa aplūkoto valodas zīmju (apmēram 70 %) ataino ierobežotu, slēgtu telpu, piem.: nosaukumi – *Blue Box* 'Zilā kaste', *Vienības nams*, nomenklatūras vārdi – *diskobārs, sporta klubs, pasts*. Norobežotu telpu ataino arī laukuma apzīmējumu – *centrs* (sk. iepriekš) un *punkts* (piem., *medpunkts, stikla pudeļu pieņemšanas punkts*) – lietojums lingvistiskajā ainavā. Arī ielu tīklojums pilsētās modelē labirintam līdzīgu telpu, kas kavē aptvert pilsētu kopumā un ļauj kādā noteiktā laika sprīdī uztvert vien atsevišķu tās daļu.

Latgales reģiona publiskajā telpā ir raksturīga vairāku centru radīšana un līdzspastāvēšana, piem., Līvānu centrālajā ielā ir divas atšķirīgu uzņēmumu tīklu aptiekas ar vienādu nosaukumu *Līvānu Centra aptieka*. Šis centrs jeb *vidus ir viskosmizētākā vieta, tāpēc parastos apstākļos visdrošākā un (...) labvēlīgākā* (Kursīte 1999: 499).

No vienas puses – līdz ar centra izveidi notiek sevis, savas vietas un darbības izcelšana un koncentrēšanās uz to, pārējo uzskatot par marginālu, perifērijā esošu. Šis process un rezultāts aplūkojams kā viena no egoisma izpausmēm. Centru daudzveidība un skaits liek domāt par mūsdienu urbānā cilvēka rakstura īpašībām un rīcības brīvību.

No otras puses – postmodernisma filozofijas un literatūras teoriju ietekmē pastāv viedoklis, ka nemaz nav iespējams viens centrs, noteiktība un stabilitāte, ka pasauli un tās izjūtu raksturo sadrumstalotība, fragmentārisms un subjektivitāte. Un šī *atskaites punkta – centra – atrašana vai projekcija līdzinās*

pasaules radīšanai, lai sakārtotu pasauli – haosa telpu bez vienota centra – un spētu orientēties tajā. Doma, ka cilvēks atrodas pasaules centrā, tuvina sakrālās telpas pieņemšanai (Eliade 1996).

Savukārt par plašākas telpas aptveršanu un tiekšanos prom no centra liecina toponīma *Latvija* (3) un citu Latvijas pilsētu – *Ogres, Dobeles un Rīgas* – norādījums lingvistiskajā ainavā. Ogres un Dobeles norādīšana saistīta ar uzņēmumu darbību un tirgus politiku Latgalē (SIA „Ogres trikotāža” un AS „Dobeles dzirnavnieks”), bet galvaspilsētas nosaukums ir Latvijā garākās ielas (4,5 km) nosaukuma pamatā (*Līvānu pilsēta*. <http://www.livanub.lv>). Šī iela Līvānu pilsētā simboliski funkcionē kā viduslīnija (horizontāli izstiepts centrs) vai kā telpiskā zona (Kūle, Kūlis 1998: 463), kam abpus gareniski izvietota pilsētas dzīvojamā, darba un atpūtas telpa. Jāatzīmē, ka pati pilsēta izkārtojuma dēļ uztverama par divu Latvijas lielāko pilsētu – Rīgas un Daugavpils – starpposmu (starpjelpu).

Par psiholoģiskās telpas paplašinājumu ārpus valsts robežām rosina domāt vairāki toponīmi: *Baltija* (3), *Eiropa* (2), *Ameņpuka, Aļaska, Finland*, kuru lietojuma biežums ataino to nozīmi un hierarhisko izkārtojumu telpu sistēmā.

Personiskās telpas paplašinājums vērojams simboliskajos nosaukumos – pašradītās pasaulēs, zemēs vai planētās. No psiholoģiskā aspekta raugoties, tā ir daudzveidīgu kustību iespēju pieļaušana. Atlasītajā materiālā redzams, ka 28 valodas zīmes demonstrē šādas jaunveidotas preču vai pakalpojumu pasaules un zemes: *Foto pasaule, Mūzikas pasaule, Tehnoland, Alkoland, Grāmatu pasaule*. Mītiskajos priekšstatos pasaules radīšanai kosmogonisks rituāls patības sasniegšanai. Īpaši to var attiecināt uz pašizlīdzīgu telpas radīšanu citiem, piem., *Jūsu skaistuma pasaule*. Tomēr jāatzīst, ka izpētes areālā ir konstatēti tikai viens šāds piemērs, kas uzlūkojams par izņēmumu, ne tendenci.

*Mītisko telpas izpratni sastāda divi virzieni – horizontāle un vertikāle. Horizontālā virzienā mītiskā telpa ir noslēgta un neviendabīga; saskaņā ar bināro opozīciju sistēmu to iedala tuvajā un tālajā, centra un perifērijas zonās. (...) Telpas vertikāle izsakāma kā ceļš starp pasaulēm: zemi un debesīm (sakarālo zonu), zemi un pazemi (Simsone 2010: 80–83). Izpētes areālā 19 uzņēmumu nosaukumos ar telpu saistīti vārdi ir saistāmi ar augšu, debesssfēru, mitoloģijā arī ar dievu mājvietu, piem.: *Mēness aptieka, Saules veikals, Saturns, Planēta, Mākonis, Zvaigznes grāmatnīca*. Psiholoģiski tie reprezentē tiekšanos augšup, simboliski – vienotības meklējumus (debess un zemes, vīrišķā un sievišķā), atainojot divdaļīgu pasaules modeli.*

Pārejas no vienas telpas otrā (telpisko pārrāvumu) un robežu atainošana nav tipiska lingvistiskās ainavas pazīme. Tā tiek izteikta, reklamējot preces – *logus* un *durvis* (kopumā 7) – un psiholoģiski nošķirot par savējo pieņemto telpu (mājas, darbavietu) no svešas telpas, iekšējo telpu no ārējās telpas. Publiskajā telpā vienu telpisko vienību no otras nošķir vārdi – *Arka* un *Pārceļtuve*: pirmajā gadījumā simboliskais nosaukums netiešā veidā (asociatīvi) pauž telpas sadalījumu, otrajā – reāli funkcionējošu mehānismu, kas ļauj Līvānos no viena Daugavas krasta nokļūt pretējā. Savukārt Rēzeknē konstatētais simboliskais nosaukums *Modes zona* saistās ar mākslīgi izveidotu telpas daļu, ko raksturo telpisku robežu pārvarēšana un citādā (svešā) pieņemšana, kādu noteikumu ievērošana, arī papildu uzmanība un aizsardzība.

Apkopojot iepriekš minēto, redzams, ka telpisko priekšstatu izveide un mikrotelpu sakārtošana vienotā telpu sistēmā – makrotelpā – ir kompleks pasākums, kur būtiska loma ir bināro opozīciju izvēlei. Lingvistiskā ainava nepiedāvā recipientam viennozīmīgu un universālu telpas modeli. Uzturot reģionālisma un policentriska ideju, tā rosina pieņemt tuvu esošo un pazīstamo (lokālo) telpu kā nozīmīgu, norobežojošu un vienojošu, līdztekus atklājot telpisko atskaites punktu izveides vai atrašanās

nozīmi makrotelpas individualizēšanai.

Secinājumi

1. Eksplicīti telpas norādījumi Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā ir sniegti 18 % valodas zīmju datu kopuma. Telpu izsakoši un telpisko priekšstatu veidojoši vārdi vairāk parādās Vārkavas novada Upmalā un Vārkavā (29 %), uzsverot teritoriālo vienotību, un Daugavpilī (21 %), cenšoties psiholoģiski sakārtot urbāno vidi un atvieglot orientēšanos tajā, mazāk Līvānos (17 %) un Rēzeknē (15 %).

2. Pievēršot uzmanību lingvistiskajiem telpas izteikšanas līdzekļiem, redzams, ka telpa galvenokārt tiek izteikta vārdu savienojumos (55,4 %), retāk ar vienu atsevišķu vārdu (44,6 %), kas visbiežāk ir nomenklatūras vārds un simbolisks nosaukums, reizēm toponīms.

3. Lingvistiski izceļams vārds *centrs* apzīmētāju skaita piesaistīšanas dēļ, tas vērojams 23 dažādos vārdu savienojumos, atainojot vārda funkcionalitāti un elastību dažādu dzīves jomu telpu reprezentēšanā.

4. Skatot valodu lietojumu telpu norādošo vārdu un vārdu savienojumu izveidē, redzams, ka Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā izteikti dominējošs ir latviešu valodas (80,5 %), ievērojami mazāks – angļu (10,7 %) un krievu valodas (2,6 %) lietojums.

5. Kopumā Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā par reālas ģeogrāfiskās telpas pamatorientieriem funkcionē toponīmi: *Latgale* (5,4 %), *Rēzekne* (3,8 %), *Vārkava* (2,4 %), *Daugavpils* (2,1 %) un *Līvāni* (1,9 %). Savukārt, skatot toponīmu izmantojumu un nozīmi katrā teritoriālajā vienībā atsevišķi, redzams, ka mazākā teritoriālā vienībā ir biežāks tā izmantojums: Upmalā un Vārkavā novada nosaukums veido 42 % te iegūto valodas zīmju, Daugavpilī – 4,9 % valodas zīmju kopuma.

6. Bināro opozīciju izdalīšana un aplūkošana trīs telpas uztveres līmeņos – reālajā, mītiskajā un arhetipiskajā – ļauj secināt, ka: 1) valodas zīmēs visplašāk ir pārstāvēta reālā telpa, ko raksturo materiālisms un noslēgtība; 2) laukuma apzīmējuma *centrs* izplatība ir saistīta ar vēlmi individualizēt savu telpu, precīzi vai pakalpojumu, to izceļot par nozīmīgāko un arī norobežojoties, un fragmentāru pasaules ainu uztveri; 3) priekšstatus par telpas sašaurināšanu veicina vietējo toponīmu un tādu simbolisko nosaukumulietojums, kuru vārdu pamatnozīme ir saistīta ar ierobežotu telpu; par telpas paplašināšanu – valsts un ārvalstu toponīmu un simbolisko nosaukumu, kas ataino pašradītas pasaules vai zemes un debess sfēras apzīmējumus, lietojums.

LITERATŪRA

Eliade, Mirče (1996). *Sakrālais un profānais*. Rīga: Minerva.

Gorter, Durk (editor, 2006). *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon et al.: Multilingual Matters.

Kūle, Maija, Kūlis, Rihards (1998). *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC. 463.

Kursīte, Janīna (1999). *Mītiskais literatūrā, folklorā, mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC. 499.

Laugale, Velga (2009). *Izglītības iestāžu nosaukumi latviešu valodā: lingvistiskais aspekts. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības nozares latviešu sinhroniskās valodniecības apakšnozarē*. Liepāja. 25.

Shohamy, Elana, Gorter, Durk (editors, 2008). *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London: Routledge.

Simsone, Bārbala (2010). *Iztēles ģeogrāfija. Mītiskā paradigma 20. gadsimta fantāzijas prozā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 80–83.

Agris Bitāns

**JURIDISKAS PIEZĪMES LATGALIEŠU RAKSTU VALODAS KĀ VĒSTURISKA
LATVIEŠU VALODAS PAVEIDA SAKARĀ**

Darba mērķis ir sniegt juridisku latgaliešu valodas kā latviešu valodas paveida vērtējumu, izmantojot galvenokārt analītisko un vēsturisko metodi.

Neskatoties uz to, ka latgaliešu valodu Valsts valodas likums atzīst par latviešu valodas paveidu, nav pilnīgas skaidrības par šīs valodas statusu un praktisko pielietojumu oficiālajā saziņā. Arī valsts iestāžu attieksme ir nepiedodami neatbilstoša – līdz pat latgaliešu valodas pasludināšanai par svešvalodu. Vēsturiskā skatījumā latgaliešu valoda tika atzīta un lietota oficiālajā saziņā, t. sk. arī tiesvedībā, Latgalē.

Esošais normatīvais regulējums paredz daudz plašāku valsts pienākumu – kā aizsargāt, tā arī saglabāt un attīstīt latgaliešu valodu.

Valstij ir aktīvāk jāpilda savi pienākumi šajā jomā.

**LEGAL COMMENTS IN RELATION TO THE LATGALIAN WRITING LANGUAGE AS
A HISTORICAL VARIETY OF LATVIAN**

The paper is aimed at provision of legal assessment of the Latgalian language as a variant of Latvian, using mainly the analytical and historical method.

Notwithstanding the fact that the Official Language Law recognizes that the Latgalian language is a variant of the Latvian language, there is no absolute clarity with regard to the status of this language and its practical use in formal communication. Also the attitude from public authorities is inexcusably inappropriate – as far as declaring the Latgalian language to be a foreign language. However, from historical point of view the Latgalian language was recognised and applied in official communication, including also judicial proceedings, in Latgale.

Positive evaluation has to be given to the discussion, which has been opened with regard to the Latgalian language and its legal status. It should be noted with satisfaction, that their significant contribution is provided also by Latvians from other regions, and edition of „Jurista Vārds” („Lawyer’s Word”), dated 25 October 2011, is a good confirmation. However, the practice is indicative that there is no clarity with regard to legal status of the Latgalian language and its practical use in formal communication. Currently existing approach of the approved establishments on Latvia results from historical prejudices and ignorance.

Existence of a number of languages as official state languages is nothing exceptional, and also the dialects or vernaculars may be constitutionally protected and their use can be defined. In evaluation of the constitutional framework also in other countries, a conclusion should be drawn that proper normative strengthening and daily use of the Latgalian language constitutes no threat to the official language. On the contrary, it could be a basis for raising confidence in Latgale, as well as in other regions. Linguistic diversity is the national cultural and historical heritage, which is worth a special appreciation and protection.

Although nomenclative designation of the Latgalian language (language of Latgale) should be specified, it is much more important to come to understand the content of this concept in order to clearly denote the language, which is spoken not only in the region of Latgale of the contemporary Latvia, but also beyond, preserving for the language its historic roots.

The Latgalian language was recognized to be one of the cornerstones in foundation of the Latvian state when the Latvian state was founded, and it was consistently respected also after the Republic of

Latvia was proclaimed. In the normative field forgetting or disregarding of the Latgalian language has started to be present only after K. Ulmanis' coup, while depriving the Latgalian language of its legal status and regulation.

With the Official Language Law the Republic of Latvia in a normative way has demonstrated its special attitude towards the Latgalian language. The State has determined not only to protect and at the same time to regulate the Latgalian language, but has assumed even larger active obligation to maintain and to develop the Latgalian language.

There are neither legal nor linguistic or logical grounds to declare the Latgalian (Latgale) language (not to say the dialect!) to be a foreign language. The claim that the Latvian literary language is the only one to be recognized as the official language would have to be considered erroneous, because it has no normative basis. Latgalian language meets all requirements for a literary language, i. a., it has approved orthography rules in accordance with the laws and regulations of the Republic of Latvia.

Conclusions made by the decision of Senate in case No. A42571907 S-596/2009, dated 18 August 2009, cannot be construed to be legitimate, because these are not only discrepant with legal method, but also clearly contrary to the logic. Declaring the Latgalian language, as well as any dialect to be a foreign language causes great damage to statehood of Latvia, first of all, to the local self-confidence.

There is no legal basis to prevent contacts with governmental and local authorities in any vernacular or dialect of Latvian, still less there is a legal basis to limit communication in officially recognised variant of the official language – Latgalian (of Latgale) language.

The State in the nearest future should enforce in practice the obligation undertaken by the Official Language Law – „maintenance, protection and development of the Latgalian written language as a historic variant of the Latvian language”. Including practical use of the Latgalian language as a variant of the Latvian language should be ensured in communication with governmental and local authorities in the Republic of Latvia according to the existing law. The State should ensure obligations undertaken by the Official Language Law and should guarantee possibilities to apply to the authorities with a document, drawn up in Latgalian. However, the State should not confine itself only to provision of the document circulation in Latgalian, but it should also carry out a series of other real activities, including allocation of necessary funds from the State budget in order to maintain, to protect and to develop the Latgalian language.

Ievads

Jāizsaka pateicība izdevumam „Jurista Vārds”, kurš 2011. gada 25. oktobra numurā (Nr. 43 (690)) apkopojā ievērojamu juristu domas par latgaliešu valodu. Tas ļauj netērēt laiku, lai pārliecinātu, ka šis jautājums ir juridiskas izpētes vērts. Tāpat tas apliecina – tā nav tikai viena Latvijas novada iedzīvotāju iedoma, ka viņiem var būt sava valoda, kuras lietošanai varētu būt vieta arī oficiālajā saziņā.

Šī raksta mērķis ir aplūkot latgaliešu valodu kā latviešu valodas paveidu juridiskajā skatījumā. Skaidrs, ka vienā rakstā nevarēs sniegt atbildes uz visiem jautājumiem un piedāvāt juridisku risinājumu. Tomēr, lai saprastu latgaliešu valodas juridisko statusu, ir jāizvērtē juridiska rakstura jautājumi.

Lai varētu šo jautājumu apsvērt racionāli, vispirms ir jāiztirzā vairāki aizspriedumi un neskaidrības.

Pirmkārt, ir jānorāda, ka diskusijās par latgaliešu valodu netiek skaidri nošķirts skatu punkts, no kura šis jautājums tiek aplūkots. Runājot par jebkuru valodu, ir jānošķir valoda kā lingvistisks (valodniecisks)⁴⁶ koncepts no juridiska un sociāla koncepta. Katrā no tiem valodas definējums un arī izpratne var atšķirties. Nenoliedzot katra koncepta nozīmīgumu, šī raksta izpētes objekts būs valoda kā juridisks koncepts.

Otrkārt, ne vienmēr ir skaidri nošķirti tādi jēdzieni kā *valoda*, *dialekts* un *izloksne*. Izpratne par to,

46 Sk. *Latviešu valodas vārdnīca* (1998). Rīga: Avots. 839; *Latviešu valodas vārdnīca* (2006). Rīga: Avots. 1147.

kas ir dialekts un kas ir izloksne, laika gaitā mainās. Tas, ka vēsturiski vairuma Latvijas sabiedrības apziņā ir iesakņojies, ka latgaliešu valoda ir tikai dialekts vai izloksne, bet ne valoda, nonāk pretrunā ar pasaulē izplatīto viedokli, ka tā ir atsevišķa valoda, kuru pat māca ārvalstu universitātēs. Tas, ka latviešu valoda kā valoda izveidojās 19. gs. otrajā pusē⁴⁷, nenozīmē, ka tā ir izveidojusies ne no kā. Tā nevarēja izveidoties bez Latvijas teritorijā pirms tam pastāvošajām valodām⁴⁸, t. sk. senās latgaļu valodas⁴⁹.

Treškārt, ir vērts tikt skaidrībā ar terminoloģisko apzīmējumu – *latgaļu* vai *latgaliešu* valoda. Terminu *latgaļu valoda* lieto divās nozīmēs: no vēsturiskās perspektīvas – senās latgaļu cilts valoda, kurā runāja visos mūsdienu Latvijas teritorijas austrumos; no mūsdienu perspektīvas – valoda, kurā runā mūsdienu Latvijas Latgales reģionā. Latvijā tā tiek uzskatīta par latviešu valodas dialektu, bet pasaulē ir plaši izplatīts viedoklis, ka tā ir atsevišķa valoda. Autoraprāt, termins *latgaļu valoda* (*latgaļu volūda*) būtu atbilstošāks, jo tas aptver senāku šīs valodnieciskās vienības izcelsmi un normatīvismu, kā arī tās pastāvēšanu ārpus Latgales teritorijas. Līdz ar to termins *latgaļu valoda* rakstā tiks lietots kā pagaidu termins šīs valodnieciskās vienības apzīmēšanai.

Vai latgaļu valoda ir drauds?

Neatkarīgi no šīs valodnieciskās vienības apzīmējuma un valodas vai dialekta nosaukuma pamatjautājums ir par šīs valodnieciskās vienības statusu Latvijā. Līdz ar to arī par to, vai Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmumā lietā Nr. A42571907 S–596/2009 atzītais, ka *Latgaliešu rakstu valodā sastādīts dokuments atzīstams par dokumentu, kas sastādīts svešvalodā*, iztur kritiku?

Izvērtējot šī nolēmuma⁵⁰ tēzes⁵¹, rodas izjūta, ka latgaļu valoda aplūkota kā kaut kas antagonisks. Bez loģiskajām un juridiskajām šī lēmuma kļūdām, kas tiks aplūkotas vēlāk, ir acīmredzams, ka jātiek skaidrībā, vai latgaļu valoda, pat būdama izloksnes vai dialekta statusā, ir valsts valodas drauds?

Šajā sakarā ir svētīgi iepazīt citu valstu valsts valodas konstitucionālo regulējumu.

Piem., **Spānijas** konstitūcijas 3. pants atzīst, ka bez kastīliešu kā oficiālās Spānijas valodas tiek atzīta citu vietējo valodu pastāvēšana reģionos (3. panta 2. daļa). Savukārt dažādu valodu esamība tiek atzīta par kultūrvēsturisku Spānijas mantojumu, kas ir sevišķas cieņas un aizsardzības objekts (3. panta 3. daļa)⁵². Arī **Francijas** konstitūcija, pasludinot franču valodu par Francijas oficiālo valodu (2. pants),

47 *Latviešu konversācijas vārdnīca* (1934–1935), XI. Rīga: A. Gulbja apgādībā. 22 266–22 268. sleja.

48 *Turpat*, 22 162. sleja.

49 *Turpat*, 22 251. sleja.

50 <http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/departament3/2009/>, sk. 12.12.2011.

51 **Tēze:** No tiesību normu vēsturiskās un sistēmiskās analīzes izriet, ka ar jēdzienu *latviešu valoda* Latvijas Republikas Satversmes 4. pantā ir aptverta latviešu literārā valoda. Tādējādi latviešu literārā valoda ir valsts valoda Administratīvā procesa likuma 110. panta izpratnē.

Tēze: Latviešu literārās valodas kā valsts valodas atzīšanas mērķis ir nostiprināt valsts administratīvo vienotību. Likumdevējs nošķir latgaliešu valodu kā latviešu valodas paveidu no latviešu literārās valodas. Atsevišķas latviešu valodas izloksnes izdalīšana un valsts valodas statusa piešķiršana būtu pretēja likumdevēja noteiktajam mērķim.

Tēze: Citas izloksnes vai valodas Administratīvā procesa likuma 110. panta izpratnē ir svešvalodas. Latgaliešu rakstu valodā sastādīts dokuments atzīstams par dokumentu, kas sastādīts svešvalodā.

52 **Article 3 [Official Language].** (1) Castilian is the official Spanish language of the state. All Spaniards have the duty to know it and the right to use it. (2) The other languages of Spain will also be official in the respective autonomous communities, in accordance with their Statutes. (3) The richness of the linguistic modalities of Spain is a cultural patrimony which will be the object of special respect and protection. http://www.senado.es/constitu_i/indices/consti_ing.pdf, sk. 12.12.2011.

atzīst reģionālās valodas kā Francijas mantojuma daļu (75–1. pants)⁵³.

Somijas konstitūcija atzīst ne tikai somu valodu un zviedru valodu kā Somijas nacionālās valodas (17. panta 1. un 2. daļa), bet arī sāmu un romu, un citu pamatiedzīvotāju grupu tiesības uz savas valodas lietošanu un attīstīšanu⁵⁴. Līdzīgi arī **Norvēģijas** konstitūcija paredz valsts pienākumu nodrošināt sāmiem viņu valodas aizsardzību un attīstību (110^a. pants)⁵⁵.

Savukārt **Itālijas** konstitūcijas 6. pants aizsargā lingvistiskās minoritātes ar speciālu likumu⁵⁶.

Apkopojot iepriekš minēto, ir redzams, ka citu valstu konstitūcijas ne tikai nodrošina pamatiedzīvotāju valodu aizsardzību, bet pat dialektus un citas lingvistiskās dažādības atzīst par nacionālo kultūrvēsturisko mantojumu, kas ir sevišķas cieņas un aizsardzības vērts. Latvijā, savukārt, oficiālo iestāžu nostāja ir pretēja. Pieļauju, ka tas ir vēsturisku aizspriedumu un arī nezināšanas rezultāts.

Latgaļu valodas statusa ģenēze

Valstiska latgaļu valodas atzīšana nav sākusies tikai 1999. gada 9. decembrī, kad tika pieņemts Valsts valodas likums⁵⁷.

Latgaļu valodas juridiskā statusa aizsākumi ir meklējami jau 1917. gadā, kad Rēzeknes kongress 10. maijā (pēc jaunā stila) pieņēma vēsturisku lēmumu: *Mēs, Latgolas latvieši (t. i., latgaļi), apsavinodami ar Kurzemes un Vidzemes latvišim, paturēsim savu pašvaldību, pašnūteikšonas tīseību volūdas, ticeibas, bazneicas, skolu un saimisteibas, kai ari zemes jautōjumā. (Mēs, Latgales latvieši (t. i., latgaļi), apvienodamies ar Kurzemes un Vidzemes latviešiem, paturēsim savu pašpārvaldi, pašnoteikšanās tiesības valodas, ticības, baznīcas, skolu un saimnieciskajā, kā arī zemes jautājumā.*⁵⁸ Pārējo latviešu novadu pārstāvji Rēzeknes kongresa lēmumu apstiprināja 1917. gadā Latviešu pagaidu nacionālās padomes kongresā Valkā.

1918. gada 6. decembra Pagaidu nolikuma par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību (kas vēlāk kļuva par Tiesu iekārtas likumu)⁵⁹ 10. panta piezīme skaidri norādīja: *Visām valsts iestādēm un amatpersonām jāpieņem iestāžu un privātpersonu iesniegumi latgaliešu izloksne. Latgale valsts un pašvaldības iestādēm, ka ari amatpersonām ir tiesība lietot latgaliešu izloksni darbvedībā un*

53 **Article 2 [State Form and Symbols]**. (1) The language of the Republic is French. **Article 75-1 [Regional Languages]**. Regional languages are part of France's heritage. <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>, sk. 12.12.2011.

54 **Section 17: Right to one's language and culture**. The national languages of Finland are Finnish and Swedish. The right of everyone to use his or her own language, either Finnish or Swedish, before courts of law and other authorities, and to receive official documents in that language, shall be guaranteed by an Act. The public authorities shall provide for the cultural and societal needs of the Finnish-speaking and Swedish-speaking populations of the country on an equal basis. The Sami, as an indigenous people, as well as the Roma and other groups, have the right to maintain and develop their own language and culture. Provisions on the right of the Sami to use the Sami language before the authorities are laid down by an Act. The rights of persons using sign language and of persons in need of interpretation or translation aid owing to disability shall be guaranteed by an Act. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>, sk. 12.12.2011.

55 **Article 110^a**. It is the responsibility of the authorities of the State to create conditions enabling the Sami people to preserve and develop its language, culture and way of life. <http://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/>, sk. 12.12.2011.

56 **Article 6 [Linguistic Minorities]**. The Republic protects linguistic minorities by special laws. http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf, sk. 12.12.2011.

57 Valsts valodas likums: LR likums (1999). *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 428/433 (1888/1893). 21. decembrī; *Ziņotājs* (2000). Nr. 1. 13. janvārī.

58 *Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņojums* Nr. 1.

59 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 1 (1919). Nr. 10. 15. jūlijā.

sarakstoties, ka arī sludinājumos, uz izkārtnēm u.t.t. Tāpat latgaļu valodas lietošana pirmajos Latvijas Republikas pastāvēšanas gados bija skaidri definēta – visām valsts iestādēm un amatpersonām bija jāpieņem dokumenti latgaļu valodā, t. sk. arī tiesvedībā, un Latgalē bija tiesības to lietot kā valsts un pašvaldības iestādēs, tā arī privātajā komunikācijā.

1919. gada likums „Par Latvijas izglītības iestādēm”⁶⁰ sniedza nākamo juridisko latgaļu valodas statusa nostiprinājumu – jau izglītības jomā. Šī likuma 39. pants noteica, ka *Visās obligatoriskās skolās mācība jasniedz skolēnu ģimenes valodā*, savukārt par skolēna ģimenes valodu saskaņā ar šī likuma 40. pantu tika atzīta tā valoda, kuru norāda bērna vecāki, piesakot bērnu skolā, un kurā viņš var brīvi izteikt savas domas.

Kā loģisks turpinājums juridiskā latgaļu valodas statusa nostiprināšanai Latvijas Republikā ir atzīstami 1921. gada 21. augustā pieņemtie Ministru kabineta „Noteikumi par latgaliešu izloksnes lietošanu”⁶¹. Pēc būtības šie noteikumi atkārtoja jau Tiesu iekārtas likuma 10. panta piezīmi: *1. Visām valsts iestādēm un amata personām jāpieņem iestāžu un privātpersonu iesniegumi latgaliešu izloksnē. 2. Latgalē valsts un amata personām, kā arī pašvaldības iestādēm ir tiesība lietot latgaliešu izloksni sarakstoties, kā arī sludinājumos un uz izkārtnēm u.t.t.*

To, ka pirmās republikas laikā (1918–1940) rūpējās par latgaļu valodas attīstību, apliecina Izglītības ministra biedra D. Jaudzema 1929. gada 19. jūnija rīkojums Nr. 2593 „Par latgaliešu izloksnes pareizrakstību”⁶², ar kuru tika noteikts, ka skolās, kurās māca latgaliešu izloksni, pareizrakstībai par pamatu ņemami latgaliešu izloksnes ortogrāfijas kārtošanas komisijas izstrādātie un izglītības ministrijas apstiprinātie „Noteikumi par latgaliešu izloksnes ortogrāfiju”.

Nenoliedzami, iepriekš nosauktie normatīvi akti apliecina latgaļu valodas valstiskās atzīšanas un regulējuma attīstību Latvijas Republikā tās pirmsākumos. Latgaļu valodas normatīvais regulējums strauji mainās pēc K. Ulmaņa apvērsuma 1934. gadā, kad parādās doma par *pareizu* latviešu valodu u. tml. To uzskatāmi parāda 1934. gada 2. augustā pieņemtie Tiesu iekārtas likuma 10. panta grozījumi, kur *pazīd* piezīme par latgaliešu izloksnes lietošanu⁶³.

Latgaļu valoda kā viens no Latvijas valsts dibināšanas stūrakmeņiem tika atzīta, dibinot Latvijas Republiku, un tas tika konsekventi respektēts arī pēc Latvijas Republikas proklamēšanas. Tāpat ir pamats atzīt, ka šai valodnieciskajai vienībai Latvijas Republikas normatīvajā regulējumā pastāvēja savs noteikts statuss. Normatīvajā laukā latgaļu valodas *aizmiršana* vai ignorēšana sākās tikai pēc K. Ulmaņa apvērsuma. Taču jāšaubās, ka tas atņēma juridisko latgaļu valodas statusu un tās lietošanas regulējumu, lai gan praksē notika latgaļu valodas ignorēšana.

Latgaļu valoda esošajā normatīvajā regulējumā

Arī vispārīgi apskatot esošo normatīvo regulējumu, jāsecina, ka tajā ir rodama vieta latgaļu valodai.

Latvijas Republikas Satversmes 4. panta 1. teikums nosaka, ka valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda. Valsts valodas likums, savukārt, nosaka, ka Latvijas Republikā valsts valoda ir

60 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 13 (1919). Nr. 155. 31. decembrī.

61 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 16 (1921). Nr. 157. 10. septembrī; *Valdības Vēstnesis* (1921). Nr. 183. 17. augustā.

62 *Valdības Vēstnesis* (1929). Nr. 137. 21. jūnijā.

63 *Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 21 (1934). Nr. 224. 21. augustā.

latviešu valoda (3. panta 1. daļa) un ka Latvijas Republikā ikvienam ir tiesības vērsties ar iesniegumiem un sazināties valsts valodā iestādēs, sabiedriskajās un reliģiskajās organizācijās, uzņēmumos (uzņēmējsabiedrībās) (3. panta 2. daļa).

Vienlaikus šī paša panta ceturtajā daļā ir skaidri norādīta valsts apņemšanās nodrošināt **latgaliešu rakstu valodas** kā vēsturiska **latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību**⁶⁴.

No šīs tiesību normas skaidri izriet, ka valstij ir sevišķa attieksme pret latgaļu valodu (latgaliešu valodu). Vispirms ir jānorāda, ka valsts ir apņēmusies aizsargāt latgaļu valodu. Termins *aizsardzība* juridiskajā doktrīnā nozīmē vienlaikus arī regulēšanu⁶⁵. Un regulēt var to, kas tiek atzīts un pastāv, tādēļ ir grūti iedomāties, ka valsts aizsargā (un regulē) latgaļu valodu, kuru nemaz neatzīst.

Būtiski norādīt, ka valsts ir uzņēmusies vēl lielāku pienākumu – (1) **saglabāt** un (2) **attīstīt** latgaliešu rakstu valodu, t. i., latgaļu valodu. Tas, savukārt, pieprasa daudz aktīvāku valsts uzvedību – veikt visas nepieciešamās darbības, lai saglabātu un attīstītu latgaļu valodu.

Tomēr visvairāk neskaidrību ir par to, kā reālajā dzīvē izpaužas *latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšana, aizsardzība un attīstība*. Vai tas dod tiesības vērsties iestādē ar dokumentu, kas ir uzrakstīts latgaļu valodā? Vai iestādēm šāds dokuments ir jāpieņem un jāizskata pēc būtības? Kādā valodā uz to ir jāatbild? Un vai vispār oficiālā saziņa, t. sk. Saeimas deputāta zvēresta došana, var notikt latgaļu valodā?

Šajā sakarā ir vērts vēlreiz izvērtēt Valsts valodas likumu. Valsts valodai Latvijas Republikā ir noteikts juridiskais statuss. Valsts, privāto iestāžu darbiniekiem, kā arī komersantiem, t. sk. ārvalstu speciālistiem un uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) ārvalstu pārvaldes locekļiem, un pašnodarbinātajiem:

- jāprot un jālieto valsts valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams savu profesionālo un amata pienākumu veikšanai (6. pants);
- sēžu un citu darba sanāksmju valoda ir valsts valoda (7. panta 1. daļa);
- dokumentācija jāved valsts valodā (8. pants);
- to rīkotiem pasākumiem ir jānotiek valsts valodā (11. panta 1. daļa).

Bez tam:

- Nacionālo bruņoto spēku struktūrvienībās lietojama tikai valsts valoda (12. pants);
- fizisko un juridisko personu līgumi par ārstniecības, veselības aprūpes, sabiedriskās drošības un citu sabiedrisku pakalpojumu sniegšanu Latvijas teritorijā slēdzami valsts valodā (9. pants);
- ikvienai iestādei, organizācijai un uzņēmumam (uzņēmējsabiedrībai) jāpieņem un jāizskata valsts valodā noformēti dokumenti (10. panta 1. daļa);
- tiesvedība Latvijas Republikā notiek valsts valodā (13. pants);
- izglītība Latvijas Republikā ir iegūstama valsts valodā (14. pants), zinātnisko grādu iegūšanai darbs ir jāiesniedz un jāizstāvs valsts valodā vai jānodrošina tulkojums (15. pants).

Tātad atliek vien definēt, kas ir latviešu valoda, un tad varētu secināt, kādas ir latgaļu valodas lietošanas iespējas. Uz jautājumu *Kas ir latviešu valoda?* saistībā ar valsts valodu visbiežāk dzirdētā atbilde ir *Latviešu literārā valoda*. Vai šādai atbildei ir normatīvs vai loģisks pamats? Lai cik tas

64 (4) Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.

65 Sk., piem., Суханов, Е. (ответственный редактор, 1994). *Гражданское право, 1*. Москва: Издательство БЕК. 359; Сергеев, А., Толстой, Ю. (ответственные редактора, 2007). *Гражданское право, 1*. Москва: Издательство „Проспект”. 378–379.

neskanētu dīvaini, uz šo jautājumu ir jāatbild negatīvi – nav!

Neviens likums vai cits normatīvais akts to nenosaka. Lai gan Valsts valodas likuma 23. panta 1. daļa nosaka, ka oficiālajā saziņā latviešu valoda lietojama, ievērojot spēkā esošās literārās valodas normas. Gramatiski interpretējot, termins *literārs* attiecas uz daiļliteratūru vai rakstu valodas normām atbilstošu vai arī īpašu koptu un normētu valodu⁶⁶. Nevajadzētu būt strīdu, ka latgaļu valoda atbilst visām šīm pazīmēm, jo tajā tiek izdota daiļliteratūra, rakstīta dzeja, dzied dziesmas, tiek iestudētas teātra izrādes un ir pat uzņemta kinofilma. Vēl vairāk – Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgaliešu ortogrāfijas apakškomisija ar 2007. gada 28. septembra lēmumu Nr. 1 apstiprināja „Latgaliešu rakstības noteikumus”, nosakot latgaļu valodas normatīvu.

Jānorāda, ka gan Senāts, gan citas valsts iestādes ignorē Valsts valodas likuma 23. panta 3. daļas nosacījumus – latviešu literārās valodas normas apstiprina Ministru kabinets. Kabinets nav apstiprinājis latviešu literārās valodas normas.

Atbilstoši nav arī normatīva pamata secināt, ka valsts valoda, kurā var tikt veikta neierobežota saziņa ar valsts un pašvaldības iestādēm, kā arī privātpersonām, ir tikai latviešu literārā valoda. Tāpat apgalvojums, ka par valsts valodu ir atzīstama tikai latviešu literārā valoda, nav pamatots. Līdz ar to šobrīd nav juridiska pamata liegt sazināties ar valsts un pašvaldības iestādēm jebkurā latviešu valodas izloksnē vai dialektā. Vēl jo mazāk juridiska ir prakse ierobežot saziņu oficiāli atzītajā valsts valodas paveidā – latgaļu (latgaliešu) valodā.

Īsas piezīmes par Senāta lēmumu

Kā jau norādīts iepriekš, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmumā lietā Nr. A42571907 S–596/2009 paustajam apgalvojumam, ka tikai latviešu literārā valoda ir valsts valoda Administratīvajā procesa likuma 110. panta izpratnē, nav rodams tiešs normatīvais pamatojums.

Faktiski Senāts šajā lietā selektīvi iztulkoja (interpretēja) Satversmes un Valsts valodas likuma tekstu. Neizmantojot visu Valsts valodas likuma tekstu, tika pārkāpts sistēmiskās iztulkošanas princips. Iespējams, neinformētības dēļ, arī izmantojot vēsturisko iztulkošanas metodi, Senāts netika izmantojis visus ar latgaļu valodu saistītos pirmās Latvijas Republikas (1918–1940) normatīvos aktus.

No juridiskās tehnikas viedokļa ne mazāk nepiedodami ir tas, ka tika piemēroti Ministru kabineta noteikumi⁶⁷, lai iztulkotu augstākās hierarhijas aktu – Valsts valodas likumu. Pie tam šo noteikumu 8. punkta 4. teikums satur skaidru norādi uz Valsts valodas likuma prasību ievērošanu.

Vēl vairāk neizpratnes rada apstākļi, ka šie 1996. gadā pieņemtie noteikumi tika piemēroti, lai iztulkotu vēlāk, 1999. gadā, pieņemtu likumu – Valsts valodas likumu. Taisnības labad jānorāda, ka šajā lietā netika pareizi iztulkots un piemērots arī Ministru kabineta 1996. gada 23. aprīļa noteikumu Nr. 154 „Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi” 8. punkts⁶⁸, kas saturēja prasību

66 *Latviešu valodas vārdnīca* (1998). Rīga: Avots. 440; *Svešvārdu vārdnīca* (1999). Rīga: Jumava. 439; *Latviešu valodas vārdnīca* (2006). Rīga: Avots. 603.

67 Ministru kabineta 1996. gada 23. aprīļa noteikumi Nr. 154 „Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi”.

68 8. Dokuments jāraksta skaidri salasāmā rakstā literārā valodā, ievērojot valsts valodas pareizrakstības normas un terminoloģiju. Vārdu pārņemšanā, vārdu un konstrukciju lietošanā jāievēro valsts valodas normas. Dokumenta izteiksmei jābūt precīzai, konkrētai un nepārprotamai. Izvēloties dokumenta valodu, jāievēro Valodu likuma prasības.

rakstīt dokumentu literārajā valodā. Tas, kā norādīts iepriekš, deva (dod) pamatu iestādēm pieņemt dokumentu latgaļu valodā, ja tas bija (ir) uzrakstīts atbilstoši literārās valodas prasībām, jo latgaļu valodas pareizrakstības normas un terminoloģija lēmuma pieņemšanas brīdī jau bija apstiprinātas likumā noteiktā veidā, un līdz ar to tā juridiski bija (ir) atzīstama par literāru valodu.

Tik strikta *piekasišanās* dokumenta valodas atbilstībai literārās valodas prasībām var radīt situāciju, kad iestāde pamatoti atsakās pieņemt dokumentu tikai tāpēc, ka tajā ir daudz gramatisku kļūdu vai ir izteikumi, kas tiek lietoti ikdienas valodā, bet vēl nav atzīti literārajā.

Un – visbeidzot – par pilnīgi neloģisku ir jāatzīst secinājums, ka **latgaļu valoda** Latvijā Administratīvā procesa likuma 110. panta izpratnē ir **atzīstama par svešvalodu**. Savukārt secinājumā, ka jebkura izloksne, t. sk. suitu vai kāda cita, ir atzīstama par svešvalodu, Senāts ir izgājis ārpus elementārās loģikas, jo tādējādi jebkura Latvijā lietotā izloksne automātiski tiek kvalificēta par svešvalodu – kādā ārvalstī dzīvojošas tautas valodu⁶⁹. Šī secinājuma pretruna ir acīmredzama. Šāda latgaļu valodas pretnostatīšana latviešu valodai ir pilnīgi nepamatota un nerada neko citu, izņemot protestu un nepatiku.

Tāpēc ir jāmaina valsts iestāžu kļūdainā attieksme, pareizi jāinterpretē Valsts valodas likums un jānodrošina tā 3. panta 4. daļā noteiktais. Tāpat ir jāveic izglītošanas darbs, lai saprastu, ka latgaļu valodas lietošana oficiālajā saziņā ir ne tikai likumīga, bet arī stiprinās latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Tas, savukārt, veicinās visu novadu lokālpatriotismu.

Valstij ir jāuzņemas daudz aktīvāka loma, nodrošinot praktisku latgaļu valodas kā latviešu valodas paveida izmantošanu saziņā ar valsts un pašvaldības iestādēm Latvijas Republikā esošā regulējuma ietvaros. Tomēr nevajadzētu aprobežoties tikai ar iespēju vērsties iestādē ar dokumentu, kas ir uzrakstīts latgaļu valodā. Valstij ir jāveic virkne citu darbību, t. sk. jāatvēr nepieciešamais valsts budžeta finansējums, lai saglabātu, aizsargātu un attīstītu latgaļu valodu.

Noslēgums

Aizsākusies diskusija par latgaļu valodu un tās juridisko statusu ir vērtējama pozitīvi. Ar gandarījumu jāatzīmē, ka nozīmīgu pienesumu dod arī citu novadu latvieši, un 2011. gada 25. oktobra izdevums „Jurista Vārds” ir labs apliecinājums tam. Tomēr prakse liecina, ka nav skaidrības par juridisko latgaļu valodas statusu un tās praktisko pielietojumu oficiālajā saziņā. Šobrīd pastāvošā Latvijas oficiālo iestāžu attieksme ir vēsturisku aizspriedumu un nezināšanas rezultāts.

Vairāku valodu kā oficiālo valsts valodu pastāvēšana nav nekas ārkārtējs, arī dialekti vai izloksnes var būt konstitucionāli aizsargāti, un var tikt noteikta to lietošana. Vērtējot arī citu valstu konstitucionālo regulējumu, jāsecina, ka pareiza latgaļu valodas normatīvā nostiprināšana un pielietošana ikdienā nav valsts valodas drauds. Tieši otrādi – tā varētu būt gan Latgales, gan arī citu novadu pašapziņas augšanas pamats. Lingvistiskā dažādība ir nacionālais kultūrvēsturiskais mantojums, kas ir sevišķas cieņas un aizsardzības vērts.

Bez tā, ka ir jāprecizē latgaļu (latgaliešu) valodas terminoloģiskais apzīmējums, daudz svarīgāk ir tikt skaidrībā ar šī jēdziena saturu, lai ar to skaidri apzīmētu valodu, kurā runā ne tikai mūsdienu Latvijas Latgales reģionā, bet arī ārpus tā, saglabājot valodai tās vēsturiskās saknes.

Latgaļu valoda kā viens no Latvijas valsts dibināšanas stūrakmeņiem tika atzīts, dibinot Latvijas
69 *Latviešu valodas vārdnīca* (1998). Rīga: Avots. 779; *Latviešu valodas vārdnīca* (2006). Rīga: Avots. 1060.

Republiku, un tas tika konsekventi respektēts arī pēc Latvijas Republikas proklamēšanas. Normatīvajā laukā latgaļu valodas *aizmiršana* vai *ignorēšana* sākās tikai pēc K. Ulmaņa apvērsuma, un šajā procesā tika likvidēts latgaļu valodas juridiskais statuss un tās regulējums.

Ar Valsts valodas likumu Latvijas Republika ir normatīvi demonstrējusi, ka tai ir sevišķa attieksme pret latgaļu valodu. Valsts ir apņēmusies ne tikai aizsargāt un vienlaikus regulēt latgaļu valodu, bet ir uzņēmusies vēl lielāku, vēl aktīvāku pienākumu – **saglabāt** un **attīstīt** latgaļu valodu.

Latgaļu (latgaliešu) valodas (kur nu vēl izloksnes!) pasludināšanai par svešvalodu nav ne juridiska, ne lingvistiska, ne arī loģiska pamata. Apgalvojums, ka par valsts valodu ir atzīstama tikai latviešu literārā valoda, būtu atzīstams par kļūdainu, jo tam trūkst normatīva pamata. Latgaļu valoda atbilst visām literāras valodas prasībām, t. sk. tai ir apstiprināti rakstības noteikumi atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem.

Senāta 2009. gada 18. augusta lēmuma lietā Nr. A42571907 S–596/2009 secinājumus nevar atzīt par tiesiskiem, jo tie ne tikai ir neatbilstoši juridiskajai tehnikai, bet ir arī acīmredzamā pretrunā ar loģiku. Latgaļu valodas kā jebkuras izloksnes, dialekta pasludināšana par svešvalodu nodara lielu kaitējumu Latvijas valstiskumam, vispirms jau lokālajai pašapziņai.

Nav juridiska pamata liegt sazināties ar valsts un pašvaldības iestādēm jebkurā latviešu valodas izloksnē vai dialektā, vēl jo mazāk ir juridisks pamats ierobežot saziņu oficiāli atzītajā valsts valodas paveidā – latgaļu (latgaliešu) valodā.

Valstij tuvākajā laikā būtu jārealizē praksē Valsts valodas likumā uzņemta saistība *latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšana, aizsardzība un attīstība*, t. sk. jānodrošina praktiska latgaļu valodas kā latviešu valodas paveida izmantošana saziņā ar valsts un pašvaldības iestādēm Latvijas Republikā atbilstoši spēkā esošajam likumam. Valstij ir jānodrošina Valsts valodas likumā uzņemto pienākumu izpilde un jāgarantē iespējas vērsties iestādē ar dokumentu, kas ir uzrakstīts latgaļu valodā. Taču valstij nevajadzētu aprobežoties tikai ar dokumentu aprites nodrošināšanu latgaļu valodā – ir jāveic virkne citu reālu darbību, t. sk. jāatvēr nepieciešamais valsts budžeta finansējums, lai saglabātu, aizsargātu un attīstītu to.

LITERATŪRA

Baldunčičs, Juris (red., 1999). *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava.

Guļevska, Dainuvīte, Rozenstrauha, Irēna, Šnē, Doresa (sak., 2006). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.

Švābe, A., Būmanis, A., Dišlērs, K. (red., 1934–1935). *Latviešu konversācijas vārdnīca, XI*. Rīga: A. Gulbja spiestuve.

Autoru kolektīvs (1998). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.

Суханов, Е. (ответственный редактор, 1994). *Гражданское право, I*. Москва: издательство БЕК.

Сергеев, А., Толстой, Ю. (ответственные редактора, 2007). *Гражданское право, I*. Москва: издательство „Проспект”.

Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņojums Nr. 1.

Likumu un valdības rīkojumu krājums, 1 (1919). Nr. 10. 15. jūlijā.

Likumu un valdības rīkojumu krājums, 13 (1919). Nr. 155. 31. decembrī.

Likumu un valdības rīkojumu krājums, 16 (1921). Nr. 157. 10. septembrī.

- Likumu un valdības rīkojumu krājums*, 21 (1934). Nr. 224. 21. augustā.
Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 „*Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi*” (1996). 23. aprīlī.
- Valsts valodas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis* (1999). Nr. 428/433 (1888/1893). 21. decembrī; *Ziņotājs* (2000). Nr. 1. 13. janvārī.
- Valdības Vēstnesis* (1921). Nr. 183. 17. augustā.
Valdības Vēstnesis (1929). Nr. 137. 21. jūnijā.
- <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>, sk. 12.12.2011.
<http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department3/2009/>, sk. 12.12.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>, sk. 12.12.2011.
http://www.senado.es/constitu_i/indices/consti_ing.pdf, sk. 12.12.2011.
http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf, sk. 12.12.2011.
<http://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/>, sk. 12.12.2011.

LATGALĪETĪBA – OTRĀ, PAPILDU VAI VIENĪGĀ NACIONĀLĀ IDENTITĀTE

Galvenais raksta mērķis ir parādīt un pamatot, ka latgalietība ir vienīgā daudzu Latvijas pilsoņu nacionālā identitāte un ka tā nav ne otrā, ne papildu identitāte, kāda mēdz būt izlūkiem, spiegiem.

Informācija balstīta uz dažādu avotu, literatūras izpēti, saraksti ar valsts institūciju amatpersonām u. tml.

Nacionālā identitāte ir personas jeb indivīda identitātes un piederības kādai vienai nācijai (tautai) apzināšanās, kas šai personai ir kopēja ar cilvēku grupu neatkarīgi no šīs personas pilsonības statusa. Noraidāmi ir valsts mēģinājumi uzspiest kādu vienu nacionālo identitāti visiem tās pilsoņiem.

LATGALIANNES – THE SECOND, ADDITIONAL OR THE ONLY NATIONAL IDENTITY

The main objective of this article is to stress and to prove that the Latgalian national identity is the only national identity for a lot of citizens of Latvia and it is not the second or the additional identity that may be attributed only to secret service men inter alia.

My personal studies of official sources, literature and correspondence with officials of state institutions, etc. are at the basis of this article.

National identity is the person's identity and sense of belonging to one state or to one nation, a feeling one shares with a group of people, regardless of one's status of citizenship.

National identity is not inborn trait; various studies have shown that a person's national identity is a direct result of the presence of elements from the „common points” in people's daily lives: national symbols, language, national colours, the nation's history, national consciousness, culture, music, cuisine, radio, television, etc.

There are cases where national identity collides with a person's civil identity. For example, many Israeli Arabs associate themselves or are associated with the Arab or Palestinian nationality, while at the same time they are citizens of the state of Israel, which is in conflict with the Palestinians and with many Arab countries.

There are also cases in which the national identity of a particular group is oppressed by the government in the country where the group lives. A notable example was in Spain under the authoritarian dictatorship of Francisco Franco (1939–1947) who abolished the official statute and recognition for the Basque, Galician, and Catalan languages for the first time in the history of Spain and returned to Spanish (Castilian) as the only official language of the State and education, although millions of citizens of Spain spoke other languages.

During the first independence period of Latvia in the thirties, the schools of Latgale used Latgalian as the language of instruction during the first four years, Latgalian language was taught as a subject starting with the third year twice a week. After the coup d'état on May 15, 1934 the Latgalian textbooks were withdrawn from use and even burnt.

There is enough evidence to prove that the Latvian nationalist elite was very unwilling to accept the spread of Latgalian both during the first period of independence and the multinational Soviet rule. The positive expression of one's national identity is patriotism, and the negative is chauvinism.

Latgalians are an autochthonous people living mostly in the eastern part of the contemporary

Latvia. As regards Latgalian (it has been named in different ways – language, dialect, subdialect, foreign language, but it does not change the essence of the phenomenon) various resolutions, decrees etc. have been passed and adopted.

Participants of the 2nd Conference on Latgalistics (Rezekne, October 17, 2009) adopted the resolution „On the Status of a Regional Language to Be Attributable to the Latgalian Language”.

In accordance with the new Official Language Law enacted on September 1, 2000 the official language in Latvia is the Latvian language. Section 3 Paragraph 4 of the Law prescribes: „The State shall ensure the maintenance, protection and development of the Latgalian written language as a historic variant of the Latvian language.” However, it is a very formal statement. Strange as it may sound but the Senate of the Supreme Court of the Republic of Latvia has adopted a decision (August 18, 2009, Case No. A42571907 SKA-596/2009): „The Senate concludes that in the first sentence of Article 4 of the Satversme (the Constitution – J. C.) of the Republic of Latvia the concept „The Latvian language” means the Latvian literary language. It is the official language for the purpose of Section 110 of the Administrative Procedure Law. From the conclusion that for the purpose of Section 110 Paragraph I of the Administrative Procedure Law the official language is the Latvian literary language it follows that other subdialects or languages for the purpose of Section 110 Paragraph II of the Administrative Procedure Law are foreign languages and a document drafted in the Latgalian literary language is to be acknowledged as a document drafted in a foreign language. This decision is not to be appealed against.”

It took the Latgalian enthusiasts (I am one of them) seven years (2003–2010) to get the individual code for the Latgalian language. ISO 639/Joint Advisory Committee (Library of Congress, Washington) has finally attributed the code, namely, LTG.

Hopefully the Latgalian identity will not be swept away and this only identity for a lot of citizens of Latvia will be fought for and preserved also in the shadow of the so-called majority.

Ievads

Galvenais raksta mērķis ir parādīt un pamatot, ka latgalietība ir vienīgā daudzu Latvijas pilsoņu nacionālā identitāte un ka tā nav ne otrā, ne papildu identitāte, kāda parasti mēdz būt izlūkiem, spiegiem. Šāds apgalvojums balstās uz dažādu avotu, literatūras izpēti, saraksti ar valsts institūciju amatpersonām u. tml. Nacionālā identitāte ir personas jeb indivīda identitātes un piederības kādai vienai nācijai (tautai) apzināšanās, kas šai personai var būt kopēja ar cilvēku grupu arī neatkarīgi no šīs personas pilsonības statusa. Noraidāmi ir valsts mēģinājumi uzspiest kādu vienu noteiktu nacionālo identitāti visiem tās pilsoņiem; nebūtu atbalstāma arī pašu kādas valsts pilsoņu apzināta atteikšanās no savas nacionālās identitātes noteiktā laikposma politiskās konjunktūras vai merkantilu apsvērumu dēļ.

Latvijas Republikas Kultūras ministrijas dokumenta „Nacionālās identitātes un sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes (2012–2018)” projektā nacionālā identitāte ir definēta šādi: *Personas identitātes daļa, kas vieno to ar citām personām, kurām ir līdzīgas nacionāli kulturālās pazīmes. Valodas, vērtību, uzvedības modeļu, kultūras simbolu kopums, sociālā (vēstures) atmiņa ir pamats, uz kura tiek veidota, uzturēta, izteikta cilvēka piederība nācijai, nācijas locekļu savstarpējā vienošanās. Nacionālā identitāte ietver ideju par ikvienas nācijas unikalitāti, bet ne pārākumu, atšķirību no citām nācijām, ideju par nācijas locekļu savstarpējo kopību un ideju par nācijas nepārtrauktību⁷⁰.*

Personas nacionālo identitāti nosaka personas attieksme pret kādas tautas ikdienas dzīvē lietojamu vai esošu kopējo, vienojošo simboliku: valodu, tautas vēsturi, kultūru, mūziku, virtuvi, arī nacionālo karogu, radio, televīziju u. c., bet pēdēji minētie var nebūt visām tautām. Nacionālā identitāte ir

70 http://www.km.gov.lv/lv/doc/starpozares/lidzdaliba/KMPamn_100811_projekts.pdf, 4, sk. 10.05.2011.

personas jeb indivīda identitātes un piederības kādai vienai nācijai (tautai) izjūta jeb apzināšanās, kas šai personai ir kopēja ar cilvēku grupu neatkarīgi no šīs personas pilsonības statusa.

Šāds atzinums mudina domāt, ka neatkarīgi no tā, ko saprot ar nacionālo identitāti, tā ir saistīta ar politiskās kopības izjūtu, lai cik tā būtu nemanāma un vāja. Politiskā kopība, savukārt, paredz vismaz dažus kopīgus sabiedriskos institūtus un visiem sabiedrības locekļiem vienu un to pašu tiesību un pienākumu sistēmu. Tā rosina domāt arī par skaidru un noteiktu sabiedrisko telpu, pietiekami labi iezīmētu un norobežotu teritoriju, kurai tie jūtas piederīgi⁷¹.

Ir zināmi vairāki gadījumi, kad nacionālā identitāte ir konfliktā ar personas pilsonības identitāti. Piem., daudzi Izraēlas arābi saista sevi vai ir saistīti ar palestīniešiem, lai gan vienlaikus viņi ir Izraēlas Valsts pilsoņi un šī valsts ir konfliktā ar palestīniešiem un ar daudzām arābu valstīm.

Ir arī gadījumi, kad kādas atsevišķas grupas nacionālo identitāti apspiež tās valsts vara, kurā šī grupa dzīvo. Uzskatāms piemērs ir Spānija Fransisko Franko valdīšanas laikā (1939–1947), kad pirmo reizi Spānijas vēsturē tika atcelts likums par basku, galīsiešu un kataloniešu valodas atzīšanu un tika nolemts atgriezties pie spāņu (kastīliešu) valodas kā vienīgās oficiālās valsts un izglītības valodas, lai gan miljoniem šīs valsts iedzīvotāju runāja citās valodās.

Latvijas brīvvalstī (20. gs. 30. gados) Latgales skolās pirmajās četrās klasēs mācības notika latgaliski, ar 3. klasi latgaļu valoda bija mācību priekšmets divas stundas nedēļā. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma mācību grāmatas latgaļu valodā tika izņemtas no apgrozības un pat sadedzinātas (Cibuļs 2008: 280).

Nacionālā identitāte ir uz nacionālām pazīmēm balstīta cilvēka pašapziņa. Manuprāt, cilvēks, kurš neapzinās sevi piederīgu noteiktam etnosam, var kļūt par kosmopolītu (no sengrieķu κοσμοπολίτης ‘pasaules pilsonis’), kas negrib vai nevar identificēties ar noteiktu etnosu. Pagaidām grūti paredzēt kosmopolitiskās identitātes nākotni, jo nav vēl nevienas kosmopolitiskas etnosociālas kopienas (tautas vai nācijas). Pat tā dēvētajā kosmopolitisma citadelē ASV etniskās kopienas tomēr cenšas apmesties un dzīvot atsevišķi.

Savulaik Rainis par šādām iespējām ir izteicies visai nicinoši: *Ir tikai mazu un lielu tautu kultūras, bet tādas internacionālas (kosmopolitisma) kultūras nav; ir tikai internacionāla klaidonība*⁷².

Pēc raksta autora domām – pozitīva nacionālās identitātes iezīme ir patriotisms, bet negatīva – šovinisms.

Parādības apzīmējuma vai nosaukuma mainīšana nemaina tās būtību

Politkorekti ir kļuvusi latviešu valodā čigānus saukt par romiem (jēdziens *romi* neietver, piem., čigānus, kuru apzīmējums ir *sinti*; viņu valodā 2009. gadā Vācijā tika izdota ābece), žīdus par ebrejiem (bet ne pārējās dzīvajās baltu valodās, t. i., latgaļu un lietuviešu valodā), krievus par krievu tautības pārstāvjiem.

Latgaļi jau no seniem laikiem ir saukti *letgaļi*, *lotygaļi*, *letigali* jeb *latvīši*, *latvi*, *lati*, *letti*, *lotva*, *latiši*... Un Latvijas teritorijā līdz pat 17. gs. par latviešiem ir saukušies vienīgi latgaļi.

71 Papildu informācija: Smith, Anthony D. (Mar 1, 1993). *National Identity (Ethnonationalism in Comparative Perspective)*. University of Nevada Press (tulkojums latviešu valodā: Smits, Entonijs D. *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB, 1997); Huntington, Samuel P. (May 2004). *Who Are We: The Challenges to America's National Identity*. Simon & Schuster.

72 <http://www.diena.lv/blogi/vai-dievs-ir-kosmopolits-742187>, sk. 10.05.2011.

Kopš agras bērnības atceros un zinu, ka dzimtajā ciemā un tā apkārtnē latgaļu pašnosaukums ir bijis un ir *latvīši*: *Mes ešam latvīši, mes nāšam čyuli; Čyuls voi krīvs, vīns valns, mes ešam paši par sevi; Mes daži īdam iz sovu baznīcu, čyuli īd iz sovu i krīvi iz sovu*. Latvijas teritoriju bez Latgales sauc Čyuleja, attiecīgi tās pamatiedzīvotājus – *čyuli*; tas ir citas tautas apzīmējums un tam nav nievājošas pieskaņas (1. attēls).

1700. gadā izdotā karte rāda, ka vienīgi senā Latgale tikusi saukta par latvju zemi un vienīgi tās iedzīvotājus sauca par latviešiem (2. attēls⁷³).

Vācu vēsturnieks Manfreds Helmans grāmatā „Das Lettenland im Mittelalter” secina, ka senā Latgale ir Latvijas un latviešu nācijas pamats. Viņš uzsver, ka latvieši (latgaļi) vismazāk mainījuši dzīvesvietu un dzīvesveidu, to kultūra bijusi izteikti noturīga un patstāvīga, maz pakļāvusies ārējiem iespaidiem (Hellmann 1954: 264).

Tā dēvētās kurzemnieku valodas nosaukums ticis lietots reti un tādēļ vācu, pēc tam zviedru, luterāņu garīgā vadība, sākot ar 17. gs., ir atteikusies no kurzemnieku valodas nosaukuma, bet, paturot viņu valodu, ir devusi tai nosaukumu *latviešu valoda*. Laika gaitā šī valoda un jaunais valodas nosaukums ir nostiprinājies un ieguvus pašreizējo izpratni *latviešu valoda*; līdzīgi notika arī ar jēdzienu *latviešu tauta* (Cibuļs 2008: 276).

Jōns Pujats raksta: *Mes poši nu sešsenējim laikim saucamēs latgali voi latvi, latvīši. Tikai vōrds latvīši tagad apzeimej jau cytu tautu, nu kurys mes, latgali, myusu kuļtura asam izstumti, kur myusus sagaida tikai letonizaceja. Tōdēļ tagad myusim jōsatur pi sova latgaļu vōrda, kuru cāluši gūdā jau Atmūdys laikmata darbinīki: F. Kempis, N. Rancāns, Fr. Trasuns, J. Rampāns...* (Pujats [b. g.⁷⁴]: 24)

Tā nu ir sanācis, ka ar vienu vārdu apzīmē dažādas tautas, līdzīgi kā Meksikā, kur meksikāņi ir nahuatl (acteku) valodā runājošie pamatiedzīvotāji, taču mūsdienās ar jēdzienu *meksikāņi* parasti saprot iekarotājus spāņus. Latgaļu valodas jēdziens *Latgolys latvīši* jeb *latgaļi* nav idents latviešu valodas jēdzienam *Latgales latvieši*, kas apzīmē Latgalē dzīvojošus latviešus (*čyulus*). Tas ir no sērijas *pazudis tulkojumā* (3. attēls).

Līdz Otrajam pasaules karam arī nebija konsekvences šā termina lietošanā. Rakstīja *vitebskieši, infantieši, latgalieši, latgaļi*. Sākot ar vācu laiku, trimdas latgaļu zinātnē ir nostabilizējies termins *latgaļi* taufības un valodas un *latgalieši* visu Latgales iedzīvotāju, tostarp krievu, baltkrievu, poļu u. c., apzīmēšanai. Tā šie termini ir tikuši lietoti laikrakstos „Jaunuo Dzeive”, „Graidī”, radio „Breivuo Eiropa”, kā arī tiek lietoti interneta enciklopēdijā „Wikipedia” (<http://ltg.wikipedia.org/wiki>).

Neatkarīgi no apzīmējuma vai nosaukuma parādība un tās būtība nemainās.

Literatūrvēsturnieks un valodnieks Viktors Vonogs raksta: *Moldu ceļūs rodušīs vōrdi „latgalīts”, „latgaļis” aplīcynoj vīneigi, ka asam nūžālojami jaunōkōs nācijas daļas pabērnī. Zemi, kas myusu tāvim bejuse dzimtine jau 3 tyukstūšus godu un ir ari myusdīnu nācijas vacōkō un cīnejamōkō daļa, sauksim pareizā un gūdam atbylstūšā nūsaukumā – Latzeme* (Vonogs 2007: 196).

Taču, ņemot vērā vēsturisko pieredzi un pašreizējo situāciju, maz ticams, ka mūsdienu latgaļi varētu atgūt savu seno nosaukumu *latvīši*, bet mūsdienu latvieši tiktu pārdēvēti par baltiešiem vai kā citādi. Tālab apzīmējums *latgalieši* būtu lietojams kā reģionāls vai ģeogrāfisks jēdziens, t. i., Latgales iedzīvotāju apzīmējums, un tie var būt ne tikai latgaļi vien. Savukārt *latgaļi* ir tautas apzīmējums un etniskis jēdziens. Tāpat arī latgaļi var būt vidzemnieki vai zemgalieši, ja viņi dzīvo attiecīgajā novadā.

⁷³ http://www.lib.utexas.edu/maps/historical/baltics_1000.jpg, sk. 10.05.2011.

⁷⁴ Gads nav norādīts, varētu būt 1992. vai 1993.

Izloksne, dialekts, valoda, reģionālā valoda...

Nav pārliecinošu lingvistisku kritēriju, kas nošķirtu valodu no dialekta (izloksnes). Lingvistiskā situācija Latvijā attiecībā uz latviešu un latgaļu valodu ir līdzīga Norvēģijas situācijai (norvēģu un jaunnorvēģu valoda). Serbu, horvātu, bosniešu un melnkalniešu valodas, iespējams, ir vēl līdzīgākas cita citai, bet tagad tās sauc par atšķirīgām valodām, jo pēc Dienvidslāvijas sadalīšanās atsevišķās valstīs bijuši serbhorvātu (horvātserbu) valoda katrā valstī tiek saukta atšķirīgi (Cibuļš 2008: 276).

Nav pierādījumu, kurā vēstures brīdī ir beigusies latgaļu kultūra un sākusies viņu kā mūsdienu latviešu tautas sastāvdaļas kultūra. Nav saglabājušās rakstu liecības, kāda bija tā valoda, kurā runāja senie latgaļi, un tāpēc vien nedrīkst apgalvot, ka viņi nerunāja līdzīgi tagad runātajai latgaļu valodai. Viņi varēja runāt citādi vai līdzīgi, protams, jāņem vērā valodas attīstība, piem., laika gaitā valodā ienākušie svešvārdi, aizguvumi, kā arī kaimiņtautu valodu fonētikas un gramatikas ietekme. Latgaļu valoda ir tikusi un tiek dēvēta dažādi – *augšlatviešu valoda* (G. Manteifelis), *latviešu valoda* (J. Kurmins, O. Skrinda, P. Strods, F. Trasuns), *latgaļu valoda* (A. Bērzkalns, M. Bukšs, J. Placinskis), *latgaļu rakstu valoda* (M. Bukšs), *latgaliešu valoda* (V. Daškevica, L. Leikuma), *latgaliešu literārā valoda* (A. Breidaks), *latgaliešu rakstu valoda* (A. Augstkalns, K. Karulis, A. Ozols, A. Stafeca), *latgaliešu literārā rakstu valoda* (A. Ozols), *latgaliešu literārā (rakstu) valoda* (A. Breidaks, L. Leikuma, A. Stafeca), *augšlatviešu dialekts* (M. Rudzīte), *augšzemnieku dialekta rakstu valoda* (M. Rudzīte), *latgaliešu dialekts* (V. Seile), *latgaļu dialekts* (J. Endzelīns, L. Latkovskis, P. Strods), *latgaliešu izloksne* (P. Strods, V. Seile, J. Zēvers) u. c.

Kā trešo dzīvo baltu valodu to izdalījuši vairāki padomju valodnieki (Z. Agajans, N. Čemodanovs, B. Golovins, A. Reformatskis, R. Šors u. c.), kā arī daži trimdas Latgales kultūrvēstures pētnieki, piem., M. Bukšs, J. Placinskis, L. Latkovskis, J. Lelis (Cibuļš 2009: 7; 4. un 5. attēls).

Saskaņā ar Valsts valodas likuma 4. pantu *latgaliešu rakstu valoda ir vēsturiski izveidojies latviešu valodas paveids*, kas nav patiess apgalvojums, jo latgaļu valoda tika degradēta par dialektu politisko apsvērumu dēļ. Tā ir tās tautas valoda, kura deva nosaukumu gan Latvijas valstij, gan šīs valsts oficiālajai valodai, t. i., latviešu valodai, kura pati ir seno latgaļu valodas turpinājums: *Latviešu valoda ir jāuzskata par latgaļu (nevis zemgaļu!) valodas turpinājumu, ko ļoti stipri arhaizējoši ietekmējis arhaiskāks zemgaļu valodas substrāts* (Zinkevičs 1996: 29–36).

Apgalvojumu *latgaliešu rakstu valoda ir vēsturiski izveidojies latviešu valodas paveids* savā ziņā ir noraidījis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmums (lieta Nr. A42571907 SKA-596/2009): *Senāts secina, ka Latvijas Republikas Satversmes 4. panta pirmajā teikumā ar jēdzienu „latviešu valoda” apzīmēta latviešu literārā valoda. Tā ir valsts valoda Administratīvā procesa likuma 110. panta izpratnē. No secinājuma, ka Administratīvā procesa likuma 110. panta pirmās daļas izpratnē valsts valoda ir latviešu literārā valoda, izriet, ka citas izloksnes vai valodas Administratīvā procesa likuma 110. panta otrās daļas izpratnē ir svešvalodas un latgaliešu rakstu valodā sastādīts dokuments atzīstams par dokumentu, kas sastādīts svešvalodā. (..) Lēmums nav pārsūdzams.*

Vai kāds latviešu valodas paveids varētu būt svešvaloda? Ņemot vērā šo lēmumu, būtu jāmaina arī atbilstošie Valsts valodas likuma panti.

1992. gadā Eiropas Padome pieņēma Eiropas Padomes Reģionālo vai/jeb⁷⁵ mazākumtautību valodu hartu, kuru Latvija vēl nav parakstījusi. Katrai valstij, kas apņemas kādai no tajā dzīvojošo tautu valodām piešķirt reģionālās vai/jeb mazākumtautības valodas statusu, ir jāuzņemas hartā norādītā atbildība par iespējām iegūt izglītību un saņemt informāciju, arī valsts iestāžu oficiālos dokumentus reģionālajā valodā, kā arī par šīs valodas lietošanas veicināšanu un aizsargāšanu reģionā, kur tā tradicionāli tiek lietota. Valstij jānodrošina iespēja noteiktā reģionā dzīvojošajiem šo reģionālo valodu apgūt mācību iestādēs un gan finansiāli, gan normatīvi jāatbalsta noteiktā reģiona valodas un citu kultūras vērtību saglabāšana.

Hartas izpratnē reģionālās vai/jeb mazākumtautību valodas ir valodas, kuras *noteiktā valsts teritorijā tradicionāli lieto tie šīs valsts iedzīvotāji, kuri veido skaitliski mazāku⁷⁶ grupu nekā pārējā valsts iedzīvotāju daļa un kuras ir atšķirīgas no šīs valsts oficiālās valodas; tajās netiek ieskaitīti ne valsts oficiālās valodas dialekti, ne migrantu valodas*. Tiek pausti uzskati, ka latgaļu valoda saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem neatbilst šim statusam, jo valoda tiek uzskatīta par vēsturisku latviešu valodas paveidu, tātad būtiski neatšķiras no oficiālās valsts valodas. Latgaļu valoda atbilst reģionālās vai/jeb mazākumtautību valodas statusam, jo hartā nav noteikts, kādā mērā reģionālajai vai/jeb mazākumtautības valodai jāatšķiras no valsts valodas (*atšķiras no šīs valsts oficiālās valodas (oficiālajām valodām)*) – 1. daļas 1. punkta a apakšpunkta 2. daļa); arī tālab, ka latgaļi tāpat kā lībieši ir Latvijas pirmiedzīvotāji.

Latvijas Republikas Kultūras ministrijas dokumenta „Nacionālās identitātes un sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes (2012–2018)” projektā mazākumtautības ir definētas šādi: *Latvijas pilsoņi, kuri valodas, kultūras vai reliģijas ziņā atšķiras no latviešu valstsniecības, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā, uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, bet vienlaikus vēlas saglabāt un attīstīt savu valodu, kultūru, reliģiju⁷⁷*.

Šādā gadījumā latgaļiem vismaz būtu tiesības uz izglītību dzimtajā valodā, kā tas Latvijā ir krieviem, ukraiņiem, poļiem, lietuviešiem un citām mazākumtautībām (Latvijā nevienā tiesību aktā gan nav nosauktas mazākumtautības), jo Valsts valodas likuma 1. pants skan: *Šā likuma mērķis ir nodrošināt: (...) 4) mazākumtautību pārstāvju iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, ievērojot viņu tiesības lietot dzimto valodu vai citas valodas*. Šādas tiesības būtu arī gadījumā, ja latgaļu valodu atzītu par svešvalodu (sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmumu), kā to nosaka arī Valsts valodas likuma 5. pants: *Ikviens cita Latvijas Republikā lietotā valoda, izņemot lībiešu valodu, šā likuma izpratnē ir uzskatāma par svešvalodu*.

2011. gadā par starptautiskā standarta ISO 639-3 uzturēšanu atbildīgā institūcija „SIL International”

75 Oficiālais šās hartas tulkojums (*Latvijas Vēstnesis* (LV; 1996). Nr. 139 (624). 20. augustā) latviešu valodā ir *Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta*. Nav pieļaujams saikli *or* tulkot kā *un*, *un/vai*, kas maina hartas jēgu un būtību. Precīzs tulkojums būtu *Eiropas reģionālo vai/jeb nacionālo minoritāšu valodu harta*, jo runa ir par nacionālajām minoritātēm jeb mazākumtautībām, nevis reliģiskajām, seksuālajām vai kādām citām minoritātēm. Angļu valodas saikli *or* var tulkot kā *vai* (tad divi jēdzieni tiek nošķirti) vai kā *jeb* (tad abi jēdzieni tiek uzskatīti par identiem). Reģionālās valodas var būt vienlaikus arī mazākumtautību valodas un otrādi.

76 Ja Latvijā latviešus un latgaļus skaitītu atsevišķi, varētu izrādīties, ka latviešu skaits ir mazāks nekā krievu skaits un tad šim kritērijam Latvijā neatbilstu krievu mazākumtautības statuss, turklāt daudzviet Latvijas valsts teritorijā krievi veido nevis skaitliski mazāku, bet gan skaitliski lielāku grupu nekā pārējā valsts iedzīvotāju daļa.

77 http://www.km.gov.lv/lv/doc/starptnozars/lidzadaliba/KMPamn_100811_projekts.pdf, 4. sk. 10.05.2011.

(ASV) ir piešķirusi latgaļu valodai savu individuālo kodu – LTG. Šī procesa celmlauzis ir Māris Laureckis, kurš 2003. gada 1. novembrī tīmekļa vietnē www.latgola.lv publicēja aicinājumu panākt, lai latgaļu valodai būtu savs kods. 2004. gada 9. septembrī viņš raksta autoram atsūtīja pieteikuma veidlapu. Pēdēji minētais nosūtīja vēstuli Starptautiskās Standartizācijas organizācijas sekretāram Hovardam Jūlstadam. 2004. gada 21. septembrī tika saņemta atbilde, ka pieteikums ir noraidīts, jo esot maz pierādošu materiālu. Ilgākā sarakstes procesā nekādi rezultāti netika panākti. 2011. gadā jauna iniciatīva nāca no Jāņa Eisaka, kas ar RA mācībspēku un šī raksta autora atbalstu uzrakstīja jaunu pieprasījumu ISO koda piešķiršanai. Rezultāts (tulkojums no angļu valodas) ir šāds (sk. 1. tabulu):

Atsevišķās valodas šajā makrovalodā ir:

- Latgaļu [ltg];
- Literārā latviešu [lvs]⁷⁸.

Pamattauta, etniskā grupa, mazākumtautība...

Sagatavojot un apstiprinot Latvijas Republikas Tautību klasifikatoru, tika izskatīts jautājums arī par tautību *latgalietis*. Tomēr Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) ekspertu viedoklis bija – latgaliešiem tāpat kā kurzemniekiem, vidzemniekiem vai zemgaliešiem norādāma tautība *latvietis*. LZA ekspertu viedoklim var piekrist tikai ar nosacījumu, ja šī persona tik tiešām ir latvietis, jo, piem., kurzemnieks var būt arī lībietis, krievs, bet zemgalietis – arī lietuvietis, savukārt vidzemnieks – igauņis u. tml. Kādas personas uzturēšanās vietas vai ģeogrāfiskais apzīmējums nav jāucams ar tās tautību, etnisko izcelsmi. Pagaidām nav zināma neviena valsts, kuras pasē vai citos personu apliecinošos dokumentos ailē *tautība* būtu ticis rakstīts *kurzemnieks*, *vidzemnieks* vai *zemgalietis*; tautība *latgalis* ir un tiek rakstīta Krievijā izdotajos personu apliecinošajos dokumentos.

Reizēm gan pirms vēlēšanām politiķi ieminas, ka šis jautājums jārisina. Piem., „Vienotības” pārstāvis A. Loskutovs, kurš 2010. gadā pirms vēlēšanām esot pat mainījis tautību un kļuvis par latvieti, Latvijas Televīzijas pirmsvēlēšanu debašu laikā teica, ka atbalsta reģionālās valodas statusa noteikšanu latgaliešu valodai, kā arī to, ka pēc iedzīvotāju vēlmes jāļauj Latvijas Republikas pasēs rakstīt tautību *latgalietis*.

2011. gada 10. martā A. Loskutovs sarakstē ar šī raksta autoru norāda: *Latvijas televīzijā pirmsvēlēšanu debašu laikā esmu teicis, ka atbalstu reģionālās valodas statusa noteikšanu latgaliešu valodai, kā arī ka pēc iedzīvotāju vēlmes jāļauj Latvijas Republikas pasēs rakstīt tautību „latgalietis”.*

Pēc atgādinājuma, ka mani interesē tikai atbilde uz jautājumu, ko viņš darīs, lai tiktu izpildīti šie solījumi, A. Loskutovs 2011. gada 17. jūnija vēstulē raksta (6. attēls): *Der piebilst, ka darīts lietas labā pagaidām nav nekas, lai gan jau ir pagājis gandrīz gads.*

Iedzīt jūrā latgaļus nevarēs

Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā (1918–1940) tika pieņemti noteikumi par latgaļu valodas (latgaliešu izloksnes) lietošanu (7. attēls⁷⁹). Savukārt 2010. gada 12. maija vēstulē Latvijas Republikas Tieslietu ministrija raksta autoram sniedz šādu vēsturiskās situācijas skaidrojumu: *Latvijas PSR Augstākā Padome 1990. gada 4. maijā pieņēma Deklarāciju „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, kuras rezolutīvās daļas 6. punkta otrais teikums paredz, ka strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas*

78 http://www.sil.org/iso639-3/cr_files/2009-048_ltg.pdf; sk. 10.05.2011.

79 Valdības Vēstnesis. Nr. 183.

aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa. Tas nozīmē, ka jautājums par 1921. gada 11. augusta noteikumu par latgaliešu izloksnes lietošanu saziņā un publiskajā informācijā spēkā esamību (ja vien tas nav ticis atcelts ar citu normatīvo aktu, piemēram, ar 1935. gada Likumu par valsts valodu) ir piekritīgs izskatīšanai Latvijas Republikas Satversmes tiesā.

Savukārt Latvijas Republikas Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija 2010. gada 24. maija vēstulē raksta: *Sākot ar 04.05.1990. deklarāciju „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, ar kuru tika atjaunota Satversmes sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbība visā Latvijas teritorijā, turpmāk Saeima atjaunoja vairākus citus tiesību aktus: Civillikumu, Zemesgrāmatu likumu u. c. Minētie noteikumi par latgaliešu izloksnes lietošanu nav atjaunoti.*

Vai Valsts valodas likums vai kāds cits tiesību akts min kurzemnieku, vidzemnieku, zemgaliešu rakstu valodu kā latviešu valodas paveidu? Vai jebkad būtu apstiprināti kurzemnieku, vidzemnieku, zemgaliešu pareizrakstības noteikumi? Vai Latvijā ir bijušas skolas, kurās tika mācītas šīs valodas (izloksnes, dialekti) un kuras tika slēgtas pēc valsts apvērsuma 1934. gadā, lai pārietu uz latviešu valodu? Likt vienādības zīmi starp jēdzieniem *latgalieši* (ja tā nodēvē latgaļus) un *zemgalieši, vidzemnieki, kurzemnieki* ir nekorekti, jo tie ir dažādu svara kategoriju jēdzieni.

Dzejnieks un publicists Ontons Slišāns raksta: *1941. gadā Latviešu valodas institūts (M. Stepermanis un V. Rūķe-Draviņa) iesniedza Latvijas Komunistiskās Partijas CK ziņojumu par to, ka latgaļu valodas un latgaļu tautas nav, un tāpēc padomju varai nav jāatbalsta kaut kāda neesoša latgaliešu kultūra (Slišāns 2010: 19).*

Kāpēc jāraksta iesniegums par to, kā nav? Un kāpēc jāaicina neatbalstīt to, kā nav?

Un vēlreiz O. Slišāns: *Tagad, kad Latvija ir ES dalībvalsts, kad Latvija ietilpst NATO, ir jāsāk runāt patiesību par Latgali un latgaļu vēsturiski smago situāciju, saucot lietas īstajos vārdos. Latviskā valsts visu latgalisko joprojām cenšas turēt savos perifērijas izpratnes un Lielrīgas pārpratnes žņaugos (Slišāns 2006: 26–28).*

Tikai daži piemēri. Krievijā izdotās ābece latgaļu valodā tiek nosauktas par ābecēm augšzemnieku dialektā (8. attēls). Oriģinālā redzams, ka *на латгальском языке*, t. i., latgaļu valodā (9. attēls). Kurā krievu-latviešu vārdnīcā sastādītājas atrada vārda *язык* nozīmi *dialekts* un vārda *латгальский* nozīmi *augšzemnieku*?

Ministru kabineta noteikumu Nr. 114 „Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju” (LV, 2004, Nr. 36 (2984), 5. martā) [stājušies spēkā 06.03.2004.] 55. punkts skan: *Citvalodu cilmes personvārdus latviešu valodā atveido iespējami tuvu to izrunai oriģinālvalodā, kā arī ievērojot atveides (cittautu vārdu un uzvārdu rakstīšana latviešu valodā atbilstoši citvalodu īpašvārdu atveides noteikumiem) tradīcijas.*

Tātad igaunis *Jaan* kļūst *Jāns*, lietuvietis *Jonas* – *Jons*, angļis *John* – *Džons*, krievs *Иван* – *Ivans* u. tml. Visi šie personvārdi tiek **atveidoti** saskaņā ar iepriekš minētajiem noteikumiem. Taču latgalis *Juons* tiek **latviskots** jeb **letonizēts** un kļūst *Jānis*. Igauniete *Anne*, piem., *Anne Vēski* tā arī paliek *Anne*, bet latgaliete *Anne* kļūst *Anna*. Latgaļu personvārdu gadījumā tiek mainīta vārda sakne vai vārda deklinācija, tātad tā nav atveidošana, bet gan latviskošana.

Atbilstoši Latvijā latviešu valodā izdotajiem kalendāriem vārdadienas var svinēt Sergejs, Oļegs, Nikolajs, Vladimirs, Svetlana, Oksana, Halina, Dāgs, Svens, Oliveris, Glorija, Megija, Džuljeta,

Dainida, Žaklīna, Mārica utt., bet ne *Juons, Jezups, Pīters, Ontons, Anne*

Nobeigums

Tiek skandēti apgalvojumi, ka latgaļu valoda un tautība tiekot pieminēta *ar skaidru mērķi – lai mazinātu latviešu īpatsvaru Latvijā*. Un šā apgalvojuma autora vai atbalstītāju mērķis nav cēlāks. Pieskaitīt visus, lai tikai būtu lielāks latviešu skaits. Kas lika par tādiem uzlūkot lībiešus? Pāris simt vēl palikušo lībiešu beidzot drīkst oficiāli būt lībieši. Kur rast nākamos latviešus?

Dr. hist. Guntars Catlaks ierosina krievus, poļus, ukraiņus u. c. dēvēt par krievu, poļu, ukraiņu u. c. izcelsmes latviešiem! Citēju: *Savukārt etniskajiem jeb, precīzāk, lingvistiskajiem latviešiem varu teikt: ja mēs vēlamies latviešu nācijas pastāvēšanu nākotnē, mums ir jāatzīst krievu, ukraiņu, poļu, ebreju u. c. izcelsmes latviešu pastāvēšana un fakts, ka daudziem no viņiem latviešu valoda var nebūt dzimtā, kā arī skanēt dažādos akcentos, ne tikai pareizuma vai nepareizuma pakāpēs* (Catlaks 2003: 17).

Atliek vien iesaukties *Nācija pāri visam! Cīņai sveiks!*, kā to dara Aivars Gedroics: *Latgales latviešiem, savukārt, novēlētu rūpīgāk izkopt tieši literāro valsts valodu, mazāk vērības veltot visādiem dialektiem un ārpus Latgales teritorijas sarunāties tikai literārajā valodā. Mūsu valodu – tīru un pareizu – taču dzird tik reti, nepiesārņosim to. Es ceru, ka nākotnē atšķirības starp sēļiem, ventiņiem un latgaļiem kļūs arvien mazākas, līdz mēs saplūdsim vienotā un nedalāmā latviešu nācijā. Nācija pāri visam! Cīņai sveiks!* (Gedroics 2000: 3)

Tālab šajā sakarā vērā ņemami Aivara Ruņģa grāmatā „...iet latvieši caur gadu simteņiem” izteiktie vārdi: *Nacionālisms ietver ne tikai kāpinātus vai pārspīlētus nācijas apziņas izpaudumus, bet arī pašaisargāšanos pret visāda veida draudiem nācijas eksistencei. Ja visu laiku nacionālisms ticis lamāts par „buržuāzisko” vai „aprobežoto” nacionālismu, tad mēs, maza un rusifikācijas tendencēm pakļauta tauta, nevaram būt citādi kā „aprobežoti nacionālisti”. Kaut arī ar to gribam saprast tikai savas tautas, sava etnosa mīlestību, uzticību savai nācijai, balstoties uz tādu apziņu, kas pirmā vietā liek savas tautas intereses un tās kultūras attīstību* (Ruņģis 1982: 140). Attiecībā uz latgaļiem te atliek vien pievienot – un letonizācijas tendencēm pakļauta tauta. Ir gan latviešu literārā jeb rakstu valoda, t. i., apzināti izkopta, normēta valodas rakstības forma, gan latgaliešu literārā jeb rakstu valoda. Un abās var runāt gan pareizi, gan nepareizi. Diemžēl joprojām bieži vien tiek uzskatīts, ka runāt latviski (arī kļūdaini, nepareizi) nozīmē runāt pareizi, bet runāt latgaliski (bez kļūdām, pareizi) – nepareizi.

Pašreizējā valsts politika ilgtermiņā neizbēgami sekmēs latgaļu valodas iznīkšanu. Jāatgādina, ka pirmās brīvvalsts laikā (1918–1940) daudzi latvieši bija nelabvēlīgi noskaņoti arī pret lībiešiem. Kāds tā laika politiķis pat izteicies, ka lībiešu jautājums būs atrisināts, *kad mēs viņus iedzīsim jūrā*⁸⁰.

Bet naīcīteigī tautas broli latgalim līdz volūdas tīseibas, apgolvodami, ka latgalim nav volūdas, bet tikai izlūksne. (...) Bet taida diskriminacija (atskēršona) ir dareita ļaunproteigūs nūlyukūs un, prūti, lai latgaļu volūdu apkļusynuotu, īdzanūt cylvākim mozvērteibas sajyutu tikt vaļā nu izlūksnes un porīt uz „volūdu”. Šei agresija pret latgalim teik pikūpta vīneibas vordā (...). Rainis sovā laikā raksteja sovīm tautas brolim: „Jo jyus navarit voi nagribit latgalim paleidzēt, tod vysmoz likat jūs mūrā.” (Latkovskis 1990: 3)

Pagaidām vēl ir lieliska iespēja neatkārtot šādas kļūdas attiecībā uz latgaļiem un viņu valodu, jo vismaz jūrā latgaļus iedzīt nevarēs... Ar zināmu pārliecību var sacīt, ka tuvākajā nākotnē nacionālā 80 Neizdevās noskaidrot, kurš politiķis to ir teicis. Aptaujātie pazīstami lībieši vai nu atbildēja, ka nezinot, vai atteicās nosaukt šā politika uzvārdu, kā vienu no ieganstiem minot to, ka Latvijas valsts *dodot naudu lībiešu programmām* u. tml.

identitāte un nacionālisms saglabāsies, zels un plauks. Tāpēc politiķiem ir ļoti svarīgi nebūt tuvredzīgiem un neatgrūst pēdējos iespējamus sabiedrotus.

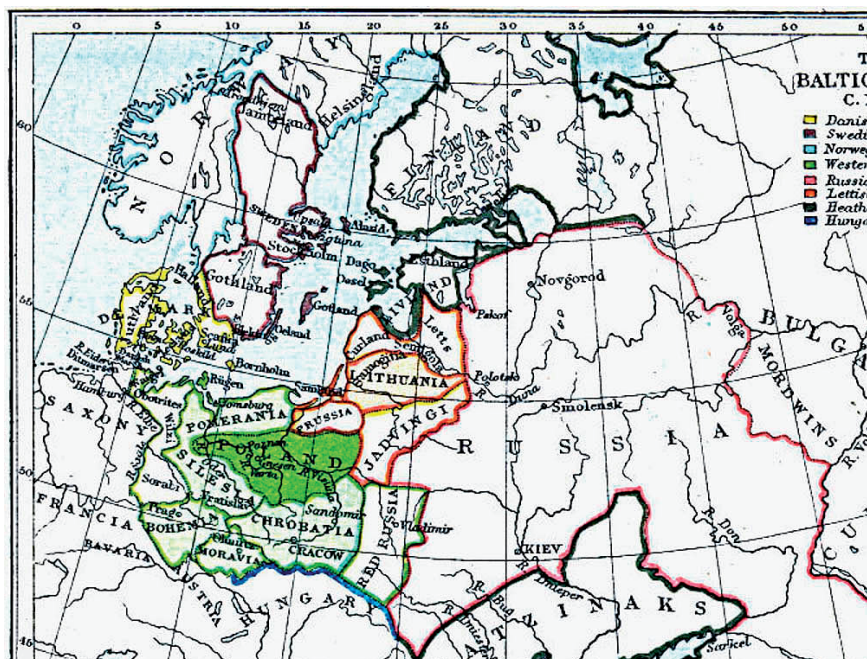
Daudziem latgalietība ir vienīgā identitāte, tā nav ne otrā, ne papildu identitāte kādai citai (kas parasti mēdz būt izlūkiem, spiegiem u. tml.), tai nav arī jābūt brīvprātīgi obligātās latvietības sastāvdaļai. Cīnīties par savas identitātes saglabāšanu ir iespējams arī tā dēvētās majoritātes ēnā. Parasti dabiska reakcija uz šovinismu ir nacionālisms, uz koloniālismu – separātisms. Vai nav labāk izvēlēties mierīgu līdzāspastāvēšanu?

LITERATŪRA

- Catlaks, Guntars (2003). Bilingvālā izglītība un mūsu nākotnes izvēle. *Diena*. Nr. 108 (3635). 10. maijā. 17.
- Cibuļš, Juris (2008). Latvieši un latgalieši: viens likums – viena taisnība visiem... *www.republika.lv* Nr. 2. 119 (sk. saīsināto variantu: Cibuļš, Juris (2009). Latvieši un latgalieši: viens likums – viena taisnība visiem... *Valodas Austrumlatvijā: pētījuma dati un rezultāti*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 273–287).
- Cibuļš, Juris (2009). *Latgaliešu ābece*. Rīga: Zinātne.
- Fligere, Ērika, Lāce Lelde (sastādītājas, 1998). *Latviešu grāmata ārzemēs 1920–1940*. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka.
- Gedroics, Aivars (2000). Jaunās Latvijas pilsoņu pasēs jeb Kārtējais solis ceļā uz latviešu tautas iznīcību. *Latvietis*. Nr. 29 (57). 6.–9. augustā. 3.
- Hellmann, Manfred (1954). *Das Lettenland im Mittelalter*. Münster–Köln [b. i.].
- Latkovskis, Leonards (1990). Kam pīdar volūda? *Mōras Zeme*. Nr. 10 (17). 29. jūnijā. 3.
- Meikšans, Izidors (1933). *Latgališu abece*. Novosibirsk: Nacsektors Ogiza.
- Pujats, Jōņs (1992 vai 1993 [gads nav norādīts – J. C.]). Latgaļu liktini vēstures grīžūs. *Jaunuo Dzeive*. Nr. 3. 24.
- Ruņģis, Aivars (1982). *...iet latvieši caur gadu simteņiem*. Rīga: Grāmatu draugs.
- Slišāns, Ontons (2006). Latgaliskā būtība globalizācijas apstākļos. *Republika.lv*. Nr. 12. 26–28.
- Slišāns, Ontons (2010). *Čipierksneits jeb Apcirsto sakņu pieaudzēšana*. Upīte: GIRG ZS „Jakupāni”.
- Vonogs, Viktors (2006). Sorgōsim un kūpsim sovu raksteibu. *Tāvu zemes kalendars 2007*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Zinkevičs, Zigms (1996). Par latviešu valodas cilmi. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. Nr. 4/5. 29–32.

1. attēls. Uzraksts ceļa Balvi–Gulbene labajā pusē, ap 80 m aiz Sitas upes (2011. gada vasara)
Picture 1: A sign at the right side of the road Balvi–Gulbene, some 80 m beyond the river of Sita (the summer of 2011)

2. attēls. Karte no atlanta „The Atlas To Freeman’s Historical Geography” (Atlants Frīmena Vēsturiskajai ģeogrāfijai; izdevis Dž. B. Berijs, Longmens Grīns un Ko., trešais izdevums, 1903)
Picture 2: The map from „The Atlas To Freeman’s Historical Geography” (edited by J. B. Bury, Longmans Green and Co., Third Edition, 1903)

ES, Latgolas latviši (t.i. latgali), apsavinodami ar Kūrzemes un Vydzemes latvišim, patūrēsim savu pašvaldeību, pilnu pašnoteikšanās tiesību VOLŪDAS, ticeības, bazneicās, šķolu un saimisteības, kai arī zemes vai cōjūmā, bazneicās dāreišonās pīvīnojūt pi Latgolas arī Kūrzemes un Vydzemes katōļus.

1917. GODA 26. APRELA RĒZEKNES KONGRESA LĀMUMU 2. PANTS.

ATGOLAI, kai Latvijas īpatnejai sastōvdaļai, pīšķirama patstōveiba vītejōs pašvaldeības, VOLŪDAS, šķolu un bazneicās lītōs.

1917. GODA 30. JULIJA VYSU APGOLBOLU PŌRSTŌVU KONGRESA REIGĀ LĀMUMU 3. PANTS

3. attēls. *Latgaļu Ziņnesis*, 1987, Nr. 5, 15. lpp.
 Picture 3: *The journal „Latgaļu Ziņnesis”, 1987, No. 5, p. 15*

ЛАТЫШСКО-РУССКИЙ СЛОВАРЬ

СОСТАВИЛ проф. Я. В. ЛОЯ

Содержит около 40 000 слов с приложением краткой грамматики латышского языка
 Фототипия с издания 1942 г.

О Г И З
 ГОС. ИЗД-ВО ИНОСТРАННЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ СЛОВАРЕЙ
 МОСКВА • 1946

4. attēls. *Sastādītājs J. Loja (1946). Latviešu-krievu vārdnīca. Maskava: OGIZ.*
 Picture 4: *Compiled by J. Loja (1946) „Latvian-Russian Dictionary”. Moscow: OGIZ.*

КРАТКИЕ СВЕДЕНИЯ ПО ГРАММАТИКЕ ЛАТЫШСКОГО ЯЗЫКА

ВВЕДЕНИЕ

Латышский язык является одним из трех живых балтийских языков (латышский, литовский, латгальский)¹.

5. attēls. *Sastādītājs J. Loja (1946). Latviešu-krievu vārdnīca. Maskava: OGIZ. 222. lpp.*
Picture 5: *Compiled by J. Loja (1946) „Latvian-Russian Dictionary”. Moscow: OGIZ. p. 222.*

1. tabula. *Dokumentācija ISO 639 identifikatoram lav un koda maiņas vēsture*

Dokumentācija ISO 639 identifikatoram lav		Koda maiņas vēsture	
Identifikators	lav	Maiņas pieteikuma numurs	2009-048
Nosaukums	Latviešu	Datums, kad maiņa stājās spēkā	18.01.2010
Statuss	Aktīvs	Maiņas veids	Koriģējums
Koda kopumi	639-2; 639-3	Mainītā raksturīgā pazīme	Darbības lauks
Ekvivalents	639-1: lv	Iepriekšējais apzīmējums	Atsevišķa valoda
Darbības lauks	Makrovaloda	Jaunais apzīmējums	Makrovaloda
Tips	Dzīvā		
Apzīmējums	Sk. atbilstošo šķirkli <i>Ethnologue</i>		

Table 1: *Documentation for ISO 639 identifier lav and code change history*

Documentation for ISO 639 identifier lav		Code change history	
Identifier	lav	Change request number	2009-048
Name	Latvian	Date change became effective	2010-01-18
Status	Active	Type of change	Update
Code sets	639-2; 639-3	Changed attribute	Scope
Equivalent	639-1: lv	Old value	Individual language
Scope	Macrolanguage	New value	Macrolanguage
Type	Living		
Denotation	See corresponding entry in <i>Ethnologue</i>		

LATVIJAS REPUBLIKAS SAEIMAS DEPUTĀTS

Iekaba ielā 11, Rīgā, LV-1811

<http://www.saeima.lv>

Tārunis: 708 7111 · Fakss: 708 7100

2011.gada 17.jūnijs
№ 511-3-1/183-2011

Jurim Čibuļa kungam
a.k. 147 Rīga, I.V-1050

Es apņemos rosināt diskusiju par latgalešu tautības atzīšanu no valsts puses, bet neloloju ilūzijas par vairākuma gatavību spert šo soli latgalešu pašapziņas stiprināšanai. Uzskatu, ka nepieciešama pašu latgalešu pašorganizācija savu interešu pārstāvēšanai un aizstāvēšanai.

Lūdzu piedot man nesavlaicīgi sniegtu atbildi uz Jūsu vēstuli.

Ar cieņu,

Aleksejs Loskutovs

6. attēls. *Latvijas Saeimas locekļa Alekseja Loskutova oficiālā atbilde*
Picture 6: *The official answer of Aleksejs Loskutovs, a member of the parliament of Latvia*

157, 158, 159

— 272 —

157 Noteikumi par latgalešu izloknes lietošanu.

(V. V. 183. n.)

1. Visām valsts iestādēm un amata personām jāpieņem iestāžu un privatpersonu iesniegumi latgalešu izloksnē.

2. Latgalē valsts un pašvaldības iestādēm, kā arī amata personām ir tiesība lietot latgalešu izloknesi darbvedībā un sarakstoties, kā arī sludinājumos, uz izkārtnēm u. t. t.

Rīgā, 1921. g. 11. augustā.

Ministru prezidents Z. Meierovics.

Iekšlietu ministrs A. Kviesis.

Iekšlietu ministra biedrs Vlad. Rubuls.

7. attēls. *Attēla paraksts latviešu valodā*
Picture 7: *Regulations on the use of the Latgalian subdialect*

776. Meikšāns I. A. Latgališu ābece / il. A. Ovčiņņikovs, P. Bogomolovs; vāku zīm. V. Boglajevs. - Novosibirska: Nacsektors Ogiza, 1933 (: Nr. 1 ЗСКИП). - 63 lpp.: il.; 22x15. - Apr. no vāka. - Augšzemnieku dialekts. - 70 k. (ics.), 1635 eks. NB.

8. attēls. *Sastādītājas: Ē. Flīgere, L. Lāce (1998). Latviešu grāmata ārzemēs 1920–1940. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka. 142. lpp.*

Picture 8: *Compiled by Ē. Flīgere, L. Lāce (1998) „The Latvian Book Abroad 1920–1940”. Rīga: The Academic Library of Latvia. p. 142.*

Jj

Jj

Комуна јунтис јумеј ар делим

Букварь для детей на латгальском языке. 3.

33

9. attēls. *Meikšans I. A. (1933). Latgališu abece. Novosibirsk: Nacsektors Ogiza. 33. lpp.*
Picture 9: *Meikšans I. A. (1933). The Latgalian ABC-book. Novosibirsk: Nacsektors Ogiza. p. 33.*

Izdevumi

ESF projektā „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociāleconomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) ir sagatavoti un izdoti 3 izglītojoši izdevumi: „Latgalieša CV” (latviešu, krievu un angļu valodā), „Multikulturālā Rēzekne” (latviešu, vācu, krievu un angļu valodā) un „Latgaliešu valoda Eiropas reģionālo un minoritāšu valodu kontekstā”.

„Latgalieša CV” (autori: **I. Gusāns, S. Lazdiņa, H. F. Marten, S. Murinska, S. Pošeiko, I. Šuplinska**, atbildīgā redaktore S. Lazdiņa) ir izdevums, kas iepazīstina ar Latgales novada bagātībām – valodu, kultūru, mūziku, izglītības un vēstures īpatnībām, sniedz īsu ģeogrāfisko raksturojumu.

Projekta pētnieces **S. Murinska** un **O. Senkāne** ir izdevuma „**Multikulturālā Rēzekne**” autore. Tajā ir piedāvāta alternatīva Rēzeknes iepazīšana, akcentējot interesantākos kultūrvēsturiskos objektus un saistošākās lingvistiskās ainavas zīmes pilsētā.

Savukārt brošūras „**Latgaliešu valoda Eiropas reģionālo un minoritāšu valodu kontekstā**” autori – **S. Pošeiko, S. Lazdiņa, H. F. Marten** – sniedz atbildes uz jautājumiem: kas ir valoda un kas ir dialekts? Vai pastāv latgaliešu valoda vai dialekts? Kāda ir Eiropas prakse reģionālo un minoritāšu valodu jautājumu risinājumā?

Ar valsts pētījumu programmas „**Nacionālā identitāte**” un **Valsts Kultūrkapitāla fonda** atbalstu ir izdotas divas izglītojošas folkloras materiālu kopas DVD formātā: „**Aulejis anekdoti**” (2011), „**Ondrupinis roksti**” (2012) (scenārija autore **I. Šuplinska**, videorežisors **M. Justs**). Abi izdevumi turpina Rēzeknes Augstskolas folkloras prakšu materiālu publicēšanas sēriju bilingvālos izziņas DVD.

Visi izdevumi tiek dāvināti Latgales skolām, bibliotēkām, tūrisma aģentūrām.

Konferences

2012. gada 27. aprīlī Rēzeknes Augstskola sadarbībā ar Latvijas Rakstnieku savienību, Latvijas Literatūras centru un Samāriešu fondu organizēja **1. starptautisko konferenci „Autors. Teksts. Laikmets.”** (konferences koordinatore Reģionālistikas zinātniskā institūta pētniece S. Ratniece). Konferences mērķis – aktualizēt literatūrzinātnes, filozofijas aktuālākos teorētiskos jautājumus, sniegt jaunākās literatūras apskatu. Konference bija veltīta profesora, literatūrzinātnieka Vitolda Valeiņa 90 gadu atcerei. Konferencē piedalījās LU, RA, DU akadēmiskie spēki, kā arī pazīstami literatūrkritiķi, literāti. RA konferencē pārstāvēja asoc. prof. O. Senkāne, asoc. prof. I. Šuplinska, doc. M. Opincāne, zinātniskā asistente S. Ūdre, pētniece S. Ratniece, akadēmiskās programmas „Filoloģija” studente K. Aivare. Raksti tiks apkopoti konferences krājumā. Nākamā konference notiks 2013. gada 25.–26. aprīlī.

2012. gada 9.–10. augustā Rēzeknē tika organizēts **3. pasaules latgaliešu saiets**, kurā notika arī konference **„Latvijas neatkarības laiks – Latgales iespēja vai iznīcība”** (koordinatore asoc. prof. I. Šuplinska). Konferencē piedalījās kā ministriju, tā pašvaldību pārstāvji, LU, DU, RA, Latvijas Kultūras akadēmijas, Latvijas Lauksaimniecības universitātes, Ventspils Augstskolas akadēmiskie spēki, latgalieši no Sibīrijas un ASV. Konferences pamatuzdevums bija izvērtēt Latgales reģiona attīstību 20 neatkarības gados, atskatīties uz 1. konferences pieņemto rezolūciju un izvirzīt jaunus uzdevumus Latgales reģiona attīstībai un uzplaukumam. (Vairāk par konferenci var lasīt žurnālā „A 12” Nr. 2, 2012.)

2012. gada 8.–9. novembrī notika divu projektu noslēguma konference **„Reģionālā pievilcība un ilgtspēja globālās lokalizācijas laikmetā”**. Konferenci organizēja ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) un Latvijas–Lietuvas pārrobežu programmas projekta LLIII-207 “Development of Research Infrastructure for Education in the Humanities in Eastern Latvia, Lithuania” (HiPiLatLit) darbinieki (koordinatore – S. Lazdiņa, A. Briška). Divu dienu laikā tika prezentēti būtiskākie projektu rezultāti, analizēta līdzīga pieredze citās valstīs, tika domāts par jaunu projektu izdeju izstrādi.

2012. gada 5.–6. oktobrī notika jau **5. starptautiskā latgalistikas konference**, kas šogad risinājās LU Humanitāro zinātņu fakultātē un bija veltīta M. Bukša simtgadei. Konferences laikā tika atklāta ceļojošā izstāde, ko sagatavojusi Balvu novada bibliotēka sadarbībā ar Latgales Kultūrvēstures muzeju un kuras atklāšanā piedalījās arī M. Bukša meita. RA pārstāvēja asoc. prof. A. Juško-Štekele, asoc. prof. S. Lazdiņa, asoc. prof. I. Šuplinska, zinātniskā asistente S. Ūdre, pētnieks I. Magazeinis. Latgalistikas konferences ir jau kļuvušas par Sanktpēterburgas Valsts Universitātes, Latvijas Universitātes, A. Mickeviča Universitātes Poznaņā un Rēzeknes Augstskolas tradīciju.

Projekti

Starptautiskā **Frīdriha Eberta fonda (FES)** pasūtītu līgumdarbu kopš 2010. gada veic Rēzeknes Augstskolas Reģionālistikas institūta Multikulturālo procesu pētnieku grupa – O. Senkāne,

K. Laganovska, V. Tēraudkalns. Projekta „**Holokausta atmiņas kultūra Latgales reģiona izglītības iestādēs un etniskajās grupās**” mērķis ir veikt holokausta atceres kultūras analīzi Latgales reģionā, izstrādāt ebreju kultūras mantojuma saglabāšanas un popularizēšanas rīkus un aprobēt tos Latgales mācību iestādēs un etniskajās nevalstiskajās organizācijās.

Projekta īstenošanā 2011. gadā aktīvi piedalījās sadarbības partneri – Latgales Kultūrvēstures muzejs, Ludzas Novadpētniecības muzejs, Maltas Vēstures muzejs, Varakļānu Novada muzejs, Viļānu novadpētniecības muzejs, Rēzeknes ebreju reliģiskā kopiena, Daugavpils ebreju muzejs “Ebreji Daugavpilī un Latgalē”, Reliģiskā draudze un biedrība “Šamir”. Balstoties uz projekta izpildītāju lauka pētījumu ieguvumiem (2011. g. jūnijā – Ludzā, Kārsavā, Maltā, Rēzeknē, Viškos), intervijām, Latgales jauniešu anketēšanas rezultātiem, kā arī partneru piedāvātajiem materiāliem, tika izveidots Latgales ebreju virtuālais muzejs (www.regionalistika.lv), ar mērķi apzināt, dokumentēt, pētīt un popularizēt Latgales ebreju kultūras mantojumu vēsturiskā un mūsdienā skatījumā, kultūras atmiņas un atmiņas kultūras diskursā.

- **Muzeja misija** ir iekļaut, sakārtot atsevišķas, fragmentāras materiālas ebreju kultūras liecības kopīgā integrējošā, neierobežotam interesentu lokam pieejamā virtuālā telpā.

- **Muzeja vīzija** ir uz savāktā materiāla pamata izveidot īstu virtuālu muzeju ar multimediju eksponēšanu, ar detalizētu muzeja dokumentāciju, ar uzziņas aparātu, iekļaujot tematiskos u. c. veida rubrikatorus, norādes, ar virtuālo kartotēku, ar tematiskām ekspozīcijām, ar izstrādātu virtuālo ekskursiju sistēmu.

2011.gada 9. decembrī Rēzeknes Augstskolā tika organizēts projekta zinātniski praktiskais seminārs, kurā piedalījās vairāk nekā 30 Latgales skolu pedagogi un muzeju darbinieki.

REGI Multikulturālo procesu pētījumu grupa turpinās darbu pie projekta arī 2013. gadā.

Prakses

Akadēmiskās bakalaura studiju programmas „Filoloģija” 2. kursa studenti no **2011. gada 22. līdz 26. augustam** piedalījās **muzeja praktikumā** (vad. lekt. **Sandra Laizāne**) **Rēzeknes novada Nautrēnu vidusskolas muzejā**. Praktikumā mērķis: aktualizējot studiju kursā „Muzeju mācība” gūtās zināšanas, iepazīties ar muzeja darbību, fondiem un dokumentāciju; ievadīt un ieinteresēt studentus materiālās un nemateriālās kultūras vērtību uzkrāšanas, dokumentēšanas un saglabāšanas darbā, muzeja pētnieciskajā un izglītojošajā darbībā.

Pirmajā dienā notika iepazīšanās ar Nautrēnu novada ievērojamākajām kultūrvēsturiskajām vietām, darbiniekiem un muzeja darbības mērķiem un specifiku. Lai mērķtiecīgi organizētu praktikuma darbu, tika izveidotas 4 grupas:

- 1) 2 grupu darbu organizēja Nautrēnu vidusskolas muzeja vadītāja Mārīte Zubko, un studenti izstrādāja tūrisma velomaršrutu pa Nautrēnu pagastu un muzejpedagoģisko programmu veliņu J. Cybuļska 100 gadu jubilejai,

- 2) Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācijas vadītājas Veronikas Dundures darba grupas apkopēja un sakārtoja latgaliešu valodas un kultūrvēstures olimpiādes uzdevumus un skolotāju un studentu vasaras nometnes kursu „Vosorošona” materiālus.

Paralēli studenti intervēja pagasta vecākos iedzīvotāju Kazimiru Bojāru un Helēnu Bilinsku par viņu dzīves un darba gaitām, par pieredzi dažādos vēstures notikumos, lai no viņu stāstījuma varētu

HRONIKA

ekscerpēt apvidvārdus un vecvārdus. Vēl tika sakārtoti arī Nautrēnu vidusskolas muzeja fondu materiāli – iereģistrētas jaunākās grāmatas un tās tematiski sistematizētas.

Apkopojot padarīto, var secināt, ka studentes veiksmīgi veica izvirzītos uzdevumus. Sadarbība tika turpināta arī pēc prakses. 18.oktobrī Nautrēnu vidusskolā studenti organizēja un vadīja interaktīvu spēli, kas bija veltīta pedagoga, izdevēja J. Cybuļska 100 gadu atcerei.

Bierzeņš Anss Atols (dz. 1975) –

Mg. math., Rīgas Tehniskās universitātes pētnieks.
ansis.berzins@rtu.lv

Bitāns Agris (dz. 1970) –

Mg. iur., Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektors, zvērināts advokāts.
agris.bitans@eversheds.lv

Cibuļš Juris (dz. 1951) –

Mg. philol., valodnieks, valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte” projekta „Reģionālā identitāte Eiropas kontekstā” pētnieks.
juriscibuļs@hotmail.com

Kalvāne Skaidrīte (dz. 1967) –

Dr. philol., literatūrvēsturniece. Rīgas Augstākā reliģijas zinātņu institūta asociētā profesore.
muosa@inbox.lv

Kļavinska Antra (dz. 1972) –

Mg. philol., valodniece. RA ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/ VIAA/071) galvenā izpildītāja, lektore.
antraklavinska@inbox.lv

Juško-Štekele Angelika (dz. 1968) –

Dr. philol., folkloriste. RA ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/ VIAA/071) galvenā izpildītāja, asociētā profesore.
angelika.jusko-stekele@ru.lv

Lukaševičs Valentīns (dz. 1968) –

Dr. philol., literatūrzinātnieks. RA ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/ VIAA/071) izpildītājs, Daugavpils Universitātes docents.
vl68@inbox.lv

Murinska Sandra (dz. 1984) –

Mg. philol., RA ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/APIA/VIAA/071) izpildītāja, zinātniskā asistente, LU komunikācijas zinātnes doktorante.
sandra.murinska@inbox.lv

Pošeiko Solvita (dz. 1985) –

Mg. philol. RA ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) izpildītāja, LU valodniecības doktorante.
savlux20@inbox.lv

Daina Roze (dz. 1958) –

Mg. sc. biol., Nacionālā botāniskā dārza pētniece, Daugavpils Universitātes doktorante.
daina.roze@nbd.gov.lv

AUTORI

Senkāne Olga (dz. 1972) –

Dr. philol., literatūrzinātniece. RA ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) galvenā izpildītāja, asociētā profesore.

nikola7@inbox.lv

Svilāns Andrejs (dz. 1968) –

Mg. sc. biol., Nacionālā botāniskā dārza direktors.

andrejs.svilans@nbd.gov.lv

Šuplinska Ilga (dz. 1970) –

Dr. philol., literatūrzinātniece. RA ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvokulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) galvenā izpildītāja, asociētā profesore.

ilga.suplinska@ru.lv

Bierzeņš Anss Atols (born 1975) –
Mg. math., Researcher (Rīga Technical university).
ansis.berzins@rtu.lv

Bitāns Agris (dz. 1970) –
Mg. iur., Lecturer (University of Latvia).
agris.bitans@eversheds.lv

Cibuļš Juris (dz. 1951) –
Mg. philol., Researcher (project “Regional identity in the European context” of the National Research Programme “National Identity”).
juriscibuļs@hotmail.com

Kalvāne Skaidrīte (dz. 1967) –
Dr. philol., Researcher (Riga Higher Institute of Religious Sciences).
muosa@inbox.lv

Kļavinska Antra (dz. 1972) –
Mg. philol., Researcher, Lecturer (ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/VIAA/071), Rēzekne University College).
antraklavinska@inbox.lv

Juško-Štekele Angelika (dz. 1968) –
Dr. philol., Associate Professor, Senior Researcher (ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/VIAA/071), Rēzekne University College).
angelika.jusko-stekele@ru.lv

Lukaševičs Valentīns (dz. 1968) –
Dr. philol., Researcher (ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/VIAA/071), Rēzekne University College), Docent (University of Daugavpils).
vl68@inbox.lv

Murinska Sandra (dz. 1984) –
Mg. philol., Researcher (ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/VIAA/071), Rēzekne University College), LU doctoral candidate in Communication Science.
sandra.murinska@inbox.lv

Pošeiko Solvita (dz. 1985) –
Mg. philol. Researcher (ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/VIAA/071), Rēzekne University College), LU doctoral candidate in Linguistics.
savlux20@inbox.lv

Daina Roze (dz. 1958) –
Mg. sc. biol., Researcher (National Botanic Garden), doctoral candidate (University of Daugavpils).
daina.roze@nbd.gov.lv

AUTHORS

Senkāne Olga (dz. 1972) –

Dr. philol., Associate Professor, Senior Researcher (ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/VIAA/071), Rēzekne University College).

nikola7@inbox.lv

Svilāns Andrejs (dz. 1968) –

Mg. sc. biol., Director of the National Botanic Garden.

andrejs.svilans@nbd.gov.lv

Šuplinska Ilga (dz. 1970) –

Dr. philol., Associate Professor, Senior Researcher (ESF project „Linguo-Cultural and Socio-Economic Aspects of Territorial Identity in the Development of the Region of Latgale” (Nr. 2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/ 09/ APIA/VIAA/071), Rēzekne University College).

ilga.suplinska@ru.lv

Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāls, kas publicē pētnieciskus darbus literatūrzinātnē, valodniecībā, folkloristikā, vēsturē, kultūras vēsturē, kulturoloģijā, filozofijas vēsturē, kā arī starpnozaru pētījumus, ja to tematika ir saistīta ar Latgales reģiona izpēti, novatoru teorētisku vai metodoloģisku koncepciju humanitāro zinātņu attīstībā.

Iesniegtajiem **materiāliem jābūt oriģināliem**, t.i., tie nedrīkst būt publicēti iepriekš vai paredzēti publicēšanai citos izdevumos. Raksta valoda – latviešu, latgaliešu, angļu. Katru manuskriptu **anonīmi pārskata zinātniskā rakstu krājuma divi vai vairāki redkolēģijas eksperti**, kas akceptē zinātniskās terminoloģijas kvalitāti un iesniegto materiālu oriģinalitāti. Manuskripts pēc publicēšanas autoram netiek atdots.

Manuskriptus publicēšanai krājumā iesniedzams latviešu, latgaliešu vai angļu valodā. Tas jānoformē atbilstoši izvirzītajām prasībām un jāiesniedz elektroniskā formātā, pievienojot raksta izdruku.

Manuskripta struktūra: autors (vārds, uzvārds), iesniedzēja institūcija, valsts, raksta virsraksts, anotācija raksta valodā, kopsavilkums, kas paredzēts tulkošanai, raksta struktūrā jāievēro šāda secība: ievads, darba mērķis, materiāls un metodes, rezultāti, secinājumi un literatūras saraksts.

Anotācijas struktūra, apjoms: darba mērķis, izmantotā metode, būtiskākie secinājumi (500 zīmes).

Kopsavilkuma (tulkošanai) struktūra, apjoms: raksta nosaukums angļu (vai latviešu valodā, ja raksts iesniegts angļu valodā), ievads, darba mērķis, materiāli un metodes, rezultāti, secinājumi (4000–6000 zīmes).

Raksta beigās minami: autora akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, iesniedzēja institūcija, kontaktadrese, tālruna numurs, elektroniskā pasta adrese, pievienojams autora foto.

Noformējuma prasības: raksta apjoms – līdz 15 lappusēm (kopā ar literatūras sarakstu un kopsavilkumu, kas paredzēts tulkošanai angļu vai latviešu valodā). Rakstam jābūt sagatavotam A4 formātā, izvietotam vienā kolonnā, ievērojot šādus parametrus: attālums no augšas, no apakšas, no labās malas – 2 cm, no kreisās malas – 3 cm, teksta redaktors – *Word*, burtveidols – *Times New Roman*, burtu lielums – 12 pt, atstarpes starp rindām 1,5.

Tabulas, diagrammas un kartes pievienojamas uz atsevišķām lapām melnbaltā variantā ar nosaukumiem latviešu un angļu valodā. Tabulu arābiskās numerācijas atsauce tekstā ir obligāta. Tabulu izmēri nedrīkst pārsniegt A4 formāta lapu. Piemēri tekstā ir dodami kursīvā, kam nepieciešamības gadījumā seko tulkojums vai skaidrojums, kas rakstāms starp apvērstiem komatiem.

Teksta daļu parametri:

Autora vārds, uzvārds	12 pt, Bold
Iesniedzēja institūcija, valsts	12 pt, Normal
Raksta nosaukums (latviešu un angļu valodā)	14 pt, Bold, All Caps
Anotācija	12 pt, Italic
Kopsavilkums tulkošanai	12 pt, Italic
Raksta teksts	12 pt, Normal
Literatūras saraksts	10 pt, Normal
Ziņas par autoru	10 pt, Normal

Atsauces tekstā ir jānorāda, ierakstot apaļajās iekavās autora / redaktora / sakārtotāja uzvārdu, darba publicēšanas gadu un vajadzīgo lappuses numuru, piemēram, (Valeinis 1991: 101). Ja ir

IZDOŠANAS PRINCIPI

atsauces uz vairāk nekā vienu tā paša autora publikāciju vienā gadā, aiz gada skaitļa jāpievieno burti *a, b* utt. Literatūras sarakstā ir norādāmi visi darbi, uz kuriem ir atsaucies autors. Literatūras saraksts ir kārtojams alfabēta secībā pēc autoru vai redaktoru uzvārdiem, norādot pilnu bibliogrāfisko informāciju.

Tas attiecas arī uz elektronisko resursu izmantojumu. Piemēri:

Atsevišķs izdevums:

Omārova, Santa (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: Kamene.

Край, Георгий С. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.

Rakstu krājums:

Lazdiņa, Sanita (sak.). (2008). *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Hatton, Roger (ed.). (1999). *Louis XIV and Absolutism*. Plymouth: Macmillan Press.

Raksti žurnālos, avīzēs un rakstu krājumos:

Pučure, Indra (2003). 5–6 gadus vecu bērnu fiziskās aktivitātes. *Es gribu iet skolā: rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: SIA Puse plus. 93–103.

Millers, Tenis, Cimmermanis, Sigurds (2003). Skolotājs un novadpētnieks Arnolds Štokmanis. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 57 (3/4). 58–68.

Huston, Tony, Levinger, Georg (1978). Interpersonal Attraction and Relationships. *Annual Review Psychology*. No. 17. 116–124.

Kočāne, Inta (2001). Psiholoģija vecākiem. *Diena*. Nr. 23. 1.

PUBLISHING PRINCIPLES AND GUIDELINES FOR SUBMISSIONS

Via Latgalica is a journal of the humanities which publishes research papers in literature, linguistics, folklore studies, history, cultural history, cultural studies, history of philosophy, as well as in borderline sciences, if their topics concern the region of Latgale, or if they deal with innovative theoretical or methodological concepts in the development of the humanities.

Materials for publication have to be original works, i.e. they should not have been published before and they should not be intended for publication in other titles. The languages of publication are Latvian, Latgalian, and English. Each manuscript will be reviewed **anonymously by two or more experts of the editorial board for the collection of scientific articles**, who will verify the quality of the scientific terminology and the originality of the suggested materials. The manuscript shall not be returned to the author after publication.

Manuscripts intended for publication in the collection shall be written in Latvian, Latgalian or English. They have to correspond to the requirements mentioned above and shall be submitted electronically. In addition, a printed version of the paper shall be submitted.

Structure of the manuscript: the author's name and surname, the institutional affiliation, the country, the title of the paper, an abstract in the language of the paper, and a summary intended for translation. The paper shall be structured in the following order: introduction, objective of the work, materials and methods, results, conclusions, and a list of references.

Structure and length of the abstract: objective of the work, methods, important conclusions (*500 characters*).

Structure and length of the summary (for translation): title of the paper in English (or in Latvian if the paper is submitted in English), introduction, objective of the work, materials and methods, results, conclusions (*4000–6000 characters*).

At the end of the paper the following should be mentioned: the author's academic position, his/her scientific degree, name and surname, institutional affiliation, a contact address, telephone number and e-mail address, and a photo of the author.

Design requirements: volume of the paper shall be up to 15 pages (including the list of literature and summary intended for translation into English or Latvian). The text shall be organized on an A4 sheet of paper in one column and meet the following parameters: margins from the top, from the bottom, from the right – 2 cm, from the left – 3 cm, text redactor – *Word*, font – *Times New Roman*, font size – 12 pt, line spacing 1,5.

Tables, diagrams and charts shall be made available on separate sheets of paper in black and white with titles in Latvian and English. Reference of the tables in the text using Arabic numeration is compulsory. The size of a table shall not exceed an A4 sheet of paper. Examples within the text shall be given in italics, followed where necessary by translations or explanations, which shall be written in inverted commas.

Parameters for the parts of the text:

Author's name, surname 12 pt, Bold
Institutional affiliation of an applicant, country 12 pt, Normal

PUBLISHING PRINCIPLES

Title of the paper (in Latvian and English).....	14 pt, Bold, All Caps
Abstract	12 pt, Italic
Summary for translation	12 pt, Italic
Text of the paper	12 pt, Normal
List of references	10 pt, Normal
Information about the author	10 pt, Normal

When including **references** in the text, it is necessary to put the author's/editor's/compiler's surname, the year of publication, and the corresponding page number into round brackets, e.g. (Valeinis 1991: 101). If there are references to more than one publication by the same author in one year, the letters *a*, *b*, etc. shall be added after the year. The list of references has to contain all the sources the author has referred to. The list of references shall be arranged in alphabetical order of the authors' or editors' surnames and has to contain complete bibliographic information. The same shall apply to electronic resources.

Examples:

Monographs:

Omārova, Santa (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: Kamene.

Край, Георгий С. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.

Collections of articles:

Lazdiņa, Sanita (sak.). (2008). *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Hatton, Roger (ed.). (1999). *Louis XIV and Absolutism*. Plymouth: Macmillan Press.

Articles in magazines, newspapers and collections of articles:

Pučure, Indra (2003). 5–6 gadus vecu bērnu fiziskās aktivitātes. *Es gribu iet skolā: rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: SIA Puse plus. 93–103.

Millers, Tenis, Cimmermanis, Sigurds (2003). Skolotājs un novadpētnieks Arnolds Štokmanis. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 57 (3/4). 58–68.

Huston, Tony, Levinger, Georg (1978). Interpersonal Attraction and Relationships. *Annual Review Psychology*. No. 17. 116–124.

Kočāne, Inta (2001). Psiholoģija vecākiem. *Diena*. Nr.23. 1.

VIA LATGALICA

Humanitāro zinātņu žurnāls

IV 2012

Iespiests SIA „Latgales druka”

Metiens 300 eks.

Reģionālistikas zinātmiskais institūts

Rēzeknes Augstskola

Atbrīvošanas aleja 115

Rēzekne, LV 4600, Latvia

